Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi | TEMMUZ 2011 | 7,50 TL (KDV Dahil)

89

FRANSIZ DEVRİMİ

'Kul'dan 'özgür yurttaş'a... Monarşiden cumhuriyete...
Hükümdarlıktan 'vatan'a... Yobazlıktan aydınlığa...

Alâeddin Şenel ve Metin Hotinli yazdı: Tarikatçı "prof"lara ilkokul dersi

Gece ve Gündüz nasıl oluşur?

Türkiye İnterneti nereye gidiyor?

ISSN 1304-6756-0

9 771304 675614

Kıbrıs satış fiyatı 9 YTL

Bilim ve Gelecek
Aylık bilim, kültür, politika dergisi
SAYI: 89 / TEMMUZ 2011
GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu
YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Özlem Özdemir
YAYIN YÖNETMEN YARDIMCILARI
Nalân Mahsereci
Baha Okar
İDARİ İŞLER
Deniz Karakaş
Volkan Çetin
GRAFİK-TASARIM
Eren Taymaz
ADRES
Caferağa Mah. Moda Cad. Zuhal Sk. 9/1
Kadıköy / İstanbul
TEL: (0216) 345 26 14 / 349 71 72 (faks)
www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr
Internet grubumuza üye olmak için
bilimgelecekdergisi-subscribe@yahoogroups.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir.
YURTİÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 75 TL / 6 aylık: 40 TL
(Bilgi almak için dergi büromuzu arayınız)
YURTDIŞI ABONELİK KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 60 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 120 Dolar
e-ABONELİK KOŞULLARI
1 yıllık: 20 TL / 10 Euro / 15 Dolar
6 aylık: 10 TL / 5 Euro / 8 Dolar
(Bilgi almak için: www.bilimvegelecek.com.tr)
7 RENK BASIM YAYIM FİLMCİLİK LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Ender Helvacıoğlu
SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Deniz Karakaş
BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Çobançeşme
Yenibosna / İstanbul Tel: (0212) 452 23 02
DAĞITIM: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama
YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli (Aylık)
ISSN: 1304-6756 **DİLİ**: Türkçe

TEMSİLCİLERİMİZ
ANKARA BURO: Bayındır 1 Sk. 22/16, Kızılay (0312) 433 00 38
ANKARA: Çağlar Kılınç / Tel: (0505) 584 63 36 / caglarkilinc@gmail.com
BARTIN: Barbaros Yaman / (0506) 601 64 50 / yamanbar2000@yahoo.com
BURSA: Evren Sarı / (0533) 526 49 80 / sarievren360@yahoo.com
İSKENDERUN: Bahar Işık / (0533) 217 71 96 / isikbahar@gmail.com
İZMİR: Levent Gedizlioğlu / (0232) 463 98 57
Osman Altun / (0541) 695 19 97
SAMSUN: Hasan Aydın / (0505) 310 47 60 / hasanaydn@hotmail.com
TARSUS: Uğur Pişmanlık / (0533) 723 47 89 / aratosdergisi@gmail.com
ALMANYA: Çetin M. Akçı / cetin@akci.de
BELÇİKA: Emre Sevinç / emre.sevinc@gmail.com
GÜNEY AMERİKA: Demircan Pusat /demircanpusat@gmail.com
İTALYA: Aslı Kayabal / aslikayabal@hotmail.com
KANADA: Erdem Erinç / erdem_e@hotmail.com
KKTC: Kağan Güner / (0533) 836 84 87 / guner16@mynet.com
BİLGİ ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Nazan Mahsereci (0532) 485 63 63 / nazanmahsereci@hotmail.com
İTÜ TEMSİLCİSİ: Deniz Şahin (0530) 655 82 26 / calideniz@yahoo.com
İÜ (BEYAZIT) TEMSİLCİSİ: Ezgi Altınışık (0555) 481 64 38 / tern.ezgi@gmail.com
ODTÜ TEMSİLCİSİ: Şule Dede (0505) 550 61 31 / sule_dd@yahoo.com
HACETTEPE/BEYTEPE TEMSİLCİSİ: Selim Eyüp Arkaç (0506) 663 84 12 / selimbio@gmail.com
9 EYLÜL ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Buse Zorlu (0506) 472 73 84 / t.busezorlu@gmail.com

İbretle okunacak yazılar

Elinizdeki derginin birkaç makalesine dikkat çekmek istiyoruz. Birincisi, "Bilişim" köşemizin yazarı İzlem Gözükeleş'in "Türkiye İnterneti nereye gidiyor?" başlıklı makalesi. Gözükeleş, iktidarın İnternet üzerine getirmeye çalıştığı denetimi (daha doğrusu sansürü) bütün boyutlarıyla inceliyor. Konu Temmuz ve Ağustos aylarında yoğun olarak tartışılacak ve AKP tutumunu değiştirmezse çeşitli protesto eylemleri de bekleniyor. Okurlarımız bu makaleyle konu hakkında geniş bir donanıma sahip olacaklar.

İkincisi ise, normalde "komik" denip geçilecek, ama günümüz koşulları dikkate alındığında "trajik" diyeceğimiz bir meseleyle ilgili dosyamız. Süleymaniye Vakfı Başkanı ve ilahiyat profesörü Abdülaziz Bayındır, yanına bir de uzay bilimleri profesörünü alıp Norveç'e gidiyor, sözde araştırma yapıyor ve Kuran'dan atıflar da yaparak Gündüz ile Gece'nin Güneş'ten bağımsız varlıklar olduğunu buyuruyor. Alâeddin Şenel bu bilim dışı düşüncenin eleştirisinden yola çıkarak, böyle kafayapılarının hangi toplumsal koşullarda ve hangi bireysel iç süreçler sonucunda ortaya çıkabileceği üzerine geniş bir makale yazdı. Emekli astronom Prof. Dr. Metin Hotinli de, -aslında her ortaöğrenim kitabında bulunabilecek- gece ve gündüzün ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu bir kez daha özetledi. İlgi ve ibretle okuyacağınızı sanıyoruz.

Üçüncüsü de, Dilovası'ndaki sağlık ve çevre katliamını ve tehlikenin boyutlarını tüm verileriyle ortaya çıkaran, ama ödüllendirilmek yerine hakkında soruşturma başlatılan Kocaeli Üniversitesi Halk Sağlığı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu ile yaptığımız söyleşi. Hamzaoğlu hem araştırmasını hem de soruşturma sürecini ayrıntılarıyla anlatıyor ve sözlerini şöyle bitiriyor: "Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım". Üniversitelerimizde ne yazık ki nesli tükenmeye yüz tutmuş gerçek bir bilim insanının öyküsünü de sanırız ibretle okuyacaksınız.

***

*Bilim ve Gelecek Kitaplığı'nın "50 Soruda" dizisinden yeni çıkan **50 Soruda Arkeoloji** (Prof. Dr. Mehmet Özdoğan) kitabı büyük ilgi görüyor; sanıyoruz yıl bitmeden ikinci baskısını yapmak zorunda kalacağız. Prof. Dr. Şahin Koçak'ın **50 Soruda Matematik** adlı kitabının da son hazırlıklarını yapıyoruz, Temmuz ayında elinizde olacak. Daha sonra sırada Çağlar Sunay'ın **50 Soruda Evren** kitabı var.*

50 Soruda dizisinin 10 kitaplık ikinci paketi için başlattığımız abone kampanyası devam ediyor. Önceden abone olanlar 10 kitabı yüzde 50'ye varan indirimle 110 TL'ye edinebilecekler. Okurlarımıza hem bu fırsatı kaçırmamalarını tavsiye ediyor, hem de abone olarak bir anlamda bu dizinin sponsorluğunu yapmalarını rica ediyoruz. Böyle yayınlar ancak dayanışma ruhuyla sürdürülebiliyor.

***

*Geçtiğimiz ay, **Birgün** Gazetesi Sorumlu Yazıişleri Müdürü ve ÖDP yöneticisi **İbrahim Çeşmecioğlu**'nu geçirdiği beyin kanaması sonucunda kaybettik. Yaşamı boyunca sosyalizm davası için mücadele etmiş değerli dostumuz İbrahim Çeşmecioğlu'nun anısı her zaman yolumuzu aydınlatacak. Ailesinin, **Birgün** gazetesindeki ve ÖDP'deki arkadaşlarının, tüm sosyalistlerin, hepimizin başı sağ olsun.*

Dostlukla kalın…

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

KAPAK DOSYASI

Alp Hamuroğlu

Büyük Fransız Devrimi.....4

Alâeddin Şenel

Kompartımanlaşmış kafayapısı ile

'gece ve gündüz mitosu' bağlantısı.....36

Prof. Dr. Metin Hotinli

Gece ve gündüz nedir, nasıl oluşur?.....38

BİLİŞİM DÜNYASINDAN / İzlem Gözükeleş

Türkiye İnterneti nereye gidiyor?.....46

Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu ile söyleşi

'Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım'.....54

Afşar Timuçin

Dünyaya değişik açılardan bakmak

-Beethoven ve Utrillo örneği-.....59

BİLİM GÜNDEMİ /

ÜKD Doğa Bilimleri Grubu - Deniz Şahin.....66

Prof. Dr. E. Rennan Pekünlü

Vatikan Gözlemevi 2010 Yılı Raporu

Vatikan, bilim ile inancın kesişim noktasını bulmuş!..73

YAYIN DÜNYASI / Özlem Özdemir 76

Nalân Mahsereci

Zahit Atam ile söyleşi:

"Yakın plan" Yeni Türkiye Sineması.....76

EVRENLE SÖYLEŞİLER / Richard T.Hammond

Bir kara delik ile söyleşi.....82

GEÇMİŞE YOLCULUK / Aslı Kayabal

Plinio'nun son yolculuğu.....86

MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Törün

Yanlışımı bul!.....90

SATRANÇ / Bahar Kürekli.....92

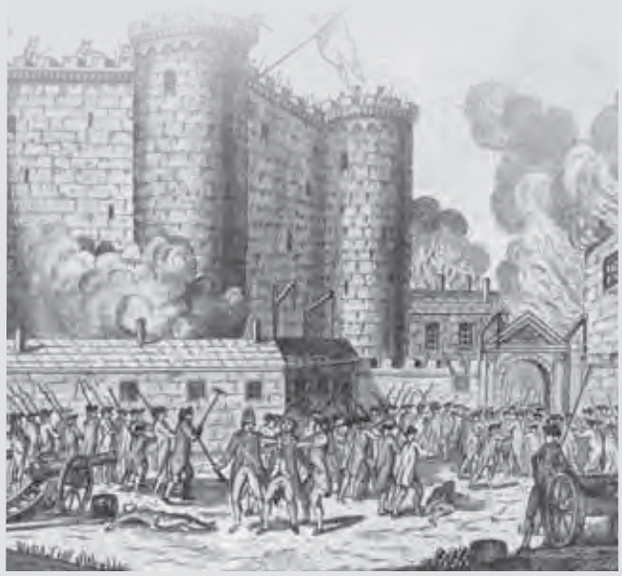
FORUM 94

BULMACA / Hikmet Uğurlu 96

KAPAK DOSYASI **4**

Büyük Fransız Devrimi

Alp Hamuroğlu yazdı

Devrime doğru... Yükselen sınıf: burjuvazi. Kılıç Soyluları - Giyim soyluları. Kilise görevlileri içindeki sınıf farklılaşması. Köylülüğün durumu. Fransız Devrimi öncesi Almanya. Devrim ve Devrimin gücü... Devrimin programı. Avrupa monarşileri Devrime karşı işbirliği yapıyor. Devrimciler, "Kralın savaşını" vatan savunmasına dönüştürüyorlar. Kral ve Kraliçe giyotine. Devrim kendini savunuyor... Devrimin ordusu. Sivil seferberlik. Alman devletlerinin tutumu. Cermen kökenli aristokrasi. Aristokrasinin ulusu ve vatanı yok. Aristokrat devrimciler. Fransız Devriminin 'Amazonu'. Devrim ve Fransız ulusu. Devrimin önder güçleri... Jakobenler ve Jirondenler. Radikal gruplar. Aristokrasi yerine burjuvazi.

Alâeddin Şenel yazdı

Kompartımanlaşmış kafayapısı ile ‘gece ve gündüz mitosu’ bağlantısı

36

Bir ilahiyatçı profesör, Gece ile Gündüz’ün, Güneş’ten bağımsız varlıklar olduklarını Kur’an ayetlerine dayanarak ileri sürmekte. Ortada “komik” olmaktan öte “trajik” bir durum var. Yanına savını kanıtlamak üzere Norveç’e “araştırmaya” götürdüğü bir uzay bilimleri profesörünü almış! Dolayısıyla durum, ciddiye almaya, yanıt vermeye değmeyecek tekil bir fantezi olmaktan öte.

Prof. Dr. Metin Hotinli

Gece ve Gündüz nedir, nasıl oluşur?

46

Türkiye İnterneti nereye gidiyor?

Bilişim dünyasından / İzlem Gözükeleş

Evet, İnternet’in bir düzenlemeye ihtiyacı vardır. Fakat düzenleme sürecinde, bundan doğrudan etkilenenlerin söz hakkının olması gerekir. 22 Ağustos’tan itibaren filtreli ve sansürü artırılmış bir internetimiz olacak. Bu nedenle, 15 Mayıs’ta yayınlanan deklarasyonun arkasında durmak ve bu sefer 50 bin değil 100 bin olarak alanlara çıkmak gerekiyor.

Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu ile söyleşi

54

‘Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım’

Dilovası’nda ülkenin en büyük kimya sanayi yatırımları sıralanmış. Kanser kaynaklı ölüm vakaları Türkiye ve dünya ortalamasının üç katı. Anne sütü ve bebek kakalarında zehir var. Sermaye, kârlılık peşinde. Üniversitelerin durumu acı verici. Bütün bunları ortaya çıkararak çözümler öneren onurlu bilim insanının payına da soruşturma düşmüş!

Afşar Timuçin yazdı

59

Dünyaya değişik açılardan bakmak

-Beethoven ve Utrillo örneği-

Her sanatçı ayrı bir açıdır, her sanatçının kendine özgü bir bakış biçimi vardır. Kimi sanatçılar dünyaya dar açılardan bakarlar, kimi sanatçılar da dünyaya olabildiğince geniş açılardan bakarlar. Ama en önemlisi bakmayı bilmektir, baktığını iyi görebilmektir.

73

Prof. Dr. E. Rennan Pekünlü

Vatikan, bilim ile inancın kesişim noktasını bulmuş!

Vatikan Gözlemevi’nde bir yandan gökbilim araştırmacılarıyla evrene ilişkin araştırmalar sürerken diğer yandan da “Bilim ile inancın uyumlu bir biçimde birlikteliği nasıl gerçekleşir?” sorusuna açıklama getirmeye çalışıyorlarmış.

Büyük Fransız Devrimi

Yeni meclis, ulusal bir meclis, Konvansiyon Meclisi kuruldu ve Yasama Meclisinin yerini aldı. Yeni meclisin seçiminde kralcılar haliyle elendiler. 25 Eylül'de Cumhuriyet ilan edildi. Kasım'da kralın gizli demir dolabı bulundu ve açıldı, içinden çıkanlar -dağıtılan rüşvetlerin, satın alınanların, provokasyon planlarının belgeleri, Avusturya'yla yapılan yazışmalar ve daha birçok şey- kamuoyuna açıklandı. Aralık'ta kraliyet ailesi yargılanmaya başlandı ve kral vatana ihanetten suçlu bulunarak Ocak 1793'te giyotinle idam edildi. "Taht yıkıldığına göre tahtın sahibi de ortadan kalkmalı"ydı. Kraliçe ise daha sonra, 16 Ekim'de, iki günlük bir yargılanma sonunda giyotine gönderilecekti. Kralın yargılanarak idam edilmesi, Devrimin monarşik geçmişle bağları tamamen koparmasını sağlayacaktı.

Alp Hamuroğlu

DEVRİME DOĞRU...

"Eski Düzeni doğumsuz fakat sonlu yapan nedenlerden ötürü Devrim de doğumlu ve sonsuzdur."
F. Furet (1)

17. yüzyıl ortalarından başlayan Aydınlanma, Fransız Devriminin düşünsel, siyasal ve ideolojik temelini oluşturdu.

Çeşitli sınıflar, rejime, rejimin uygulamalarına, merkezi ve yerel yönetimlere muhalefete başladığında Fransız Aydınlanma düşünürlerinin yazdıklarından yararlanacaklardı. Hatta Montesquieu, Voltaire ve Rousseau'nun, devrimci havanın ve ortamın ortaya çıkmasında birincil ölçüde rol oynadıkları, dolayısıyla "1789"a doğru ilerleyen günleri hızlandırdıkları aşağı yukarı bütün kaynaklarca kabul görmüştür.

Yükselen sınıf: burjuvazi

Her biri işlevli olmamakla birlikte Fransa'da adına États Généraux denilen üç meclisli bir sistem vardı: Soylular Meclisi, Kilise Meclisi ve Üçüncü Meclis, *Tiérs État* yani halk meclisi. Ticaretle zenginleşen yeni kent sınıfı burjuvazi, toplumsal ve siyasal haklar talep ediyordu. Ortaçağın özelliği olan bir sınıftan başka bir sınıfa geçmenin olanaksızlığını ya da zorluğunu yeni sınıflar çeşitli yollarla aşmaya çalışıyorlardı. Ekonomik eşitsizlikle uyum içinde olan "hukuksal eşitsizlik", yeni sınıfın ekonomik yükselişiyle zorlanıyordu. "Mali aristokrasi", siyasal ve sınıfsal aristokrasi olmak peşindeydi ve devletin yönetiminde hak sahibi olmak istiyordu. En azından kamu maliyesini denetlemek istiyordu, çünkü rejime borç para verdiği için alacaklı durumdaydı. Ayrıca, birinci ve ikinci tabakalar hiç vergi vermezken, ekonomik gücü olan sınıflar arasında devletin vergi gelirini yalnızca onlar karşılamaktaydılar. Özenme de vardı, haklı bir istek de; aristokrat olmayan zenginler, soylu olmayan seçkinler kendilerine toplumsal bir yer bulmak, siyasal bir işlev edinmek hevesindeydi. Bulunan yer, kazanılan siyasal hak, eğer bu kesimlerin beklentisinden az olur ve ekonomik gücüne dar gelirse -ki o günün Fransa'sında öyleydi- muhalefet giderek şiddetlenen bir çizgi izler; nitekim öyle de oldu.

İlk iki meclise giremeyen burjuvazi "Üçüncü Meclis"i değerlendirdi. Burada çoğunluğu sağladığı gibi, önüne, meclisi güçlendirmeyi, ağırlığını artırmayı hedef olarak koydu. Kral, yeni sınıfın dayatmalarını kabul etmek zorunda kalacaktı.

Siyasette öne çıkmak, karar mekanizmalarında söz sahibi olmak isteyen burjuvazi, programını da oluşturmaktaydı. Feodal sistemin sınıflarına, ilişkilerine ve kurumlarına karşı olmak temelinde lonca örgütlenmelerini dağıtmaktan gümrük sistemlerini belirlemeye varıncaya kadar ayrıntılandırılmakta olan bu program siyasette İngiliz parlamenter sistemini örnek alıyordu.

Toplumu keskin çizgilerle bölen loncalar, üretim dışı olmalarına rağmen ekonomide önemli işlevlere ve büyük ağırlığa sahip tarikatlar, eşitsizlikleri ve iletişimsizlikleri büyütüyor, toplumun birliğini bozuyor, bölünmeleri derinleştiriyordu. Standardizasyonun olmaması ve ölçü birimlerinin çokluğu ekonomik iletişimi önlüyor, verimi düşürüyordu.

Sarayın maliyesi iflasta

18. yüzyılın sonuna yaklaşıldığında Fransa'daki ekonomik durum, köklü çözümler devreye girmezse düzeltilemeyecek kadar kötüleşmişti. Aslında kötü olan, Fransa'nın ekonomik durumu değil, sarayın maliyesiydi. (2) Tarım sektörü verimli olduğu gibi, XIV. Louis döneminden sonra -her türlüsüyle- dokumacılık ve ağır sanayi de önemli bir gelişme göstermişti. Ama devlet, gelir-gider dengesini sağlayamıyordu, Fransız parası değer kaybediyor, piyasa kontrol edilemiyor, görevlilerin maaşları arasındaki uçurum her gün büyüyordu. (3) Vergiler daha toplanmadan harcanıyordu. Hükümetler vergi toplayıcıların esiri durumundaydı. Maliyeden sorumlu görevliler çaresizdi. Göreve getirilen maliye bakanlarının hem yapmak istedikleri engelleniyor, hem de bir süre sonra başarısız bulunarak görevden alınıyorlardı. Sırasıyla Turgot, Necker, Calonne, ayrıcalıklılık üzerine giderek kesin yarar sağlayacak somut planları olmalarına karşın, ne ticareti düzene sokabildiler, ne de vergi reformunu gerçekleştirebildiler. Kraliyet, vergi bağışıklıklarını kaldırmak ve yüksek sınıflara yüklenmek istemiyordu. En büyük gider kalemi olan sarayların özel harcamalarının kısılması, müsrifliğiyle bilinen Kraliçe Marie Antoinette yüzünden mümkün olmuyordu. Vergi vermeyen varlıklı sınıflardan vergi alınamayınca ve giderler kısılamayınca ekonomik buhran siyasi bir şekle büründü. Sıkıştırılan yüksek aristokrasi, kraldan, yüz elli yıldır toplanmayan États Généraux'nun toplanmasını istedi.

Kılıç Soyluları - Giyim Soyluları

Kraliyet, denetimi kaybettiği ölçüde keyfiyeti yükseltmişti. Ancak baskılara da direnemedi. Devrimin

Fransız Aydınlanma düşünürleri Montesquieu, Voltaire ve Rousseau'nun, devrimci havanın ve ortamın ortaya çıkmasında birincil ölçüde rol oynadıkları bilinir.

yıkacağı ve kellesini giyotinle keseceği kral, gerçek durumun ve olası gelişmelerin bilincinde değildi.

Soylular sınıfı, aileden gelen soylular olan "Kılıç Soyluları" (noblesse d'epée) ve sonradan soyluluk unvanını kazanmış olan "Giyim Soyluları" (noblesse de robe) olmak üzere iki gruptan oluşuyordu. Kılıç Soyluları, merkezi krallık kurulmadan önceki toprak sahiplerinin, çoğu Frank kökenli olan senyörlerin nesliydi. Aralarına girmiş çok az sayıdaki Gallo-Roman (Galyalı ve Romalı) asıllılar dışında Kılıç Soylularının hemen hepsi Frank kökenliydi. Giyim Soyluları ise, kral tarafından verilen unvanla ya da ele geçirdikleri memuriyetle soylu olanlardı (sonraları, 18. yüzyıl boyunca bunlara parayla unvan satın alanlar ve evlilik yoluyla sınıfa katılanlar eklenecektir). Saray da ekonomik zorluklarını gidermek için soyluluk unvanlarını satıyordu. Bu satışlar, gelirler içinde zaman zaman en önemli kalem oluyordu. Hatta bazen kral, fermanıyla daha önce verdiği unvanları geri çekiyor, yeniden ödeme yapılmasını isteyebiliyordu. Bu iş kraliyet için bir soyguna dönüşmüştü. İç borçlanmalar ve kraliyetin kendi borçları, bazen para alınmadan da, borçlara karşılık sayılarak da "soyluluk"un genişlemesini sağlamaktaydı. "Sonradan görme"ler, paralarıyla, "sonradan soylulaşmışlar" arasına karışmaktaydı. Karar mekanizmalarında fazla ağırlığı olmayan Giyim Soyluları giderek bu şekilde sayıca büyümekle birlikte, gene de soylu sınıfın küçük bir grubu durumundaydı.

Mali güç, iktidar, ordu, yargı ve en yüksek devlet görevleri Kılıç Soylularının elindeydi. Sayısı 350 bin kadar olan bu esas soylular, nüfusun yüzde 1,5'uydu (4), ama toprakların dörtte birine, **fief**lerin ise çok büyük bir çoğunluğuna sahipti. Bunların merkezde yaşayanlarının önemli bir kısmı, arazilerine, mülklerine, malikânelerine hiçbir zaman gitmemişti ve gitmezdi. Tarım yapılabilecek geniş toprakları olan "Fransa'da, büyük toprak mülkiyeti olmasına karşın, küçük tarım uygulanırdı, onun için devrim büyük toprak mülkiyetini" yıkacak, yıkmak zorunda kalacaktı. (5) Taşra soyluları ekonomik bakımdan etkili olabilmek için bulundukları bölgelerde halkı soymak, köylülerden aldıkları haraçları yükseltmek için hem baskı yapıyorlar, hem de belge üreterek soygunlarına yasal kılıflar giydiriyorlardı. Köylülerin gemlenemeyen nefreti, belge yakma hırsı, malikâneleri tahripten kendilerini alamamaları bu yüzden ortaya çıkmıştı.

17. yüzyıldan başlayarak soylular ekonomik güçlerini sürekli kaybediyordu. Mülklerinin parçalanma yoluyla küçülmesi yanı sıra, sömürüleri de her geçen gün verimsizleşmişti. Bunun sonuçlarından biri, "yönetimden ve yöneticilik ruhundan gittikçe yoksunlaşmaları"ydı. "İktidarlarını yitirdikleri oranda [da daha fazla] fakirleşiyorlardı." (6)

"Soylu" kesimler arasındaki gerilimler ve çatışmalar gündemi belirlemiyordu ama aristokrasinin asalak olarak değerlendirilmesi yaygınlaştığında, Giyim Soyluları bu sürece hemen katılmaktan hiç çekinmiyorlar, hedefi Kılıç Soylularına çevirmeye çalışıyorlardı. Kendilerini asalak olarak görmüyorlardı çünkü.

18. yüzyılda ekonomik zorluklar üst sınıfların otoritelerini sarstığında aristokrasi içindeki bütün kesimler ittifak yapıyor, Kılıç ve Giyim Soyluları birbirlerine destek oluyor, böylece hükümet ve yerel yönetimler üzerindeki nüfuzlarını yeniden elde ediyorlardı.

Halkın, asalak olan soyluları ve ruhban sınıfını sırtında taşıdığını vurgulayan dönemin bir karikatürü.

Yönetenler artık yönetemiyor

Kamu yönetiminde görevleri olan soyluların çoğu, herhangi bir işe yaramamakta, makamlarında bir süs gibi oturmakta, yalnızca paralarını almakta (bunlara **sinemagor** deniyordu) ve çoğunlukla da yolsuzlukların sorumluları olmaktaydı.

Krallığın ileri gelenleri içinde birçok soylu, bindikleri dalı kesercesine, krala ve bakanların çabalarına muhalefet ediyordu. Önemli bir kısmı ne yaptığının farkında değildi. Hatta kraliçe bile, kralın isteklerine, yapmak istediklerine karşı çıkıyor,

Fransa'da adına États Généraux denilen üç meclisli bir sistem vardı: Soylular Meclisi, Kilise Meclisi ve Üçüncü Meclis, Tiérs État yani halk meclisi.

bakanların çözüm arayışlarını zorlaştırıyor, önerilerini beğenmediklerinin görevlerinden alınmalarını da sağlıyordu.

Tarihinin en parlak dönemini yaşayan soyluların (7) içindeki aydınlar başta olmak üzere aristokrasinin önemli bir kısmı, kendi sınıflarına karşı güvenlerini kaybetmişlerdi. Sarayı suçlayan ve kraliyetten taleplerde bulunanlar arasında bunlar da vardı. Farklı sınıfların merkezi yönetime karşı ortak cephe kurmasında onları harekete geçiren nedenler büyük oranda farklıydı, ama soylular arasında ortak görüş, hâlihazır rejimin artık aristokrasinin çıkarlarına hizmet edemeyeceğiydi.

Adalet mekanizması çalışmıyordu. Yargıçlar, dava süresine göre para aldığı için davalar sürüncemede kalıyor, sonuçlanmıyordu. Adliye görevlileri ihbarlarla davaları çoğaltıyorlar, kişisel çatışmaların davalara dönüşmesini teşvik ediyorlardı. Yargıçlar o kadar itibar kaybetmişti ve onlara öyle kızılıyordu ki, görev yerlerinden her çıkışlarında yuhalanıyor, hatta bazen dayak bile yiyorlardı. Ayrıca hapishaneler neden geldiği belli olmayan sanıklarla, unutulmuş tutuklularla ve ceza süresini doldurmuş mahkûmlarla doluydu.

Kilise görevlileri içindeki sınıf farklılaşması

Mekanizmalarıyla etkili ve hakim durumdaki Katolik Kilise, halktan tamamen kopuk bir siyasi kuruma dönüşmüştü.

Sayıları altmış bin kadar olan ruhban sınıfı, Kilisenin yüksek görevlileriydi. Yirmi bine yakını piskoposluk müşaviri ve başrahipti. Elli bini geçen köy papazı ve altmış binden fazla kadınlı erkekli keşişler olmak üzere diğer kilise "çalışanları" 125 bini bulmaktaydı. Ancak Kilisenin zenginliğinden nasiplenemeyen bu alt görevliler kesimi toplumun en düşük tabakasına dahildi. Kırsal alanlardaki manastır rahipleriyle köy papazları "ruhban"a uzak, halka yakındı.

En yüksek din görevlileri olarak "Kilise Babaları"nın hem dinsel, hem hukuksal dokunulmazlıkları vardı. Hiçbir konuda suçlanmaları söz konusu olamazdı.

Kral XIV. Louis ve ailesini gösteren bir tablo.

Kilise ve dinsel kuruluşların elinde, bütün ülke topraklarının üçte biri toplanmış durumdaydı. Kilise, kendi toprakları dışındaki tarım üretiminden de **dîme** adında onda bir vergisi alıyordu.

Katolik din adamlarının içinde geniş arazileri olanlar, ticaret ve tefecilik yapanlar, hatta 40 bine yakın kölesi olanlar bile vardı. (8)

Kılıç Soylularıyla bu ruhban sınıfı ayrıcalıklıydı ve vergiden bağışıktı. Haklarında soruşturma da açılamayan bu ayrıcalıklı sınıflar Fransa'daki bütün toprakların yarısına sahipti. Ayrıca aralarında, hiçbir iş yapmadan büyük paralar alan çok sayıda asalak "görevli" de bulunuyordu.

Köylülüğün durumu

Nüfusun yüzde 80'inden fazlasını oluşturan köylülerin çoğunluğu topraksızdı ve toprağa bağlıydı. (9) Devrime esas özelliğini verecek olan bu topraksız köylülerin önemli bir kısmı son derece yoksuldu ve çaresiz durumdaydı. (10) Fakat köylülüğün bütününün yoksulluk içinde olmadığı, tarımdan alınmak istenen yüksek vergiler yüzünden çok yoksul olmayan köylülerin de kendilerini yoksul göstermek zorunda kaldıkları ayrı bir gerçekti. Çünkü o dönemde Fransa'da verimli ve düzenli bir tarım sektörü vardı, Avrupa'da en ileri tarımcılık Fransa'daydı. Köylülük için yoksulluk kadar önemli olan şey, hakları konusu idi. Örneğin, "avlanma hakkı" senyörlere aitti ve köylüler avlanamazdı. Yaptırımı da çok ağırdı. Tavşan bile avlasalar kolları ve bacakları kopana kadar çarklarda gerilerek öldürülürlerdi. Köylüler ürünlerine zarar veren hayvanları bile öldürmek hakkına sahip değildi. Büyük hoşnutsuzlukların kaynağında, değiştirilebilecek ama ciddiye alınmadığından hiç gündeme gelmeyen bu gibi saçmalıklar bulunuyordu. Ayrıca köy yoksullarının ve kırsal yoksullaşmanın yanında becerikli ve uyanık köylülerden oluşan bir "köy burjuvazisi" de ortaya çıkmıştı.

Devrim öncesi dönemde topraksız (**fief**siz) soylular olduğu gibi, soylu olmadığı halde büyük topraklar eline geçirmiş olanlar da vardı. Feodal sistemle soyluluk arasındaki kopmaz ilişki bozulmuş, sistem "yozlaşmıştı". (11) Soyluluk bozulurken, feodal sistem de her geçen gün daha fazla yozlaşıyordu.

Soylularla soylu olmayanların hukuku farklıydı. İki ayrı sınıftan insan arasındaki yasal ilişkilerde de eşitlik yoktu. Örneğin, fief (toprak) satın alan kişi eğer soylu değilse fazladan vergi de ödemek zorundaydı.

Kentlerde yoksulluk uç noktalara varmıştı. Devrimin de merkezi olacak olan başkent, kraliyetin bütün önlemlerine, engellemelerine, hatta yasaklamalarına (12) rağmen önlenemez ve ürkütücü bir şekilde büyüyordu. Surların dışına taşmış kentten, kral ve bütün soylular artık korkuyordu; haklıydılar…

Amerika'dan gelen devrimci düşünceler

İngiltere ile rekabet yürütmekte olan Fransa, Kuzey Amerika'da İngiltere'ye karşı yürütülen bağımsızlık savaşını İngiltere'ye zarar vereceği düşüncesiyle olumlu görüyordu. Bu savaşa maddi olarak da yardımda bulunması (bir yıl içinde yalnız para olarak 2 milyon Frank gönderilmişti), Fransa'nın ekonomik bunalımını derinleştirdi. Bu arada Amerikan Bağımsızlık Savaşının Fransa'ya siyasal ve ideolojik yansımaları da oluyor, devrimci düşünceler bu yüzden de yaygınlaşıyordu.

Amerikan Devrimini destekleme, Bastille'in ele geçirilmesinden daha bir yıl önce Amerikan Anayasasının ilanıyla kraliyet ve devlet çevrelerinde yerini bocalamaya bırakmıştı bile. Zaten kral Amerika'yı desteklemenin, "ayaklananları", "isyancıları" desteklemek olduğundan rahatsızdı ve bunu her vesileyle sürekli söylemişti, söylüyordu. Fransa'nın Amerika'ya desteğinin İngilizlerle Amerikalılar arasındaki savaşın uzamasını sağlaması elbette yerindeydi, Fransa'nın çıkarınaydı, ama yardımlar sonunda "ayaklananlara", "isyancılara" verilmiş oluyordu.

1770'lerde büyümeye başlayan bütçe açığı, 80'lerin sonuna doğru tam bir iflas durumuna geldi. 1786'da İngiltere ile yapılan bir anlaşma ile Britanya'nın sanayi ürünlerinin Fransa'ya yayılması bütün zanaatkârları iflas ettirdi. Soyluluk ve Kilise, krizin yükünü üstlenme veya paylaşma konusunda hiçbir şey yapmadı. Kitleler katlanma sınırına dayandı.

Kentlerde Rousseau'nun yazdıklarını okuyarak haklarını öğrenmiş, komşu ve rakip İngiltere'de yönetim biçiminin özenilecek bir şey olduğunu kabullenmiş, uzaktaki yabancı ülke Amerika'dan gelenlerin anlattığı eşitlik ve özgürlüğe imrenen önemli bir kitle oluşmuştu.

Devrimin arifesinde

Bu koşullar Fransa'yı devrime doğru götürmekteydi. Sonunda Fransız Devrimini mali bunalım doğurdu. 1787'de başlayan siyasal bunalıma bir de iktisadi bunalım eklenmişti. Tarımsal, endüstriyel, meteorolojik (13) ve toplumsal zorluklar Fransa'yı patlama noktasına getirdi. Devrimin önderi olacak burjuvazi, kent emekçilerini, esnafı, köylüleri, aydınları, liberal soyluları ve yüksek düzeylerde olmayan bir kısım din adamını yanına çekecek ve onlara dayanacaktır.

Nüfusun yüzde 80'inden fazlasını oluşturan köylülerin çoğunluğu topraksızdı ve toprağa bağlıydı.

Sefaletin devrime neden olduğu genel bir kabul görmekle birlikte, Fransız Devriminin, ülke ve ekonomi en kötü durumdayken değil, hatta şartlar önemli ölçülerde iyiyken ve daha da iyileşmekteyken patlak verdiği de ileri sürülmüştür. (14) Furet, 18. yüzyılın Fransa için "mutlu bir yüzyıl" olduğunu belirtmektedir. "... daha az savaş görmüş, daha az bunalım geçirmiş, daha az kıtlık çekmiştir, ... [bu sayede] krallık nüfusu, önce bir toparlanma dönemine girip, sonra da hızla artarak ... 27 milyona" çıkmıştır. (15) Kaldı ki 18. yüzyılda Fransa Avrupa'nın ekonomisi en istikrarlı olan en bayındır ülkesiydi. Avrupa'daki nakit paranın yarısı Fransa'nın elindeydi. 1788 yılı, dış ticaretin elli yıl öncesine göre dört katına çıktığı ve elli-altmış yıl ulaşamayacağı bir düzeye varmıştı. (16)

Devrimin ve sonra bütün Avrupa'yı saracak ve sarsacak hareketlenmelerin demografik bir temeli de vardı. Fransa'nın ve kıtanın nüfusu ani bir şekilde artmıştı. Avrupa 1700'de 100 milyonken, 1800'de 200 milyon olmuştu. Fransa 18. yüzyılın başında 18 milyonken, 1770'lere doğru 25 milyonu geçiyordu. (17)

Fransız Devrimi öncesinde Almanya

Frank Krallığının doğu bölümünden ortaya çıkmış Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Avrupa'daki en geniş topraklara sahip devlet olmakla birlikte iyi örgütlenmemişti ve merkezi bir yapısı yoktu. Ondan sonraki en önemli ve güçlü Alman devleti Prusya'ydı. Çok sayıdaki prenslik ve beylikten oluşan Alman dünyasının sorunu, birleşik bir güç haline gelememek ve gelişememekti. İmparatorlukla Prusya krallığının birbirleriyle savaşması yanında küçük prenslikler de birbirleriyle çatışma içindeydiler.

Alman devletlerinde verimli tarım yapılamıyordu, endüstriyel bir gelişme olmamıştı, okyanus yollarına açılmış ticaret Baltık limanlarını köreltmişti.

100 Yıl Savaşlarının (18) neden olduğu yıkım, kendini 18. yüzyılda da bütün Avrupa'da göstermeye de-

Yükselen ve zenginleşen sınıf burjuvazi siyasette öne çıkmak, karar mekanizmalarında söz sahibi olmak istiyordu.

vam ediyordu. Kırlık alanlar ıssızlaşmıştı, kentlerin bazıları terk edilmiş gibiydi. Almanya'da Hamburg ve Leipzig dışında, o da sınırlı olarak, ticaret faaliyeti neredeyse yoktu. İç dinamiklerle durumun düzelme şansı bulunmuyordu. Alman hükümdarların birbirleriyle yarışmaları ve bunun sonucu olan gereksiz harcamalar, toplumsal bir bedele karşılık geliyor, bürokrasinin yerleşmiş zorlaştırıcı ve otoriter uygulamaları yolları tıkıyordu.

İngiltere, Fransa ve Hollanda'daki endüstriyel ve tarımsal gelişme Almanya'ya yansıyamamış, Aydınlanma ile bilimsel gelişmeler Almanya'da görülememişti.

Yüzyılın ikinci yarısından sonra bazı şeyler değişti. İngiltere ile savaşı yüzünden Amerika'nın Almanya'nın kuzey limanlarını kullanmak zorunda kalması Hamburg'u parlattı. Yılda 2 bin geminin geldiği Hamburg'da ticaret dışında bankacılık ve sigortacılık da gelişti. Buna bağlı olarak Almanya genelinde keten dokumacılığı, kömür madenlerinin açılması ve endüstri olarak madencilikte olumlu bir tablo ortaya çıktı.

Ancak Fransa'da geniş bir köylü proletaryasının varlığına karşılık Ren Nehri'nin doğu yakasında bunun izine bile rastlanmıyordu. Ekilir toprakların yüzde 90'ı işletici-toprak sahiplerinin elindeydi. (19)

Aydınlar arasında zaten zor ortaya çıkan ilerici akımlar hemen bastırılıyordu. 1784'te Bavyera'da gelişme ve yayılma göstermiş, içinde Weishaupt ve Lessing (20) gibi önemli aydınların da bulunduğu Illuminati hareketi kolayca yok edilmişti. Hareketin yüzlerce üyesi işkenceler içinde öldürülmüştü.

Kilisenin baskıcı ve yobaz anlayışları içine hapsedilmiş halk, siyasal otoritelerin kitleleri itaate zorlayan tutumlarıyla inisiyatifsiz ve suskundu.

DİPNOTLAR

1) Furet, 1998, s.35.
2) İyi bir kayıt sistemiyle ortada olmayan, dolayısıyla gözden geçirilip kontrol edilemeyen bütçenin en büyük gideri sarayın kalemleriydi. Devletin borcunun 4,5 milyar Frank olduğu 1789'da yıllık açık da 60 milyondu ve sürekli yükselme eğilimi gösteriyordu.
3) Ülke çapında devlet görevlilerine verilen maaşların yıllık tutarı, saraya mensup soyluların aldığına çok yakındı. Ordu giderlerinin yarısı 9 bin (soylu) subaya, diğer yarısı 150 bine yakın askere veriliyordu.
4) Çeşitli kaynaklarda bu rakamlar farklıdır, örneğin, Hobsbawm, 23 milyonluk nüfusun 400 bininin soylu olduğunu yazmaktadır (s.66). Buna göre soyluların oranı yüzde 1,7'yi geçmektedir. Büyük olasılıkla bu farklar, zamanla soyluluğun Giyim Soyluları olarak katılanlarla birlikte sayıca artışı yüzünden ortaya çıkmakta ve her araştırmacının değişik tarihsel kesitleri ele almasından ileri gelmektedir.
5) Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s.264.
6) Tocqueville'den akt. Furet, 1998, s.168-169.
7) "Soyluluk bu yüzyılda tarihinin en parlak dönemini yaşadığı gibi, herhangi bir uygarlık da hiçbir zaman Aydınlanma dönemi Fransız uygarlığı kadar aristokratik olmamıştır." (Furet, 1998, s.132)
8) Lloyd M. Graham, *Deceptions and Myths of the Bible, Is the Holy Bible Holy? Is it the Word of God?*, New York 1979, s. 459; akt. İlhan Arsel, *Tevrat ve İncil'in Eleştirisi / Semavi Dinlerin "Kutsal" Bilinen Kitapları: 1*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1997, s.246.
9) Aslında toprak köleliği Turgot tarafından 1779'de resmen ilga edilmişti. Ama taahhütlere uyulmamasından, kayıtlardaki cambazlıklardan, satış ve mülkiyet işlemlerinde çıkarılan yapay zorluklardan, belge sahtekârlıklarından, düzmece suçlamalar ve tutuklamalardan, köylülerin ise haklarını bilecek ve kullanacak düzeylerde olmamasından dolayı fiiliyatta bağımlılık aynen sürüyordu.
10) Din adamlarını ve soyluları sırtında taşıyan köylüleri gösteren karikatürler devrim günlerinde son derece yaygınlaşmıştı. "Devrim karikatürleri"nin karikatür sanatının gelişmesindeki etkisinden çok yerde söz edilmiştir. Çünkü Devrim halka karikatür ve şarkılarla hitap ediyor, halk ise Devrime bunlarla sarılıyordu. Karşıdevrim de halkı etkilemek amacıyla karikatürler kullanma yoluna girdi. Kralcılar neredeyse bütün Devrim önderlerinin ama önemlilerinin hepsinin çirkinleştirilmiş karikatürlerini düzenli dağıtıyorlardı. Devrim sürecinde şarkılar ve marşlar çok önem taşıdı. Bu şarkı ve marşların beste ve güfteleri derlemelerde ve Devrim tarihini konu edinen birçok kitapta, karikatürlerle birlikte yer aldı.
11) Albert Soboul, *Die Große Französische Revolution / Ein Abriß ihrer Geschichte (1789-1799)*, Athenäum, Frankfurt/M 1988 (s.34-39); Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası / İnsanlık Tarihine Giriş – IV / XVIII. Yüzyıl*, Say Yayınları, İstanbul 1989 (s.445-581).
12) Örneğin, yeni ev yapmak yasaktır. Kralın bütün emirnamelerinin "bir öncekine rağmen, Paris'in genişlediğini" gösterdiği ortadadır (Tocqueville, s.141).
13) 1787 ve 1788 yılları hava şartları bakımından çok kötü olmuştu. 1789 yılı baharında ise Fransa'nın bütün kuzey bölgelerini etkisi altına alan dolu ve sağanak yağmurlar yüzünden neredeyse hiç ürün alınamayacaktı.
14) Marx, kötüleşen şartların Devrimin yararına olduğuna inanıyordu (Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler / 1789-1980*, Dost Kitabevi, Ankara 2004, s. 12), Alexis de Tocqueville'e göre ise en kötü şartlarda devrim olmazdı (s.144, 264-273).
15) 1989, s.131. Bu nüfus Avrupa'daki en büyük nüfustu (Gaxotte, s. 29).
16) Tanilli, *Dünyayı Değiştiren On Yıl*, s.24-27 ve M. Mathiez, akt. Gaxotte, s.19; ayrıca Gaxotte, s.20 vd.
17) Tanilli, aynı yerde, s.23.
18) 1337'de başlayıp 1453'te sona eren Yüz Yıl Savaşları, İngiltere ile Fransa arasındaki hanedan savaşlarıydı. Çatışmaların son döneminde Lorrainli bir genç kız olan Jeanne d'Arc'ın (Orleans Bakiresi, 1410/12-1431) çıkışı ve bir kahramanlık simgesi olarak Fransa için önder rolü, savaşların seyrini değiştirdi. Üstün durumda olan İngiltere Fransa topraklarından püskürtüldü ama Jeanne d'Arc İngilizler tarafından daha 20'li yaşlarının başında diri diri yakılmaktan kurtulamadı. Bu savaşlar döneminde iki ülke de çok büyük zorluklar içinde kaldı.
19) Furet, 1989, s.116-117.
20) Johann Adam Weisshaupt (1748-1830) ve Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), 18. yüzyıldaki en önemli Alman yazarlardı.

Amerikan Bağımsızlık Savaşının Fransa'ya siyasal ve ideolojik yansımaları da oluyor, devrimci düşünceler bu yüzden de yaygınlaşıyordu.

DEVRİM VE DEVRİMİN GÜCÜ

"Bugün, burada, insanlık tarihinin yeni bir devri başladı." Goethe (21)

Aristokrasi kendi kuyusunu kazıyor

1778'de Fransa, Kuzey Amerika'daki kolonilerin İngiltere'ye karşı ayaklanmasını her bakımdan desteklemeye başladı. (22) Fransızlar Amerikan başkaldırısının, kendi düşünürlerinin ve Aydınlanmanın etkisi sonucu olduğunu sanıyorlardı. Ancak ekonomik çıkarlar düşünülerek ve siyasal hesaplarla yapılan yardımlar Fransa'ya çok pahalıya mal olacaktı. Zaten açığı bir türlü kapanamayan hazine, ölçüler üstünde borçlu duruma girdi. Ayrıca 1783'teki Versailles Barış Anlaşmasıyla Amerikan Bağımsızlık Savaşı sona erince, bu sefer Amerika'dan Fransa'ya önlenemez bir devrimci heyecan dalgası yayılacaktı.

Fransa'ya büyükelçi olarak gelen Benjamin Franklin, soylular ve aydınlar arasında büyüleyici bir etki yaptı, Amerika'yı ve Amerikalıların mücadelesini efsaneleştirdi.

Fransa'nın devlet yardımının görevlilerinden yazar Beaumarchais (23), Amerika'dan Paris'e döndükten sonra yazdığı tiyatro oyunlarıyla Amerikan devrimini kültür alanında Fransa'ya taşıdı. "Tehlike" hemen hissedilecekti. Kral XVI. Louis, bazı soyluların da kışkırtmasıyla, yazarı tutuklattı, Beuamarchais'nin yazdığı *Seville Berberi* ve *Figaro'nun Düğünü* adlı iki oyunun sahnelenmesini yasakladı. Ancak yasak, Amerika'dan halkın gözünde kahramanlaşarak dönen yazarın ününü ve desteklenmesini, oyunların ise sahnelenmesi isteklerini artırmaktan başka bir işe yaramadı. 27 Nisan 1784 günü *Figaro'nun Düğünü* yetkililerin izniyle Théâtre Français'de sahnelenince Fransız Devrimi -fiilen değil ama heyecan olarak- başlamış oldu. (24) *Seville Berberi* ise, soyluların, hatta saraydaki kraliyet mensupları ve çevresinin "yasağı çiğnemek için" oyunu Versailler Sarayı'nda sahneleyince meşrulaşacaktı. Oyunda kraliçe Rosina'yı, kralın bir kardeşi de Figaro'yu oynamışlardı. Beaumarchais'nin hapse atılması o kadar büyük bir tepki görmüştü ki, oyunların yasaklarının geçersiz olmasının ardından hemen serbest bırakılmak zorunda kalındı.

XVI. Louis'nin yeni vergileri Fransa'yı ayağa kaldırdı.

"Yozlaşmış sosyete için pek karakteristik olan o esrarengiz kendini mahvetme içgüdüsü"nün etkisiyle oyunlara hayran olan aristokrasi, kendi kuyusunu kazıyordu. Kraliyete ilk siyasal darbeyi 1787'de, güvenli konumuna dayanarak aristokrasi vurdu. Bu durum, 1580 gibi erken bir tarihte Montaigne'nin, "devlete ilk darbeyi vuranların kendileri de, çöküş sırasında ilk mahvolanlar arasında yer alır" şeklindeki öngörüsünü doğrulayacaktır. Aristokrasinin çıkışı, burjuvazinin ve diğer muhalif kesimlerin cesaretlenmelerine ve ortaya atılmalarına yetti.

Devletin bütçesi denkleştirilemiyor, her geçen gün daha kötüye gidiyordu. XVI. Louis'nin Maliye Bakanı Necker'i görevden alması, yeni bir hükümet kurma girişimi, meclise kaptırdığı bazı mevkileri tekrar ele geçirmeye kalkışması, gelişmeleri öyle hızlandırdı ki, kralın ne olduğunu artık hiç anlamayacağı bir süreç başlamış oldu.

Ekonomik durum yeni vergiler gerektirdiğinde kralın karşılaştığı ise, daha önceki dönemlerden çok farklıydı. XIV. Louis ve XV. Louis de kitlelerin katlanamayacağı vergiler koymak zorunda kalmıştı, ancak o dönemde yaygın bir toplumsal muhalefet olmadığından kitlelerin itirazı ortaya çıkamamıştı. Aristokrasi uysal, burjuvazi biraz utangaç, köylüler ise tamamen cesaretsiz ve çaresizdi. XVI. Louis'nin yeni vergileri ise Fransa'yı ayağa kaldırdı.

Devrimin programı hızla şekilleniyor

14 Temmuz 1789'da Paris'teki hapishane Bastille'in halk tarafından ele geçirilmesiyle (ki kraliyet otoritesinin çöküşünün simgesi olacaktı) mutlakıyete, krala karşı üçüncü zafer kazanılacaktı. Kral, sonradan Fransız bayrağını oluşturacak olan renklerle (beyaz, kırmızı, mavi) yapılmış ayaklanma sancağının ("üç renkli kokart"ın) kendisine verilmesine razı olarak yenilgisini kabul etti, geri adım attı. O dönemde devrimciler arasında henüz kral karşıtlığı yoktur, "kral karşıtları" da kralcıdır. Amaç, krala bazı şeyleri kabul ettirmek; hedef, haklar elde etmektir. Hatta Devrim öncesinde, bırakalım, kral, kraliyet ve aristokrasi karşıtlığını, "muhalefet", düzeni yıkmak gibi bir şey düşünmediği gibi, isteklerini belirlemiş ve sistemleştirmiş bile değildi.

Ancak önderler ve kitleler aniden değişim geçirdi. Burjuvazi önderliğini pekiştirmenin ve başarının verdiği güvenle köktencileşti, yoksullar durdurulamaz olduklarını görünce eylemlerini yaygınlaştırdı. Amaçlar ortaya çıktı, hedefler kondu. Ağustostan başlayarak soyluların ayrıcalıkları ve feodal hakları ellerinden alındı, manastırlar ve tarikatlar kapatıldı, okulları devletleştirildi, evliliğe Kilise dışı nikâh getirildi. Kilisenin aldığı haraçlar yasaklandı.

26 Ağustos, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisiyle sınıfların ve sınıf devletinin ortadan kalkması tarihiydi. On yedi maddeden oluşuyordu.

Kurucu Meclis, mahkeme kara-

14 Temmuz 1789'da Paris'teki hapishane Bastille'in halk tarafından ele geçirilmesi kraliyet otoritesinin çöküşünün simgesi olacaktı.

rı olmadan sanıkların suçlu sayılamayacağını benimsediğinden "suçu ortaya çıkartmak için yapılan işkence", 9 Ekim 1789'da yasaklandı. Bu konudaki yasa, işkence cezasını ve ölüm cezasının infazından önce yapılan işkenceleri de yok ediyordu. Devrimin suçlu bile olsa insana acı çektirmeme anlayışı, 1792'den sonra idam cezalarının giyotinle yapılmasını sağlayacaktı. (25)

İlk günlerde Katolisizmle çatışmanın bir belirtisi yokken, hatta ruhban grubu Meclisin üçte birinden bile fazlayken, Kilisenin en önemli geliri olan öşür vergisi Ağustos'ta kaldırıldığında arkası çorap söküğü gibi gelecektir. Kasım'da din adamlarının mallarını "ulusun mülküne" geçiren, Şubat 1790'da ruhban zümresini ortadan kaldıran, Nisan'da ise Kilisenin bütün mallarını ve mülklerini kamulaştıran kararlar çıktı. Kilise mülkleri, 19 Eylül 1789'da çıkarılan yeni para **assignate**'ın karşılığı, teminatı yapıldı. (26)

Özgürlük ve eşitlik ilkelerinin medeni haklar konusundaki uygulamaları, bir dönem sonra Kilisenin ideolojik ve pratik hakimiyetine bir darbe daha vuracaktı. 20 Eylül 1792'de, Katolisizmin bozulamaz evliliği yerine boşanabilmeyi öngören medeni bir **contrate** (anlaşma) yürürlüğe sokulacak, Kilise evliliği tamamen ortadan kaldırılacaktı.

Söze ve yazıya getirilen özgürlük, birkaç ay içinde onlarca yeni gazete çıkmasını, yüzlerce broşür basılmasını sağlayacaktır.

Eşitlik anlayışının gereğince sınıfların hukuksal eşitliğini melezlerin de seçme ve seçilme hakkı kazanması izledi (3 Aralık 1789). Ayrıca, yalnız Fransızlar için "bencilce" savunulan özgürlük, "evrensel" özgürlüğe dönüştürülerek sömürgelerde de özgürlük hareketi başlatıldı. "Bundan böyle renklerine bakılmaksızın herkes Fransız yurttaşlarının haklarından yararlanacaktı". (27)

Arkasından, geçmiş kıyımlardan kurtulmuş ve bütün Fransa'da sayıları 40 bin kadar olan Yahudilerin "Fransız yurttaşı" sayılmaları kararı çıkarıldı.

"Av yasağı" kaldırıldı.

Bu köklü uygulamalar kitleleri her yerde harekete geçirdi, devrimci ayaklanmalar 90 yılı boyunca yayıldı, istekler kapsamlı bir hale geldi, Anayasa ilan edildi. 19 Haziran 1790'da "babadan oğla geçen soyluluk" ve soyluluğun bütün unvanları kaldırıldı, "doğuş farklılığını çağrıştıracak" bütün göndermeler ve işaretler artık kullanılamayacaktı. Soyluluk simgesi olarak kullanılan perukalar toplandı (bütün soylu erkekler peruka takarlardı). Kral heykelleri devrildi, binalardaki taştan taç figürleri parçalandı, kraliyetin alameti zambaklar, bulundukları her yerden kazındı. 1790 yazında halkın bütün feodal yükümlülükleri ve feodal vergiler yasaklanarak yok edildi.

Ülkenin kırlık bölgelerinde köylüler topraklara el koydular, şatoları yağmaladılar.

Katolisizm Devrimin karşısına geçiyor

1791 yılında din adamlarının Anayasa yemini etmeleri zorunluluğu getirildiğinde Katolisizm Devrime tam cephe aldı, edilgen bir durumdayken aristokrasinin ve kraliyetin safına geçerek karşıdevrimci bir rol oynayacağını gösterdi. Papa VI. Pius, Devrimi lanetledi, ruhbanı itaate zorlayan Anayasayı dine karşı olduğu için mahkûm etti, Tanrısal otoriteyi dışladığı için "insan hakları"nı suçlayıp reddetti. Soyluluk ve ruhban, birlikte etkiledikleri Katolik kitleleri kışkırtarak ayaklandırmaya çalıştılar, büyük toprak sahiplerinin ayaklandırdığı köylüleri desteklediler. Her yerde yoksul köylüler işgaller yapar ve derebeylerin sahiplik belgelerini yakarken, bazı yerlerde de köylüler Kilisenin ve soyluların kışkırtmalarına kapılarak ve onların beklentilerine uygun bir şekilde Devrime karşı savaşı ve direnişleri başlattılar.

Kral ve kraliçe kaçarken yakalanıyor

Kraliyet ailesi gelişmeleri kay-

26 Ağustos 1789'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ilan edildi.

gıyla izliyordu. Kralla kraliçe, Mirabeau'nun (28) ölümü üzerine Devrimin önüne geçebilme umutlarını tam olarak kaybettiklerinden 20 Haziran 1791'de Paris'ten kılık değiştirerek ve gizlice (29) kaçtılar. Ayrıntılarını Avusturya elçisinin planladığı kaçışla, Avusturya sınırında bulunan Avusturya'nın komutası altına girmiş Fransız generali -halk arasında lakabı "cellât" olan- Marki de Bouillé'nin karşıdevrimci ordusunun Montmedy'deki mevzilerine ulaşmak istiyorlardı. Fransa kralıyla kraliçesi Avusturya topraklarına varınca Avusturya ordularıyla birlikte Devrimin üzerine yürümek amacındaydı, böylece "eski rejim"i (Ancién Régime) "yabancı" müdahalesiyle geri getireceklerdi. Ama Fransa topraklarından çıkamadan ve kaçışlarından beş gün sonra sınıra yakın Varennes kasabasında yakalanarak geri getirildiler. (30)

Kralla kraliçenin kaçması, Avusturya yolundayken yakalanmaları, Paris'te bomba etkisi yaptı, geri getirilmeleri ise, kitleleri sessiz bir şekilde kinlendirecek ve kraliyeti savunmak isteyenlerin durumunu bu tarihten sonra düzeltilemez bir şekilde zorlaştıracaktır.

Avrupa monarşileri Devrime karşı işbirliği yapıyor

Şu bizim ünlü Prusyalıların
Bakın neler oldu tarihlerinde:
Zafere yürüyorken adım adım
Avusturyalıyla verip el ele,
Peşindeyken şöhretin,
zafer tacının,
Üzüm devşirdiler o taç yerine.
"Yurtsever Neşe" (31)

1791 güzünde Eski Rejim silahlı direnişe geçti. Çok yerde Devrime karşı ayaklanmalar başladı. Fransa'nın illerinin çoğunda karşıdevrimci bir direniş vardı.

Monarşinin yıkılması ve Kilisenin gücünü kaybetmesi sonucunu doğuran yeni sınıfın halk ayaklanmasıyla iktidarı ele geçirmesi, en başta Avrupa'nın en büyük monarşisi olan Avusturya'yı rahatsız etmişti. Prusya da Devrime karşıydı ama kendi düzenine ve disiplinli toplumuna duyduğu güvenle Devrimden Avusturya kadar korkmamaktaydı. Hatta Avusturya Paris'e ceplerine para koyarak çok sayıda kışkırtıcı gönderirken, Prusya, kendisine rakip olarak gördüğü Avusturya'nın zararına olacağı düşüncesiyle başlarda, devrimcilere gizlice para desteğinde bile bulunmuştu. Birçok kaynak, Avusturya Devrime karşı koalisyon görüşmeleri içindeyken Paris'te Devrim önderlerine verilen Prusya paralarından, Prusya'nın Fransa elçisinin Devrimin en sol önderlerinden olan Pétion'la sık sık yemek yediğinden söz etmektedir.

Şubat 1790'da ruhban zümresini ortadan kaldıran, Nisan'da ise Kilisenin bütün mallarını ve mülklerini kamulaştıran kararlar çıktı.

Devrimi boğmak ve Devrim güçlerini dağıtmak üzere işbirliğinin gene de şartları vardı. Prusya doğudaki askeri güçlerini çekmeye, batıya doğru kaydırmaya başladı, Avusturya Osmanlıyla savaşını sonlandırmaya yöneldi. Habsburg imparatorluğu 1791 Ağustosunda Ziştovi Anlaşmasıyla, üstün durumda olduğu halde Osmanlıya tavizler vererek çekilecek, bu anlaşma sonucu ortaya çıkan zararını ve kaybını bir daha hiç telafi edemeyecekti. Osmanlı, Fransız Devrimi sayesinde büyük bir saldırıya uğramaktan, belki de ömrünü kısaltacak bir Batı hamlesine maruz kalmaktan kurtulmuştu.

Hollanda'nın Avusturya hakimiyeti altında bulunan kesimi olan bugünkü Belçika topraklarının önemli bir bölümünde de Fransız Devriminin etkisiyle bir devrim patlamış ve bağımsızlık ilan edilmişti.

Fransa'ya bağlı Alman prensliker, senyörlük hakları zedelendiği için İmparatorluk Yüksek Meclisine şikâyette bulunmuş, duruma el konmasını talep etmişlerdi.

Bunlar da önemliydi ve gerekçe yapıldılar. Prusya ve Avusturya, birbirleriyle savaş halinde oldukları halde aralarındaki çekişmeleri "unutarak", Şubat ayında gizlice görüşmelere başladılar. İki ülkenin hükümdarı "Pillnitz Bildirgesi"inde anlaşarak (27 Ağustos 1791), amaçlarının XVI. Louis'nin iktidarını yeniden kurmak olduğunu açıkça imzaladılar. (32)

Fransa'da düzenin tekrar kurulması bütün Avrupa'yı ilgilendiren bir konuydu!

Kral ve Kraliçe kaçışlarından beş gün sonra sınıra yakın Varennes kasabasında yakalanarak geri getirildiler (25 Haziran 1791). Kral ve ailesinin Paris'e geri getirilişini resmeden bir tablo.

Çeşitli hesaplar ve isteksizlikler yüzünden hemen harekete geçilemedi. Prusya, bir yandan yeni şartlar dayatıyor, birliği zora koşuyordu. Aslında taraflar yapmaktan kaçınacakları taahhütlerde bulunmuşlardı.

7 Şubat 1792'de yapılan aleni bir ittifak anlaşmasıyla ordularını birleştirme kararı aldılar ve Devrim üzerine yürüdüler. Avusturya-Prusya ortak orduları Fransa'ya girdi.

Devrim, içte sınıf düşmanlarıyla boğuşurken Alman devletlerinin saldırısına uğramıştı. Bu iki Alman ülkesinde burjuvazi siyasal iktidar mücadelesini yürütebilecek güçte olmadığından, Avusturya ve Prusya'dan Devrime destek, hatta Devrime karşı olmayan "tarafsızlık", "hayırhahlık" gibi politikaların ortaya çıkma şansı yoktu. Bu iki ülkeyi Fransa'dan ayıran temel özellik buydu.

Avrupa'daki diğer monarşiler de dikkatlerini Fransa'ya çevirdiler. Saltanatları konusunda Devrim yüzünden kaygılanmakta haklıydılar ama aynı zamanda Devrimin Fransa'yı içine düşüreceği zaaftan yararlanma olanakları çıkıp çıkmayacağını da anlamaya çalışıyorlardı. Belki bu sayede Fransa'nın sömürgelerinde ve hakimiyet alanlarında hak sahibi olacaklar, belki Fransa'dan toprak bile koparabileceklerdi. Onlar için Fransa'ya istikrarsızlık gerekiyordu, Devrim ise mutlaka başarısızlığa uğramalıydı.

Kralın hesapları

Kral XVI. Louis, o dönemde İspanya tahtında oturan yeğeni IV. Charles'tan, İtalya prensi olan kardeşi Charlot'dan, "durum kötüye giderse" kendisine yardım etmelerini istemişti.

Fransa'da Kurucu Meclis yerini Yasama Meclisine bıraktı. Fransa'nın "iç işlerine karıştığı" ve Fransa'ya saldırdığı gerekçesiyle Kral meclisten Avusturya'ya savaş ilanını istedi. Dış düşmanı öne çıkararak içteki tehdidi savuşturmak niyetindeydi. Ayrıca hesaplarını, savaşın Fransa'nın yenilgisiyle sonuçlanması üzerine yapmıştı. Müttefiklerin, yani düşmanların savaşı kazanacağına inanıyordu. "Kralın zaferi", düşmanın Fransa'yı yenmesiyle olacaktı. Zaten ordu da savaşa hazır olmadığından yenilgi kaçınılmazdı. Aslında, her iki olası durumda da, Fransa'nın zaferi ya da "düşman" Avusturya'nın zaferi olan iki durumda da, Kral, tahtını savaş sayesinde kurtaracağını düşünüyordu. Kaybedilirse Avusturya, kazanılırsa muzaffer ordu, kraliyeti ayakta tutacaktı.

Kral XVI. Louis vatana ihanetten suçlu bulunarak 310'a karşı 380 oyla mahkûm oldu, Ocak 1793'te giyotinle idam edildi.

Karşıdevrim ancak dış güçlerin işgaliyle başarılı olabilirdi. Kraliçe, yeğeni olan Avusturya imparatorunun üç hafta içinde Paris'i ele geçireceğini umuyor ve buna güveniyordu.

Hesapların boşa çıkmaması için sonuç bir an önce alınmalıydı. "Kazanamayacaksak bir an önce kaybetmeliyiz" deniyordu.

Kraliçe Marie Antoinette'in kurduğu **comité autrichien**'in ("Avusturya Komitesi"nin) yaptığı "yenilgi hazırlığı", 23 Mayıs 1792'de Yasama Meclisinde açıkça teşhir edildi ve suçlandı. Komitede "yenilgi için savaşacak generaller" de bulunuyordu.

Devrimciler, "Kralın savaşını" vatan savunmasına dönüştürüyorlar

Robespierre (33) tek başına savaşa karşı çıktı. Çok az sayıdaki devrimcinin ve savaştan korktuğu için birkaç utangaç Föyyan (Feuillants) grubu üyesinin direnmesine rağmen çoğunluk savaştan yana olarak kralın oyununa geldi, karşı oylar yalnızca yedi taneydi. Jirondenler (Girondins), kraliyete ve aristokrasiye düşman olarak savaşın onları yok edeceği yorumunu yaparak (savaş "monarşiyi yıkabilir"di de); "aristokrat devrimciler", kraliyetin savaş sayesinde kalacağını düşünerek; halkın temsilcileri, savaşla vatanı savunduklarına inanarak kralın girişimin arkasında oldular. "Avusturya ile savaş, Bastille'in zaptı kadar gerekli"ydi. Brissot (34), savaşın "Devrim düşmanlarının maskesini düşüreceğini", "Devrimi güçlendireceğini" ileri sürdü. "Özgürlüğe kavuşmak için savaş şart"tı, "korkulacak biricik felaket, savaş olmaması"ydı, "ulusun çıkarları savaşı gerektiriyor"du. Ayrıca "savaş tehlikesiz"di. Devrimin "büyük ihanetlere ihtiyacı var"dı, "bizi kurtaracak olan ihanetlerdi". (35)

Savaşa karşı çıkış sürecinin ürünü olan Montanyarlar grubu (**Montagnard**, "dağlı" anlamına geliyordu; "dağ" sözcüğü, mecliste en arka ve en yüksek sıralarda oturduklarından dolayı kullanılmıştı) sonuna kadar savaşın partisi olacaktı.

Kraliçe Marie Antoinette'i giyotini beklerken gösteren bir çizim.

Devrim, savaşını, devletin savaşına dönüştürmek zorunda kalıyordu.

Savaşın Avusturya'nın zaferleriyle ilerlemesi ile Ağustos 1792'de kurulan Komünün kraliyet ailesini tutuklaması, yeni bir dönemi başlattı. 3 Ağustos'ta Paris'e yaklaşan Avusturya-Prusya ordusu komutanı Prusya Kralı II. Friedrich'in yeğeni Brunswick, "Avusturya İmparatoru ve Prusya Kralı adına", Fransa Kralına dokunulmamasını ve ona saygıda kusur edilmemesini istedi, 'bir zarar görürse yakarım, yıkarım' gibisinden tehditler savurdu (gönderilen metinde "Saray"a en ufak bir zarar gelecek olursa Paris halkının kılıçtan geçirileceği bile yazılmıştı). Fakat bu müdahale girişimi ters tepki yapacak, halkın öfkesi büyüyecek, Brunswick'in ültimatomundan yalnızca iki gün sonra Paris'teki 48 bölgeden biri hariç hepsi, kralın tahttan indirilmesinden yana olacaktı. "Saray" çok zor duruma düşmüştü.

Devrimciler, gerici savaşı devrimci savaşa, "kralın savaşını" vatan savunmasına dönüştürmeyi öngördüler, Devrimin savunmasını Fransa'nın savunmasıyla birleştirdiler, Devrimin savaşma potansiyelini, kendilerinin savaş yeteneklerini keşfettiler. Avusturya-Prusya'nın Fransa'ya saldırması, "devrimi daha da devrimcileştirmiş", "devrimin boyutlarını genişletmiş", savaşla Devrim tek bir şey olup çıkmış, savaş, devrimcileri daha atılgan ve etkili hale getirmişti. Bu heyecan ve doğru strateji başarının yolunu açtı, 20 Eylül'de Valmy'de Fransız kuvvetlerince Avusturya-Prusya orduları durduruldu ve Devrimci Fransız orduları savunmadan taarruza geçti, bunun sonuçları 1792 yılının Kasımında alınmaya başlanacak, Ren bölgesi, Worms ve Frankfurt ele geçirilecekti.

Kral ve Kraliçe giyotine…

"Kötülük yapmadan krallık yapılamaz. Her kral gasıptır." Saint-Just

Bu dönemde yeni meclis, ulusal bir meclis, Konvansiyon Meclisi kuruldu ve Yasama Meclisinin yerini aldı. Yeni meclisin seçiminde kralcılar haliyle elendiler, iktidar 165 Jironden ve 145 Montanyar arasında paylaşıldı. 25 Eylül'de Cumhuriyet ilan edildi. Kasımda kralın gizli demir dolabı bulundu ve açıldı, içinden çıkanlar -dağıtılan rüşvetlerin, satın alınanların, provokasyon planlarının belgeleri, Avusturya'yla yapılan yazışmalar ve daha birçok şey- kamuoyuna açıklandı. Aralık'ta kraliyet ailesi yargılanmaya başlandı ve kral vatana ihanetten suçlu bulunarak 310'a karşı 380 oyla mahkûm oldu, Ocak 1793'te giyotinle idam edildi. "Taht yıkıldığına göre tahtın sahibi de ortadan kalkmalı"ydı. Kraliçe ise daha sonra, 16 Ekim'de, iki günlük bir yargılanma sonunda (36) giyotine gönderilecekti.

Kralın yargılanarak idam edilmesi, Devrimin monarşik geçmişle bağları tamamen koparmasını sağlayacaktı. Fransız tarihinde, bir kralın değil idamı, yargılandığı bile o güne kadar görülmemişti. Kralın iyi olduğuna inanılırdı. Olumsuz her şey, ya kralın bilmemesinden olurdu, ya da çevresindeki kötü görevlilerin ve bakanlarının işiydi. Hatta kralın, Fransız krallarının kutsallığı söz konusuydu. (37) Bu bakımdan idam, yalnız önemli değil, aynı zamanda bir dönüm noktasıydı. Böylece köprüler atılmış, feodal sistemle bağlar koparılmış, geleneklerden kurtulunmuş oluyordu.

Bu sarsıcı durum Devrimi daha da devrimcileştirmişti, ancak hem halk kitlelerinde, hem de Devrim saflarında bocalamalar, fazla ileri gidildiği yönünde kaygılar da ortaya çıktı. Devrimin önderleri arasında bile görülen bu tereddütler, Jakoben Kulübü içinde tartışmalara ve tartışmalar sonunda ayrılmalara yol açacaktı. Bazı yeni grupların ortaya çıkması kralın idamı dolayısıylaydı.

Eski idari sistem daha Konvansiyon döneminde yerini yeni uygulamalara bıraktı. Ulusal Konvansiyon üç yıl içinde 11250 yasa çıkaracaktı.

DİPNOTLAR

21) Prusya ordusunun arkasından gelerek Valmy'de Alman bozgununa tanık olan Goethe'nin bu sözleri Fransızların savaş alanındaki şehitler anıtının üstünde yazılıdır.

22) 18. yüzyılın ortalarından beri Fransa İngiltere ile "kolonilerde savaş" yürütmekteydi. Genel olarak Fransa'nın zararlı çıktığı bu savaşlar sırasında İngiltere'ye karşı büyük bir düşmanlık gelişmişti.

23) Kralın talimatıyla Almanya'ya gizli görevle giden Pierre-Augustin Caron Beaumarchais (1732-1799), daha sonra gönderildiği Amerika'dan döndükten sonra kral nezdinde güven kaybetti ve devrim kahramanı oldu, ancak bu sefer servet ve para düşkünlüğü yüzünden 1792'de hapse girdi.

24) Furet-Richet, s.32. Soyluluğu eleştiren ve çöküşünü yansıtan oyun, Mozart'ın bestelediği aynı adlı opera olarak Viyana'da 1788'de sahnelendiğinde devrim heyecanı Avusturya'ya ilk kez o günlerde *Figaro'nun Düğünü* ile taşınmıştı (Robertson ve Stevens, *Geschichte der Musik, III, Klassik und Romantik*, Atlantis, München 1990, s.38, 102-105; Afşar Timuçin, *Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi*, de yayınevi, İstanbul 1986, s.344-45).

25) Baltayla yapılan idam cezası uygulamaları idam mahkûmunun bazen saatlerce öldürülememesiyle sonuçlanıyor, idam cezası bir işkenceye dönüşüyordu. Adı, o zamana kadar benzeri görülmemiş bir düzenekle idamın çok kısa sürede ve acısız yapılmasını sağlayan yeni icada verilen Dr. Joséphe-Ignace Guillotin (1738-1814), aslında bu aletin mucidi değildi. İcat eden meslektaşı Antonie Louis'ydi (bu yüzden giyotinin ilk adı "Louison"du, ama sonradan adlandırma değişecekti). Dr. Guillotin'in yaptığı, bu yeni insancıl infaz makinesini Ulusal Meclisin benimsemesi için çalışmaktı, savunucusu olarak alet onun adıyla özdeşleşti. (Davies, s. 748; geniş bilgi için bkz. Hans-Eberhard Lex, *Der Henker von Paris / Charles-Henri Sanson, die Guillotine, die Opfer*, Rasch und Röhring Verlag, Hamburg 1989) Kralın idamından sonra giyotine alay olsun diye uzun süre "Capet'nin penceresi" denmiştir.

26) Lex, *An den Stätten der Französischen Revolution*, s.230.

27) Delacroix'dan akt. Luciano Canfora, *Avrupa'da Demokrasi / Bir İdeolojinin Tarihi*, Literatür Yayınları, İstanbul 2010, s.44.

28) "Devrimin sesi" Honoré de Mirabeau (1749-1791), sarayla meclis arasında uzlaşma yanlısıdır ve ilişkiyi sağlayan tek insandır. Cesur çıkışları olmasına rağmen kralla sıkı ilişkileri yüzünden güvenilmezdir.

29) Bilimci ve hekim olan Marat'nın (Jean-Paul, 1743-

1793) gazetesi *Pére Duchesne* ("Duchesne Baba") kralın kaçış hazırlığını çok önceden duyurmuş, ancak böyle bir şey yapılabileceğine kimse ihtimal vermemişti. Marat, en radikal gruplardan birinin, Montagnarların önderiydi, devrim yıllarında hep gazetecilik yaptı.

30) Varennes'den Paris'e dönüş o kadar korkunç bir aşağılanma ve ezilmeyle olmuştu ki, buna üzüntü, uykusuzluk, yorgunluk ve çok sıcak havada sıkışık arabada yapılan rahatsız yolculuk eklenince, Paris'te saraya sokulan kraliçe o gecenin sabahında saçlarının bembeyaz olduğunu görecekti.

31) Anonim bir halk şarkısından; bkz. Alkan, s.125. Kıtanın sonunda "komşunun bağına gözünü dikme, yoksa barsakların bozulur" yolundaki alaylara gönderme yapılıyor.

32) Pillnitz Şatosunda Saksonya elektörüne konuk gelmiş olan Prusya Kralı Friedrich-Wilhelm ile imparator Leopold, Paris'ten ilk kaçan göçmen grubunun (başlarında kralın kardeşi Artois Kontu vardı) dayatmalarına muhatap olmuşlardı.

33) Hukuk eğitimi gören, önce hakim ve sonra avukat olarak meslek hayatına atılan Maximilien Robespierre (1758-1794) Flandrlı (Kuzey Belçika) bir aileden geliyordu. Soylu olmadığı için mesleğinde yükselme şansı yoktu (A. Odabaşı, aynı yerde, s.10-11). Devrimden önce bir adamı idama mahkum etmek yerine hakimlik mesleğini reddettiği söyleniyordu (Davies, s. 750). Geniş bilgi için bkz. Tanilli, *Fransız Devriminden Portreler*, s.15-112.

34) Girond vilayetinden gelen aydınların oluşturduğu gruba elli yıl sonra Lamartine'in "Girondin"ler adını verdiği orta burjuvazinin sözcülüğünü yapan Jirondenlerin önderi Jacques-Pierre Brissot (1754-1793), kraliçeyi yeren ve hükümeti eleştiren yazılar yazdığı için Devrim öncesinde bir süre Bastille'de kalmıştı. Sonraları krala yakınlaştığı ve kraliçeyle gizlice yazıştığı için Devrime ihanetle suçlanacak ve savaşın Devrim saflarındaki sorumlusu olarak idam edilecekti. Dışişleri Komitesinin üyeliğini yapan Brissot XVI. Louis'nin tahttan indirilmesine de karşı çıkmıştı. Brissot'nun 1788'de kurduğu kölelik karşıtı "Siyah Dostları Derneği", Devrimin ilk örgütlenmelerindendir.

35) Brissot'nun sözleri. Akt. Furet, 1998, s.90 ve 146.

36) Halkın Bastille'e saldırdığı günlerde kralı orduyla Metz'e çekilmeye zorlayan, Ulusal Meclisin feodal ayrıcalıkları kaldırma ve kralın yetkilerini kısıtlama girişimlerine direnmesini sağlayan, Varennes kaçışını planlayan ve düzenleyen kraliçe, Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Leopold'dan (ki onun kızkardeşi oluyordu) Fransa'ya savaş açmasını istemiş (Eylül 1791), savaş başlayınca Başkomutan Dumouriez'in harekât planlarını "düşman" ordunun "değerlendirmesi" için Viyana göndermişti (Nisan 1792).

37) İktidarı sorgulanamaz ve tartışılamaz olan kralın "kutsallığı" o derecedeydi ki, dokunuşuyla mucizeler yaratacağına bile inanılırdı. Marc Bloch'un en önemli tarih çalışmalarından biri olarak görülen eseri *Kralın Dokunuşu (Les rois thaumaturges,* 1924), Fransa kralının hastaya dokunmayla hastalığını iyi edeceğine inanılmasını konu almıştı. İyileştirme gücüne sahip kral düzenlenen merasimlerle toplanan kalabalıklardaki insanlara bir bir dokunuyordu. Hastalardan çoğunun birçok defa dokunulmayı istemesi, "tedavi"nin işe yaramadığını bilmelerine rağmen hastaların inançlarından vazgeçmediklerini gösteriyordu. "Mucizeye inanmayı doğuran etken mucize beklentisiydi." Orta Çağ'da başlayan bu inanış yüzyıllarca devam etmişti. Geniş bilgi için bkz. Peter Burke, *Fransız Tarih Devrimi / Annales Okulu,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2002, s.43-48.

DEVRİM KENDİNİ SAVUNUYOR

"Düşman orduları sınırlarımıza doğru ilerlemektedir. Özgürlükten korkup dehşete kapılanlar devrimimize ve anayasamıza karşı silaha sarılmışlardır. Vatandaşlar, vatan tehlikededir!" (Yasama Meclisi, 11 Temmuz 1792)

"Bu andan itibaren düşman, Cumhuriyetimizin topraklarından sürülüp atılıncaya kadar bütün Fransızlar ordu hizmetindedir." (Konvansiyon Meclisi Kararı, 23 Ağustos 1793)

Konvansiyonun güneyde ve doğu sınırında yeni harekât kararları alması, Avusturya-Prusya birliğinin genişlemesine yol açtı. 1793 başında Fransa'ya ve Fransız Devrimine karşı, İspanya, Hollanda ve İngiltere'nin de içinde bulunduğu bir koalisyon oluştu. Bu ilk Koalisyon daha sonra genişleyecek, ileriki yıllarda içine Rusya ve Osmanlı devletini de alarak Devrime karşı iki koalisyon daha oluşacaktır.

Rus Çariçesi Katerina (38), Avusturya ve Prusya'nın yakınlaşmasını, iki ülkenin Fransa'ya karşı ortak eyleme geçmelerini istiyor ve teşvik ediyordu. Devrimden en çok korkanların başında gelen Çarlık Rusya'sının, Devrimi başkalarının silahlarıyla ezme niyetinin yanındaki başka bir hesabı da, Prusya ve Avusturya'nın Fransa ile savaşmak yüzünden Polonya ile ilgilenemeyecekleri, bu sayede Polonya'nın kendisine kalacağıydı.

Osmanlı, Devrimle pek ilgilenmedi

Devrimin diplomatlarından Lebrun (Charles-François, 1739-1824), Osmanlı ile ittifak yaparak koalisyonu zayıflatmayı düşünüyor, hatta Osmanlı ile Rusya'yı birbirine kapıştırarak Devrimi Rus tehdidi ve baskısından kurtarmayı bile planlıyordu. Ancak başaramadı.

Osmanlı devletine, sırasıyla, Deschorches, Verninac ve Aubert du Bayet adlarındaki elçiler, aynı zamanda Cumhuriyet propagandası yapmaları için gönderildi. Bu elçilerin hepsi "meslek"lerine Devrimle başlamış, girişken kişilerdi. Toplantılar düzenlemekle kalmadılar, Devrimin belgelerini de İstanbul'da her yere dağıttılar.

Osmanlı devletindeki hükümdar-uyrukluk ilişkisi ve bunun bilinçlerdeki yansıması Devrimin anlaşılmasını, Fransa'da yaşananların kavranmasını imkânsızlaştırıyordu. Osmanlı zihniyetinde "özgürlük", kölenin azat edilmesinden başka bir şey olamazdı. "Eşitlik" uyruklara aitti, zaten bütün uyruklar eşitti, kardeşlikse, elbette olmalıydı, ama Müslümanlar arasında geçerliydi, ancak aynı dinden olanlar kardeş olabilirdi (din kardeşliği). Bu bakımdan Devrim ve Devrimin temel sloganı Osmanlı toplumu için pek anlamlı değildi ve Fransız Devriminin, Osmanlıları, padişahı hedef almadıkça ve ona dokunmadıkça ilgilendiren bir tarafı da yoktu. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının Osmanlı devletinde ve toplumunda bir anlam ve işlev kazanabilmesi için o yüzyılın sonuna yaklaşmak gerekecekti.

1798 ilkbaharında Reis ül-küttab Ahmet Atıf Efendi, koalisyoncuların Osmanlıyı aralarına katılması için

Marie Antoinette'in kardeşi Avusturya İmparatoru Leopold II.

İlk anda, 80 bini yalnız Paris'ten olmak üzere, 500 bin kişilik bir ordu ortaya çıktı. Bu ordu, kral için değil, vatan için savaşacaktı.

yaptıkları davet ile ilgili olarak Divana hazırladığı muhtırada, "Voltaire ve Rousseau gibi tıynetsiz lanetlik sapık Allahsızların iftiralarıyla ortaya çıkan düşmanlık ve vahşet"ten bilgiler sunuyordu. Atıf Efendi Devrimin Osmanlı ülkesi için tehlike olduğu ve felaket yaratacağı düşüncesindeydi. (39) Ancak fazla dikkate alınmadı.

Fransız Devrimi Osmanlı Devletini hiç etkilemedi, Devrim yalnız yeni bir ordunun Fransız Devrimine gönderme yapılarak adlandırılmasında ortaya çıktı, II. Selim'in yeni ordusu, "Nizamı Cedid" adıyla kurulacaktı.

Devrimin ordusu

Avrupa "dengeleri" bozulmuştu. Bütün ülkeler gözünü Fransa'ya dikmişti. Ayrıca Avusturya "Fransız" Devrimi karşıtlığındaki enerjisi, girişkenliği ve işgüzarlığıyla bütün Avrupa monarşilerini peşinden sürüklüyordu. İngiltere bile kara Avrupası'na, Fransız topraklarına 14 bin kişilik bir ordu çıkardı, Toulon kentini ele geçirdi. Fransa topraklarında altı koalisyon ülkesinin orduları yürüyordu. Amaç "yönetime el koymak"tı. "Bulaşıcı" diye niteledikleri Devrime karşı Fransa'nın iç işlerine karışmanın, hatta Fransa'yı işgal etmenin mazereti "kıtanın barışını ve güvenliğini korumak"tı. Devrim "savaşçıydı, saldırgandı, vahşiydi", bu yüzden saldıracak ve savaşacaktı. Devrim böyle bir şey yapmazdı, yapamazdı, yapmayacaktı ama gene de -İmparator Leopold'un deyişiyle- "bugünkü sınırların çiğnenmezliğini, bugünkü anlaşmaların yürürlüğünü garanti altına almak" gerekiyordu!

Dışarıdan Devrime gelen saldırı Devrim Fransa'sında o kadar büyük bir heyecan yarattı ki, o zamana kadar görülmemiş ölçüde, gönüllülük temelinde ve vatan savunması için genel seferberlik sonucu, ilk anda, 80 bini yalnız Paris'ten olmak üzere, 500 bin kişilik bir ordu ortaya çıktı. "Herkes asker"di. (40) Bu ordu, "kral için değil, vatan için" savaşacaktı ve sloganı "Yaşasın Kral" değil, "Yaşasın Ulus"tu. (41) 5 Nisan 1793'te, soylu sınıftan subayların bu ordu içinde olmaması kararlaştırıldı. Daha Mayıs 1792'de Robespierre, "birkaç şerefli insan hariç, generallere hiçbir zaman güvenim yok" demişti. Yurtsever askerlerin subayları ve generalleri de yurtseverlerden olmalıydı. Komutanlarını seçimle belirleyen askerlerin ast-üst ilişkisindeki rahatlığı başarıda önemli bir etkendi. 32 yaşındaki Pichegru Ren'deki orduya, 25 yaşındaki Hoche Mosel'daki orduya komutan oldu. Daha 27 yaşındaki Saint-Just (42) Ren ordusunu yönetti, büyük askeri başarılarından sonra kuzey ordusunda görevlendirildi. Vendée ayaklanmasına gönderilen Kléber ve Marceau da otuz yaşın altındaydılar ve hiçbirinin o güne kadar askerlikle ilgileri olmamıştı, ama devrimciydiler.

Eski Rejimin subaylarına da, vatan savunmasına katılacakları belli olduğunda görev verildi. Clarke harita bölümünde, Montalembert topçu birliğinde, Robert Lindet yiyecek ve giyecek, Prieur de la Côte d'Or hastane ve cephane örgütlenmesinde çalıştılar.

Bu orduların askeri başarıları ve Devrim Fransa'sının dalga dalga yayılan ve giderek artan siyasi etkisi, karşıdevrimci saldırgan koalisyonun hiçbir şey elde edememesini sağladığı gibi, Fransa'da da yeni bir demokratik ve devrimci anayasayla Cumhuriyetin kurulmasına yol açtı.

1794 yılı başında Devrime saldırıya geçen koalisyon güçlerinin karşısında, ayaklarında tahta kunduralar ve üstlerinde yalnızca gömlek olmasına rağmen vatan için savaşan 14 ordu bulunuyordu. 1,2 milyon kişiye ulaşan Devrim ordusu (ki, "askerlerin" bazılarında av tüfeği ve hatta yalnızca tırpan olan tarihin bu ilk ulusal ordusu, bir yıl sonra 3 milyon "Ulusal Muhafız"lı bir ordu olacaktır ve Avrupa ve dünya tarihinde o zamana kadarki en büyük ordudur), hem iç ayaklanmaları bastırdı, hem de düşmanlara öldürücü darbeler indirdi. (43) Sayısal katılımın büyüklüğüne devrimci coşku da eklenmişti. Ordunun devrimci niteliği, aynı zamanda, Eski Rejimin ordu ve yönetim anlayışlarının terk edilmesinden de ileri geliyordu.

Sivil seferberlik

Askeri seferberliğin yanı sıra büyük bir "sivil seferberlik" de yaşandı. Halkın coşkusu ve yaratıcılı-

Daha 27 yaşındaki Saint-Just Ren ordusunu yönetti, büyük askeri başarılarından sonra kuzey ordusunda görevlendirildi.

ğı, beklenmeyen ve hesaplanmayan katkıların ortaya çıkmasını sağlıyordu. Kadınlar, askerler için giysiler dikiyor, işçiler elleriyle ilkel silahlar üretiyor, dericiler askerler için matara ve ayakkabı üretmeye çalışıyor, zanaatkârlar kilise yapılarından alınan metallerle, kulelerden sökülen çanlarla top ve ağır silahlar yapıyordu. Coşku bütün toplumu ve toplumun her alanını sarmıştı. Halk, elinde ne varsa veriyordu.

Birlik ve dayanışmayı hiçbir şey bozamadı. Yaygın kullanımda olan "hava telgrafı", olayların kısa sürede her yerde öğrenilmesini sağladıkça birlik ve dayanışma duyguları daha da güçlendi. Haberleşme olanağının böyle artması, yerelliklerin ulusallığa, dağınıklığın merkezileşmeye dönüşmesini kolaylaştırıyordu.

1792'de Fransız kenti Strasbourg'da bir yüzbaşının (44) "Ren Ordusunun Savaş Şarkısı"nı (*Chant de Guerre de l'Armèe du Rhin*) yazması ve bestelemesi, Devrimin kaderinde önemli bir rol oynadı. Almanya'ya sınır olan o bölgede söylenebilmesi için Almancaya çevrilen güfte, Fransızca olarak, Fransızca bilmeseler ve konuşamasalar bile bütün Fransa'da kitlelerin devrimci yürüyüş, mücadele ve savaşlarının marşı oldu. Marsilya'daki gönüllü taburunun Paris'e gelene kadarki yürüyüşünde dillerinden düşmeyen şarkı, önce "Marsilyalıların Marşı" (*Marche de Marseillois*), sonra da "Marseyyez" (*La Marseillaise*) olarak anıldı. "Tanrı kralı korusun" tarzındaki kraliyet marşlarına karşı ulusal marş geleneğini yarattı ve başlattı. Başta Valmy olmak üzere Fransa'yı, Devrimi ve Cumhuriyeti savunma savaşlarındaki zaferlerin nedeni olan *La Marseillaise*, Avrupa'nın her tarafında ilerleyen devrimci orduların adımlarını da hızlandıracaktı. "*La Marseillaise*", demişti Napoleon, "Cumhuriyetin en büyük generaliydi." (45)

Avrupa monarşileri dize geliyor

Nisan 1795'te Prusya barışa razı oldu. Ama bunun asıl anlamı ve sonucu, Prusya'nın Devrimin Cumhuriyetini tanımış olmasıydı. Mart 1796'da Napoleon Bonaparte komutasındaki ordular Avusturya'yı bozguna uğrattı ve imparatorluğu Campo Formio Anlaşmasını imzalamak zorunda bıraktı (17 Ekim 1797). İtalya'da önemli bölgeler ve geniş alanlar Fransız hakimiyetine girdi. Bu kazanımlarıyla Fransa, Osmanlı devletine de sınırdaş oldu.

1797'de Prusya kralı, "hükümdar katili olan adamlarca yönetilen Fransız Cumhuriyetiyle" barış antlaşması imzaladı.

İkinci Koalisyon Savaşı (1798-1802) sonunda yenilen Avusturya İmparatoru II. Franz, bütün Ren bölgesinin Fransa'ya bağlanmasını öngören Lunèville Anlaşmasına (9 Şubat 1801) imza attı.

Hollanda'nın önemli bir kısmı ve Belçika Fransa'ya katıldı. (46)

13. yüzyıldaki Papalık çekişmelerinin sonucunda Papalığa ait Papalık kenti olan Avignonlular Fransa ve Devrim yönünde karar aldılar, Papalık kalıntılarını ve taraftarlarını kovdular, Cumhuriyeti benimsediler.

Napoleon'un, "Cumhuriyetin en büyük generaliydi" dediği La Marseillaise marşının bestecisi ve yazarı Yüzbaşı Rouget de Lisle, şarkıyı Strasbourg'da ilk kez söylüyor.

DİPNOTLAR

38) Tarihimizde Osmanlı ile yaptığı savaşlarla (1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile sonuçlanan 1768 Türk-Rus Savaşı, 1770 Çeşme baskını vb.) iyi bilinen II. Katerina (Yekaterina, 1729-1796), "Büyük Katerina" diye de anılır. Rusya'daki bu "aydın despot", reformlara girişmesine, Montesquieu, Rousseau gibi Aydınlanmacıları benimsemiş olmasına, Diderot ve Voltaire'le dostluk ilişkileri yürütmesine, sanata, kültüre, bilime çok önem vermesine rağmen halk ve devrim düşmanlığıyla ün kazandı. Döneminde Rusya tarihinin en büyük halk ayaklanması oldu (Pugaçev), acımasızca ezilen ayaklanma büyük izler bıraktı. Rusya'nın dünya tarihini etkileyen büyük devletler arasına girmesini sağlayanlardandır.

39) Bernard Lewis, "Fransız Devriminin Türkiye'deki Yankıları", Tanilli, *Dünyayı Değiştiren On Yıl* içinde, s.229-269.

40) Prusya'nın askerileşerek yükselmesi döneminde daha önce görülen ve bir Prusya icadı olan "herkes asker"le, Devrimin "herkes asker"inin bir benzerlik ve (Devrimin Prusya deneyiminden yararlanılması şeklinde) devamlılık ilişkisi yoktur. Devrimdeki "herkes asker"in özü olan "yurttaş asker" kavramı, tarihsel ve siyasal olarak Fransız Devrimiyle ortaya çıkmıştır. Esas olarak 19. yüzyılda örülecek olan askerlikteki "topyekun savaş" teorisi de, halkın seferber edilmesi konusundaki yönelimi ve özelliğiyle gene Fransız Devriminin yarattığı "yurttaş asker"den esinlenmiş ve kaynaklanmıştır.

41) Bu slogan dönüşümü, Türkiye'nin uluslaşma sürecinde, bir yüzyıl sonra Osmanlı toprağında aynı şekilde tarihi bir paralellik olarak yaşanacaktır. Alışılagelmiş olarak söylenen "Padişahım çok yaşa" sloganı, 2. Meşrutiyet öncesinde ve döneminde "Millet çok yaşa" şeklini almıştır. Esas olarak 1919 sonrası mücadeleler tarihsel paralelliği belirginleştirecektir. Kurtuluş Savaşımız ve Fransız Devriminin Anadolu'daki versiyonu olarak da değerlendirilen Cumhuriyetimiz, bir devrim olarak sürekli Fransız Devrimini çağrıştırmış, Fransız Devrimine göndermelerle yorumlanmıştır.

42) Devrimin önderlerinden Louis-Antoine Florelle de Saint-Just'un (1767-1794) babası subaydı. Devrimin ilk günlerinde yarbay rütbesiyle Ulusal Muhafız Birliğindedir, Varennes dönüşünde kralın arabasını teslim alan ve getirenler arasındadır. Yaşı tutmadığından (o günlerde daha 24 yaşındadır) Yasama Meclisine seçildiği halde giremez.

43) Tanilli, *Dünyayı Değiştiren On Yıl*, s.103-109, 122-123; Arda Odabaşı, "Jakobenizm ve Robespierre", *Teori*, Sayı 153, Ekim 2002, s.22.

44) Devrimci yüzbaşı, Juralı bir mühendis olan Claude-Josephe Rouget de Lisle (1760-1836) idi. 24 Nisan 1792'de savaş ilan edildiği haberi Strasbourg'a ulaştığında, belediye başkanının evinde yapılan eğlencedeydi ve hemen coşkuyla şarkının güftesini yazmış, bestesini yapmıştı.

45) Davies, s.767. Daha sonra bu marşa, *Çaira* ("Olacak Bu İş"), *Le chant du depart* ("Yola Çıkışın Şarkısı") ve Sankülotların *Carmagnole*'u da eklenecekti. Sankülot (sans-culotte) sözcüğü, giyimini tamamlayamayacak kadar yoksul olmayı ifade eden bir deyimdi. Dilimize çoğunlukla "baldırıçıplaklar" şeklinde çevrilmiştir. Sonkülotlar pantolonluydular ama sözcüğün anlamı "pantolonsuz" demekti. Soyluların alay etmek için taktığı bu adı kendileri de benimsemişlerdi. Karmanyola, Sankülotların giydiği ceketin adıydı. Modernlikten uzak, geriye dönük, fanatik ve duygusal olmalarına rağmen Sankülotlar, emekçi özellikleri ve devrimci talepleriyle sonraki yüzyılların proletaryasının öncülleridir. Kırmızı başlık takarlardı.

46) Kurulduğu zaman (36 prensliğin birleşmesinden oluşan) Ren Konfederasyonunun dışında kalan Prusya, Napoleon'a karşı kurulan 3. Koalisyona girmekle Napoleon'un yanında yer almak arasında kararsız bir durumda kaldığı için ne kendine, ne de Almanya'ya bir hayrı dokundu. Koalisyona katılsaydı belki Napoleon püskürtülecek, Fransa'nın Almanya'ya hakim olması engellenecekti. Napoleon'a katılsa Ren Nehri'nin doğusunda ve kuzeyinde en etkili güç Prusya olacaktı. Avusturya teslim olduktan, Rusya geri çekilmeye başladıktan ve Napoleon daha da güçlendikten (Napoleon konfederasyonuna başka Alman prenslikleri de katılmıştı) sonra 1806 Ekim'inde Fransa'ya savaş ilan eden Prusya artık geç kalmıştı ve yapayalnızdı. Hohenzollern orduları büyük bir yenilgiye uğradı, Berlin işgal edildi, Prusya, topraklarının yarısını kaybetti.

ALMAN DEVLETLERİNİN TUTUMU

Prusya ve Avusturya monarşileri (elbette diğer Avrupa monarşileri gibi) doğal olarak sınıfsal bir sezgiyle Devrime karşı çıktılar. Elbette Devrimin kopardığı gürültü, uyandırdığı dehşet yüzünden ürkmüşlerdi de. Devrimin mutlaka ezilmesi, Fransa'da Eski Rejimin tekrar kurulması ve Devrimin kendi sınırlarından içeri girmemesi gerekiyordu. Yok edilmezse Devrim kendilerini de vurabilir, iktidarlarını kaybedebilirlerdi. Bu yüzden Devrime saldırdılar. Ama aynı zamanda Devrime kendi topraklarında da önlemler almaya başladılar. Devrimi yasakladılar, Devrimle ilgili her şeye sansür uyguladılar, Devrimi baskı altına almaya, etkisini ve yayılmasını önlemeye çalıştılar.

Cermen kökenli aristokrasi

Prusya ve Avusturya'nın Fransa'daki gelişmeler konusundaki ilgi ve kaygılarının bir başka önemli nedeni daha vardı: Fransa'da kraliyet ailesinin ve aristokrasinin Cermen kökenli olması. Kurulduğu dönemdeki adıyla "Batı Frank Krallığı"ndan başlayarak Fransa'daki bütün hanedanlar (Capet, Valois ve Bourbon Hanedanları) Cermen-soyluydu. Bazı bölgelerdeki sınırlı sayıdaki yerel soylular (Fransa'nın batı sahilleri ve güneybatı bölgelerindeki büyük toprak sahipleri) dışındaki aşağı yukarı bütün soylular, genel olarak bütün aristokrasi, Cermen kökenliydi. (47) Hanedan ve soyluluk, halkın çoğunluğu olan Galyalılar ve Roma asıllı olmayanlardandı. Tarih sahnesine Cermen krallığı olarak adım atmış Fransa'nın kralları, gerek **rex Francorum** (Frankların kralı), gerek **rex Francia** (Fransa kralı) (48) olarak hep "Cermen-soylu"ydular.

Fransa tarihi Franklardan başlamaktadır ve "Fransa, Franklarla kralları arasındaki bir sözleşmeden doğmuştur". (49)

Avrupa feodalizminin modern araştırmacıları haklı olarak, büyük toprak sahipleri ve soyluların etnik kökenleri üzerinde durmanın (50) önemli olmakla birlikte her zaman fazla anlamlı olmayacağında, Avrupa tarihinde etnik kökenin her zaman dikkate alınması gereken bir özellik göstermediğinde birleşirler. Hatta M. Bloch, "ne vassaliteye, ne de daha genel olarak feodal kurumlara belli bir etnik köken arama hatasına" düşmemek gerektiği konusunda uyarıda bile bulunmuş, "17. yüzyıl soyluluğunun hemen tamamen Frank savaşçılarından [Cermenlerden] indiğini" sanmamak gerektiğini bile yazmıştır. (51) Doğrudur, Fransız soyluluğu da elbette Cermen-soylarla sınırlanmış değildi, ancak Fransa aristokrasisi içinde ağırlığın Cermen-soylarda olduğu, büyük prensliklerin yönetimlerinin ise hemen hepsinin Frank kökeninden geldiği ortadaydı. Ayrıca Fransa'daki hanedanların tamamının Cermen-soylu olduğu da ayrı bir olguydu.

Fransız Devrimi konusunda ilk önemli eseri yazmış olan Alexis de Tocqueville (1805-1859), Fransız soyluluğunun Frank fatihlerle özdeş olduğunu, Fransız soylularının "fetihten doğan bir aristokrasi" olduğunu görüyordu. Bunun sonucunda Fransız aristokrasisi bir kast özelliği (52) göstermiş, "bir grup" anlayışına sahip olmuş, grupsa "doğumla belirlen"mişti. (53)

Bu yüzden, Cermen kökenli olan soyluların çoğunluğu için "Cermen kökenli olmak" soyluluğun karşılığı gibiydi. Soyluluğa yönelen tehditler, onların gözünde doğal olarak Cermenliğe karşıtlıktı. Fransız soyluluğu açısından Devrim, Cermenliğe yönelikti.

Alman devletleri de, Fransa'daki soyluluğun kökeninin ağırlık olarak Cermen kavimlerine dayandığının bilincinde olduğu gibi, uygun durumlarda bunu kullanmaya da çalışırdı.

Fransa'nın doğusundaki Alman devletleri ise Devrimi, "ayaklanan alt tabakaların (avamın, ayaktakımının) monarşiyi yıkması" yanı sıra, Cermen olmayan halkın Cermen soyluluğu tasfiyesi olarak, Cermen aristokrasinin iktidardan uzaklaştırılışı olarak, Frank kökenli hanedanın alaşağı edilmesi olarak da algıladılar. Dolayısıyla, Cermen oldukları için Fransız Devrimini "kendilerine" de yönelmiş bir hareket olarak görmeye, yorumlamaya çalıştılar ve bunu, Devrimin antifeodal özelliğini perdelemekte ve bulanıklaştırmakta kullandıkları bir gerekçeye ve bahaneye dönüştürdüler. Devrim, Cermenliğe ve Almanlığa "karşı"ydı ve Almanya'ya karşı bir savaştı.

Bu algılama ve yorumlama, olayları çarpıtmayı ve yalanları doğurdu. Ren Nehri'nin doğu yakasındakiler, batı yakasındaki halk ayaklanmasını kötülemek için, Büyük Fransız Devrimini olumsuzlamak için her şeyi yaptılar. Devrimi olumsuz göstermenin hizmetine koşulan çarpıtmalar, Devrim hakkında olumsuz propaganda yapabilmenin kolaylaştırıcısı olarak kullanıldı.

Prusya ve Avusturya monarşileri (elbette diğer Avrupa monarşileri gibi) doğal olarak sınıfsal bir sezgiyle Devrime karşı çıktılar ve saldırdılar. Valmy Savaşını betimleyen bir tablo.

Avusturya'ya göre Fransa "Devrim saldırganı"!

Devrimin herhangi bir ülkede değil Fransa'da olmasının Avusturya için başka bir anlamı da iki komşu devlet arasındaki ilişkinin sarsılacağı korkusuydu. Fransa başka yerler gibi değildi. Avusturya, Fransa Hanedanıyla, dolayısıyla Fransa'yla son on yıllarda köklü bir ittifak yapmıştı. Dahası, imparatoriçenin kızı Fransa kralının karısı olmuştu. Devrimden daha on yıl önce Paris'e gelerek kızkardeşi Marie Antoinette'i ziyaret eden İmparator II. Joseph, "Fransız sarayı"nın dünyanın farkında olmadığını gördüğünde tehlikeyi, aynı zamanda kızkardeşi ve eniştesi için de sezmiş, "Devrimin acımasız olacağı" öngörüsünde bulunmuştu. (54)

Fransız Devrim ordusu Fleurus Savaşında (1794) Avrupa monarşilerinin koalisyonuna karşı büyük bir zafer kazandı.

Alman asıllıların bölgesi ve Avusturya toprağı olan ve hep Alman olarak kalması düşünülen Alsace, zaman zaman geçici olarak Fransa'ya da geçmekle birlikte, her zaman Almanya tarafında olmuştu. Alman tarafının hiç beklemediği ve istemediği bir şekilde Alsace, devrimci gelişmelerin sahnesi halindeydi. Devrimin Fransa'da yaptığını, feodalizme karşı mücadelesini, aynı devrimci eğilimlerle Alsace'a aynı şekilde uygulamış ve **kendi isteğiyle** Devrim Fransa'sına katılmış, çevresindeki bölgeleri de bu yönde etkilemişti. Avusturya'nın her şeyiyle yasakladığı, mırıldanılmasına bile sansür uyguladığı Devrimin marşı *Marseillaise*, bütün Alsace'ta ve çevresinde coşkuyla söyleniyordu. Böylece Alman Alsace ve Fransız olmakla birlikte Almanca konuşan Lorraine (daha doğrusu Lorraine'deki Avusturya toprağı olan Alman bölgesi; Almancasıyla Lothringen) Fransa'nın olmuştu. Avusturya bunu, Fransa'nın ilhakı olarak değerlendirdi, Alsace Avusturya'dan Devrim tarafından "koparılmış" ve alınmıştı. Bölgedeki Alman prensliklerin mülklerinin önemli bir kısmı, üstelik "karşılık söz konusu olmaksızın" ellerinden alınmış, müsadere edilmiş, yani mülkler "gaspedilmiş"ti. Devrimci Meclis, milletin egemenliğini haklı olarak devletler hukukundan üstün görüyordu. Bu anlayış, prenslerin bütün feodal hakları da kısıtlanmasına yol açmıştı. (55) Fransa'nın yaptığı, hem taraflar arasında sağlıklı bir çözümdü, hem de "iç sorun" kapsamındaydı. Ama olay, Avusturya açısından geçiştirilemeyecek gibiydi. Ayrıca Avusturya'daki hanedanın bir ucu, hep Alsace'la birlikte düşünülen ve ele alınan, kaderi Alsace'la birleşmiş, bu yüzden de herkesin adeta Alsace saydığı, Alsace'a dahil gördüğü Lorrain'e (Lothringen'e) dayanıyordu (İmparatoriçe Maria Theresia'nın eşi Franz Lorrainliydi).

Dahası, Saksonya'da, Almanya'nın Ren bölgesinde, özellikle Mainz'da ve Fransa sınırına yakın bazı prensliklerde köylü hareketleri oluyordu. Ezilmekle birlikte bu ayaklanmalar Avusturya'nın kendini kaybetmesine ve zıvanadan çıkmasına yol açacaktı.

Belçika, İsviçre gibi Avusturya hakimiyetindeki ülkeler de Devrimden etkilenmişler ve imparatorluğa başkaldırmışlardı. Savoie ve Nice prenslikleri de Fransa'ya kendiliklerinden katılmıştı. Bütün bu ülkeler ve bölgeler, askeri harekâtlar ve işgaller sonucu Fransa'ya geçmemişti. Devrim Fransa'sının bağımsızlıkçılığı gözeten ve fetihleri reddeden anlayışlarına göre bu zaten mümkün değildi. Fransa bunların bazılarının Fransa'dan kendilerine ordu gönderilmesi talepleri bile olmasına rağmen gönüllü katılmalarını beklemişti ve hatta plebisit yapmalarını bile kendi istemişti. Avignonluların durumunu değerlendirirken Robespierre, "halklar kendi kaderlerine kendileri karar vermelidir" diyordu, bu konuda çok katıydı ve bu düşüncesini her zaman muhafaza etti. Sonunda bunların hepsi kendi istekleriyle, birçoğu da plebisitlerin sonucunda Fransa'ya bağlanmışlardı. Ama Avusturya'ya göre, "devrim saldırganı Fransa her yeri ilhak ediyor"du, "Devrim Fransa'sı her yeri fethediyor"du, bu yüzden de "Fransa'nın zorla ele geçirdiği her yere bağımsızlığını vermek gerekiyor"du.

İsviçre ve Belçika'yı Avusturya, ancak bir yıl sonra ve Prusya'nın yardımıyla bastıracak, hakimiyetini tekrar kuracaktır. Bu aradaki sürede, Avusturya bu ülkelerin bağımsızlıklarını savunduğunu hiç aklına getirmeyecek, Fransa'nın saldırdığı ülkelerin "bağımsızlığı"na buraları

ele geçirdikten sonra artık bir daha gerek kalmayacaktır!

Fransa-Avusturya ilişkileri

Fransa ile Alman devletleri birbirlerine "geleneksel olarak" düşmandılar, Frank devletinin Batı ve Doğu olarak ayrışmasından sonra birbirlerini tehdit eden esas hasımlar olmuşlardı, Batı Franklarla Doğu Franklar birbirleriyle hep savaşmışlardı. Doğu Frank devleti olan Avusturya 18. yüzyılın ortalarında, başka ülkelerle yaşadığı gerginlikler yüzünden Batı Frank devleti olan Fransa'yla iyi ilişkiler kurmayı, hatta Fransa'yla dayanışma içinde olmayı hedefledi. 1756'da Fransa ile iki ülkeden birine saldırıldığında yardımlaşmayı öngören bir anlaşma bile imzaladı. Ertesi yıl bunu başka bir askeri anlaşma izledi. İmparatoriçe en iyi diplomatı Kaunitz'i (56) çok uzun yıllar Paris'te tuttu.

1769'da hanedanlar arasında yakınlaşmayı sağlamak için İmparatoriçe Maria Theresia en küçük kızı Maria Antonia'yı Fransa veliahtı Capet Louis'yle evlendirmeyi kafasına koydu. Bunun için çok uğraştı. Fransa Kralı XV. Louis (veliahtın dedesi oluyordu) kendini epey naza çektiyse de sonunda razı oldu ve kız daha 13 yaşındayken Paris'e gelin gönderildi. Damat, "XVI Louis" adıyla 1774'te kral olduktan sonra da çocuklarının olmaması imparatoriçeyi çok korkutmuşken, evlilikten 12 yıl sonra, 80'li yıllarda kraliçenin üst üste çocuklar doğurması her şeyi yoluna koyacak, böylece "iyi ilişkiler" devam edecekti. Avusturya çok seviniyordu, kim bilir, belki de "Habsburg kanı" günün birinde Fransa tahtına bile geçerdi.

İki ülke de bu barışçı ilişkiden yarar umuyordu. En azından bir dönem bile olsa birbirlerine düşman olmaktan çıkacaklar, böylece Fransa'nın İngiltere'ye, Avusturya'nın Prusya'ya karşı durumları güçlenecekti. Fransa İngiltere'nin yayılmasını durduramıyor, sömürgelerini ve egemenlik alanlarını ele geçirmesini önleyemiyor, Avusturya ise Prusya ile baş edemiyordu.

Bu dönemden Fransa'nın kazançlı çıktığını söylemek olanaklı değildir. **Birincisi**, Fransa, Avusturya'nın zorlamasıyla kendisi için hiçbir anlamı olmayan Yedi Yıl Savaşı (Avusturya Veraset Savaşı, 1756-1763) anaforuna çekildi. Bu yüzden, mali bakımdan çok büyük sıkıntıların içine girdiği gibi, İngiltere'nin sömürgelerde üstün duruma gelmesini ve dünya çapında yayılmasını engelleyemedi. **İkincisi**, Avusturya ile yaptığı dayanışma, olumlu hiçbir sonuç sağlamaması yanı sıra, "ezeli düşman"la yakınlaşma halkta büyük bir hoşnutsuzluk ve tepki uyandırdı. Ayrıca burjuvazi, sınıfsal ve ekonomik çıkarlarını Avusturya ile yakınlaşmakta görmediğinden, ilke olarak da, uluslararası ilişkilerin ulusların karşılıklı çıkarları yerine hanedanlar arasındaki bağları temel alan anlayışlar çerçevesinde yürütülmesini doğru bulmadığından, "kapılar ardında" yapılan hesapların genel çıkarlarla bağdaşmadığını varsaydığından, "Avusturya diplomasisi"ne, dış politikada "Avusturya sistemi"ne karşıydı. Montesquieu, Voltaire, Mably, Rousseau, Mirabeau gibi burjuvazinin sözcüleri bu konuda yıllar boyu kaygılarını dile getiren yazılar yazmışlardı.

Avusturya'nın her şeyiyle yasakladığı, mırıldanılmasına bile sansür uyguladığı Devrimin marşı Marseillaise, bütün Alsace'ta ve çevresinde coşkuyla söyleniyordu.

Kaldı ki, Fransa Avusturya ile dayanışmayı sürdürebilmek için, her zor durumda kaldığında Avusturya'ya -asker yardımı yanında- para yardımı da yapmaktaydı. Ekonomik krizin nedenlerinden

Avusturya'ya göre, "devrim saldırganı Fransa her yeri ilhak ediyor"du.

biri de buydu. Burjuvazi bu paraların kendi cebinden çıktığını düşünüyordu. Ta XV. Louis zamanından beri elli yıldır ısrarla sürdürülen bu politika Fransa'yı "Avusturya'nın kullandığı bir alet" durumuna düşürmüştü. Fransa'nın sömürgesi Kanada'yı İngiltere'ye kaptırmasında Avusturya yandaşlığının sorumlu olduğu söyleniyordu.

Devrim, bu "barış" dönemini sona erdirdi, iki ülke arasında "sessiz elli yıl"dan sonra tekrar savaş başlıyordu. Ancak şimdi savaş nedeni, savaşın şekli ve savaşın mahiyeti bambaşkaydı. Ülkelerin yönetimleri aynı cephede yan yanaydı, iki ülkedeki yönetici sınıflar, devletleri birbirleriyle savaşırken birbirlerini kolluyorlardı, hanedanlar olarak ortak düşman olan Devrime ve Fransız halkına karşı birlikte savaşmaya başlamışlardı. Birbirine ezeli düşman iki devletin hükümdarları, Devrime, Fransa'ya ve Fransız halkına karşı el ele ve omuz omuzaydı.

Cermen kökenli İngiltere ise Cermen özelliklerini çoktandır silikleştirdiği için Fransız Devrimini "Cermenliğe saldırı" olarak yorumlamadı. Gerçekten öyle olsaydı da hiç üstüne alınmazdı. Hatta Cermenlikten "kurtulmuş", Cermenliği geride bırakmış ve devrimini yüz yıl önce yapmış İngiltere için Devrim, sınıfsal bakımdan da kendisi için fazla önemli değildi. Korkulacak bir şey yoktu. Zorluklar içindeki Devrim Fransa'sı İngiltere için rakibin zaaf içinde olması demekti ve bu durum ona rakibe karşı üstünlük sağlama fırsatı verecekti. Bu fırsat kullanılmalıydı. Belirli ölçüde de kullanıldı.

DİPNOTLAR

47) "Fransa"nın kökeni olan Frank devletinin kuruluşu, "barbar istilaları" da denilen Kavimler Göçünün bir sonucuydu. Roma İmparatorluğunun da yıkılmasına yol açan Cermen kavimlerin Avrupa'ya yayılması birçok Cermen devletçiğinin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Frank kabile savaşçılarının devletçiği olan Frank Krallığı, bunların arasında varlığını sürdürebilen, hatta büyüyebilen tek oluşumdu. Şarlman imparatorluğu haline gelen Frank Krallığı o kadar genişlemişti ki, onun ölümünden sonra imparatorluk bütünlüğünü koruyamadı ve parçalandı. Doğudaki parçası Almanya ve Alman prenslikleri olurken, batıdaki parça Fransa haline gelecekti.

48) Capet Hanedanından II. Philippe (August, 1179-1223), "Frankların Kralı" yerine "Fransa Kralı" unvanını almıştı.

49) Furet, 1989, s.61.

50) Avrupa'nın sağcı tarih çizgisi 18. ve 19. yüzyılda, Avrupa feodalizminin taraflarının kökenleri üzerinde durması yüzünden "klasik anlayış" da denilen bir tutuma sahipti. 18. yüzyıl Fransız tarihçileri için ise "Clovis ve Frank istilaları ateşli bir konu"ydu, "soyluları fatihler soyundan, avamı ise boyun eğdirilenler soyundan getirerek, toplumun soylular ve avam olarak ikiye ayrılmışlığının kökenini Frank istilalarına bağlıyorlardı", bunun nedeni "toplumsal yapılarının anahtarını" 10. yüzyıl öncesinde aramalarıydı (Furet, 1998, s.33).

51) Marc Bloch, *Feodal Toplum,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2005, s.211.

52) Hindistan'daki toplumsal hiyerarşik sisteme sömürgeci Portekizlilerin verdiği adla (casta) sosyolojik bir terim haline gelen kast, kalıtımsal, mensubiyetin doğumla olduğu, içten evliliklerle dışa kapalı katı bir toplumsal birim karşılığı olarak kullanılmaktadır.

53) Akt. Furet, 1998, s.170 ve 169. Ayrıca Furet'nin kendisi de Fransız aristokrasisinin kast özelliği gösterdiği görüşündedir. Fransa'daki soylular, "bir aristokrasi (yani İngiliz usulü bir yönetici sınıf) değil"dirler, "siyasi düzlemde, kral iktidarından kopukturlar" (s.151). İngiltere'de ise, kast özelliğini düşünmek mümkün değildir. Gerçek aristokrasinin yalnız İngiltere'de olduğunu belirten Tocqueville, feodal sistemin Avrupa'nın *her yerinde* kastlar şeklinde olduğunu belirlemiştir. Bu durum genelleştirme yapılmazsa Fransa için tamamen doğrudur ve karakteristiktir. Çünkü Fransa'da "soylu olarak doğmuş olmayanlar bu özel ve kapalı sınıfın dışındadır" (s.152). Fransa'daki bu durum Almanya'da birçok bakımdan farklıydı. Fransa'daki soyluluğun yoğunlaşmış ortak kökeni, sınıfsal dayanışmayla sınırlı kalmıyor, köken konusunda da bir dayanışmanın temeli oluyordu. Bu yüzden başka etnik kökenlerin sınıfa sonradan dahil olmasında bir zorluk (engelleme) vardı. Doğu Franklarda ise Cermen-soydan gelmeyenler aristokrasiye dahil olmak konusunda özel bir zorlukla karşılaşmıyordu. Örneğin, Macar, Slav, Latin, Polonyalı, Bohemyalı vb. kökenli soyluların oranı hiç de az değildi. Bunun nedeni, imparatorluğun çok sayıda halkı kapsayan coğrafi genişliği ve imparatorluk olmanın getirdiği zorunluluktu. Yerel hükümranlıklar genel olarak yerel yöneticiler tarafından sürdürülmekteydi. "Fransa'da, altmış yıllık demokrasiden sonra, günümüzde bile, ... [soylular ile yeni zenginlerin] evlenme yoluyla birbirlerine karışmaktan ellerinden geldiğinde kaçınmakta" olduklarını belirleyen Tocqueville (s.153), Fransa'daki kast sisteminin kanıtı olduğunu gösterdiğini düşündüğü çok ilginç bir dil olgusundan söz etmektedir. Fransızca'da *gentilhomme* sözcüğünün soyluyu (kastın mensuplarını), *roturier* sözcüğünün ise soylu olmamayı (kast dışında olanları) karşıladığını belirttikten sonra, İngilizcede bu anlamların, değiştiği için olmadıklarını ileri sürmektedir. *Gentleman,* genel bir kavramdır, Amerika'ya geçmiş haliyle ise "bütün erkek yurttaşlar"ın karşılığıdır. Ona göre bu "sözcüğün tarihi, bizatihi demokrasinin tarihidir". (s.154)

54) Zweig, 2010, s.171.

55) Bu konuda F. Engels şöyle yazıyor: "Alsas ve Loren'in Almanya'dan ummaya asla cesaret edemeyecekleri şeyi, Fransa sundu onlara. Feodal zincirler kırılmıştı. Köle emeği harcamak zorunda bırakılan bağımlı köylü, artık özgür bir insan, çoğu durumda, kendi çiftliğinin ve topraklarının özgür sahibi olmuştu. Kentlerde, asilzade egemenliği ve lonca ayrıcalıkları kalktı. Aristokrasi sürüldü. Küçük prenslerin ağırlık sahibi olduğu köylerde köylüler, komşularını örnek aldılar, prensleri, bölgesel yetkilileri, asilleri kovdular ve kendilerini özgür Fransız yurttaşı ilan ettiler. Ve Fransa'nın hiçbir yerinde halk, Almanca konuşan bölgelerdeki kadar büyük bir heyecanla devrimin etrafında toplanmadı. Ve İmparatorluk, devrime savaş açınca, Almanlar, ... Alsas ve Loren halkı kendini Alman saymaktan vazgeçti. İşte o zaman, Almanlardan nefret etmeyi ve onları küçümsemeyi öğrendiler ve *Marseillaise,* Strasburg'da yazıldı ve bestelendi ve ilk kez Alsas halkı tarafından söylendi." (*Tarihte Zorun Rolü*, s.106-107) Daha sonraki dönemde Napoleon, Alsace bölgesine komşu Ren ve Pfalz bölgelerini ilhak edecek, buralardaki feodal ilişkilerin de tasfiyesine yol açacaktı.
Bu konuda Heine de şöyle diyor: "Alsace ve Lorrain'in insanları, Fransız Devrimiyle kazandıkları haklar ve edindikleri yurttaşlık yüzünden, eşitlik yasalarına ve özgür kurumlara hayranlıkları yüzünden Fransa'ya bağlıdırlar. Eğer Almanya Fransızların yaptığını yapıp onların vardığı yere varırsa, düşüncede ve eylemde onları aşarsa, köleliği saklandığı yerlerden bile çıkarıp yok ederse, insanı aşağılanmaktan kurtarırsa, yoksul halkı, baskıya uğrayan yeteneği, saldırıya uğrayan güzellikleri haysiyetlerine ve hakettikleri saygıya kavuşturursa, …, Alsace ve Lorrainliler Almanya'ya katılırlar." *(Deutschland. Ein Wintermärchen,* "Vorwort", *Heine,* s.134)

56) Wenzel Anton von Kaunitz (1711-1794), Prusya'ya düşmanlık, Fransa'yla dostluk politikasının mimarı olarak ün kazanmış Avusturyalı devlet adamı. İmparatorluğun ihtiyacına cevap veriyordu ve döneminde bu sayede çok önemli roller oynadı.

FRANSIZ ARİSTOKRASİSİ

"Derebeyliğin zorbalığından,
tutsaklığından kurtulmanın,
ve özgürlüğünüzün tadına varın,
egemenlik kurup üzerinizde
sizin emeğinizle yaşayanlar
artık üstün değil, eşit sizinle."
Halk Şarkısı (57)

Fransa'da kraliyet ailesi ve bütün soylular da kendilerini Cermen kökenli olarak Fransa'daki halktan ayrı görmekteydiler. Devrim, aynı zamanda Fransa'nın uluslaşma sürecinde büyük bir sıçrama iken, hanedan ve aristokrasi, kendini bu gelişmenin dışında hissediyor, ulus olarak yaşanan gelişmelerin dışında kalmak istiyordu. Hem bunun sonucu olarak, hem de etnik farklılıkları yüzünden kendilerinin, başka bir ulus tarafından alaşağı edilmiş/edilecek "ayrı bir ulusun mensubu" olduklarını düşünüyor, Devrimi de "uluslar arasında bir savaş" olarak görüyorlardı. Devrim sürecinde ortaya çıkan vatan (patrie) ve vatanseverlik (patriotism) gibi kavramlar onlar için bir şey ifade etmiyor, vatandaşlar arasındaki "kardeşlik"ten (fraternitè) hiçbir şey anlamıyorlardı.

Aristokrasinin ulusu ve vatanı yok

Devrim bütün insanları "yurttaş" yapmış, yurttaşlıkta da eşitliği sağlamıştı. Bunun kökenle ilgili olarak başka bir şekilde ifade edilmesi, "bir zamanlar soyluların tekelinde bulunan 'Cermen' kökenli özgürlüklerin, … tüm ulusun malı olduğu, ulusun da **geri alıcı** kesin savaşı verdiği"ydi. (58)

Soylular sahip oldukları geniş arazilere de yabancıydı. Nerede olduğunu bile bilmedikleri topraklardan gelen paralara bakarlardı sadece.

Hanedanlar için Fransa, "vatan" değil, "krallık"tı. Kendileri de -Devrimin insanlara verdiği paye olarak- "vatandaş", "yurttaş" değildiler, hanedan mensupları olarak **krallığın** ve **Fransa'nın** "sahipleri"ydiler. Cermen asıllı olmayanlarla, halkın çoğunluğuyla "aynı soydan gelmedikleri" için "kardeş" falan da değillerdi, olamazlardı. Kardeşleri vardı ama "kardeşler" Avusturya'daydı. Bu bakımdan dönemin Fransa Kralı XVI. Louis, Devrime ve Fransa'ya zarar vermek için Fransa'nın savaştığı düşman bloka bilgi vermesinin, Avusturya'ya hizmet etmesinin, pek olumlu görülmeyeceğini bilmekle birlikte, vatana (ya da belirli bir şeye) "ihanet" olduğunu, daha doğrusu bunun bir suç oluşturacağını, kendisinin de bu yüzden suçlanarak yargılanabileceğini hiç aklına getirmiyordu. (59) Kral ve kraliçe Varennes'de yakalandıkları zaman, gidecekleri yer Avusturya olduğu için, "başka bir ülke"ye git-

Fransız aristokrasisinin simgesi: Versay Sarayı.

tiklerini de düşünmüyorlardı. Kralın iki erkek kardeşi Avusturya'ya kaçmıştı ama "yabancı bir ülkede" değillerdi. Kralın karısı ünlü Marie Antoinette, Fransa kraliçesiydi ama Kutsal Roma Cermen İmparatoriçesi Maria Theresia ile kocası İmparator I. Franz'ın -on beşinci ve son çocukları olarak- kızıydı. Habsburglar soyundandı, **Avusturyalı**ydı.

Kraliçe için "Avusturya ve Prusya bayrakları dost, o memleketin **tricolore**'u ise düşman bayrağı"ydı. (60)

Kral ile kraliçe, Bourbon Hanedanı mensubu Frank kökenli "Capet Louis" ile Viyanalı Marie Antoinette (Almanya'daki adıyla Maria Antonia Josepha Joanna von Österreich-Lotringen), "ulus"tan, "vatan"dan anlamıyorlardı; ama eğer "ulus"tan, "vatan"dan mutlaka söz edilecekse, kendi "ulusları"ndan olanlar "oradakiler"di ve Avusturya onların "vatanı"ydı aynı zamanda.

Soylular halkı köle olarak görüyorlardı

Halkın çoğunluğu ve "burjuvazi, Galyalı-Romalı (Gallo-Romen) kölelerden, soylularsa Cermenlerden" gelmekteydi. (61) Fransa'da soylular, halkı ve Cermen kökenli olmayan herkesi "köle-soylu" olarak nitelendirme alışkanlığına sahipti. (62) Köleci toplum geride kalmış olmakla birlikte Batı Frankların aristokrasisi, feodal sistem hakim kılınmadan önce köleci sistem bulunduğundan ve onlar Roma'nın köleci sisteminin geleneğini devralmış ve bunun ardılı olduklarından dolayı Fransız soylularının söylemi, Romalılarınkinin aynıydı. Feodal Batı Frank aristokrasinin sözcükleri ve kavramları Roma köleciliğininkilerle örtüşüyordu. Roma köleci sistemini benimsemiş ve özümsemiş Batı Frank aristokrasisi ile Roma arasında bu konuda terminolojik bir ortaklık vardı.

Cermenler fatih olarak geldikleri Galya'daki Galyalıları azat etmişlerdi, köleci sistem dönüşmüş ve bitmişti, ama Galyalılar, alt sınıflar olarak köle gibi görülmeye devam ediyorlardı. Brissot, "bin yıllık kölelikten sonra halkın özgürlüğe kavuşmuş" olmasından söz edecekti (16 Aralık 1791). Fransız halkının Bastille'in ele geçirilmesinden sonraki sloganlarından biri, "Yeniden köle olmaktansa ölmeye hazırız"dı.

Yerliler "köle"ydi, Galyalılar "köle"ydi ve köleler soylu olmayanlardı. "Soyluluğun kaynağı" ise "Cermanya"ydı, "soyluluk, Frank soyundan gelme"ydi.

Köle sözcüğünün kullanılmadığı yerlerde ise mutlaka aşağılama vardı. Soylu olmayanlar, halktan kişiler hep kötüydü, örneğin, Latinler (Romanlar, Roma kökenliler) "hırsızlık ve dilencilikten başka bir yapmayacak kadar", Galyalılar ise "insan sayılmayacak kadar" olumsuzdu. Soyluların sınıfsal algısı öyleydi ki, köylülere insan bile denemezdi. Soylular evlerinde insan saymadıkları için uşaklarının ve hizmetkârlarının yanında soyunmaktan çekinmezlerdi, onlardan utanmaları için bir neden yoktu.

Soylular arasında, "köle-soylar"dan gelmediklerini göstermek ve vurgulamak amacıyla Cermen kökenlerini en kestirme, en kolay belirten sözcüğü, "Cermen"in Fransızcasını kendileri için kullanmak son derece yaygındı. Fransızcada Cermen karşılığı olan "Germain" sözcüğü, soylular arasında ad olarak hem ön adlarda, hem de soyadlarında olmak üzere çok görülürdü. Paris'te semt olarak soyluların oturduğu Saint-Germain, zengin bir mahalleydi, soylu zenginlerin, aristokrat sosyetenin gösteriş yeriydi. Semtin adının Cermen-soyluların oturduğu yeri ifade etmesi bir rastlantı olmadığı gibi, son derece anlamlıydı. Adında Cermenliğini belirten semt, bir zengin semti olarak şatafatıyla, Cermen-soylulara üstünlüklerini gösterme olanağı sunuyor, adıyla da, sakinlerinin "köle-soylar"dan gelmediklerinin ve Cermen kökenli olduklarının anlaşılmasını sağlıyordu.

Aristokrasi halka kesinlikle güvenmezdi

Dış politika ve diplomasi Cermen-soyluların tekelindeydi. Bir kere işe alındıktan sonra ömürleri boyunca aynı işi sürdüren elçiler ve diplomatlar, saraya bağlı oldukları ya da bağlı olacakları varsayıldığı için yalnızca merkezin aristokrat ailelerin-

Kralın karısı ünlü Marie Antoinette, Fransa kraliçesiydi ama Kutsal Roma Cermen İmparatoriçesi Maria Theresia ile kocası İmparator I. Franz'ın kızıydı. Habsburglar soyundandı, Avusturyalıydı.

den seçiliyordu. Devletin sahipleri olan soylular, devletin bütün önemli işlevlerine doğal olarak hep soyluları getiriyordu, ama taşra dışında saray soyluları hep Cermen kökenli olduğu için, bu, köken dayanışmasının ötesinde ve bunun yanı sıra, devletin ilişkileri ile ilgili güven, güvenlik ve dikkat gerektiren bütün hayati konuların Cermen-kökenlilerce sınırlanmış olması demekti. Üstelik diplomatlık bir aristokrat aile "mesleği" olduğu zaman bu meslek, ailenin yeni nesillerine de tartışmasız ve kendiliğinden bir şekilde geçiyordu, diplomasinin genetik özelliği vardı. Dış ilişkilerin "güvenliği" böyle sağlanmış oluyordu.

Ayrıca Avusturya ile yapılan uzun süreli ittifak süreci, başta burjuvazi olmak üzere toplumun geniş kesimleri tarafından olumlu görülmediği için, bütün dış ilişkiler muhalif görüşlerin baskılarına karşı ancak Cermen-soylu olanlarla yürütülebilirdi. (63)

Kraliyet, "kendisine düşman durumdaki halkına" güvenmediği için özel güvenliğini de "Fransızlar"a bırakmamıştı zaten. (64) 23 Haziran'da Kral Meclisin dağılmasını istemiş, 27 Haziran'da devrimci güçler Meclisin çalışmasını dayattıkları zaman Kral bunu kabul etmiş görünmüş ama çok uzakta olmayan "özel birliklerini", "Yabancılar Alayı"nı başkente getirtmişti. 20 bin kişilik "yabancı" ve bu yüzden "güvenilir" olan bu alay, Flaman ve Alman paralı askerlerden oluşuyordu. Yabancılar Alayı Paris'e vardığında Tuileries Sarayı bahçesinde toplanmış gösterici "Fransızlar"ı biçmiş, yüzlerce kişiyi öldürerek dehşet saçmıştı. Daha sonraki günlerde, 14 Temmuz'da, Bastille'in ele geçirilmesinin ertesi günü Kral, yabancı birliklerin başkentten uzaklaştırılacağını ve sonra da dağıtılacağını açıklamak zorunda kalacaktır.

Kraliyetin esas ikametgâhı olan Versailles Sarayı'nı korumak işi de (soylulardan oldukları için Cermen kökenli olan) "Fransız" subaylar komutasındaki İsviçreli paralı askerlerden oluşan bir birliğe verilmişti. Bu

Fransa'da kraliyet ailesi ve bütün soylular kendilerini halktan ayrı görmekteydiler.

İsviçreli askerler, **Cent-Suisses** ("Yüz İsviçreli") adıyla anılırlardı, daha 16. yüzyılda Fransa kralının muhafız takımı olmuşlardı. 6 Ekim'de 900 mevcutlu bu Kraliyet Muhafız Alayının 600 askeri öldürülmüş, birlik tamamen dağıtılmış, yok edilmiş, İsviçreli paralı askerlerin kafaları mızrakların ucunda günlerce dolaştırılmıştı.

Kralın bunların da dışında Alman süvarilerden oluşan bir Husar Birliği vardı. Bu güvenilir birlik kralın avlarına ve gezilerine refakat ederdi.

DİPNOTLAR

57) Alkan, s.126.

58) Furet, 1989, s.60. Yazar, "toplumsalın bu 'ulusal' yorumunun, Eski Düzen'in sonlarında Fransa'da çok yaygın" olan ve Devrim öncesinde ortaya çıkan binlerce risaleden anlaşıldığını belirtmektedir.

59) Bourbon Hanedanı mensubu Montpensier Kontu ve Bourbon Dükü III. Charles (1490-1527), 1515'ten başlayarak Fransız orduları başkomutanı iken, Batı Frank Krallığıyla savaşan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunu yendikten sonra, Paris'le anlaşmazlığa düştüğü için ordusuyla "düşman"a katılmış, "düşman"ın emrinde Fransız ordusunu 1525'te bozguna uğratmış, bu yüzden Fransa'da "vatana ihanetten" yargılanmış, mahkûm olmuş ve 1527 yılında yakalanarak idam edilmişti. III. Charles'ın yaptığı, kendisine göre bir vatana ihanet falan değildi. Önce savaşa tutuştuğu devleti (imparatorluğu) düşman görmediği gibi, hanedanına mensup olduğu devletle sonradan savaşmakta bir sakınca görmüyordu.

60) Zweig, 2010, s.390.

61) Akt. H. Arendt, s.92.

62) Fransız Devrimini konu almış romanlarda, soyluların halkı köle olarak nitelendirdiğine, halkın, soyluların kendileri için köle nitelendirmesinde bulunduğunun belirtildiğine hep rastlanmaktadır. Örneğin, Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikayesi* adlı eserinde (Oda Yayınları, İstanbul 1994), Victor Hugo'nun *1793 Devrimi* adlı yapıtında (Kaynak Yayınları, İstanbul 1984) köle sözcüğü bu anlamda birçok kereler geçmektedir. M. Zevaco, A. Dumas gibi yazarların Fransız tarihini konu alan romanlarında çevirmenlerin, neden kullanıldığına bir anlam veremediği "köle" sözcüğüne, Türkçede başka-benzer karşılıklar aramış ve kullanmış olmaları da olasıdır.

63) Halkın ve çeşitli sınıfların tasvip etmediği dış ilişkilerin yalnız Cermen-soylularla yürütülmesi, Devrim sonrasında, önemli sorunlara yol açabileceği için önlem almak gerekmiştir. Ulusal Meclis diplomasi alanına el attığında, dışişleri kurumunu Devrimin amaçları ve Fransa'nın çıkarları açısından değerlendirmek için Cermen-soylu yetkilileri uzaklaştırmak zorunda kalacaktır. "Dışişleri görevlileri" Devrim Fransa'sında Fransa'dan çok "yabancı ülkelere hizmet etmeye" hazır ve uygun durumdaydılar, Devrime ise tam karşıtlık içindeydiler. 1791 Mart'ında, kralın diğer Avrupa hükümdarlarıyla ilişkilerini sağlayarak krala yardım ettikleri gerekçesiyle önce yedi diplomat, sonraki günlerde yabancı ülkelerdeki bütün büyükelçiler görevlerinden alındı. Yeni atanacak görevliler için krala değil, devlete ve Devrime bağlılık yemini kondu. Bu yemini etmeye yanaşmayan bütün diplomatlar azledilecekti ve edildi de. Resmi dış ilişkileri yürütmek üzere kurulan Diplomatik Komite, 91 yazındaki kralın kaçma girişimini örgütlediği ve ona yardım ettiği için dışişleri bakanını krala suç ortaklığı etmekle suçladığında kimse buna itiraz edemedi. Arkasından da, yukarıda sözü edilen, dışişleri mekanizmasının Cermen-soylulardan tamamen arındırılması anlamına gelen "diplomatik temizlik"le sonuçlanan kararlar alındı.
Devrimin anlayış ve ilkelerine uygun olarak tanımlanan "devrimci diplomasi", açık, basit, entrikasız, tuzaksız olacak, kurnazlıklara ve ayak oyunlarına başvurmayacaktı. Gene aynı anlayış ve ilkelere göre Fransa'nın devrimci diplomatları dürüst ve içten davranacaklar, sade ve temiz insanlar olacaklardı. Bu konudaki kararlar, bütün diplomatik mevki farklarının ortadan kaldırılmasıyla sonuçlandı. O tarihten sonra bütün elçiler ve konsoloslar *nonce de la France* (Fransa'nın elçisi) olarak tek bir adla anılacaktı.

64) Murat Sarıca her ne kadar "Fransız İhtilalini inceleyen bütün tarihçiler"in "kralın orduya güvenmekle büyük hata ettiğinde fikir birliği halinde" olduklarını yazmışsa da, bu satırların hemen devamında İsviçreli ve Alman paralı askerlerden söz etmektedir (*100 Soruda Fransız İhtilali*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1981, s.45). Aslında, İsviçreli ve Alman paralı askerlerin ve "Yabancılar Alayı"nın varlığı, "güvensizliğin" ta kendisi ve aynı zamanda kanıtıdır. Fransa "saray"ı, "Fransız ordusu"na hiçbir zaman güvenmemişti. Bu anlamda sarayın ve kralın Fransız ordusuna güveni zaten söz konusu olmazdı. Sarıca'nın cümlesindeki sorun, anlık olarak kralın tedbir almamış olması, bu anlık tedbirsizliğin "güven" sözcüğüyle ifade edilmiş olmasıdır.

ARİSTOKRAT "DEVRİMCİLER"

"Halktan başka güvenilecek bir şey yoktur."
Robesppierre

Eşitsizliğin simgesi olan soyluluk Devrimin ilkeleriyle uyuşmamakla birlikte, bu, soyluların içinden kimsenin Devrime katılmayacağı anlamına gelmez.

Soylular arasından bazı aydınlar, liberaller, ilericiler de Devrime katıldılar, kendilerine çeşitli adlar taksalar da hep "Cumhuriyetçi Aristokratlar" diye gruplar oluşturdular. Ancak bunların bir kısmı bir süre sonra Devrimden uzaklaştı, kenara çekildi, bir kısmı Devrimin amacını bulandıran öneriler ve dayatmalar getirdi, bir kısmı ise sonradan saf değiştirip karşıdevrim tarafına geçti.

Saint Denis semtindeki "Kraliyet Mezarlığı"nın kaldırılması kararı alınınca aristokrat "devrimciler", burjuvaların, cepheye savaşmak için gitmek yerine, kral, kraliçe, prens ve prenseslerin kemiklerinin ve yeni öldürülen hanedan mensuplarının cesetlerinin Seine Nehri'ne ve lağımlara atılması için yaptıkları gösterilere katıldılar. Böylece sınıflarına ve soylarına "ihanet"lerini "gösterme" olanağı buldular ve Devrimden yana oldular!

Ya aristokrat olunur ya da devrimci

Soylular arasından Devrime gelenlerin bir sorunları vardı. Devrime katılmak ve bağlanmak istediler, ama krala ve kraliyete de bağlıydılar. Kralı feda edemedikleri gibi, Devrimin kraliyeti ortadan kaldırmasına da razı olamadılar. Halk içindeki "kralın kutsallığı" inanışı, soylu sınıf içinde krala itaat ve feodal devlete bağlılık şeklindeydi. Kralla sahip oldukları "kan bağı" (aynı Cermen kökenden gelme) belki çok önemli değildi ama sistemle olan kan bağının etkisinden kurtulmak kolay değildi. Aristokrat devrimciler bu yüzden Devrimi kraliyetle, Kralı devrimcilerle uzlaştırmaya çalıştılar. Monarşik cumhuriyet planları kurdular, bu tür hayallerin içinde gerçeklerden koptular. Devrimle, mensubu olup içinden çıktıkları sınıfın anlayışları arasında bocalayan aristokrat devrimcilerin çoğu, kimliklerini tam olarak belirleyemiyordu. Aristokratik kimliklerinden vazgeçmeden devrimci olunamayacağını anlayamıyorlardı. Oysa Devrim, kral ve krallıkla birlikte olamazdı. Devrim kralla birleştiğinde, kraliyetle uzlaştığında Devrim olmazdı. Nitekim Kral Devrimle uzlaşılamayacağını biliyor, Devrimden kurtulmaya çalışıyordu.

Uzlaşamayan ve birleşemeyen şeyler vardır. Aristokrat ruhla devrimcilik birleşemez. Ya aristokrat olunur ya da devrimci. Devrimci olmak için aristokratlıktan vazgeçmek ve aristokrasiden çıkmak gerekir.

Kralın, kraliyetin ve soyluların Devrim karşıtlığı, eğer Fransa'da Devrimi kendileri ezemezlerse, eğer Devrim Fransa içinde iç dinamiklerle tepelenemezse, Fransız Devrimini dış güçlerin ezmesini, Devrimin dıştan müdahaleyle yenilgiye uğratılmasını isteyecekleri ve bunun için her şeyi yapacakları ölçüdeydi. Ve öyle de oldu. Dış güçlerle, diğer Avrupa monarşileriyle birleştiler, düşmanlarıyla bile anlaştılar, ülkelerine ihanet ettiler. (65)

Devrime teğet geçen aristokratlar

Chartres Dükü Louis-Philippe Joseph (d'Orleans, 1747-1793), taht üzerindeki emelleri yüzünden krala karşıydı ve Devrime katıldı. Yeğeni olan kralın idamını hararetle savundu, giyotine gönderilmesi için oy verdi. Hatta soyluluk unvanından ve haklarından feragat etti, adını "Philippe-Egalité" ("Philippe-Eşitlik" ya da "Citoyen Egalité") olarak değiştirip kullanarak çarpıcı ve yaratıcı bir gösteri de yaptı. Ancak sonraları karşıdevrimci kralcı ordulara destek verdiği ya da onlarla ilişkide olduğu için giyotine gönderilerek idam edilecektir.

Mirabeau, La Fayette (1757-1834), General Dumouriez (1739-1823), François Duport (1759-1798) gibi aristokrat kökenli devrimciler, zaman zaman Devrimin soyluluğa fazla yüklendiğini, monarşiyi gereksiz ölçüde yıprattığını düşünmekten kendilerini alamadılar. Bir dönemde, kralın yetkilerinin hiç olmazsa bir kısmının kalmasını, kraliyetin ortadan kaldırılmamasını, daha sonraki bir dönemde de kralın idam edilmemesini hararetle savundular. Duport, Devrimin ilkeleriyle monarşiyi uzlaştırmaya çalışmanın teorisyenidir. Amerikan Devriminin de "devrimcisi" olduğu için "iki dünyanın kahramanı" olarak anılan ünlü General La Fayette'in, başka birçok "devrimci aristokrat" gibi Fransa'dan kaçmak zorunda kalması (19 Ağustos 1792), kralı savunduğu ve idamına karşı çıktığı içindir. La Fayette'in kaçtığı yer ise, bütün soyluların kaçmak istediği ve kaçtığı yer olacaktır: Avusturya. Daha 1792 Haziran'ında Devrim önderlerinden Danton (Georges Jacques, 1759-1794), La Fayette'i, Avusturya-Prusya ordularıyla savaşmaktan kaçındığı için "Avrupa despotlarıyla kucaklaşan soyluların başı" olarak suçlamıştı. (66) 17 Temmuz 1791'de, onlarca ölü ve yüzlerce yaralıya yol açan Champ-de-Mars Katliamının sorumlusu,

Amerikan Devriminin de "devrimcisi" olduğu için "iki dünyanın kahramanı" olarak anılan ünlü General La Fayette, başka birçok "devrimci aristokrat" gibi Fransa'dan kaçmak zorunda kaldı.

Milli Muhafız Alayının başındaki La Fayette'tir, yalnızca dilekçe vermek isteyen halka ateş edilmesini bizzat o emretmiştir. La Fayette, aristokrat özelliğini kenara koyamamış, ondan kurtulamamış, onsuz var olamayacağını düşünmüştür.

La Fayette'in kendine biçtiği rol, Cermen-soylu aristokrasiyi Devrime katmaktı! İçine girip başına geçtiği Föyyanlar Partisi'ni soylular için çekim merkezi yapmaya çalıştı. Ama Devrim düşmanları Devrime geleceklerine onu kendilerine çekmişlerdir.

Soyluların adayı olarak meclise giren General Alexandre Lameth (1760-1829) devrimciydi, çeşitli yararlılıklar gösterdi, ancak kaçıştan sonra Varennes'den geri getirildiğinde Kralın yetkilerini yok saymakla yetindiği için geri adım atmış olan iktidarın (**Triumvira**'nın) içinde yer aldı ve 10 Ağustos 1792'de bütün görevlerinden istifa ederek Avusturya'ya kaçanlar kervanına katıldı. Robespierre'in düşüşünden sonra tekrar Fransa'da, Napoleon döneminde orduda, 1830 Devriminde ise karşıdevrim saflarında yer aldı.

Mecliste din adamlarının temsilcisi olan soylu Talleyrand, (67) Kilisenin mallarının kamulaştırılmasını savunmak ve sağlamakla ün yapmış ve Devrime bu bakımdan çok önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak 1792'de kraldan ve monarşiden yana olduğu için Paris'ten ayrılmak zorunda kalacak, 1794'te Amerika'ya gidecek, 1796'da döndüğünde Fransa'nın tekrar sömürgeci olmasını savunacak, 1799'da karşıdevrime katılacak, yıkılana kadar Napoleon'a, Napoleon sonrasında ise işgalcilere ve Bourbon Hanedanına hizmet edecekti.

Mecliste din adamlarının temsilcisi olan soylu Talleyrand, Kilisenin mallarının kamulaştırılmasını savundu ve Devrime önemli katkılarda bulundu. Ama kral ve monarşiden yana olduğu için Paris'ten ayrılmak zorunda kaldı.

Gene soyluların adayı olarak devrimci meclise giren General François Duport'un (1759-1798) bütün amacı, Avusturya ordularının düşman olmadığını kabul ettirmekti!

En büyük komutanlardan olan, Dışişleri Bakanlığı da yapmış ve La Fayette'in yerini almış ünlü asker Dumouriez, La Fayette'ten bir yıl sonra (1793'te), La Fayette'le aynı şekilde düşman cepheye, Avusturya ordusuna geçecek ve düşmanın ordusunda Devrime ve Fransa'ya saldırmak için görev üstlenecektir.

Bazı gerçek devrimciler de var

Elbette Fransız Devrimi tarihinde devrimci olarak yer alanları da olacaktır soyluların. Aristokrat ailelerden gelen Saint-Just, Charles Hesse, Marquis de Montaut, Marquis de Antonelle, Dampierre, Beaurepaire, Prusya kökenli bir soylu ailenin oğlu Baron de Cloots, Marquis de Condorcet (68), Kraliyet ordusunun subaylarından General Paul Barras ve İstihkâm Albay Louis Letourneur (69) bunların en bilinenleridir.

Eski bir rahip olan soylu René-François Dumas (1758-1794), Devrime duyduğu hayranlık ve bağlılık sonucunda Devrim Mahkemesi başkanlığına getirilmişti. Hep devrimci olarak kaldı. Devrimcilerin tasfiyesi döneminde de Robespierre'le birlikteydi ve onun ardından yargılanmaksızın idam edilecekti.

Aristokrat kökenli bilim insanları ve bilginler de Devrimde yer aldılar. Çünkü feodal sistem ve feodal ilişkiler, bilimsel ve toplumsal gelişmeye her zaman engel olmuştu. Devrimin bilimin ve bilimsel gelişmenin önünü açacağını ilk sezenler elbette onlar olacaktı. Daha 1780'da, ilk ayaklanmaların hemen ertesinde devrimcilerin Bilimler Akademisinden bir ölçüler komisyonu oluşturmasının istemesi, aristokrat bilimciler arasındaki çekingenliği de ortadan kaldırmaya yetecekti. Sınıflarını terk ederek Devrimin hizmetine giren bilim alanındaki soylular, devrimcileştiklerini, eğitim kurumlarında, yeni buluşlarda, devlet kadrolarını oluşturma tekelini ele geçirmelerinde kanıtlarlar.

"Aydınlanma çağının son filozofu" olarak da tanımlanan Nicolas de Caritat Condorcet (1743-1794) matematikçiydi, Voltaire'in yapıtlarını yayımlamıştı. Devrim döneminde, eğitim, diplomasi, ekonomi, hukuk alanlarında çalışmalar yaptı ve öneriler hazırladı.

En ünlülerinden biri, 1743 yılında doğan Antoine Laurent Lavoisier'dir. Modern kimyanın kurucusu sayılan, "simyayı kimyaya", "hurafeyi bilime" dönüştüren devrimci Lavoisier, kendini alanıyla sınırlamamış, Devrimin vergileme sisteminin de yaratıcısı olmuştu. "Devrim" kelimesi, daha Devrim ufukta görünmezken, siyaset sahnesine henüz girmemiş ve zaferini henüz kazanmamışken, 1773'te, onun tarafından bilim alanına sokulmuştu.

Monge, Laplace, Legendre, Lagrange, Vandermonde, Guyton de Morveau, Berthollet, Fourcroy, Vauquelin, Jussieu, Lamarck, Thouin, Desfontaines, Dolomieu, Haüy, Co-

ulombe, Borda, Charles, Pinel, Tenon, Barthez, Chaptal, Monge, Saguin, Carno (70) gibi bilimcilerin ne kadarının ve hangilerinin soylu olduklarını bilmiyoruz ama çoğu soylu olmalıydı. Büyük hizmetlerde ve katkılarda bulundular.

Fransız Devriminin Amazonu

Soylu kadınlar -ki Devrimden yana olanları vardır- sahnede görünmekten çok akıl vericiydiler. Kadın taleplerinin yaratıcıları olsalar da sözcüleri olmadıar. "Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi"nde (71) katkıları olduğu söylense de kendileri ortada yoktular. La Fayette'in karısı siyahların özgürlüğü gibi alanlarda yıllar boyu ve coşkuyla faaliyet gösterdiği halde, kadınların Versailles'a yürüyüşüne ("Kadınların Versailles Yürüyüşü") katılmamıştı. 5 Ekim 1789 günü yapılan ve yalnız kadınlardan oluşan bu yürüyüşte tek bir soylu kadına rastlanmaz. Sonraki dönemlerde silahlanmış kadınlar arasına da hiç karışmamışlardır. Devrime katılan kadınların üniforması gibi olan "Amazon giysileri"ne bürünen bir soylu kadını kimse görmemiş, tek bir soylu kadın bile "özgür kadın" olmamıştır.

Daha Devrimden önce "salon"unda edebiyat, felsefe ve siyaset toplantıları yapan Sophie de Grouchy (1764-1822), ki dönemin en güzel kadınlarından olduğu söylenir, 1786'da Condorcet ile evlenmişti. Hiçbir Devrim eyleminde görülmeyecektir.

Kadınların devrim için savaşması gerektiğini savunan ve bunun için devrim günlerinde Paris'e gelen "Özgürlük Amazonu" (ya da "Fransız Devriminin Amazonu") Anne-Joséphe Théroigne de Méricourt'un (1762-1817) yanına hiçbir soylu kadın yanaşmayacak, hatta gördükleri her yerde yollarını değiştirip ondan kaçacaklardır. "Amazon", kadınlardan oluşan bir milis grubu kurmuştu. Kurduğu "Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Kulübü", (kuruluşun adı parti olmamakla birlikte) dünyadaki ilk "kadın partisi"dir. (72)

Yurttaş sayılmamaları ve engellenmelerinin dışında devrimci faaliyet gösteren kadınlar aynı zamanda sürekli aşağılanıyordu. Kendilerine "örgü örenler" gibi adlar takılmıştı.

Bir kontesin çorap yamayarak, bir markizin terzilik yaparak Devrim ordusuna hizmet ettiğinden söz eden kaynaklar varsa da, bu kontes ve markizin kim oldukları belirtilmemiştir.

Soylu kadınlar evlerini bırakamadıkları için (Claire Lacombe, Pauline Léon, Etta Palm d'Aelders, Théroigne de Méricourt gibi kadınların önderlik ettiği) "Kadınlar Kulübü", "Kadın-Erkek Kardeşlik Derneği", "Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Kulübü" gibi kadın kuruluşlarında gözükmezler. Oysa oy hakları olmadığı, kulüplere

"Özgürlük Amazonu" (ya da "Fransız Devriminin Amazonu") Anne-Joséphe Théroigne de Méricourt (1762-1817) kadınlardan oluşan bir milis grubu kurmuştu.

ve derneklere üye olarak kabul edilmedikleri, silah taşımaları doğru görülmediği, "yasalara katkıda bulunmaları" yasaklandığı için kurulan bu derneklerde onların yapacağı çok şey vardı. Devrimde, kadınların yurttaşlık hakları bile sorundu. "İnsan topluluğuna ait varlıklar", "akıl sahibi insanlar" olduklarını bile savunmak durumundaydılar. Bu yüzden, "tarihte ilk kez kadınlar bağımsız bir siyasal eylem adına erkeklerden ayrı olarak" birleşmişlerdir. (73) Kaldı ki, kadınlar devrimden, toplumsal, ailevi ve ekonomik bakımlardan haklı olarak beklentiler içindeydiler.

Normandiyalı soylu bir ailenin genç kızı olan Marie-Anne Charlotte Corday d'Armont, devrimci, ateşli ve coşkuluydu, ama edindiklerini yalnızca kitaplardan almıştı, duydukları ve karşılaştıkları kafasını fazla karıştırdığı ve Devrimi anlayamadığı için gidip Marat'yı evinde bıçakladı. Devrim uğruna, gidip Devrimin önderini öldürmüştü. (74) Jirondenlerin idamının sorumlusu olarak gördüğü Marat'yı öldürmekle henüz giyotine gitmemiş yüz binlerce insanı kurtardığını söyleyecektir. Cinayeti, "Devrimin ressamı" ve "resim sanatının Robespierre'i" David'in (Jacques-Louis, 1748-1825) en önemli resimlerinden birisine konu olur. "Marat'nın Ölümü" ya da "Katledilmiş Marat" adlı tablo

Kadınların Versailles Yürüyüşü. 5 Ekim 1789 günü yapılan ve yalnız kadınlardan oluşan bu yürüyüşte tek bir soylu kadına rastlanmaz.

(1793), banyo yaparken öldürülmüş Marat'yı resmeder.

Sanatçıların Devrimden duydukları coşku çarpıcıdır. Önemli devrimci adların ortaya çıktığı plastik sanatlarda aristokrat tek bir kimse bile bulunmamaktadır (çünkü onlar üretici değil müşteridir). Ama "salon"ların müdavimi edebiyatseverler arasında, ki çoğu soyludur, kısa bir süre sonra hararetli Devrim müptelaları görülecektir. Devrimi öven şiirler birbirleriyle yarışır.

DİPNOTLAR

65) Osmanlı bürokratları, görevlileri, subayları ve aydınları Cumhuriyet Devrimimiz döneminde benzer bir ikilem içinde kaldılar. Kurtuluş Savaşımıza katılan kadrolar arasında bile padişahı ve saltanatı muhafaza etmeyi doğru bulanlar, mücadeleyle Osmanlı yönetimini uzlaştırmayı mümkün görenler vardı. Bu anlayışlar, aynı Fransız Devrimindeki gibi, Devrimle saltanatın uzlaşabileceğini, uzlaştırılabileceğini hayal eden "Eski Rejim mensupları"na aitti. Oysa aynı şekilde, Cumhuriyet Devrimi padişaha ve saltanata karşı olduğu gibi, padişah ve Osmanlı saltanatı da, Devrimci Cumhuriyetin ve Kurtuluş Savaşımızın karşıtıydı, düşmanıydı. Uzlaşabilmeleri, uzlaştırılabilmeleri mümkün değildi. Nitekim gene aynı şekilde, bırakalım uzlaşmayı, padişah ve saltanat, düşmana hizmet etti, düşmanla birleşti ve kendi ülkesiyle halkına ihanet etti.

66) 1830 Devrimini yaşarken Almanya'da Fransız Devriminin simgesi olarak yalnızca La Fayette anılacaktır.

67) Devlete karşı Kilisenin çıkarlarının koruyucusu Autun Piskoposu Bénévent Prensi Charles-Maurice de Talleyrand(-Périgord) (1754-1838), Devrim günlerinde radikal görüşlerin sahibi olduysa da sonrasında dışişleri görevlisi ve bakanı olarak hep gericiliğe hizmet etti ve karşıdevrimci olarak önemli roller oynadı. Viyana Kongresinde izlediği tavizkâr tutumu yüzünden Fransa'nın 1870 ve 1914 dönemlerindeki sorunlarının hep ondan kaynaklandığı düşünülecektir.

68) "Aydınlanma çağının son filozofu" olarak da tanımlanan Maria-Jean-Antoine Nicolas de Caritat Condorcet (1743-1794) matematikçiydi, Voltaire'in yapıtlarını yayımlamıştı, Devrimi önceden görebilen tek insan olduğu söylenir. Devrim döneminde, eğitim, diplomasi, ekonomi, hukuk alanlarında çalışmalar yaptı ve öneriler hazırladı.

69) Charles Hesse, Montaut, Antonelle, Dampierre, Beaurepaire, Anarchasis Cloots (1755-1794), Paul François Barras (1755-1829), Letourneur (1751-1817) gibi anılan adlarla ilgili bilgi için bkz. Nesniel, s. 147-159, V. Hugo, s.159-160.

70) Listeyi akt. Tanilli, *Potreler,* 1989, s.238-43.

71) Devrimin erkekçi, devrimcilerin ayrımcı özelliklerine karşı mücadele, kadınlar arasında önem taşımış, sorun olmuş ve girişimlere yol açmıştı. Kadınların Anayasa Meclisinin dışında bırakılmaları, "İnsan Hakları" konusunda ve ona tepki olarak yukarıda sözü edilen bildirinin yazılmasının nedeniydi. Bildiriyi 1791'de kaleme alan Olympe de Gouges (1748-1793) bir kasabın kızıydı. 10. maddeyi, "idam sehpasına çıkma hakkına sahip kadının, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır" diye yazan Gouges'in ölümü, Robespierre'e karşı çıktığı için giyotinle olmuştu. "Bildiri"si sonraları feminizmin "manifestosu" sayılacaktır.

72) 30 Ekim 1793'te yasaklanan bu derneğin Paris dışında otuz kadar da şubesi vardı.

73) Tanilli, *Portreler,* 1989, s.226.

74) Birçok kaynak, Fransız edebiyatının önemli şair ve oyun yazarları olan Corneille kardeşlerin (Pierre, 1606-1684, Thomas, 1625-1709) yeğeni olan Corday'nın (1768-1793), Cumhuriyet ve Devrim düşmanı olduğunu, ailesinin kralcı ve gerici özelliklerini benimsemiş olduğunu, cinayeti de bu yüzden işlediğini ileri sürmektedir. Bazı kaynaklarsa Aydınlanma taraftarı ama kralcı olduğunu belirtmektedir. Almanya'dan gelmiş Mainzlı Jakoben Adam Lux, Corday'nın sevgilisiydi. Stephan Zweig, *Bir Alman Devrimcinin Hayatından On Tablo* adlı oyununda (1914) Lux'un Fransa'daki hayatını anlatmıştı.

DEVRİM VE 'FRANSIZ ULUSU'

Aristokrasi dışında kalan halk kitleleri kendi kökenleri konusunu öne çıkarıcı ve bunu vurgulayıcı değillerdi, ama Cermen-soylu olmayanlar Cermen olmadıklarının bilincindeydiler. Kendi aralarında hiçbir köken ayrımı gütmezken, Cermensoylarla aralarında ayrım olduğunu belirtebilirler, kendi kökenlerini ancak bu yüzden hatırlayabilirlerdi. Halk içinde Cermen kökenlilerin sayısı azdı ve bu onların "yüzüne pek vurulmazdı". Yani, Cermen kökenliler "yabancı" gibi görülmelerine rağmen halk içinde onlara karşı bir ayrımcılık ve düşmanlık yoktu. Aristokratların yabancı olduğu söylemi, yalnız devrimcilere değil, Gallo-Roman bütün halka aitti.

Fransızlaşmak ve 'yurttaşlık' ortak paydası

Olumlu nitelikler, elbette zaman zaman halkın kökenlerine yüklenecektir. Anonim bir devrimci halk şarkısındaki ("Halk ve Asker") "*Şeref sana, şan sana yiğit Fransız eri / Ölürsün savaşlarda tam bir Galyalı gibi*" dizeleri buna örnektir (75), ama burada bile "Fransızlık" ön plandadır. Çünkü Devrimle birlikte "Fransız olmak" bilinci gelişmiştir. "Fransız cumhuriyeti, köylüleri Fransız" yapmış (76), Devrim, halk içindeki köken farklılıklarını törpülemiş, Fransızlık kökenleri silikleştirmiş, kökenleri kolay hatırlanmaz ve sık kullanılmaz kılmıştı.

Fransızlaşmak ve Devrimin yurttaşlık ortak paydasını öne çıkarması somut sonuçlar veriyordu. Ayrıcalıksız ve ayrımsız yurttaşlık, en zor konuda, Yahudiler konusunda bile tavizsizdi. 1790'da Fransa'nın güneyindeki Sefarad cemaati, 1791'de Aşkenazlar olmak üzere bütün Yahudiler "eşit vatandaşlık hakkı" kazandı. Devrimin olumlu anlayışları ve coşkusu, "Yahudi eşitliği"nin, tepki görmek bir yana, benimsenmesine ve olumlu görülmesine yol açıyordu. Hıristiyanlık bile bundan, "Yahudilere eşit davranmayı bir Hıristiyanlık görevi" kabul ederek etkilenmişti.

Devrim, halk içindeki köken farklılıklarını törpüledi; herkes yurttaştı.

Devrim, 19. yüzyıl boyunca da Fransa'da Yahudileri Fransızlaştıracak, vatanı savunma gerektiğinde, tekil örnekler olarak değil, ayrımsız bütün Yahudiler vatanı savunmaya dahil olacaktı. Fransa Yahudileri ayrı bir cemaat olmaktan çıktılar, çünkü Yahudiler ayrı bir ulus (veya toplum) olarak değil, bireyler olarak eşit haklar kazanmışlardı.

Halk kitlelerinin Cermen-soya karşıtlığı, yalnızca sınıfsal konumlanmadan kaynaklanıyordu. Giyotine gönderilen soylulara Cermensoylu oldukları için değil, halk düşmanı ve kralcı oldukları için bağırılırdı. Giyotinin halk arasındaki adı, hanedan sülalesinin adı olan "Capet"ydi. Bu, halkın düşmanlığının soyla, kökenle ilgili olmadığını, sınıfsal düşmana, kraliyete-aristokrasiye yönelmiş olduğunu

Soylulardan Cermen-soylu oldukları için değil, halk düşmanı ve kralcı oldukları için nefret edilirdi.

göstermektedir. 25 Kasım 1790'da heyecanlı bir konuşmacı Devrim Meclisinin "aristokrasinin her çeşidini" yok ettiğinden söz ederken bile, bütün diğer başkaları gibi, "Cermen", "Frank" benzeri köken belirten sözcükleri hiç kullanmayacaktı. Nitekim Devrim sonrasında aristokrasinin tasfiyesi ile birlikte, Fransa'da halk arasında Cermen kökenli insan sayısı çoğalmasına rağmen Cermen-soyların dışlanmasına ve etnik ayrımcılığa neredeyse hiçbir yerde rastlanmayacaktı.

Devrimciler ulus bilinci için "köken sorunu"nu bilerek ve kasıtlı olarak görünmez hale getirdiler. Hiç sözünü etmediler. "İç düşmanlar", "Cermenler" ve "Franklar" değil, "aristokratlar, generaller, Kilise mensupları ve saray"dı. Büyük bir olasılıkla, deviren ve devrilenlerin etnik kökeninden söz eden bir metin devrimciler tarafından hiç yazılmadı. Devrim cephesinde, birbirlerinin söylediği her konuda karşı söylemlere sahip gruplaşmalar olduğu halde, etnik kökenleri silikleştirme ile ilgili olarak tam bir mutabakat bulunuyordu. Belki kendiliğinden ortaya çıkmış bu mutabakat, herhalde Devrimin insanlara verdiği coşku, olgunluk ve sağduyunun eseriydi ve her şeyin üstündeydi. Bunların temelinde ise "yeni doğmuş" eşitlik anlayışı yatıyordu. Ulusal Meclis tarafından Fransız vatandaşlığına alınması önerilen ve kabul edilen (77) Prusya, Avusturya ve İsviçre'den 18 yabancının büyük bir çoğunluğunun Cermen kökenli olmasında kimse için bir sakınca yoktu. Üstelik bu yabancılar içinden üç kişi de Ulusal Konvansiyon'a tek bir itiraz olmaksızın seçilmişti (biri Cloost'tu).

Kökenden söz etmeme, "Fransız ulusu"nun arınma anlayışıyla tasarlanmadığını gösteriyordu. Devrim, ulusu, Romalı ve Galyalıların torunlarına hiçbir zaman indirgemeyecektir.

Devrim sürecinde, Fransızlık bilinci rol oynamamakla birlikte, ihtiyat gereğince, soylular da kökenlerini belirtmeye çalışmadılar. Devrim sonrasında suçlanma ve itham edilme korkusuyla soylular, giyimlerine özen göstermedikleri, halkın içine soylu oldukları anlaşılmayacak giysilerle çıktıkları gibi, soylu olduklarını belirten adlarını kullanmazlar, Cermen-soylu olduklarını gizlerlerdi. O dönemde böyle davranmak zorundaydılar. (78)

Aristokrasi içinde de "köken sorunu"nu öne çıkarmaya çalışma çabası, kraliyet dışında zaten hiç görülmemişti. Aslında "saldırılara", Cermen-soylu olduklarından dolayı uğradıklarını düşünemeyecekleri kadar sömürücüydüler; sömürücülükleri Cermen-soylu olduklarını hatırlamalarını gerektirmeyecek kadar belirgindi.

Devrimciler ne kadar kültürel özdeşleşmek ve bütünleşmek peşindeyse, soylular o ölçüde etnik kökenlerine yakınlaşıyor, Devrimciler ne kadar değer olarak Roma'ya yaslanmak istiyorlarsa, soylular o ölçüde ırksal Cermenliklerine yaklaşıyorlardı. Devrim cephesi ne kadar kökenleri yok sayıyorsa, karşıdevrim o ölçüde köken bağlarının içindeydi, ancak bunu her zaman ortaya koymak, bundan söz etmek söz konusu değildi.

Büyük istilalar nasıl fatihler ve soylular kesimine bir mitos, önemli bir "kök/köken" anlatısı oluşturuyorsa, eşitlik üzerine kurulmuş yeni bir anlayış bunun tam tersini kutsayacak, kökü ve kökeni hep yok sayacaktır.

Bölgecilik ilk dönemlerde sorun gibiydi ama sonradan tamamen ortadan kalkacaktır. Devrim-karşıdevrim çatışmalarında tarafları belirtmek için kullanılan bölge adları bir süre sonra hatırlanmayacaktır. Gaskonyalı, Galyalı, Basklı, Korsikalı, Oksitanyalı, Brötanyalı, Burgonyalı, Alsaslı, Akitanyalı, bunların hepsi Devrim sürecinin içinde "Fransız" oldu. "Romania"lılar, kaçanlar dışındaki Cermenler, başka etnik kökenliler ve Yahudiler de Fransızlaştılar, Fransız ulusuna dahil oldular. Hem kabul edilerek, hem de "Fransızlığı" (bazıları zaman içinde) kendileri benimseyerek.

'Büyük Korku' ve sonucu

"Gallo-Romen kitleler"in aristokrasiye ve kraliyete karşıtlığı, Avusturya düşmanlığı ve korkusuyla iç içeydi. "Büyük Korku" (Grande Peur, "Büyük Dehşet") (79) günleri, Avusturya'nın Fransa'ya saldıracağı söylentileri ve öngörülerinin sonucuydu. Ayrıca böyle kaygıların toplumu sarması, saldırgan ülkenin Avusturya olacağının düşünülmesi yersiz de değildi. Kralın ve aristokrasinin iktidarı kaybetmesinin kolayca ve sessizce kabulü beklenmediği gibi, bunların Avusturya "akrabalığı"nı ve "yakınlığını" bil-

meyen yoktu, Avusturya'nın o günlerde Devrime saldırmayacağını düşünene ise herhalde rastlanamazdı. Bu arada, halk arasında "Avusturyalı orospu" veya "süslü Viyanalı" şeklinde adları olan, "sürtük", "şıllık", "hoppa" gibi sıfatlarla anılan Marie Antoinette'in (80) erkek kardeşi Joseph'in Avusturya tahtına "II. Joseph" adıyla çıkmış olduğunu, ondan sonraki Avusturya İmparatoru II. Leopold'un da kraliçeyle kardeş, arkasından imparator olan II. Franz'ın da kraliçenin yeğeni olduğunu öğrenmeyen kimse kalmamıştı. Avusturya imparatorunun mektuplarındaki ifadeye göre Kral Louis onun "kardeşi gibi"ydi ve zaten "kardeşi sayılır"dı. Avusturyalı prensesin gelin gelmesinden sonra ortaya çıkan ekonomik bunalım, doğal afetler ve yatırım zaafı yüzünden yaşanan üretim felaketleri, halk arasında kraliçenin uğursuzluk getirdiğiyle açıklanıyor, Marie Antoinette halk tarafından sürekli lanetleniyordu. Marie Antoinette Fransa'ya Habsburgların lanetiydi. Kitleler için kraliçe ile Avusturya'nın Fransız halkına çok daha büyük felaketler getireceği açıktı.

Akitanya'nın batısı, Brötanya, Atlantik sahilleri gibi Avusturya'ya uzak olan çok az sayıda bölge dışında her yer bu büyük korkuyu, bu toplumsal histeriyi yaşadı.

Ancak Büyük Korku, kitlelerin sinmesine değil, düşünülmeyecek ölçülerde kinlenmesine, daha büyük saldırılara geçmesine, hatta genel silahlanmaya yol açtı. Bu sefer korku, bütün otoritesini kaybeden aristokrasiyi saracaktı.

'Maviler' ve 'Beyazlar'

Vendée'de bir ormancı ile bir çerçinin başlattığı ve din adamlarının arkasına geçtiği kolay bastırılamayan (sekiz yıl sürecektir) karşıdevrimci bir köylü ayaklanması oldu. Yerel eşraf hemen ayaklanmanın yönetimine geçmişti. Avusturya gözlerini bölgeye dikti. Fransa'nın en batısındaki bölge olan Vendée ve benzer bazı yerler dışında bütün karşıdevrimci ayaklanmaları, ya Avusturya Fransız kralcılarla birlikte düzenlemiş ya da kendisi düzenlememekle birlikte desteğini esirgememişti. Vendée'ye ve Brötanya'ya askeri müdahalenin, yakınlığı ve kara yolu kullanmadan deniz yoluyla ulaşmasının kolaylığı dolayısıyla, Avusturya'dan değil İngiltere'den gelmesi beklenmekteydi. Ancak İngiltere de ayaklanmayı başarıya ulaştıracak müdahaleyi yapamadı. (81)

Halk arasında "Avusturyalı orospu" veya "süslü Viyanalı" şeklinde adları olan Kraliçe Marie Antoinette giyotine giderken.

Köylüler, kral idam edildiği için "Yaşasın XVII. Louis" (82) diyerek yürüyorlardı.

Kralcıların ve dış güçlerin başlatmadığı, başında veya içinde olmadıkları bazı karşıdevrimci "kurtarılmış bölgeler" de karşıdevrimin merkezleriyle bütünleşecek, örneğin, Brissot'nun güneydeki "federal devlet"i, sonradan kralcıların ve dış güçlerin eline geçecektir. Devrime karşı çıkan ve direnen bütün güçler kaçınılmaz olarak Eski Rejimle ve yabancı ülkelerle birleşmektedir. (83)

Jakobenlerin köktenci uygulamaları, Sankülotların ve benzer grupların eşitlikçi söylemleri, zenginleri, rantiyeleri ve tüccarları ürküttüğü için, aralarında, kralcı olmadıkları halde Avusturya'yı kendilerine çözüm gören ve onların gelmesini isteyenler vardı. Az ve önemsiz de sayılmazlardı.

Devrim gönüllüleri mavi üniformalarla ordulaştıkları, devrimin önderleri ve bürokratları çoğunlukla mavi giysiler giydikleri için Devrim güçleri "Maviler"di. Soyluların orduları da, soylular beyaz rengi giysi olarak çok kullandığından dolayı "Beyazlar" olarak nitelendirildiler. Renk ayrışımı kısa zamanda siyasal ayrışmanın karşılığı oldu. Ayrışma, askeri ve resmi alan dışında bütün diğer alanlara da sıçradı. Devrimin mavisine karşı karşıdevrimin beyazı vardı; Cermen-soylular "beyazsoy" (ak-soy), aristokrasinin elindeki alanlar "Beyaz Bölge", monarşinin kokartı beyaz renkti; Devrimin dilinde ise hanedanın girişimleri "beyaz komplo", kralcıların yaptığı katliam "Beyaz Terör", gericilerin söylediği şeyler "beyaz yalan"dı. (84)

Sankülotların ve benzer grupların eşitlikçi söylemleri, zenginleri, rantiyeleri ve tüccarları ürkütmüştü.

Robespierre'in iktidar dönemini takip eden "Beyaz Terör"ün (85) esas alanı ülkenin güneydoğusuydu. Bu bölge Avusturya sınır bölgesiydi ve kralcıların, komşu ülkeden ve hanedanın "akrabaları"ndan destek alabildiği için burada etkili olduğu açıktı. Hatta kralın kardeşi Provence Kontu Franz Stanislav Kasavye, "XVIII. Louis" olarak krallığını burada ilan edebilmişti. Bu açık desteğe ve askeri müdahalelere rağmen bütün ayaklanmalar gene de bastırılabildiler ve temizlendiler. Avusturya'ya yakın bölgeler olan, Loire Nehri'nin doğu tarafında toplanmış 80 bin mevcutlu kralcı birliklerin de 60 bini Napoleon Bonaparte'ın ordusu tarafından dağıtıldı ve yok edildi.

'Göçmenler' yine göçüyor

Soylular, kimi ailesiyle birlikte Avusturya'ya kaçıyordu. Daha Bastille'in ele geçirilmesinin ertesi günü kaçan kurtuluyor havasında başlayan "göç", kısa zamanda kitlesel bir hal aldı, bu dönemde binlerce soylu Fransa'yı, esas olarak Avusturya yönünde terk etti. Toplumsal sözleşmenin dışında kalmayı seçiyorlardı. Cermen-soyluların yurtlarından kaçmayı doğru görmesinin ve kaçmakta tereddüt etmemesinin gösterdiği ilk şey, herhalde buydu.

Bunlar yüzünden Fransızlar için Avusturya tam bir hedefe dönüştü. Karşıdevrimci her şeyde Avusturya parmağı vardı. Özgürlük adına girişilmiş mücadele Avusturya'yla savaşmayı gerektiriyordu.

Halk arasında aristokrasiden nefretin, sınıfsal güdüler kadar, bütün soyluların "ezeli düşman" Avusturya'ya akraba ve yakın olmalarından da, onların Avusturya düşkünlüğünden de, Avusturya'ya kaçmak istemelerinden ve kaçıp oraya yığılmalarından da kaynaklandığı ortadaydı. 20 Haziran 1792'de Tuileries Sarayını basan, bütün bahçeyi dolduran kitleler krala "Fransa mı, Avusturya mı", "Ya Paris'i seç ya da Koblenz'i" (86)sloganlarını bağırmışlardı. Temmuzda Paris'e yürüyen Avusturya-Prusya orduları komutanı Brunswick'in, o ünlü tehdit mektubunu Kraliçe Marie Antoinette'in isteği üzerine gönderdiği öğrenilmiş (87), bu bilgi 1 Ağustos'taki gösterilerde büyük öfke uyandırmış, 10 Ağustos'ta kapsamlı ve başarılı bir ayaklanmaya da yol açmıştı.

Devrim ordusunun komutanlarından Napoleon Bonaparte. Daha sonra imparator olacaktır.

Ağustos ve Eylül aylarında Avusturya-Prusya orduları Fransız topraklarında ilerlerken, kasaba ve kentleri düşmana teslim eden kralcılar, hep Cermen-soyludurlar. Son savunma noktalarından biri olan Verdun düştükten sonra, kaçmış olan soylu senyörler ve piskopos geri gelip makamlarına otururlar. İlerleyen işgalci düşman ordusunun arkasında "eski rejim" yeniden kurulmaktadır.

Fransız halkının Avusturya yanlısı sınıflara karşı olması için yeterince neden ortaya çıkmıştı ama Cermen-soylu aristokrasinin bütün mensupları halk tarafından zaten "yabancı" olarak görülüyorlardı. Galyalı halkın onlara taktığı sıfat "göçmen"di (émigré), "dışarıdan" gelmişlerdi çünkü. 1789 Temmuz'undan başlayarak ve Kont d'Artois'nın peşine takılarak Fransa'yı Almanya yönünde terk eden bu "göçmenler" ikinci kez "göçmen" oluyorlar, "kaçak"lar, halkın gözünde tekrar "göçmenler olarak" geldiklere yere dönmüş oluyorlardı. Çeşitli nedenlerle kaçmak zorunda olanların göçmen olması az görülmemişti, ama bu kaçaklar "kendi ülkelerine" geri dönüş yapıyor gibiydiler.

Göçmenler, Ren Nehrinin sol kıyısındaki kentlerde, Mainz'da, Worms'da, Koblenz'de toplaştılar. Başlarındaki Kont de Provence kendini naip ilan etti. Kuzeni Condé başkomutan oldu ama ortalıkta pek asker yoktu. Eski kraliyet denetçisi Calonne tek başına bakanlar kurulu ve meclis durumundaydı.

DİPNOTLAR

75) Alkan, s.189.

76) Eric Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı / 1875-1914*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, s.167.

77) Devrimci şair Marie Joseph Chénier'nin coşkuyla desteklenen önergesi, 26 Ağustos 1792'de ezici bir çoğunlukla kabul edilmişti. Önerilen ve Fransa yurttaşlığı kazananlar arasında Pestalozzi (İsviçreli eğitmen ve yurtsever, Johann Heinrich, 1746-1827) de vardı.

78) Bu davranış, soyluluğun ayrıcalıklarını kabul etmeyenlerle birlikte toplumsal bir alışkanlığa dönüşecek, sonraki yüzyıla Fransa, köken farklılıklarının en azından soylular bakımından önemli ölçüde silindiği bir şekilde varacak, "Fransızlık" soylular için de bir kimliğe dönüşecekti. Bu sayede Cermen-soylular, Saint-Barthélemy (17. yüzyıl) ve Midi kıyımları (18. yüzyıl) gibi "Frank suçları"ndan kurtulmaları yanı sıra, eşit hak talebinde bulunma olanağına da kavuşuyorlardı. Daha 19. yüzyıl bitmeden Fransız tarihçi Ernest Renan (1823-1892) "Bir Ulus Nedir?" başlıklı yazısında, "her Fransız yurttaşı"nın tarihteki "kıyımları unutmuş olmak zorunda" olduğunu yazıyor, bunun göstergesi olarak da "Fransa'da Frank kökenden geldiğini ispat edebilecek on aile yoktur" savında bulunuyordu (akt. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler / Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Metis Yayınları, İstanbul 1993, s.20, not 10).

79) 1789'un 20 Temmuzu ile 6 Ağustosu arasında yaşanan "Büyük Korku", Bastille'in ele geçirilmesini takip eden günlerde yabancı devletlerle soyluların, büyük toprak sahiplerinin, eşkıyanın, haydutların, asker kaçaklarının birleşerek kıyam yapılacağı, kaos yaratılacağı söylentileri üzerine çıkmıştı.

80) Fransız halkının kraliçeyi olumsuz değerlendirmesi yalnız Avusturyalı olmasından kaynaklanmıyordu. Kralla evlenmesi dolayısıyla yapılan düğün töreninde Paris'te yüz kişinin ölmesi kötü bir başlangıç olmuş, sonraki yıllarda skandallar ve söylentiler birbirini kovalamıştı. Kraliçe, eğlenceyi ve gösterişi çok seviyordu, kabul edilemeyecek ölçüde savurgandı, fazla pervasızdı, çekinmesizdi, saraydaki kumar partilerini o düzenlemekteydi, sevgilisi vardı, çocuklarının kocası kraldan olmadığı herkesin dilindeydi.

"Louis eğer görmek istiyorsan
bir piç, bir boynuzlu, bir orospu
aynaya bak,
kendine, ve kraliçeyle veliahta"

dizeleri gibi alaylar güldürü öğesi olarak her yerde kullanımdaydı. Kraliçe ile ilgili olarak hicviye yazanlar iyi para kazanıyordu. Kimliğini saklayan müşteriler aldıklarını Londra ya da Amsterdam'da bastırtıp Paris'e getirtmekte ve dağıtmaktaydı.

Kraliçenin mücevher düşkünlüğü, onun adı kullanılarak yapılan bir dolandırıcılıkla rezalete dönüşmüş, "Kolye Davası" adıyla adliyeye intikal etmiş, o güne kadarki Fransa tarihinde en fazla ilgi gören ve yankı uyandıran dava olmuştu. Herkes dolandırıcılıktan habersiz kraliçenin suçlu olduğunu, kolyeyi onun iç ettiğini sanmış, bu yüzden Marie Antoinette'in itibarı sıfıra inmişti. Davayı açan kraliçenin suçladığı soylu mahkemece aklandığında bu sanık lehine günlerce süren gösteriler yapıldı. (Goethe 1792'de yazdığı

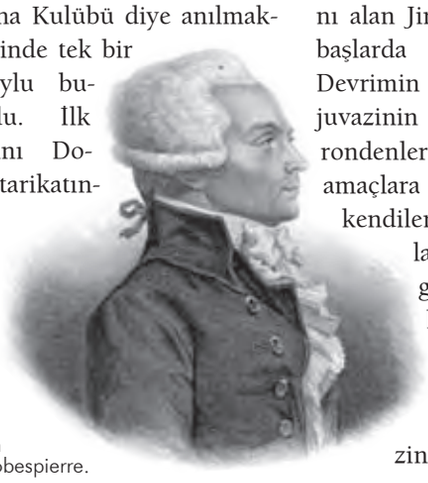
Grosskophta adlı komedisinde Eski Rejimin çürümüşlüğünü göstermek amacıyla bu olayı konu aldı.)
Kraliçe, sarayda merkezdi, siyasette müdahaleciydi, savurganlıkta öncüydü, kraliyet gösterilerinde en öndeydi, hanedanı belirleyendi ve halka düşmanlığını hiçbir zaman gizlemek ihtiyacı duymamıştı. Krala istediği atamaları yaptırıyor, istemediği bütün görevlileri işlerinden ettirebiliyordu. Ayrıca kraliçe, birçok şeyi küçümseyerek, hatta aşağılayarak hafiften Fransız düşmanlığı da yapıyordu. Örneğin, saraydaki uşaklar onun emriyle sarayın geleneksel kırmızı-beyaz-mavi üniformalarını giyememektedir. Örneğin, kraliçe, bir kadının devletin başında ve fiili olarak hükümdar olmasını yasaklayan *Lex salica*'yla (Pactus Legis Salicae, 6. yüzyıldaki kral Clovis'in emriyle kaleme alınan yasa bugün Belçika'da halen geçerlidir) alay etmekte, gösterdiği insiyatifle bu yasayı çiğnemekte, emirlerini kocası kral adına değil, *de par le reine* (kraliçe adına) vermektedir.
Kötü anılması, kendisine olumsuz sıfatlar yüklenmesi boşuna değildi ama "Avusturyalı kahpe"yi karalama yarışı, gerçek olmasa bile hep olumsuz söylentiler üremesine yol açıyordu. Çok bilinen, halkın ekmek bulamadığı kendisine söylendiği zaman "pasta yesinler" dediği söylentisi, böyle bir şey olmadığı halde, doğru olmadığı bilindiği halde Paris gazetelerinde tekrar tekrar yazılmış, kraliçenin bu sözleri söylediği yalanı bütün Fransa'ya yayılmış, her yerde doğru olduğu yolunda kabul görmüştü.
Kraliçeyi suçlayanlarla savunanların çok şiddetli bir şekilde karşı karşıya gelmesi, onun haksızlık denecek ölçüde suçlanmasının sonucuydu. Ülkenin birikmiş kızgınlığı tek bir insanın üzerine boşalmıştı. Ayrıca Devrim krallık rejimini vurmak için kraliçeye, kraliçenin kişiliğinde de onun kadın yönüne saldırı yoluna girmiş, kraliçenin dışladığı soyluların kıskançlık ve çekemezlik uydurmalarının cinsellikle ilgili olanlarına sarılmıştı. Bu tutum, devrimcilerin erkekçi anlayışlarıyla da örtüşüyordu. Kraliçenin suçlanması için, çok aşığı olduğu, herkesle yattığı, seks düşkünü ve lezbiyen olduğu, kendi oğluyla (dokuz yaşındadır) cinsel ilişkide bulunduğu gibi asılsız iddialar uydurulması ve bu iddiaların yaygınlaştırılmaya çalışılması bunu göstermekteydi.
81) Ayaklanmanın bastırılmasından sonra devrim karşıtı hareketlerin öncüsü ve merkezi anlamında siyasal bir terim haline dönüşen "La Vendée" adı, Bernard Lewis tarafından Şeyh Said İsyanı kastedilerek "bir Türk *La Vendée*'si" olarak Cumhuriyet Devrimi dönemimizdeki bu ayaklanma için de kullanıldı *(Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Arkadaş Yayınevi, Ankara 2008, s.652).
82) Kralın on yaşındaki oğlu *Dauphin* (veliahtlara böyle deniyordu), yoksul bir aileye evlatlık verilmişti. Bütün kralcılar ve Avrupa monarşileri tarafından "XVII. Louis" olarak anılmak istendi ama babasının idamından iki yıl sonra tüberkülozdan öldü.
83) Ülkemizde Devrimci Cumhuriyete karşı olan bütün güçlerin 20'li yıllarda Osmanlı "eski rejimi"yle, bizim "kralcılar"ımızla ve işgalci emperyalistlerle birleşmeleri gibi.
84) Büyük Fransız romancısı Stendhal'in (Marie-Henri Beyle, 1783-1842) 1830 yılında yazdığı *Kırmızı ve Siyah* (Le Rouge et le Noir) adlı romanının adı, bu renklerin Restorasyon döneminde devrim-karşıdevrim karşıtlığının simgeleri olmasından geliyordu. Ancak "mavi" kırmızıya, "beyaz" siyaha dönüşmüştü, çünkü "kanın ve ateşin rengi" kırmızı, büyük mücadelelerin sonucunda yeni yüzyılda devrimi daha iyi karşılıyor diye düşünülüyor ve öyle algılanıyordu (ki sonraları iyice yerleşecektir). Bu karşıdevrim döneminde din görevlilerinin kıyafet rengi siyah, ruhban sınıfının gerici etkinliğini ve baskılarını çağrıştırır ve gösterir olsun istenmiş ve öyle de olmuştu.
85) "Beyaz Terör", Devrimin "Terör" dönemine gönderme yapan bir kavram olarak karşıdevrimin yıllar boyu süren kitlesel kıyımına verilen addır. Özellikle Fransa'nın güneydoğusunda yüz binlerce insanın öldürülmesiyle etkili oldu. Yalnız devrimciler değil, Kiliseye ve soylulara ait toprakları satın almış olanlar da hedef alınmış, kitlesel olarak öldürülmüştü. 1795'e kadar sürdü.
86) "Koblenz", o günlerde, "düşmanlık" anlamına gelen "Almanlık"ı ifade eden bir simge olmuştu. Kaçanların ilk ve esas durağı Koblenz'di ve en çok orada toplanmışlardı.
87) Aslında bu önemli mektubu bildiri olarak, Linnon Markisinin vekili Orleans Dükü kaleme almıştı. Bazı kaynaklar, Brunswick'in bilgisi dışında olarak onun adına dağıtıldığını yazmaktadır (Örneğin, V. Hugo, s.199). Soboul ise, bir "göçmen"in kaleme aldığı bildiriyi Brunswick'in imzaladığını kaydediyor (s.265).

DEVRİMİN ÖNDER GÜÇLERİ

"*Devrim bizi şu ilkeyi tanımaya zorladı: ülkesinin düşmanı olanların mal sahibi olma hakkı yoktur.*"
Saint-Just, 26 Şubat 1794

Jakobenler ve Jirondenler

Devrimin önderi Jakobenler, içlerinden sonraları Jirondenleri, Föyyanları, Montanyarları, Kardöliyeleri (Cardoliére (88), "İnsan ve Yurttaş Hakları Derneği") çıkartan ve başında Robespierre'in (89) bulunduğu etkili bir gruptu. Jakoben Kulübü, 1789 Meclisinin Brötanyalı üyeleri (Lanjuinais, Le Chapelier vd.) tarafından kurulmuştu ve önceleri Bretagna Kulübü diye anılmaktaydı. İçlerinde tek bir Cermen-soylu bulunmuyordu. İlk toplantılarını Dominiken tarikatından kalma **Jacobin**ler denilen bir grubun manastırında yaptıkları için sonradan Jakoben Kulübü adını alan ve merkezi Paris'e taşınan "Anayasa Dostları Derneği" (Société des amis de la Constitution), başka illerin milletvekilleri de katılınca önemli bir güç haline gelmişti. 20 bin halk derneğini bünyesinde birleştirmiş, gericiliğin Devrimi esas tehdit ettiği güneydoğu bölgesinde yaygın ve güçlü bir şekilde örgütlenmişti. Sonradan çok sayıda soylu da hareketin içinde yer alacaktı. (90)

Jakobenlerin lideri, devrimin önderlerinden Maximilien Robespierre.

Fransa'nın en güneybatısında bulunan Girond bölgesinden adını alan Jirondenlerin içinde de, ilk başlarda soylular bulunmuyordu. Devrimin güçlerinden büyük burjuvazinin temsilcisi ve sözcüsü Jirondenler, 1783 yılı itibarıyla esas amaçlara ulaşıldığını düşünerek kendilerini artık muhafazakâr olarak görmenin kapanına girdiler ve Devrime muhalefet konumuna geçtiler. "Ayaktakımı"ndan da korkmaya başlamışlardı. Sonraları büyük burjuvazinin örgütü haline gelen Jirondenler, karşıdevrimci bir çizgiye girip kralcılarla aynı kanalda buluşunca, görece güçlü muhalefet akımı olarak Cermen-soylu aristokrasinin akınına uğradı. Bu gelişmeyle birlikte Jirondenler vatana ihanetin de yolcuları oldular. Önce meclisten atıldılar, sonra önderlerinden başlayarak yargılanıp idam edildiler.

Aristokrasinin fiziken tasfiyesi

Robespierre, devrimin ruhuna uygun olarak kralın idamını, hatta yargılanmaksızın idamını savunuyordu. Kral ihanet etmişti ama Cermen-soylu olarak ulusun da dışındaydı, üstelik karısı olan kraliçe, "Avusturyalı" bir prensesti, "Fransız" bile değildi.

Paris'te giyotine gönderilen karşıdevrimciler içinde en önemli kitle doğal olarak soylulardı, çünkü "giyotin birinci ve ikinci tabaka mümessillerinin kafasını uçuran bir makine" idi. (91) Jakoben hareket, büyük toprak mülkiyetine, verimsizliğinden dolayı karşı olarak bir program sahibi olmakla birlikte, burjuva örgütlenme özellikleri

1792-95 yılları arasında son derece etkili olan Sankülotlar halkın en yoksul kesimiydi. Keskin devrimci anlayışlarıyla etkili oldukları dönemde ölçütleri belirlediler.

ve yeni sınıfların istekleri doğrultusunda mülkiyet hakkına karşı değildi. Meclisin önde gelen sol milletvekillerinden Barnave'ın "mülkiyet hırsızlık değildir" sözü (92), Jakobenler arasında da sloganlaşmıştı ve hiç terk edilmeyecekti. Vatan ile mülkiyetin özdeşleşmesi, bunların "tek bir şey" olmasına, Devrim ile mülkiyetin aynılaşmasına yol açmıştı. Devrimden yalnız varlıklı sınıflar yararlanacak, Devrim mülkiyeti hep kutsayacaktı.

Ancak Jakobenlerin, Devrimden kaçarak Avusturya'ya ve başka komşu ülkelere giden soyluların arazilerinin ve mülklerinin kamulaştırılması konusunda fazla tereddüt etmemelerinde (93), feodal toprak sahibi aristokratların hemen hepsinin Cermen-soyundan gelmeleri (94) de rol oynamaktaydı. Çeşitli yerlerdeki karışıklıklardan, kaçmış olan aristokratların ve kralcıların kaçamamış akrabalarını ve yakınlarını sorumlu tutan yasa da son derece anlamlıydı. Ayrıca göçmenlerin Devrime karşı toplantılarını düzenleyenlere gıyaplarında ölüm cezası tartışmasızca verilmişti.

Robespierre daha kralla kraliçe kaçmadan önce ordunun soylulardan arındırılmasını istemiş, "soylular sınıfını yıktınız, oysa soylular hâlâ ordunun başında, onları orada yerlerinde bıraktınız" (10 Haziran 1791) demişti. Ve sonraları Sankülotlar, işi, soyluların yurttaşlık haklarından bile mahrum bırakılmalarını savunmaya kadar vardıracaklardı. Zaten soylular bütün kamu görevlerinden alınmışlardı. Aristokratların hepsinin ve kaçan soyluların ailelerinin rehin alınması yolunda bir öneri de Claire Lacombe'dan geldi (3 Nisan 1793).

Burjuvaziyi temsil eden Jakobenler borç-alacak hukuku konusunda titizlik göstermelerine karşın kaçan toprak sahiplerinin bütün alacaklarını da yok saymışlardı. Feodal ilişkilerdeki borçlanmalarla ilgili bütün davalar önce askıya alındı, sonra iptal edildi. Feodalizme darbeler indiriliyordu ama kaçınılmaz olarak en fazla zarara uğrayanlar, büyük toprak sahiplerinin ezici çoğunluğunu meydana getiren Frank asıllı soylular, Cermen-soylu aristokratlar oluyordu.

İdam edilen soyluların çocuklarının ve yakınlarının miras hakkı kesin olarak yok edilmişti. Bütün varlıkları kamulaştırılıyordu.

Kaçan soyluların mülklerine el konuldu, parçalanarak askerlere ve köylülere dağıtıldı. Saint-Just, şüphe edilen herkesin mal varlığının yoksullara dağıtılmasını önermiş ve bunun kararını çıkarttırmıştı. Karşıdevrimciler eziliyordu, ama kendilerinden şüphe duyulanlar ve bunun sonucu olarak tutuklananlar büyük çoğunlukla soylulardı.

Devrimin sol kanat liderlerinden Jean-Paul Marat.

Aristokrasi yerine burjuvazi

Robespierre, mülkiyet konusundaki karşı radikal görüşlere, zenginlerin (burjuvazinin) Devrime düşman edileceği, hatta Cumhuriyetin bu yüzden yıkılacağı gerekçesiyle açıkça karşı çıkmıştı. Hatta 18 Mart 1873'te Konvansiyona verilen, "geçerli mülkiyet ilişkilerini ortadan kaldırmak amacı güden her türlü girişime ölüm cezasıyla karşılık vermeyi karar altına alan" tasarının sahibi de Robespierre'di ve tasarı o gün kabul edilmişti. 10 Ağustos 1973 Anayasası da mülkiyetin dokunulmazlığının altını çizmişti. Böylece de, Rousseau'nun siyasal felsefesi izlenirken, ekonomi ile ilgili sınıfsal ilkelere ihanet ediliyordu. Bunların sonucu olarak mülkiyet hakkının mutlak bir şekilde korunması gerekirken, soyluların büyük araziler dışındaki mülkleri de, küçük mülkleri ile servetleri de tehdit altına giriyor ve gasp ediliyordu. Burjuva mülkiyet gözetilirken, soylu mülkiyeti "anlayışla" ele alınmıyordu. Ayrım yapıldığı ortadaydı; ayrım, sınıflar arasında olduğu kadar, aynı zamanda, Cermen-soylu olmayan burjuvazinin mülkiyeti ile Cermen-soyluların mülkiyeti arasındaydı. Devrimin antifeodal niteliği, ayrımdaki bu ikincil özelliğin gizlenmesini kolaylaştırıyor ve görünmemesini ve neredeyse hiç anlaşılmamasını sağlıyordu. Sınıflar arasındaki iktidar değişimi, "yeni sınıf"la "eski sınıf" arasındaki yer değiştirme oluyordu.

Devrimin Roma değerlerine yakınlaşması, aynı zamanda, Cermen değerlere ve alışkanlıklara bir tepkiydi. Devrimcilerin Roma hukukunu uygulamaya yatkın anlayışları, doğal ve geleneksel hukukun, yani Cermen örfi hukukunun aşılması amacına yönelikti. Roma önem kazandıkça, Cermenlik geriye itilmiş oluyordu.

Devrimin ideolojik önderi olan burjuvazi, halkın içinden çıkmıştı. Aristokrasinin ayaktakımına dahil ettiği ve köle-sınıf olarak gördüğü burjuvaların soyluluğa duydukları özlem ve nefret, onların ayrıcalıklarının kendilerinde olmadığını düşün-

Aristokrasiye tavizsiz karşıtlığıyla sivrilmiş radikal devrimcilerden Babeuf.

dükleri kadar, "soylu-sınıf"ın "dışında" olduklarını bilmelerinden de kaynaklanıyordu. (95) Ancak Devrim, soyluluğu halkla, "sahip"leri "köle"lerle eşitleyince, aristokrasinin ayrıcalıklarını yok edince, burjuvalar, "taşıdığı burjuva kanından, burjuva kökeninden" gurur duyan insanlar haline geleceklerdi. (96)

Radikal gruplar

1792-95 yılları arasında son derece etkili olan Sankülotlar halkın en yoksul kesimiydi. Üst tabakalara ve Cermenlere en az bulaşmış olanlar onlardı. Püriten, ahlakçı ve keskin devrimci anlayışlarıyla etkili oldukları dönemde ölçütleri belirlediler.

"Öfkeliler", yoksulluğun sözcüsü olmaya çalıştılar. Hébertçiler, devrimin radikalleri olarak aristokrasiye karşıtlıklarıyla sivrilmişlerdi. Babeuf (97), Buonarroti (98) gruplarıyla yaptıkları mücadelelerde burjuvalara da karşıydılar ama soylulara hiçbir zaman yaklaşmadılar.

Gaxotte gibi karşıdevrimci yazarların komünistler dediği **Entragés** ("Kuduruklar", "Çığırından Çıkmışlar" şeklinde çevrilmişlerdir) grubu aristokrasiye düşmanlığı en fazla olanlardı.

Yurt savunması ve iç savaş

Büyük Fransız Devrimi, emperyalizm dönemi öncesi bir olgudur. Fransa için esas anlamı Fransa'nın uluslaşma sürecinin birinci ve en önemli halkası olmasıdır. "Ulus/millet", "ulusal/milli", "ulusçuluk/milliyetçilik", "vatan/yurt", "vatandaş/yurttaş", "vatandaşlık/yurttaşlık", "vatan hainliği / milli ihanet" kavramları burjuva devrimlerin ürünleri ve sonuçları olarak Fransız Devriminden sonra Fransa'da ve bütün dünyada yaygınlık kazanmış ve anlam ifade etmeye başlamıştır. "Vatan/yurt", ulusun/milletin oluşması ve oluşma gerekliliği ile ilgili bir kavramdır. Lenin'in ifadesiyle, "yurtseverlik düşüncesinin kaynağı 18. yüzyılın büyük devrimidir". (99)

Devrim Fransa'sında, sınıfsal katmanlaşmanın, aristokrasinin kitlelerden kopuk snob nezaketinin, halka üstten bakan tutumunun simgesi "sizli" konuşma, halkın iç içeliğinin, "eşitliğin" ve "kardeşliğin" gereği olarak halk arasındaki yaygın kullanım olan "sen"li konuşmayla yer değiştirmiş (100), herkes birbiriyle doğal ve rahat konuşma içine sokulmuş, sınıfsal ayrıcalıklar kaldırıldığı için de herkes yurttaşlıkta eşitlenmişti. Herkes birbirine "yurttaş" (citoyen / citoyenne) diye hitap etmekteydi, hatta "madam" ve "mösyö" gibi hitaplar yasaklanmıştı. Devrimin Cumhuriyeti, bağımlılıklarından kurtulmuş kitlelere "yurttaş" olarak hem haklar vermiş hem de sorumluluklar ve ödevler yüklemişti. Ancak Devrimin sunduğu yeni kavram, bireyler açısından modern toplumun etken ve inisiyatifli birimi olmak anlamı taşırken, bununla sınırlı kalmıyor, toplumsal açıdan daha geniş bir içerik kazanıyor, daha yüksek bir siyasal boyutu barındırıyordu. Bağımsız yurttaşın "kralı" olamazdı, sorumluluğunu taşıdığı ve kendisine karşı sorumlu olduğu başka özneler vardı artık: toplum ve vatan. Toplum ile ilgili sorumluluğunu kitleler, Devrimin uygulamalarıyla yerine getirdi, demokratik müdahalelerini yaptı, katılım gerçekleşti. Vatan ile ilgili sorumluluğunu ise, koalisyon ülkelerinin ordularının, esas olarak da Alman devletlerinin sayesinde "vatan savunması" yaparak yerine getirdi. Dış güçlerin saldırılarına karşı Devrimi ve Fransa'yı, birbirinden ayırmaksızın bu ikisini, birlikte savunmak gerekiyordu.

Bu yüzden, Büyük Fransız Devrimi emperyalizm dönemi öncesi yaşanmış olmasına karşın, emperyalizm döneminde yaşanan bütün devrimlerde kaçınılmaz olarak bulunan "yurt savunması", 20. yüzyılın bütün devrimlerinde görülecek olan "vatan savunması", Büyük Fransız Devriminin de bir özelliği olmuştu. Bu, Avrupa'daki mutlakıyetçi ülkelerin, ama esas olarak Alman devletlerinin eseridir, feodal sistemin antifeodal devrime direnişinin ve aristokratik mutlakıyetin burjuva demokratik devrimi yıkmak için Fransa'ya saldırmasının sonucudur.

Büyük Fransız Devrimiyle birlikte yabancı saldırılara karşı mücadeleler, aynı zamanda hep iç savaşlarla yan yana olmuştur. Olmak zorunluluğundadır. Ortaya çıkan "vatan"ı savunmak, bazı sınıflar için bir sorumluluk ve görev olmadığı için, bu sınıflar, vatan savunmasına katılmak bir yana, sınıfsal çıkarları gereği, düşmanla işbirliği yaparak vatana ihanet ederler. Bu gerçek özellikle emperyalizm döneminde bir yasa kesinliğine dönüşmüştür. Emperyalizme direniş mücadelelerinin hepsi kaçınılmaz olarak iç savaşlarla birlikte yürütülmüştür. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı, antiemperyalist olan veya işgalci düşmana karşı yürütülen bütün savaşların, ulusal düzlemde aynı zamanda iç savaş olduğunu somut olarak gösteren en önemli örneklerden biridir.

Fransız Devrimi, şimdiye kadar gösterildiği gibi, daha başından itibaren, iç savaş ve yabancı müdahalelerle iç içeydi. Devrim zaten bir iç savaşın nedeni ve karşılığıdır, iç savaş ise yabancı güçlere dayanmaya çalışmanın maddi temelidir. Yaban-

28 Temmuz 1794'de Robespierre ve Saint Just da giyotine gönderildi.

Devrimin liderlerinden Marat, kendisini Jirondenlerin idamından sorumlu tutan bir genç kız tarafından evinde banyo yaparken bıçaklanarak öldürüldü. "Devrimin ressamı" David'in "Marat'nın Ölümü" ya da "Katledilmiş Marat" adlı tablosu.

cı ülkelerin saldırısı ve işgali, iç savaşın bir cephesini yanında bulur. Devrim günlerinde karşıdevrim güçleri Devrime yabancı saldırısının yanında oldu. Hatta Fransız Devriminde yabancı saldırısını davet eden, bizzat Fransızlardı, "Fransız" karşıdevrimiydi.

Feodal bağımlılıkların kırılması, feodal ilişkilerin çözülmesi, tarih sahnesine yeni sınıfları getirirken halkçılığı ve ulusçuluğu öngörmüş, ulusçuluk vatanı savunmanın gereği olmuştur.

GELECEK SAYI

Burjuvazinin karşıdevrimi: "Reformasyon"

DİPNOTLAR

88) Desmoulins'in gazetesi *Le vieux Cordelier*'nin ("Yaşlı Cordeliere") adının geldiği "Cordelier", bir Fransisken manastırıydı.

89) Hukuk eğitimi gören ve avukat olarak meslek hayatına atılan Maximilien Robespierre (1758-1794) Flandrlı (Kuzey Belçika) bir aileden geliyordu. Soylu olmadığı için mesleğinde yükselme şansı da yoktu (A. Odabaşı, aynı yerde, s.10-11). Geniş bilgi için bkz. Tanilli, *Fransız Devriminden Portreler*, s.15-112.

90) Fransız Devriminin bu öncü gücünün adı, Jakobenizm, siyasal terminolojiye, olumlu anlamda "devrimcilik" ve "halkçılık", olumsuz olarak da "tepeden inmecilik" ve "baskıcılık" şeklinde yerleşti. Bütün devrimci hareketlerde rastlanan terim, Cumhuriyet Devrimimizde Mustafa Kemal ve savaş arkadaşları için de kullanılmıştır.

91) Nazım Hikmet, *Yazılar 4*, YKY, İstanbul 2004, s.316.

92) Sonraları krala yaklaşacak ve kraliçeyle yazışmaya başlayacak, bu yüzden de giyotine gönderilecek olan Barnave'ın (Antoine, 1761-1793, *Fransız Devrimine Giriş* adlı önemli bir eserin yazarıdır), sonraları Brissot'ya mal edilecek bu sözü, Proudhon'un (Pierre Joseph, 1809-1865) ünlü tezine ve kitabına (1840) "mülkiyet hırsızlıktır" olarak esin kaynağı olacaktır.

93) Aristokrasinin önemli bir ağırlıkla temsil edildiği mecliste feodal mülkiyetin tasfiyesi kararı (4 Ağustos Kararları) çıkarken mülk sahiplerine tazminat ödenmesi de kabul edilmişti. Çünkü burjuvazi bocalıyor ve aristokrasiyle uzlaşmaya çalışıyordu. Oysa sonraki dönem yasalarıyla devrimciler feodalizmle bütün ideolojik, aristokrasiyle bütün yapısal bağlarından kopmuş oldukları için köklü uygulamalar yapabildiler (bkz. Arda Odabaşı, "Jakobenizm ve Robespierre", *Teori*, Sayı 153, Ekim 2002, s.6-7) . 7 Kasım 1791'de gıyaben mahkum olan kaçakların bütün gelir ve mülklerinin devlete gelir yapılması kararı alındı (E. von Aster, s.122-123).

94) Feodal sistemin yerleştiği her yerde öyle olmamakla birlikte Fransa'da aristokrasi esas olarak soya -belirli bir etnik soya, Cermen kökene- dayanmaktaydı. Sonradan zenginleşenlerin ya da sonradan büyük mülklerin sahibi olanların "soylu" olabilmesi zordu, yani burjuvazi ile aristokrasi arasında geçiş kolay değildi. Aristokrasi ticaretle uğraşmayı kendine yakıştıramadığı ve aynı zamanda bu uğraşlar kendisine yasaklanmış olduğu (sarayda, orduda, kilisede görev ve memuriyet dışında herhangi bir işle meşgul olmak asalet kaybına yol açardı) için ekonomik güç kaybına uğruyor, ticaret erbabı ise zenginleşiyor, gelişiyor, başka alanlara geçiyor, alanlarını genişletiyor ve sınıflaşıyordu. Aristokrasi "burjuva"laşamıyor, burjuvazi aristokratlaşamıyordu. Burjuvaların "giyim soylusu" olarak "soylulaşması"nın bir yolu soylularla evlilikti ve zenginleşenler evlilik için soyluların peşindeydi. Ancak bu da, Cermen soylu aristokrasinin yalnız, "görgüsüz" avamla muhatap olmayı, onlarla eşit gibi olmak durumunu kabul edilemez bulduğundan değil, "soyunun" karışmasından kaçındığından, "soyunun" temiz kalmasını, başka etnik kökenlerle karışmasını istememesinden, hele hele "köle" soydan gelenlerle kan birleşmesinin yaratacağı utançtan dolayı kolay olmuyordu. Cermen-soylu hanedanlarda ve genel olarak aristokrasinin yüksek kesimlerinde "iç evlilik"ler yüzünden hastalık ve sakatlıklarının çokça görülmesi bundandı. Gücü tükenmiş aristokrasi 17. yüzyıl sonrasında, arazi ve şatolarını satışa çıkardığı gibi, unvanlarını ve soyunu da para karşılığı piyasaya sunacak, ve burjuvazi devri geçmiş "asaleti" yaygın bir şekilde parayla satın alabilecektir. (Bunu, La Bruyere, "soylulukla soysuzluğun [aristokrasiyle burjuvazinin] para ihtiyacı yüzünden uzlaşması" olarak ifade ediyordu; bkz. *Karakterler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1985, s.323.) Devrim öncesi dönemde Kılıç Soyluları artık kılıç taşımamakta, taşımayı gerekli görmemektedir. Geniş bilgi için bkz. Peter Schunk, *Geschichte Frankreichs von Heinrich IV bis zur Gegenwart*, Piper, München/Zürich 1994.

95) Oyun yazarı Molière (Jean Baptiste Poquelin, 1622-1673) *Kibarlık Budalası* (*Le Bourgeois gentilhomme*, 1670) adlı ünlü eserinde aristokrasinin snobluğuyla birlikte yeni sınıfın görgüsüzlüğünü ve özentililiğini de yansıtmıştı.

96) Anatole France, *Tanrılar Susamışlardı*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s.36.

97) Gracchus Babeuf, düzenlediği ayaklanma, örgüte sızmış Yüzbaşı Griesel tarafından yönetime bildirildiğinden başlamadan bastırıldı. Paris halkının basacağı korkusuyla başkent dışında, Vendôme kentinde yapılan duruşmalar bir yıl kadar sürdü. 26 Mayıs 1797'de yoldaşı Darthe ile birlikte ölüme mahkûm oldu, hazırlığı haber veren Griesel, oğlu Camille tarafından öldürüldü.

98) İtalyan kökenli Philippe Buonarroti Devrimi duyar duymaz Paris'e koşanlardandı. Robespierre'in yanında yer aldı. Konvansiyon kendisine Fransız yurttaşlığını tanıdı. Vendôme davasında mahkum oldu. 1807'ye kadar hapiste kaldı. Sonradan Devrim ve Babeuf konusunda kitaplar yazdı.

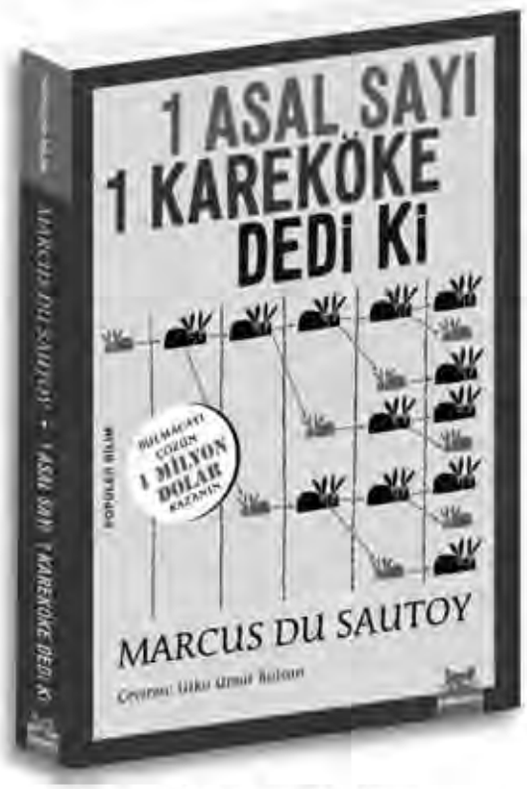
99) "Komün Dersleri (1)", 23 Mart 1908.

100) Lex, *An den Stätten der Französischen Revolution*, s.240.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Erdoğan Alkan, *1789 / Devrim Şarkıları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1997.
- Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları - 2 / Emperyalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Ernest von Aster, *Fransız İhtilali'nin Siyasi ve Sosyal Fikirleri*, Phoenix, Ankara 2004.
- A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi – Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi / 1789-1804*, 3 cilt, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Gracchus Babeuf, *Devrim Yazıları*, Cumhuriyet, İstanbul 2001.
- Jean-Paul Bertaud, *Alltagsleben Während der Französischen Revolution*, Verlag Ploetz, Freiburg-Würzburg 1989.
- *Bilim ve Ütopya*, Kapak: Robespierre, Sayı 110, Ağustos 2003, s.16-50.
- *Bilim ve Ütopya*, Kapak: Babeuf ve Eşitler Hareketi, Sayı 124, Ekim 2004, s.8-32.
- Heiner Boehnke / Harro Zimmermann (Hg.), *Reiseziel Revolution / Berichte deutscher Reisender aus Paris / 1789-1805*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg 1988.
- Georg Büchner, "Danton'un Ölümü", *Bütün Yapıtları*, Adam Yayınları, İstanbul 2001, s.43-118.
- Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- Günther Fetzer (Hg.), *Geschichten der Französischen Revolution*, Wilhelm Heyne Verlag, München 1989.
- Otto Flake, *Die Französische Revolution / 1789-1799*, Manesse Verlag, Zürich.
- François Furet, *Fransız Devrimini Yorumlamak*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1989.
- François Furet / Denis Richet, *Die Französische Revolution*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1968.
- Pierre Gaxotte, *Fransız İhtilali Tarihi*, Varlık Yayınları, İstanbul 1969.
- A. Goodwin, *Die Französische Revolution*, Fischer Bücherei, Frankfurt am Main 1964.
- Vedat Günyol (haz.), *Devrim Yazıları*, Belge Yayınları, İstanbul 1989.
- Wolfgang von Hippel (Hrsg.), *Freiheit Gleichheit Brüderlichkeit? / Die Französische Revolution im deutschen Urteil*, dtv, München 1989.
- Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı / 1789-1848*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.
- Hilde Höllerer-März, "Goethe und die Französische Revolution", Goethe I, Andreas&Andreas, Salzburg 1980, s. 186-195.
- Axel Kuhn, *Die Französische Revolution*, Reclam, Stuttgart 1999.
- Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler / 1789-1980*, Dost Kitabevi, Ankara 2004.
- Hans-Eberhard Lex, *An den Stätten der Französischen Revolution*, Knaur, München 1989.
- W.H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985.
- Colin Mooers, *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu*, Dost Kitabevi, Ankara 2000.
- David Parker (der.), *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek / 1560-1991*, Dost Kitabevi, Ankara 2000.
- Alfred Rufer, *Pestalozzi / Fransız Devrimi ve Helvetik*, Cem yayınevi, İstanbul 1990.
- Albert Soboul, *1789 / Fransız İnkılabı Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1969.
- Server Tanilli, *Dünyayı Değiştiren On Yıl / Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)*, Say Yayınevi, İstanbul 1989.
- Server Tanilli, *Fransız Devriminden Portreler*, Say Yayınevi, İstanbul 1989.
- Server Tanilli, *Voltaire ve Aydınlanma*, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.
- *Teori*, Kapak: Jakobenizm, Sayı 153, Ekim 2002, s.3-47.
- Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim*, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- Marcel Willard, "Babeuf", *Sosyalist Savunmalar*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1967.
- Stefan Zweig, *Joseph Fouché / Bir Politikacının Portresi*, Can Yayınları, İstanbul 2009.
- Stefan Zweig, *Marie Antoinette / Vasat Bir Karakterin Portresi*, Can Yayınları, İstanbul 2010.

Matematik eğlencelidir

Çeviren: Utku Umut Bulsun

İngiltere'nin önde gelen bilim adamı ve matematikçilerinden Marcus du Sautoy'un son derece keyifli ve eğlenceli bir dille yazdığı bu kitap, matematiğin gündelik hayatımızda nasıl da büyük bir yer kapladığını, hayatımızı, hatta kaderimizi yönlendirdiğini çarpıcı, şaşırtıcı örneklerle gösteriyor. 7'den 70'e herkesin ilgisini çekecek oyunlarla, bulmacalarla zenginleştirilen beş bölümlük kitabın sürprizi, her bölümün sonunda şimdiye kadar hiç kimsenin çözemediği bir bulmaca verilmesi. Rus matematikçi Dr. Grigory Perelman 2003'te bulmacalardan birini çözmeyi başardı. Peki, para ödülünü alabildi mi? Bunun da yanıtını kitapta bulacaksınız.

Çözülemeyen bir cinayet ve konuşan bir papağan matematik tarihiyle birleşirse ne olur?

Paris'te küçük bir kitabevinin sahibi olan yaşlı Mösyö Ruche'e Amazon'larda yaşayan arkadaşı Grosrouvre, tarihi matematik kitaplarından oluşan çok değerli bir koleksiyon gönderir. Mösyö Ruche'ün yanında yaşayan ve sağır olan küçük Max'ın iki haydudun yakalamaya çalıştığı bir papağanı kurtarıp eve getirmesiyle kitapların değeri daha da artar, çünkü Grosrouvre, kendisine ait olan ve matematikten anlayan bu papağana önemli bilgiler emanet etmiştir. Ancak peşpeşe birbirini izleyen tuhaf olaylar Mösyö Ruche'le arkadaşlarını Matematik dünyasında ilginç bir yolculuğa çıkartır.

Çeviren: İsmail Yerguz

Kırmızı Kedi Yayınevi
Emektar Sokak No: 18 Gümüşsuyu İstanbul T: 212 244 89 82 F: 212 244 09 48
www.kirmizikedikitap.com e-posta: kirmizikedi@kirmizikedikitap.com

Kırmızı Kedi Kitabevi
Tünel Meydanı No: 2 Beyoğlu İstanbul
T: 212 245 70 00

KIRMIZIKEDİ

Kompartımanlaşmış kafayapısı ile 'gece ve gündüz mitosu' bağlantısı

Bir ilahiyatçı profesör, Gece ile Gündüz'ün, Güneş'ten bağımsız varlıklar olduklarını Kur'an ayetlerine dayanarak ileri sürmekte. Ortada "komik" olmaktan öte "trajik" bir durum var. Bunlardan biri, savı ortaya atanın bir ilahiyatçı "profesör" olması yanı sıra, yanına savını kanıtlamak üzere Norveç'e "araştırmaya" götürdüğü bir astronomi ve uzay bilimleri profesörünü alabilmesi. Dolayısıyla durum, ciddiye almaya, yanıt vermeye değmeyecek tekil bir fantezi olmaktan öte.

Alâeddin Şenel

Son günlerde (12 Haziran seçimleri ertesinde) "gündüz" ve "gece" doğa olguları hakkında günlük ve bilimsel bilgilerimizi "altüst edeceği" söylenen bir görüş ileri sürüldü. Ondan yana ve ona karşı haberler ve görüşler gazetelerde ve internet sitelerinde tartışılmakta. Sıra dergilerde.

Çıkışı bulunmayan giriş

Bir ilahiyatçı profesör, Dünya'nın ekseni (yanılmıyorsam) 23 derece eğik olarak kendi çevresinde ve Güneş'in çevresinde dönmesinin ürünü olarak oluşan Gece ile Gündüz'ün, Güneş'ten bağımsız varlıklar olduklarını *Kur'an* ayetlerine dayanarak ileri sürmekte. (1)

Bu görüş, doğa bilimcisi ama aynı zamanda köktendinci oldukları anlaşılan kimi akademisyenler arasında yandaş bulmaya başlamış görünüyor. Böylece "bilim üstü" tanrısal bir gerçek olarak benimsenme yolunda. Kimilerince ise "gülünç, saçma, safsata" gibi aşağılamalarla eleştirilmekte.

Ortada "komik" olmaktan öte "trajik" bir durumun varlığını gösteren ipuçları da var. Bunlardan biri, savı ortaya atanın bir ilahiyatçı "profesör" olması yanı sıra, yanına savını kanıtlamak üzere Norveç'e "araştırmaya" götürdüğü bir astronomi ve uzay bilimleri profesörünü alabilmesi. Dolayısıyla durum, ciddiye almaya, yanıt vermeye değmeyecek tekil bir fantezi olmaktan öte. Toplumumuzda onyıllardır izlenen eğitim politikalarının acı meyvelerinin devşirilmeye başlanacağını gösteren "kültürel alarm" niteliği taşımakta.

"Nato kafa nato mermer"

Olayı öğrendiğimde, çocukluğumda sık sık duyduğum "nato kafa nato mermer" sözünü çağrıştırdım. Ana babalar çocuklarını, çocuklar birbirlerini, işaret parmaklarını büküp kafalarına tıklatarak bu sözü söyleyip, onları kimi zaman yarı şaka kimi zaman gerçekten azarlarlardı. Nato'ya "alındığımız" o yıllarda bu sözün anlamını kavramakta zorlanıyordum. Sonradan öğrendim ki söz aslında, Trakyalı şivesiyle "Na te kafa, na te mermer" (ha kafa ha mermer) anlamında bir taşlamaymış. Yıllar sonra sözün bu anlamıyla bile gerçekliği doğru yansıtmadığını anladım. Kimse deyişte üstü örtülü olarak belirtildiği gibi doğuştan "kalın kafalı" değildi. Öyleyse, bu söze yol açan düşünüş örnekleri, gerçekliği bir parça bile yansıtıyorsa, karşılaşılan ("gündüz gece olayı" örneğindeki gibi) durum, belli bir eğitim, belli bir düşünüş biçiminin ürünüdür.

İdeolojik savaşımda, kutsal kitaplardaki bilgilerin bilimsel bilgilerimizle uyuştuğunu, hatta onları aştığını kanıtlama cephesini açan köktendinciler ya da "siyasal dinciler" baltayı hasımlarının kalesinin taşına vurmuş olduklarını çok geçmeden anlayacaklardır. Anlayana dek öteki insanlara ve kendilerine kim bilir ne zararlar verecekler? Çünkü karşılarında, *Tevrat*'ta olsun, *İncil*'de olsun, *Kur'an*'da olsun doğa bilimlerinin verileriyle uzlaştırılamayacak istemedikleri kadar ayet bulacaklardır. (2)

"Gündüz ile Gece" mitosunun kökeni ve sorunları

Kutsal Kitap'ın (eski Türkçe çevirisindeki adıyla *Kitabı Mukaddes*'in) "yaratılış" (Tekvin) kitabının başında, "Tanrı 'ışık olsun' diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı" denmektedir. Anlatı: "Işığa 'Gündüz' karanlığa 'Gece' adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu" diye sürmektedir. Benzer biçimde *Kur'an*'da (Türkiye Diyanet Vakfı çevirisine göre) Enbiyâ suresinin 33. ayetinde "O geceyi, gündüzü, güneşi, ayı… yaratandır" denerek, Gece'ye ve Gündüz'e güneş yanı sıra bağımsız varlıklar olma konumu tanınmaktadır.

Buradan, tektanrıcı dinsel düşünüşün kutsal kitaplar geleneğinde, ışığın bir doğa olgusu olmaktan çok bir varlık, daha doğrusu bir yaratık olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Tanrının gündüz ile geceyi birbirinden ayırdıktan sonra yer ile göğü de ayırdığı belirtilmektedir. Bu, elimize "gece ile gündüz" mitosunun kökenine inebileceğimiz ipucunu vermektedir. Gerçekten, mitosun geçmişi, İsrailoğlulları dincilerinin Babil sürgünü sırasında tanıyıp etkilendikleri *Enuma Eliş* Babil Yaratılış Destanı'na dayanmaktadır. Tektanrıcı geleneğin bu çoktanrıcı kaynağında, baştanrı Marduk'un ejder tanrıça Tiamat'ı öldürdükten sonra bedenini ikiye ayırıp, yarısı ile göğü yarısı ile yeri "yapışı" anlatılır. (3) Aya ışık saçtırıp geceyi ona emanet edişi, ay yanı sıra gecenin de bir özne, bir varlık olarak algılandığını göstermektedir.

Konunun bütüncü bir yaklaşım ve çözümleme gerektirdiğini gösteren örnekler verildikten sonra, gece ile gündüzün birer doğa olgusu değil birer "varlık", dolayısıyla dinsel düşünüşte birer yaratık olarak algılandıklarını düşünenlerin kafa yapılarıyla doğrudan bağlantılı bir mitos geleneğinden söz edilebilir:

Seher ile Selim (Gündüz ile Gece) mitosu

Filistin'deki (MÖ 14. yüzyıldan kalma) Ugarit kenti kalıntıları arasından çıkarılan tabletlerde bulunan, ama geçmişinin daha eskiye (Sümer'e) dayandığı ileri sürülen gece ile gündüzün doğuşu anlatılan bir mitos var elimizde: (4) Seher (Sabah) ile Selim (Akşam olmalı) esirgeyici ikiz tanrılardır. El'in, yani (İlah, Allah sözcüğünün etimolojisinin dayandırıldığı anlaşılan tanrı) tanrıların babasının, Aşerah'ı (adı aşermeyi anımsatan tanrıçayı) gebe bırakmasının sonucu doğmuşlardır. Adlarının ve adlarına düzenlenen törenlerin, kısırlık tanrısı Mot'un uğursuz etkilerinin uzaklaştırılmasında kullanıldığı ortaya konmuştur.

Aşkınözneleştirilmiş doğa olguları olan gündüz ile gece mitosunun geçmişinin ise daha gerilere, MÖ 2. binyılın başlarında derlendiği bilinen *Enuma Eliş* Babil Yaratılış Destanı'na dayandığı anlaşılıyor. Orada ırmakların tatlı sularının tanrısı Apsu ile körfezin tuzlu sularının tanrıçası Tiamat'ın (cinsel) sularını karıştırdıkları söylenir. Bundan Lahmu ile Lahumu adlı bir tanrı çifti doğar. Adlarının Işık ile Karanlık ya da Gündüz ile Gece anlamına geldiği sanılıyor.

Tüm bu mitoslar, dinsel düşünüş öncesi düşünüşte doğa güçlerinin ve doğa olgularının, onları düşünen insanlar gibi duygu ve düşünce sahibi varlıklar olarak görülüp "özneleştirildiklerini" (5) göstermektedir. Bunu, doğa güçlerinin ve doğa olgularının (özellikle tarımla ilgili olanların) tarımsal üretime başlanışının sağlayacağı olanaklarla geçilen sınıflı, devletli, ideolojili uygar toplumda, çalışan-çalıştıran, yönetenyönetilen eşitsizlikçi farklılaşmasına takılarak, onların çalıştıran efendilere ve yönetenlere benzetilerek aşkınözneleştirilip tanrılaştırılması izleyecektir. Tüm bu bilgiler bize, tektanrıcı dinin kutsal kitaplarının özneleştirilmiş doğa güçlerinin din öncesi bir ilkel düşünüşün kalıntıları olduklarını gösterir.

Doğa güçlerinin ve olgularının özneler olarak algılanmasının dinsel düşünüş ve inançlar geleneğine geçerek varlığını *Kur'an*'a dek sürdürdüğü anlaşılıyor. Gerçekten Enbiyâ suresinin 30. ayetinde: "İnkar edenler göklerle yer bitişik bir halde iken bizim onları birbirinden kopardığımızı … görüp düşünmediler mi?" yazılıdır. Türkçeye çevirenlerin yaptığı (aynı sayfadaki) açıklamada ise, "Tabiat ilimlerindeki gelişmeler, bu ayetin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Nitekim bazı ilim adamlarına göre uzaydaki cisimler vaktiyle bir gaz kütlesi halinde idi. Zamanla … (ondan) küreler biçiminde parçalar kopmuş" sözleriyle din ile bilimi uzlaştırma çabasına girilmiştir.

Dahası, aynı surenin iki sonraki (32.) ayetinde (*Enuma Eliş*'e daha yakın bir benzerlikle) "Biz gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık" sözleri karşısında ise çevirmenler, gene bir açıklamayla, metne karışma gereği duymuşlardır. Okuyucuyu " korunmuş tavan" deyişinin "bir benzetme" olduğu yolunda uyarmaktadırlar. Bilimsel gerçeklerle dinsel inançları uzlaştırma yolundaki bu tutum, yeni yeni sorunlar yaratır. Bir kez doğrudan doğruya *Kur'an*'da, bazı ayetlerin "müteşabih" (teşbih, benzetme taşıyan) nitelikte olduğu belirtilmektedir. Hangilerinin benzetmeci (mecazi anlamda) olup hangilerinin olmadığıysa, çözülmesi olanaksız bir kördüğüm oluşturur. Böyle bir durum karşısında her üç tektanrıcı dinde (daha doğrusu tektanrıcı dinin her üç evresinde) de köktendinciler her bir sözün sözlük anlamıyla anlaşılması ve onlara o durumlarıyla (yorumlamadan) inanılması görüşünü savunmaktadırlar.

Gece ile Gündüz'ün, Güneş'ten bağımsız varlıklar olduklarını Kur'an'a atıf yaparak ileri süren ilahiyat profesörü Abdülaziz Bayındır, "Süleymaniye Vakfı İlmi Heyeti"yle Norveç'e gidip "araştırmalar" da yapmış!

YAŞAYIŞ VE DÜŞÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Doğa güçlerine ve doğa olgularına "öznelik" yükleyen köktendinci, siyasal dinci ve din ile bilimi uzlaştırmacı kafaların işleyişini çözümleme girişimi, insanlığın kültürel birikimini oluşturmuş yaşayış ve düşünüş biçimlerinin etkilerine bakılarak başlatılmalıdır.

Birçok yazımda ve konuşmamda (6) insanlığın düşünüş biçiminin evriminin üç evreden geçtiği görüşünü (ayrıntılarıyla) işledim. Bunlar sihirsel, dinsel, bilimsel düşünüş biçimleridir. Yalın (ilkel) topluluk döneminin (üretimin bilinmediği) "asalak" geçim ve yaşayış (avcılık ve toplayıcılık) koşullarında, "sihirsel düşünüş biçimi" görülür. Düşünüş daha çok analoji (benzetme) mantığına dayandırılır. Sihrin özünü oluşturan bir düşünüş ve eylemle; bir şeyin benzeri ya da simgesi etkilenerek aslı etkilenmeye çalışılır.

Üretimin (bitkisel ve hayvansal besin üretiminin) başlamasının sağladığı olanaklarla geliştirilen sınıflı, devletli, ideolojili uygar toplumun endüstri öncesi döneminde dinsel düşünüş yaygınlaştırılıp kurumsallaştırılmıştır. Sihirsel düşünüş döneminde (insanın kendine benzeterek) özneleştirdiği doğa güçlerinden ve doğa olgularından bazıları (özellikle tarımla ilgili olanlar) egemen sınıflara ve yöneticilere benzetilerek "aşkınözneleştirilip" tanrılaştırılırlar. Bu yolda kurulu düzeni doğal, tanrısal görüp gösteren, yaratma kavramına, yaratan-yaratılan (tanrı-kul) ilişkilerine dayandırılan inançlardan "tümdengelim" mantığıyla yapılan çıkarsamalar yoluyla bir "dinsel düşünüş biçimi" geliştirilir.

Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı'nda baştanrı Marduk'un ejder tanrıça Tiamat'ı öldürdükten sonra bedenini ikiye ayırıp, yarısı ile göğü yarısı ile yeri "yapışı" anlatılır.

Uygar toplumun, endüstri (mal ve endüstriyel tarım) üretiminin ağır basmaya başlamasından sonraki üretim ve yaşayış evresinde, ona uygun bir "bilimsel düşünüş biçimi" belirmeye başlar. Bu düşünüşte, daha çok, olayların nedenlerini araştırıp onları etkileyerek sonuçlarının istenen yönde değiştirilmesine çalışıldığı "nedensellikçi" düşünüş yöntemi, dinsel düşünüş döneminin her olgunun ve olayın Tanrının istenciyle (ereğiyle) açıklanmaya çalışıldığı "ereksellikçi" yöntemini yerinden etmeye başlar.

Bu açıklamalardan, tarihin çeşitli evrelerindeki çeşitli düşünüş biçimlerinin yapısı ile çağımızda görülen çağdaş ve bazı çağdışı düşünüş alışkanlıklarının (bu ara din ile bilimi uzlaştırma girişiminin) çözümlenmesine yardımcı olabilecek kuramsal araçlar olarak yararlanılabilir.

Egemen yan ve kalıntı düşünüş biçimleri

Endüstri Devrimi ile Batı Avrupa'dan başlayarak, dünyanın dört bir köşesine yayılan endüstrinin ağır basacağı üretimle, ona uygun bir yaşayış biçimi gelişmeye başladı. Bu gelişmeye koşut bir "bilimsel düşünüş biçimi" evresine girildi. Ancak, egemen konuma geçmiş olan toplumlarda bile endüstri ve endüstri-

Gece ve Gündüz nedir, nasıl oluşur?

Prof. Dr. Metin Hotinli

Emekli astronomi profesörü Metin Hotinli'ye, gece ve gündüz tanımlarını, dünyanın çeşitli bölgelerinde ve kutuplarda gece ile gündüzün nasıl oluştuğunu sorduk.

Astronomik olarak gece ve gündüzün tanımı nedir?

Astronomik olarak, Güneş kursunun merkezinin, ufuk çizgisinin 18 yay derecesi altına indiği andan itibaren gecenin başladığı varsayılır. Bu takdirde (şehir ışıklarından uzak bir yerde ve hava açık ise) çıplak gözle görülebilecek en sönük yıldızlar kolaylıkla gözlenebilir.

Gündelik hayattaki uygulamalarda ise (takvim, adli olaylar, v.s.) Güneş kursunun merkezinin ufuk çizgisinin 6 yay derecesi altına inmesi gecenin başlaması için yeterli sayılmaktadır. Bu durumda, ancak en parlak yıldızlar çıplak gözle görülebilir.

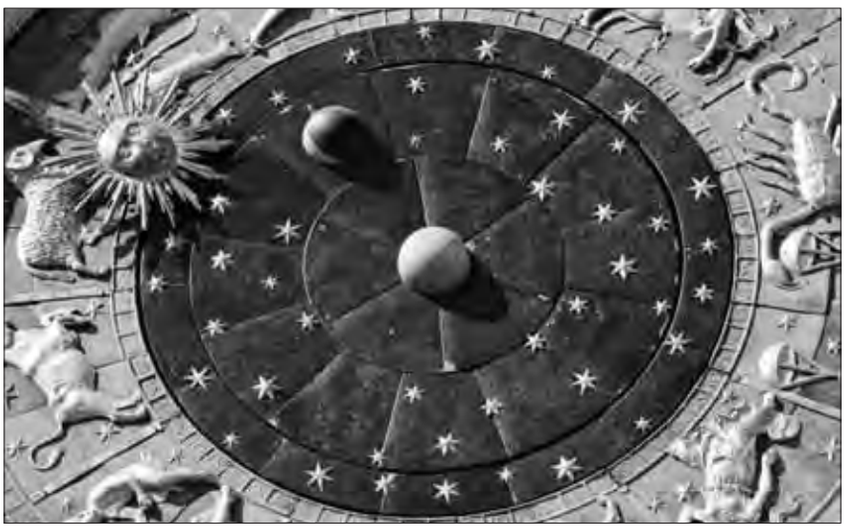
Bütün bu tanımlamalarda, atmosferin ışınları kırmasından (refraction) ileri gelen etkinin göz önüne alınarak, gereken düzeltmenin yapıldığı varsayılmaktadır.

Bu etki ufuk civarında maksimumdur, zira burada ışınlar atmosfere en eğik açıdan girerek çok kalın bir hava tabakasından geçer. Kırılmanın ufuk civarındaki ortalama değeri 36 yay dakikası yani Güneş kursunun görünen ortalama çapından (32') biraz daha büyüktür. Buna göre, örneğin, Güneş kursunun alt kenarı ufuk çizgisine teğet geldiği sırada, aslında Güneş (geometrik olarak) ufkun altına inmiştir.

Gündüzün başlaması ise, Güneş kursunun merkezinin ufkun altındaki açısal değerinin 18 yay derecesinden küçük (astronomik gündüz için) veya 6 yay derecesinden küçük (yasal gündüz için) olması ile tanımlanır.

Gece ve gündüz, dünyanın çeşitli yerlerinde, ekvatorda, kutuplarda ve iki ayrı yarımkürede nasıl oluşur?

Dünyanın çeşitli yerlerinde gece ve gündüzün sürelerinin yıl boyunca değişime uğramasının nedeni, Yerkürenin dönme ekseninin, Güneş çevresindeki yörünge düzlemine dik olmayıp, 23°27' lık bir eğime sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre, ekvatorda

İnsanlar, bir endüstri toplumunda ve bilimsel düşünüş çağı olması beklenen zamanda, astroloji (burçlar) büyü gibi "kalıntı düşünüş" sayılabilecek düşüncelere bile kapılabilmektedirler.

yel tarım üretimi yanında geleneksel tarımsal üretim biçimlerinin varlığını bir "yan üretim biçimi" olarak, dünyanın çeşitli bölgelerinde çeşitli oranlarda sürdürdüğü görüldü. Böyle bir altyapının bir "yan düşünüş biçimi" olarak dinsel düşünüşün de sürmesini sağlayacağı açıktır.

Gerisinde sınıflı toplumun binyıllarının deneyiminin yattığı bu çağdışı düşünüş biçiminin (üstyapı hemen ve tümden değiştirilemeyeceğine göre) varlığını azalarak da olsa sürdürmesine şaşılmamalı. Ayrıca, endüstri üretimine verilen kapitalist yön, çalışan-çalıştıran, yönetenyönetilen ilişkilerindeki eşitsizlikleri daha artıracaktır. Tanrı-kul eşitsizlikçi ilişki örneğine dayandırılan dinsel düşünüş ve değerler, böyle bir düzenin açıklanıp, aklanıp, yeniden üretilmesinde kullanılabilmektedir. Bu işlevi yüzünden, üretim araçlarını denetleyen sınıfların (*Alman İdeolojisi* içinde belirtildiği gibi) (7) düşünce üretim araçları (eğitim) üzerindeki denetimleri yoluyla desteklenip canlı tutulmaktadır.

İşsiz emekçiler yedek ordusu yoluyla ücretlerin ve maaşların düşük tutulabildiği kapitalist düzende emekçiler geleceklerini kendi denetimlerinde ve güvende görmedikleri oranda, aşkınöznelerden yardım umarak psikolojik destek arayacaklardır. Hatta kapitalistler arası yarışmanın, dönemlik ekonomik ve toplumsal bunalımların yarattığı iflas tehlikesiyle; iç ve dış savaşlar, artan suç oranları gibi nedenlerle işverenler, onların temsilcisi siyasal kadrolar bile, yarınlarını güvende bulmayarak, kültürel gelenekte hazır bekletilen inançların yaratacağı umutlardan ve korkulardan etkilenebilmektedirler. Öyle ki, söz konusu belirsizlik ve risk koşulları nedeniyle insanlar, bir endüstri toplumunda ve bilimsel düşünüş çağı olması beklenen zamanda, astroloji (burçlar) büyü gibi "kalıntı düşünüş" sayılabilecek düşüncelere bile kapılabilmektedirler.

Bu koşullarda, endüstri üretimi ilişkileri içinde bile, düşünce üretim araçlarını denetleyen sınıfların, onların siyasal erki ele geçirmiş partilerinin ve adamlarının denetimindeki aile, cami, okul, medya, içindeki örgütlerinin ve etkinliklerinin biçimlendireceği kafa yapıları, düşünüş biçimleri nasıl olabilir? Bu sorunun yanıtını; dünya genelinde ve soyutta araştırdıktan sonra toplumumuzun yakın tarihinin somutunda da araştırarak tamamlamak güç olamayacak.

gece ve gündüz yıl boyunca (her biri 12 saat olmak üzere) birbirine eşittir. Diğer bölgelerde, bu eşitlik sadece ilkbahar (21 Mart) ve sonbahar (23 Eylül) günleri gerçekleşir.

Kuzey yarımkürede, 21 Mart ilkbahardan başlamak üzere, gündüzler uzayıp geceler kısalır. Yaz gündönümünde (solstice) yani 21 Haziran'da, en uzun gündüz ile en kısa gece gerçekleştikten sonra, gündüzler kısalmaya başlayarak, 23 Eylül'de tekrar eşitlik oluşur ve gündüzler kısalmaya geceler uzamaya devam ederek, en kısa gündüz ile en uzun gece 21 Aralık kış dönümünde gerçekleşir. Kış dönümünden sonra gündüzler uzamaya ve geceler kısalmaya başlayarak ilkbaharda (21 Mart) tekrar eşitlik dönemine gelinir.

Güney yarımkürede ise bu olaylar, altı aylık bir farkla, benzer şekilde oluşur.

İlginç olan ise, **kuzey kutup dairesi** olarak tanımlanan 66º33' enleminin kuzeyindeki bölgelerdir. 21 Haziran yaz dönencesinde bu daire üzerindeki noktalarda, Güneş 24 saat boyunca hiç ufkun altına inmez. Daha kuzeye doğru çıktıkça, Güneşin ufkun üzerinde kaldığı süre uzar, örneğin 80º enlemindeki bölgelerde 16 Nisan'dan 28 Ağustos'a kadar yaklaşık dörtbuçuk ay Güneş sürekli ufkun üzerinde kalır (yani hiç gece olmaz). Bu bölgelerde saat 24'ü gösterdiği sırada ufkun üzerinde görülen Güneşe 'Geceyarısı Güneşi' gibi şiirsel bir ad takılmış olması ise, burada gerçekten gece olduğu anlamına gelmez.

Kutup bölgesinde ise durum daha da ilginçtir. Yıl boyunca Güneş sadece bir kez, ilkbahar başlarken doğar.

Bu doğuş da bir hayli ilginçtir: Güneş kursunun ufkun üzerine tam olarak çıkması 32 saate yakın bir süre alır. Güneş 3 aylık bir sürede ufkun üzerinde bir spiral (sarmal) çizerek maksimum yüksekliğe (23º27') eriştikten sonra, tekrar spiral çizerek alçalmaya başlar ve 3 ay sonra gene 32 saatlik bir sürede Güneş kursu ufkun altına iner. Yani kutup bölgesinde, 21 Mart'tan 23 Eylül'e kadar altı ay boyunca Güneş sürekli ufkun üstünde kalır. Yılın geri kalan altı ayı ise gecedir. Güney yarım kürede ise benzer olaylar, altı aylık bir fark ile gerçekleşmektedir.

KAFALARIN KOMPARTIMANLAŞTIRILMASI

Çağdaş, bilimsel teknolojilerle yürütülen üretim yaşamının besleyeceği bilimsel düşünüş ile çağdışı üretim ilişkileri ve boş zaman etkinlikleri alanında beslenen bilimdışı düşünüş, aynı kafalarda yan yana gelişebilmektedir. Sonuç: kompartımanlaştırılmış kafa yapılarının oluşmasıdır. Örneğin iş yaşamında rasyonel bilimsel düşünen ve sorunları bilimsel bir düşünüşle, nedenleri araştırıp onları etkileyip sonuçları değiştirerek aşabilme alışkanlığı edinmiş bir yapı mühendisini ele alın. Küçük bir yersarsıntısıyla yıkılan yapısını ve içinde yaşamını yitiren, sakat kalan kişilerin başına gelenleri, ereksellikçi düşünüşle (tanrının ereğinin gerçekleşmesi demek olan) yazgıyla," takdir-i ilahi" ile açıklayabilmektedir.

Kompartımanlaştırılmış kafaların içinde bilimsel düşünüş kompartımanıyla, dinsel hatta (kalıntı, marjinal düşünüş biçimleri olan) sihirsel düşünüşü, burçlara inancı da içeren kompartımanı arasında sanki sızdırmaz bir duvar örülmüş. Bu tür kafalarda, inançlar alanında, günaha girileceği korkusuyla, rasyonel, eleştirel, nedensellikçi, bilimsel uslamlamalardan ve sınamalardan kaçınılmaktadır. Gene yersarsıntısı örneği yeter. Diyelim sarsıntının üçüncü gününde, yıkıntılar arasından (ileri, bilimsel teknolojik araçlarla) bir bebeğin canlı çıkarılması, Allah'ın onu korumasıyla açıklanabilmektedir. Binlerce yetişkinin, yüzlerce bebeğin ölmüş olması ise, sarsıntının şiddetine, yerleşim yerinin fay hattındaki konumuna, yapıların sarsıntıya dayanıklılık derecesine değil, "yazgıya" bağlanıvermektedir.

Kompartımanlar arası sızma

Kompartımanlaştırılmış kafa yapıları, salt toplumsal sorunları (hatta doğa ile bağlantılı toplumsal sorunları) ne ölçüde kavrayıp, yorumlayıp, çözebilir? Kompartımanlaştırılmış kafalarda, ister istemez bir kompartımandan ötekine sızmalar olabilmektedir. Bu sızmalar, giderek aradaki setin yıkılıp o ya da bu kompartımanın içeriğinin ötekini basması, iç ve dış savaşlarda, büyük ekonomik bunalımlarda toplumsal patlamalara yol açabilmektedir. Setlerdeki sızdırmanın bireysel kafalarda kaldığı durumlarda ve setin yıkılması durumunda, bireyleri hatta tüm bir aileyi sarmalına çeken trajediler doğurabilmektedir. (8)

Sihirsel düşünüş döneminde (insanın kendine benzeterek) özneleştirdiği doğa güçlerinden ve doğa olgularından bazıları (özellikle tarımla ilgili olanlar) egemen sınıflara ve yöneticilere benzetilerek "aşkınözneleştirilip" tanrılaştırılırlar.

Gerçekliğin yadsınıp gerçeğin tepetakla edilebilmesi

Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi* adıyla çevrilen yapıtında, Pythagorascıların matematikte geometride rasyonel, tutarlı düşünceler, hatta buluşlar geliştirmişken, din felsefesinde sayı mistisizmine ve ruhgöçü inancına sarılabilmelerini açıklayan bir yorum geliştirmiştir: Yorumda ("kompartımanlaşma" benzeri bir kavram kullanılmamakla birlikte) kompartımanlaştırılmış kafalardaki settin yıkılışını andıran bir durumdan söz edilmektedir.

Aristokratik dinsel düşüncelerle (aristokratların tanrısoylu olduklarına inancıyla) yetişmiş Pythagoras'ın, doğup büyüdüğü Samos (bugünkü Sisam) toplumunu, aristokratların atalarından kalıttıkları doğuştan hak ve yetenekle yönetmeleri gerekirken, bir devrim sonucu yönetimin halkın (demosun) eline geçmesini kafasına sindiremediği ileri sürülür. İçine düştüğü durum, kuramla olgunun uyuşmaması, hatta çelişmesidir. Russell bu gibi durumlarda insan kafasının, iki düşünsel tepkiden birini geliştirebilme olasılığını saptar: Biri kuramı olgulara, gerçekliğe uyacak bir biçimde düzeltmek ya da değiştirmektir. Ötekisi, kuramın doğruluğuna eksiksiz bir inançla, gözle görünen olguların, yaşanan yaşamın, gerçekliğin kısacası "bu dünyanın" yadsınmasıdır. Bu ikinci tepkiyi gösterip Samos'dan Kroton'a göçen Pythagoras orada çevresine topladığı aristokratik inançlı bilgelerle birlikte değişmez "gerçeği" araştırmaya girişir: Gerçek, yerden yere, zamandan zamana değişmez. Zamanında yönetim biçimlerinin değiştiği görülüyorsa, bu, duyu organlarımızın bizi aldatmasının ürünü olan bir yanılsamadır. Bu durumda gözlerimizi, kulaklarımızı kapayıp değişmez, evrensel gerçeği kafamızda aramalıyız. Orada sayıları buluruz. Dünyanın her yerinde iki ikidir ve iki kere iki dört eder. Öyleyse sayılar gerçektir. Bu yolda 1 sayısının tanrı, ken-

disiyle çarpılan herhangi bir sayının sonucu olarak oluşan karesayının (ve kare biçiminin) adalet olduğu inancına varır. Çünkü dört kıyısı birbirine eşittir. Adalet eşitlik olduğuna göre, kare eşitliktir. Toplumda ise, eşitlik, ancak herkesin "hak ettiğine eşit" işi görüp ona eşit konumda (eşitsiz) yerinde tutulmasıyla sağlanır. (9)

Gerisini Platon tamamlamıştır: Ruh (akıl) bir zamanlar bedenin tutsağı olmaksızın idealar (düşünceler, sayılar) evreninde yaşarken gerçeği kavramıştır. Sonra (nedense?) nesneler evrenine düşüp bedene hapsolmuştur. Bu evrende önce, görüp yaşadıklarını gerçek sanır. Oysa onlar birer sanı (Yun. *doksa*) değerindedir. Gerçeğe ancak aristokrat çocuklarından yeteneklilere felsefe, diyalektik öğretilmesiyle ulaşılabilir. O zaman bu dünyada gördüklerinin, ideaların gölgeleri, bozuk kopyaları olup, ruhlarının idealar dünyasında yaşarken tanıdığı ideaların doğru bilgisine (Yun. *episteme*) ulaşabileceklerdi. Öyleyse doğru bilgi duyu organlarımızla edinilenler değil akıldan çıkarılanlardır. (10) Bu açıklamaların ışığında, tek tanrıcı dinsel düşünüşte karşılaşılacak "ötedünyacılık" ve Brahmacılıkta karşılanacak "öteyaşamcılık" bir tür bu dünyayı yadsıma tepkisi olarak yorumlanabilir.

Köktendinci ve Siyasal İslamcı kafayapısı

Tarihin çeşitli dönemlerinde dinsel dogmalarla dönemin uygulamaları arasında çelişki görenler, dinlerin "yozlaşmamış" ilk değerlerine dönülmesini isterler. Bu kimselerin, "köktendinci" başlığı altında toplanabilecek topluluklar oluşturup, akımlar yarattıkları görülmüştür. Dinsel metinlerin çeşitli ve birbirine zıt yorumları karşısında söz konusu akımlarda birleşen kimseler, onları yoruma yer vermeyecek biçimde yazıldıkları anlamıyla mutlak doğrular olarak görme eğilimi gösterirler.

Köktendinciler yanı sıra dinsel dünya görüşünü benimsemiş kimi bilimciler ve politikacılar da benzeri eğilimler içine girebilmektedirler. Hele siyasal erki ele geçirmeye çalışan dinci partilerce örgütlendirilmişlerse! Onlar gerçekliği yadsımayıp, uzmanlık alanları gereği edindikleri bilimsel bilgilerle dinsel bilgilerini uzlaştırma yoluna gireceklerdir. Bu yol kafalarını, kutsal saydıkları metinlerde okuduklarının bilimsel doğruları içerdiği sonucuna götürebilmektedir.

Yakın tarihimizde, Cumhuriyet'i kuran yöneticiler, bilindiği gibi, toplumsal sorunlarımızı çözemez duruma düştüğünü düşündükleri kafaları yetiştiren dinsel eğitim kurumlarını kapatma yoluna gittiler. Latince alfabeye geçip, Batı bilim, teknoloji ve değerlerine yönelme amacını gerçekleştirme yanı sıra dinsel kültürün beslendiği damarları kesme gibi bir işi başararak, bir taşla iki kuşu vurma becerisi gösterdiler.

Ancak, kurdukları yeni, budünyacı, batıcı eğitim kurumlarının varlığını ve güvenliğini "eğitimin birliği" (tevhidi tedrisat) politikasıyla sağlamaya çalıştılar. Geçmiş yönetimlerce ve yaşlı kuşaklarca kitlelere ve çocuklara dayatılıp, onlarca içselleştirilen inançlara gösterilen baskıların bir tepki ve birikim yaratması kaçınılmazdı. Bu baskının, toplumsal patlamalara varmamasına, ya da barışçı denebilecek siyasal, örgütlü çıkış noktaları aranmasına yol açmaması, belki Kuran kurslarının yasaklanmamasıyla sağlanabilirdi. Kitleler, buralarda öğretilen, ezberledikleri Arapça sözlere, anlamlarını bilmeden, törensel bir saygı göstermeyi sürdürmekle yetinebilirlerdi. Böylece baskının yarattığı basınç ve toplumsal gerilim (belki) azaltılabilirdi.

Tek partili düzenin ve dünya konjonktürünün (İkinci Dünya Savaşı koşullarında) yarattığı ekonomik ve siyasal olumsuz sonuçlar inanç sorunuyla birleşti. Çözümleri de, çok partili yaşama geçiş sonrası gerçekleştirilen önce üstü örtülü, sonra açık "Siyasal İslam" yolunda arandı. Bu yolda çağdaş bilimsel eğitim ve eğitimin birliği ilkeleri üzerinde iki gedik açıldı:

Bunlardan biri, ortaöğrenimde meslek eğitimi bahanesiyle imam hatip liselerinin açılmasıdır. Buralarda bilim dersleri yanı sıra din derslerinin öğretilmesidir. Böylece dinsel eğitimin ve dinsel düşünüşün devlet okullarında kamusal çapta geri çağrılıp desteklenmesidir. Sayılarının ve öğrencilerinin, genel liselerinkine varacak dereceye dek artırılmasıdır. Böyle bir ikili eğitim dizgesi, kafaların, okullardan başlanarak kompartımanlaştırılması sonucunu doğuracaktı. Kompartımanlardan birinde dinsel, ötekinde bilimsel bilgi birikimi, aynı kişilerde, bazı alanlarda bilimsel, bazı alanlarda dinsel düşünüş yolunu işletecekti. Sıradan ortaöğretim okullarına zorunlu din bilgisi derslerinin konması ise bu eğilimin tüm ortaöğretime yayılması demekti.

> *Bilime meydan okuyan köktendincilerin ve siyasal dincilerin işi de kolay olmayacak. Öyle ki "kendi çöplüğümüzde eşelenip bilimin sınırları içine keşke dalmasaydık" diyecekleri günler yakın.*

Liseden, meslek lisesinden çıkıp üniversiteye kompartımanlaştırılmış kafalarla gelen öğrencileri her alanda bilimsel düşünüş kanallarına yönlendirmek kolay olmayacaktı. Dinci örgütlenmelerin, bu tür kafalarda kompartımanlara ayıran setlerin yıkılması yönündeki çabaları, kompartımanlar arası sızmaları artıracaktı.

Öğretimin birliği ilkesinde ikinci gedikle, üniversitelere bağlı ilahiyat fakültelerinin açılıp, sayılarının herhangi bir bilim dalındaki fakülteninkini aşacak hedefe ulaşılması yönünde artırılacaktı. Sonuç, yükseköğretimde yalnızca ilahiyat fakültelerinde değil, toplum bilimleri, hatta doğa bilimleri dallarında, yalnızca kafaları kompartımanlaştırılmış öğ-

rencilerin değil, böyle öğretim üyelerinin de yetiştirilmesi "başarısına" (!) ulaşılması oldu.

Tüm bu gelişmeler, eğitimin birliği ilkesinin, imam hatip liseleriyle arkadan hançerlenirken, bilimsel kurumlar olmaları beklenen üniversitelere Troya atı işlevi görecek ilahiyat fakültelerinin sokulması olarak özetlenebilir.

Üniversitelere din sosyolojisi gibi bilimsel derslerin konması, bölümlerin açılması, üniversite kavramına ve kurumuna ters düşmeyebilirdi. Ama bir yüksek okulda ya da meslek yüksek okulunda okutulabilecek dinsel bilgilerin, bilimsel bilgi ve eğitim kurumları sayılıp "fakülte" adı bağışlanan yerlerde okutulması, buralarda doktor, doçent, profesör gibi akademik sanlı öğretim üyelerinin kendilerini göstermelerini sağladı.

Buralarda yetişen öğretim üyelerine, kitle iletişim araçlarında, yalnız dinsel konularda değil toplumsal, felsefi konular kadar doğa bilimleriyle, hukukla ilgili güncel sorunlarda yazılarıyla ve konuşmalarıyla bol bol boy gösterme olanakları sunuldu. Bir TV tartışmasında, doğa bilimcisi bir akademisyenin, ilahiyatçı olsun olmasın, Dr., Doç. Dr., Prof. Dr. sanları taşıyan bir dinci karşısında, bilimsel düşünüşe yöneltilen saldırıyı püskürtme yolunda fazla şansı olamazdı. Saldıran hele bir de imam hatip kökenliyse. Çünkü bu okullar (belki yarısından fazlasını oluşturan kızların imam yapılmayacağı başından bilindiğine göre) aslında söylevcilik okullarıdır. Dinsel inanç ve düşünüşü yaygınlaştırma görevi üstlenecek hatip yetiştirilen kurumlardır. Uzmanlık alanında uluslararası çapta katkıda bulunmuş bir doğa bilimcisi bile, magazin basını okuruna, televizyonların izleyici kitlesine seslenme düzeyini tutturabilen ve onların inanç ve duygularını harekete geçirebilecek "dinci bilimci" karşısında yenik düşmüş görünebilecektir. (11)

Kompartımanlaştırılmış kafalarda dinsel bilgilerle bilimsel bilgilerin birbirine bulaşmadan yaşatılması dönemi kapanmak üzeredir. Bilim eğitimi verilen ortaöğretim kurumları köktendincilerce ve siyasal dincilerce büyük ölçüde ele geçirilmiş bulunmaktadır. Son olarak, YÖK yönetiminin de ele geçirilmesiyle bilimsel öğretimin "karargâhına" girilmiştir. Bunun anlamı "kompartımanlaştırma" analojisiyle dillendirilirse, kompartımanlar arası setin giderek daha fazla sızdıracak derecede çatlatılıp yıkılması olasılığıdır. Kompartımanlaştırılmış kafalarda setin yıkılıp dinsel inançların, bilimsel birikimi, üretimi, eğitimi ve bilimsel düşünüş kompartımanını basması tehlikesinin doğmasıdır.

Kompartımanlar arası ilişkinin geleceği

Kafaların kompartımanlaştırılması açısından bakıldığında, gözü ve kafası olan bir canlının günlük yaşam deneyimiyle ulaşabildiği bilgilerin dinsel inançların tehdidi altına girdiği görülüyor. Gece ve gündüz gibi bilimsel gözlem ve deneylerle ayrıntılarına dek saptanmış olgular hakkındaki bu doğabilimsel gerçekler, dinsel inanç ve düşünüşün meydan okumasıyla karşı karşıya. İçinde bulunduğumuz koşullarda böyle bir meydan okumaya karşı koymak kolay değil.

Ama bilime meydan okuyan köktendincilerin ve siyasal dincilerin işi de kolay olmayacak. Öyle ki "kendi çöplüğümüzde eşelenip bilimin sınırları içine keşke dalmasaydık" diyecekleri günler yakın. Acıklı durumları birkaç örnekle gösterilebilir: Diyelim ki insanları, Enbiyâ 33'de yazılanlara dayanarak, gece ile gündüzün güneşten bağımsız olarak yaratılan iki varlık olduğuna inandırabildiler. İki önceki ayetin de bilimsel bir gerçekliği yansıttığına inandırabilecekler mi? Enbiyâ 31'de "Onları sarsmasınlar diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik". (12) Sıradağların, fayların çarpışması ürünü yükselip sık sık yersarsıntılarına neden oldukları, volkanların ise patlarken sarsıntılara yol açtıkları "nedensellikçi" saptamalarıyla Allah'ın onları insanları yersarsıntısından korumak amacıyla diktiği gibi "ereksellikçi" açıklama uzlaştırabilir mi? (13)

Başka bir örnek, Tarık suresinin 5., 6., 7., 8. sureleri aktarılarak verilebilir: "İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arsından çıkar". (14) Hangi anatomi Prof. Dr.'si bu ayetlerin ersuyunun üretildiği organlar olan testislerin sarktığı yer ile ilgili bilimsel bilgilerimizle uyuştuğunu ileri sürebilir?

Enbiyâ 30'daki "… ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?" ayetiyle, canlılığa geçişte bilimsel nedensellikçi açıklamalara kulak verecek olanlar korkutulabilir diyelim. Bununla insan türünün balçıktan yaratıldığı belirtilen ayetler arasındaki tutarsızlık Türkçeye çevirenlerin bile gözünden kaçmamış. Tutarsızlığı, hemen ekledikleri açıklamada "Allah en mükemmel canlı türü olarak da yine içinde suyun bulunduğu özel bir çamurdan insanı yaratmıştır" açıklaması (aslında tevil) ile örtmeye çalıştıkları anlaşılıyor. Örtebilmişler mi? Hayır. Çünkü bazı ayetlerde (örneğin Hicr 26'da, "pişmiş" sözü eklenerek) "kuru çamur" deniyor. Sudan yaratılma ise, en azından suyun çamurlu olduğu belirtilmedikçe canlının kimyasal yapısı hakkındaki bilimsel bilgilerimizle uzlaştırılamaz.

Samos'dan Kroton'a göçen Pythagoras orada çevresine topladığı aristokratik inançlı bilgelerle birlikte değişmez "gerçeği" araştırmaya girişti.

Kompartımanların oluşmasını sağlayan settin sızdırmasıyla, hatta yıkılmasıyla, ilk elde dinsel kompartımandaki inançlar ve düşünüş biçimi inancın ve propagandanın gücüyle, bilimsel bilgi birikimi ve bilimsel düşünüş alanını basabilse bile, bu bizi gelecek hakkında karamsarlığa düşürmemeli. Biyoteknolojideki gelişmeler bugünden "takdir-i ilahi" denen kalıtsal hastalıkların ana karnında saptanıp sağaltılmasına olanak verecek düzeye ulaşmış bulunuyor. Moleküler biyolojideki gelişmeler, yeni yetme genomik adı verilen bilim dalında, yaşayan ve yok olup gitmiş türlerin (fosillerinden) tüm genetik yapılarını biyokimyasal formüllerle bir bir ortaya çıkarma yolunda ilerletiliyor. (15) Öyle ki türlerin ortak ataları saptanarak, evrimin aşamalarının matematik kesinlikte, kimsenin yaratılışçı inançlarla karşı çıkamayacağı açıklıkta ortaya konabileceği yıllar uzak değil. Bunun anlamı ise, uzun erimde, tersine dönmüş görülen gidişin de tersine dönüp, bilimsel düşünüş kompartımanının seti zorlayıp yıkarak dinsel düşünüş kompartımanındaki inançları silip süpüreceğinin söylenebileceğidir. "O zaman insanlık inançsız (değersiz) kalır" yaygarası da geçerli değildir. İnançların yerini eleştirel düşünüşün almasıyla çeşitli dinlerde ötedünyacı, insanı kullaştıran, din-mezhep savaşlarına yol açan değerler yerine, budünyacı ve bütün halkları kapsayan, evrensel, insancı değerler konup geliştirilebilecektir.

Ancak böyle bir sonuca, "bilim nasıl olsa dini alt edecek" diye, bilimden yana, bilimsel düşünüşten yana olanların ve bilimcilerin elleri ceplerinde beklemeleriyle ulaşılamaz. Toplumun çeşitli kesimlerindeki kimselerin doğanın, toplumun gerçeklerini görmelerini engelleyen koşullara karşı sürekli bir siyasal ve düşünsel savaşım verilmelidir. Yoksa bilim ve teknoloji yolunda atılan her adımın rantını, başka birilerinin kapması durumu sürüp gidebilir. Bir kazada ya da saldırıda kafası parçalanan, yüreği duran birinin, bilimin ve teknolojinin en son olanakları kullanılarak toparlanıp yaşama döndürülmesi durumunda, bilimin değerinin, bilimcilerin emeğinin anılması yerine, Allah'a şükredilmesi örneğindeki gibi, Allah'ın adını ağızlarından düşürmeyenler toplumda dinsel inanç ve düşünüşü sürdürme olanağı bulabilirler.

Çağdaş bilimsel eğitim ve eğitimin birliği ilkeleri üzerinde açılan gediklerden biri, ortaöğrenimde meslek eğitimi bahanesiyle imam hatip liselerinin açılmasıdır.

Din ile bilimi uzlaştırma girişimlerinin değeri?

Değil genel olarak insanlığın kültürel evriminde, kimi (köktendinci, siyasal İslam gibi) toplulukların, grupların kompartımanlaşmış kafalarında bile bilimsel bilgi ve düşünüş kompartımanının boşaltılması olanağı yok. Din insanlık tarihinde bir "inanç" dizgesi olarak başlamıştı. Bir soyut düşünce ve etik olan felsefe akımları karşısında ayakta kalabilmek için kendini akılla desteklemek zorunda kaldı. Bu görevi örneğin Hıristiyanlıkta onu akılla, felsefeyle desteklemeye çalışan ilk Hıristiyan filozof diyebileceğimiz Augistunus (MS 5. yüzyılda) üstlendi. İnancın, imanın akılla çelişmediğini ileri sürdü. İslamlıkta aynı yol izlendi. Gene bir inanç dizgesi olarak başlayan bu dini akılla, felsefeyle destekleme girişimlerini Eski Yunan filozoflarının düşüncelerinden beslenen "Kelam" çalışmaları izledi. Din ile felsefenin uzlaştırılması çalışmalarına İmam Gazali (MS 11. yüzyılda) aklın imanı zayıflatıp inançsızlığa yol açacağı korkusuyla karşı çıkmıştı.

Endüstri Devrimi'ne koşut gelişen bilimsel düşünüş çağında dinci düşünürler, inançları akıl yanı sıra bir de bilimsel bulgularla uzlaştırma gibi çok daha çetin bir görevle karşı karşıya kaldılar. Akıl odaklı "Bilimsel Yaratılışçılık" ve onun ülkemizdeki uzantısı Harun Yahyacılık bu girişimin ne ilk ne son örnekleriydi. (16)

"Kur'an Ayetleri ve İlmi Hakikatler"

Kompartımanlaştırılmış kafalarda din ile bilimi uzlaştırma yolunda ilk girişim Bayındır'ın "Gündüz ve Gece" mitosu değil. Daha öncekilerden Dr. Haluk Nurbaki'nin bir kitabı örnek gösterilebilir. Onyıllar önce yazılıp bugüne dek satın alınabilen söz konusu kaynağın bir de İngilizce çevirisi bulunmasaydı (17) ve Türkçe son baskısını turistlerin gezmesine sunulan bir İstanbul camisinin kitap satış vitrininde bu yıl (2011) da görmeseydim daha yeni bir kaynaktan örnekler sunacaktım.

İlginç yapıtında Dr. Nurbaki en büyük buluşlarından biri olarak (bir şekil ile) insan yüreğinde Arapça harflerle "Allah" sözünün yazılı

Biyoteknolojideki gelişmeler bugünden "takdir-i ilahi" denen kalıtsal hastalıkların ana karnında saptanıp sağaltılmasına olanak verecek düzeye ulaşmış bulunuyor.

olduğunu ortaya çıkarmakla övünmekte. Bir o kadar önemli buluşu *Kur'an*'dan petrol çıkarması; petrolü yeniden keşfetmesi: "O yemyeşil çayırlardan şimdi boz bulanık sular akar" sözleriyle Türkçeye çevirdiği bir ayeti (18) bakınız nasıl yorumlayarak bilimle uzlaştırmaktadır: "O çayırlar" meğer bugün gördüğümüz, ama jeolojik zamanlarda sık ve dev gibi atalarının devrilmesi, toprak altında basınç altında kalmasıyla petrolü oluşturan eğrelti otlarıymış. Üzerlerinden şimdi akan "boz bulanık sular" sözü petrolün oluşumunu anlatıyormuş. Üstelik petrolün sanıldığı gibi kuyularda uslu uslu durmayıp (batılı bilginlerin ancak 20. yüzyılda keşfedebilecekleri bir ilmi hakikati) bin beş yüz yıl kadar önceden beri apaçık göstermekteymiş.

Din ile bilimi, üstelik kutsal kitap içindeki bilimsel bilgileri tıp kitaplarındakinden üstün göstererek uzlaştırma çabası gösterilen daha yeni bir kaynak Mehmet Dikmen (der.) *Merak Ettiklerimiz* dizisi 2. kitabı. (19) Burada, bir Alman doktorun yazıp Ayhan Halaç'ın "Bıçaksız Ameliyat" başlığıyla çevirdiği yazıda orucun sağlığa yararları sayıp dökülerek onun bir tür bıçaksız ameliyat olduğu görüşü savunuluyor. Kanıtlarından biri oruçlu kişinin soluk kokusu olup, bedene zararlı maddelerin atılışının ürünüymüş.

Sonuç: Düşünsel kulluk

Akıl ile imanın, din ile bilimin uzlaştığı savlarına karşı inanmanın, imanın bir "düşünme" etkinliği bir "düşünme" özgürlüğü olmadığı görüşümü bugün de koruyorum. İnanma, düşünme özgürlüğünden vazgeçme ("teslim" olma sözcüğünden türetilen "teslim olan" anlamına gelen İslam'ın çoğulu "Müslüman" sözcüğünün de gösterdiği gibi) bu özgürlüğü inanılan bir aşkınözneye ya da gerçek özneye gönüllü olarak bırakmaktır.

Ancak, inanmanın aynı zamanda bir "düşünme" eylemsizliği, bir düşünme tembelliği olduğu yolundaki, geçmişi liseyi bitirdiğim yıla dayanan görüşümü bıraktım. Bu görüşümü değiştirmeme yol açan nedenlerden biri Elmalı'nın *Kur'an* tefsirine göz atmam oldu. Orada insanın omurga ile kaburgalar (Ar. *sulb-u teraib*) arasından fışkıran bir sudan yaratıldığı ayetinin bilimsel gerçekliğini göstermek için, ayetin cima (cinsel birleşme) durumunu betimlediğine dek bin dereden su getirilişine tanık oldum. Bunun bir düşünmeme değil gereğinden çok düşünme durumu olduğunu kabul etmek zorunda kaldım. Böylece "kölece bir düşünme" etkinliğine yol açabileceği sonucuna vardım.

Gerçekten, maddesel üretim araçlarını denetleyen sınıflar düşünsel üretim araçlarını da tekellerine geçirmişlerdi. Egemen sınıfların temsilcisi, ideoloğu olup onların hizmetinde çalışan dinciler (din adamları) ise "kölece üretim ilişkileri" benzeri bir konumdadırlar. Az değil çok düşünce üretirler. Ancak üretimleri kölenin, serfin, ev kadınının ürettiklerine benzer, başkalarına gider. Efendilerin, beylerin, kocaların üretim araçlarıyla, onların istediklerini, onların istediği tutarda (çok) üretirler. Dinci düşünürlerin üretimi de böyledir. Özgür düşünce üreticileri değildirler. İnançlar kanalı boyunca, onun dışına çıkamadan, inandırma hedefine yönelik düşünceler üretirler.

Bu hazır düşünceler öteki kullar için bir "inanç" niteliği taşır. Kendilerinin düşünüp üretmesi gerekmez; hatta istenmez. Doğruluklarından kuşkulanmadan inanmaları yeterlidir. Dolayısıyla, hele onlar için inanmanın bir düşünme özgürlüğü olduğu hiçbir biçimde söylenemez. Kendilerine sunulan düşünceleri içselleştirerek bir "gönüllü düşünsel kulluk" konumunu benimserler. Kulluk ettiklerini kendileri de övünerek kabul etmektedirler.

Bu gerçek gerek *Kutsal Kitap* gerek *Kur'an* içinde açıkça dile getirilmiştir. İnsanların (kulların) kendilerini yönetecek özgür istence (iradeye) sahip olmadıkları, dolayısıyla Rab'bın, yani efendinin (İng. *Lord*) buyruklarına boyun eğip gereklerini yerine getirmelerinin kendi yararlarına, tersinin zararlarına olacağı yolunda umut ve korku duyguları yaratılan sözlerle durmadan yinelenmiştir. Bu yolla insanın hayvandan onu ayırt eden özelliği "bilen özne" olma niteliği bile elinden alınıp (19) aşkınöznelere, gerçekte, kendilerini onun temsilcisi, sözcüsü olarak atayan peygamberlere, üst düzey dincilere sunulmuştur.

DİPNOTLAR

1) Söz konusu sav, İslam dünyasında ve onu eleştiren çevrelerde, oruç zamanının belirlenmesinde, *Kur'an*'daki "ak iplik kara iplikten ayırt edilene dek yiyin için" olarak çevrilebilen ölçütün dünyanın çeşitli bölgelerinde, örneğin altı ay gündüzün altı ay gecenin yaşanabildiği kutuplarda uygulanıp uygulanamayacağı tartışmasına bir yanıt bulmak için öne sürülmüştür. Yüzeydeki bu tartışmanın altında, *Kur'an*'ın bilimsel doğruları içeren evrensel geçerli bir kaynak olup olmadığı gibi daha derin sorunlar yatmaktadır.

2) Birer örnek: *Tevrat* "Yeşu" kitabı 10:12-13'te İsrailliler'in Amorluları yenilgiye uğrattığı bir savaşta Musa'dan sonra başlarına geçen peygamber yönetici Yeşu'nun "Dur ey güneş, Givon üzerinde. Ve Ay sen de Ayalon Vadisi'nde dur" buyruğu üzerine, Amorluları kılıçtan geçirme işlerini bitirene dek karanlığın basmayıp "Güneş yaklaşık bir gün boyunca… batmakta gecikti" inancı doğa yasaları ile bağdaştırılabilir mi? *İncil* "Yuhanna" kitabı, 9:6'da İsa'nın bir körü iyileştirdiği anlatılan "… yere tükürdü, tükürükle çamur yaptı ve çamuru adamın gözlerine sürdü" sözleriyle açtığı gözlerin "bilimsel açıklaması" bulunabilir mi? *Kur'an*'da, Kamer suresinde anlatılan ayın yarılması mucizesini "kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı" sözlerinin bilimsel bir gerçekliği yansıttığını bana ay üzerindeki kanalların varlığıyla kanıtlamaya çalışan bir lise astronomi öğretmeni, dinsel ve bilimsel gerçekleri uzlaştırmış sayılabilir mi? Bir de hukuk yasaları alanından örnek vermek gerekirse, Maide:33'teki "Allah ve Resûlune karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut bulundukları yerden sürülmeleridir" buyruğunu uygulama tarzı karşısında köktendinciler ne düşünmektedir?

3) Bkz. Alexander Heidel (der. ve çev.) *Enûma Eliş Babil Yaratılış Destanı,* Türkçeye çev. İsmet Birkan, Ankara 2000. Ayraç Yayınevi. IV. Tablet'in 136-138. dizeleri "Ucubeyi [Tiamat'ın korkunç bedenini] kesip biçerek… ayırdı onu midye (?) gibi iki (parçaya). Yarısını yerleştirip yukarı, göğü yaptı (onunla) yere dam olsun diye" sözleriyle Babil baştanrısı Marduk'un güneşi, ayı, yıldızları ve insanı yaratma eylemine başlayışı anlatılmaktadır.

4) Bkz. S.H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi,* çev. A.Şenel Ankara, çeşitli yıllardaki baskıları, İmge Kitabevi, "Ugarit Mitolojisi" bölümü.

5) Bunun yazılı tarihe geçebilmiş en açık örneği *Kutsal Kitap,* Eyüp 38'de, Rab'bın dünyayı yaratışı sırasında, sabah yıldızları birlikte şarkı söylerken, denize "Buraya kadar gelip öteye geçmeyeceksin / Gururlu dalgaların burada duracak" sözleridir (bkz. ve krş. S. H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi,* "İbrani Mitolojisi" bölümü). *Kur'an*'da da doğa güçlerinin özneleştirildiği, onlar üzerine and içildiği birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Ahzâp 72'de "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular, onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."

6) Örneğin bkz. "Erkenbilimden Bilimsel Bilgi Çağına Bilim ve Bilimciler", *Bilim ve Gelecek,* sayı 33, s.14: *Siyasal Düşünceler Tarihi* (1996 baskısı) s.276 ve *İnsanlık Tarihi,* s.207.

7) Krş. Marx-Engels, *Alman İdeolojisi,* çev. Hüseyin Boz, İstanbul, 1976, Taban Yayınları, s.68.

8) Bu tür bireysel trajedi durumlarına kutsal kitaplardan ve yaşamdan çocuğunu kurban etme girişimleri verilebilir.

9) Bkz. Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi,* s.128; krş. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi,* İstanbul, 2008, Bulut Yayınları, s.130.

10) Bkz. Şenel, s.143; Timuçin, 141.

11) Bu konuda, yazının konusu olan tartışmanın (gece ile gündüzün güneşten bağımsız varlıklar oldukları savının) kahramanı İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ve Süleymaniye Vakfı Din ve Fıtrat Araştırmaları Merkezi Başkanı Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır ile doğa tarihi ve canlıların evrimi hakkındaki bir kuramıyla dünya akademik çevrelerinde ilgi toplayan *Cumhuriyet Bilim Teknik* eki yazarı Prof. Dr. Celal Şengör arasındaki daha eski bir tartışma incelenmeye değer görünmektedir.

12) Ayetin İngilizce J. D. Davood (Penguin,1974) ve Maulana Wahiduddin Khan (Goodworks Book, Türkiye 2009) çevirilerinin Türkçe çevirisinden tek önemli farkı, dağların sağlam (İng. *firm*) olduğunun belirtilmesidir.

13) Gerçekten en sık ve en büyük sarsıntıların görüldüğü bölgeler, Güney Amerika'da And Sıradağları ülkeleridir. Japonya'daki Fuji gibi yanardağların çevresidir. Avrasya Fayı ile Dakka (Hindistan) Fayı'nın 25-30 milyon yıl önce birbirlerine yaklaşıp yüklenmelerinin sonucu olarak yükselen Himalaya Sıradağları, onun uzantısındaki Zagroslar, Amanoslar, Toroslar'ın etekleri, *Gılgamış Destanı* içinde sözünün edildiği tarihlerden beri en şiddetli yersarsıntısı bölgeleridir. Bu bölgelerin çoğunda (Pakistan'da, Afganistan'da, İran'da, Türkiye'de) İslam halklarının yaşaması yer sarsıntısını "Allah'ın cezası" olarak yorumlayanların bir başka açmazıdır.

14) Ersuyunun çıktığı yer olarak aynı ayetin Davood çevirisinde "bel ve kaburgalar" (İng. The loins and the rib) Khan çevirisinde "omurga, belkemiği ve kaburgalar" (İng. the backbone and the brestbone) gösterilmiş.

15) Bkz. Peter Forbes, *The Origin of Our Species* (2011).

16) Bu girişimin evrimcilikten yana bir çeşitlemesi için bkz. A.Şenel "Yaratılışçılığa Karşı Bir Hıristiyan Bilimcinin Evrimciliği Savunan Savları", *Bilim ve Gelecek,* sayı 72, s.14-25.

17) Bkz. Dr. Haluk Nurbaki, *Kur'an Ayetleri ve İlmi Hakikatler,* çeşitli baskıları ile İngilizce çevirisi *Verses from the Glorious Koran and The Scientific Facts,* Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

18) Krş. A'lâ suresi 4-5: "O yeşillikler bitmiştir; sonra da onları siyah çerçöpe çevirmiştir." Bu çeviriye bakılarak, Dr. Nurbaki'nin çevirisinin daha çok savına göre ayarlanmış bir yorum niteliği gösterdiği söylenebilir.

19) Örneğin bkz. Nur 19: "Allah bilir siz bilmezsiniz" ayeti.

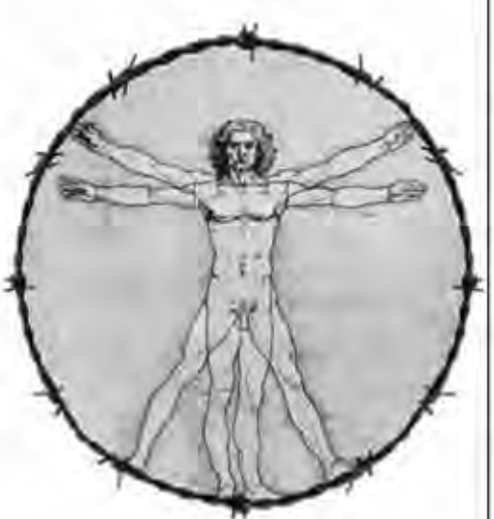
EVRENSEL KÜLTÜR

TEMMUZ SAYISI ÇIKTI

DOSYA: BIRAKIN KÂR DEĞİL BİLİM YAŞASIN!

Kocaeli Dilovası'nda yaptığı araştırmanın sonucunu halka açıkladığı için Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu hakkında soruşturma açıldı. Bu dava akademide bilim ve bilim insanının özgürlüğü bahsini yeniden gündeme almak için bir vesile....Hoca'nın hakkında açılan soruşturma, üniversitelerin sermayenin yeniden üretiminin etkin bir parçası haline gelmesi için neler yapıldığının, akademideki dizaynın ne anlama geldiğinin tipik bir örneği.

Arif Koşar, Banu Kavaklı Birdal, Berna Güler Müftüoğlu, Besime Şen, Cem Terzi, Fuat Ercan, Koray Yılmaz, Mehmet Türkay, Metin Özuğurlu, Murat Birdal, Oya Köymen, Sinan Alçın, Taner Timur, Yasemin Özgün

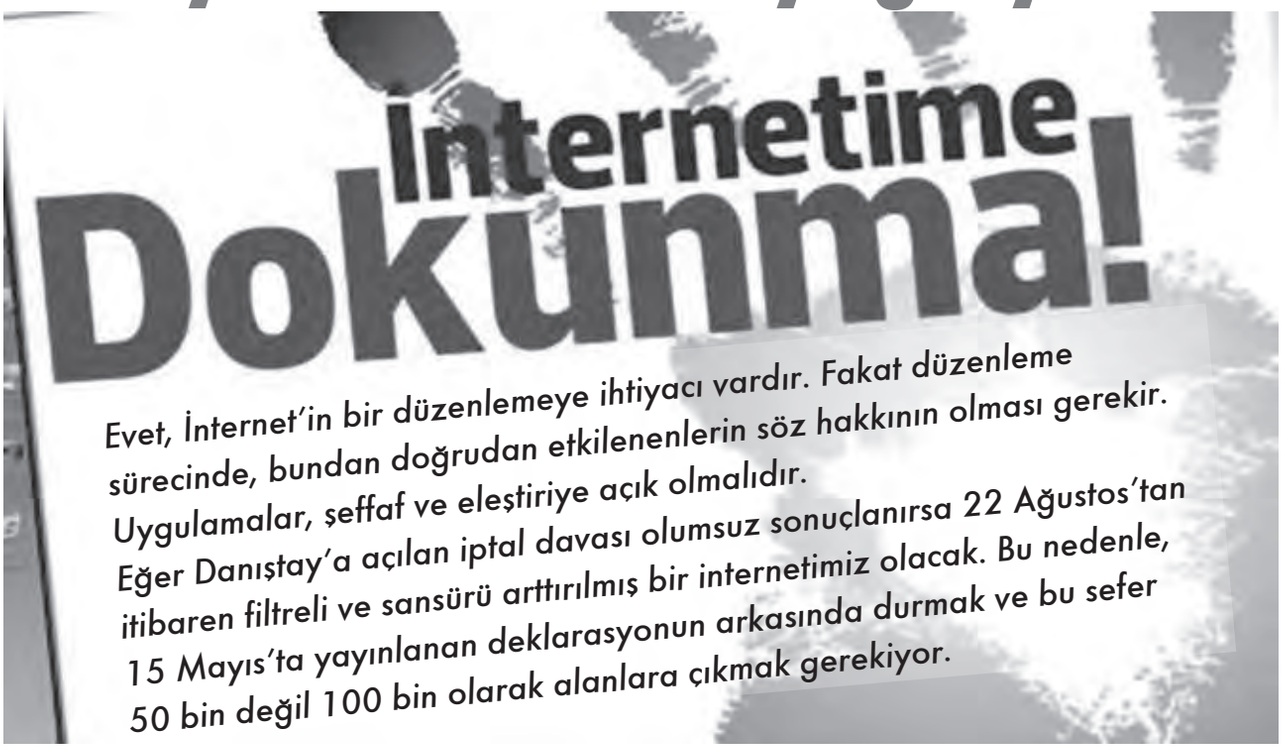

Ayşen Güven Burhan Sönmez ile söyleşi: Geçmiş bazen bir kara delik bazen bir ışık
Sennur Sezer Tezkireler ve tezkireciler üzerine
Fethi Demir Orhan Pamuk'un İstanbul'u
Yonca Saka Klimt ve Öpücük hikayesinden fazlası
Özgür Uçkan İletişim örgütlenmektir
Tanju Akleman Fotoğrafik süreçler üzerine
Alman İdelojsinde bağlam Çevbir Atölyesinde artışma

TEL: 0 212 255 25 46 FAKS : 0212 255 25 87 e-mail: evrenselkulturdergi@yahoo.com

İzlem Gözükeleş izlemg@gmail.com

Türkiye İnterneti nereye gidiyor?

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu'nun (BTK) 22 Şubat tarihinde aldığı "İnternet'in Güvenli Kullanımı" başlıklı kararı, 15 Mayıs'ta Türkiye'nin dört bir yanında binlerce İnternet kullanıcısı tarafından "İnternetime Dokunma" diyerek protesto edildi. (1)

15 Mayıs eylemleri, her hak arama eyleminde olduğu gibi dezenformasyonu da beraberinde getirdi: Nazlı Ilıcak, bu eylemlerin kendisinin bir dezenformasyon ürünü olduğunu belirtip aslında sansür olmadığını söyledi. (2) BTK Başkanı Tayfun Acarer ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) İnternet Daire Başkanı Osman Nihat Şen, Ilıcak'ın ziyaretine gelmişler ve Ilıcak'a bu iki kurumun masumiyetini anlatmışlar! Ilıcak'ın yazısını okuyunca insan, itiraz edilen maddelerin her zamanki gibi sehven orada bulunduğunu düşünüyor.

Haber 7'den Esra Elönü konuyu başka yönlere çekip her zamanki mağduriyet oyununu oynamak istedi: "10 yaşında ayet bilmek yasak porno serbest!" (3), dedi. *Yeni Akit*'ten Ertuğrul Cesur da, İnternet'te sansüre dur diyenlerin taleplerini pornoya erişim özgürlüğüne indirgedi. (4) Bunlar dışında, İnternet'e yönelik her sansür girişiminde olduğu gibi, özgür İnternet talebinin içerdiği ifade özgürlüğünü dikkate almayıp konuyu porno özgürlüğüne indirgemek ve kamuoyunu bu yönde etkilemek amacıyla yazılar yazıldı.

Star gazetesi yazarı Ebru Baran ise okuyucularını İnternet "yalanları" konusunda aydınlatırken, gerçekleri kararttı. Baran, bilerek ya da bilmeyerek, farklı şeyleri birbirine karıştırarak okuyucuyu yanılttı. (5, 6) Filtrelemenin tüm dünyada uygulandığını savundu ve çocuk pornografisini engelleyen ülkelerin bir listesini sundu. Böylece her şeyi birbirine karıştırmış oldu. Bu konuya daha sonra değinilecek, ama şimdilik sunu söyleyelim, çocuk pornografisinin engellenmesi ile çocukların porno sitelere erişiminin engellenmesi aynı şey değildir!

Yazının ilerleyen bölümlerinde, bu iddiaların her birine yanıt verilecek. Yazıda, filtreli İnternet'in bir sansür uygulaması olup olmadığı, İnternet'e özgürlük diyenlerin ne istedikleri ve dünyadaki filtre tartışılacak.

İnternet gibi tüm dünyayı saran bir ağı yerele indirgeyip "Türkiye İnternet'i" ifadesini kullanmak ne kadar doğru? Bu soruyu yanıtlaması gerekenler, "Türkiye İnterneti"nin yaratıcılarıdır. Yazıda yanıtı aranacak soru ise Türkiye İnterneti'nin 2001'den beri nasıl bir güzergâh izlediği ve nereye gittiği olacaktır.

Bu çerçevede, ilk bölümde Türkiye'de İnternet sansürünün kısa bir tarihçesi anlatılacak ve bugün birçok web sitesinin engellenmesine zemin hazırlayan "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun"un (5651 Sayılı Kanun) İnternet üzerindeki etkilerine ve bu kanuna yönelik eleştirilere yer verilecek. Akdeniz

ve Altıparmak'ın (2008) 5651 Sayılı Kanun'a yönelik eleştirileri bugünkü sansür tartışmalarında da geçerliliğini koruyor. İkinci bölümde ise son BTK kararının İnternet kullanıcılarına ne tür kısıtlamalar getirdiği, İnternet kullanıcılarının endişeleri ve kanundaki belirsizlikler yer alacak. Üçüncü bölümde ise, dünyadan güvenli İnternet manzaralarına yer verilecek.

Türkiye'de İnternet sansürünün kısa bir tarihçesi (7)

1990'lı yılların ikinci yarısında İnternet'in yaygınlaşmasıyla beraber, İnternet'e yönelik düzenlemeler de gündeme gelir. Fakat 2001 yılına kadar Türkiye'nin İnternet'e yaklaşımı pek müdahaleci olmaz ve İnternet ile ilgili davalar ifade suçlarıyla ilgili olan genel düzenlemeler çerçevesinde değerlendirilir.

Türkiye'nin ilk İnternet suçlusu 19 yaşındaki Emre Ersöz olur. 7 Aralık 1997 günü, arkadaşlarının belediyenin açtığı çukura düşmesini protesto eden görme engellilere zabıta sert müdahalede bulunur. Ersöz, bu müdahaleyi polisin yaptığını sanarak Turknet'in forum sayfasına polisler aleyhinde hakaret içeren bir cümle kullanır. Ersöz hakkında açılan davada, sanığın duruşmalardaki iyi hali ve suçunu kabul etmesi nedeniyle cezası 10 aya indirilir ve beş yıl süreyle ertelenir. Ersöz'ün Türkiye'nin ilk İnternet suçlusu olmasının yanında, savunması da önemlidir. Ersöz savunmasında, İnternet'in kamuya açık bir alan olmadığını söyler: "Bu alan sadece İnternet kullanıcılarına açıktır. Bu nedenle hakaret, kamu tarafından bilinmemektedir." (8)

2001 yılında, İnternet'e ilk hükümet müdahalesi (darbesi) gelir; hükümet İnternet'i kitle iletişim araçlarını yöneten kurallara göre düzenlemek istemektedir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu tasarıyı onaylamayarak aşağıdaki gerekçe ile meclise iade eder:

"İletişim teknolojisinde bir devrim niteliğindeki İnternet yayıncılığının en baskın yönü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün, özgün kanaat oluşumunun günümüzdeki en etkin kullanım alanı olmasıdır. İnternet ortamındaki yayıncılıkta; hukukun üstün kılınması, kişilik haklarının korunması ve bunun yanında da yayın yoluyla düşünce ve ifade özgürlüğü gibi duyarlı alanların dengelenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar ancak, ifade özgürlüğü esas alınarak ve yayınlar üzerindeki denetim yargıya bırakılarak sağlanabilir. Dolayısıyla, İnternet yayıncılığına ilişkin ilkelerin ve öteki düzenlemelerin özel bir yasa ile yapılması en doğru yol olacaktır.

"Bu yola gidilmeyerek, yayınların düzenlenmesinin tümüyle kamu otoritelerinin takdirine bırakılması ve Basın Yasası'na bağlı kılınması İnternet yayıncılığının özelliği ile bağdaşmamaktadır."

Fakat vetodan sonra hazırlanan yeni tasarı kabul edilir. Yapılan yeni düzenlemeyle yalan beyan, hakaret ve "benzeri eylemlerden" doğan maddi ve manevi tazminat davaları ile ilgili hükümler İnternet'e de uygulanabilecektir. (9) İktidar partilerine göre bu kanun gerçek dışı haberler yoluyla hakareti engelleyecektir. Kamuoyunda, kanunun hedefinin muhalefeti susturmak ve TBMM üyeleri hakkında yapılan eleştirilerin önüne geçmek olduğuna dair bir kanı vardır.

2007 yılına kadar doğrudan İnternet'e yönelik bir kanun yoktur. Türk Ceza Kanunu (TCK), Medeni Hukuk ve Terörle Mücadele Yasası (TMY) aracılığıyla web siteleri engellenebilmektedir. Örneğin, Atatürk'e yönelik hakaret içeren videolar yüzünden www.youtube.com sitesine erişim TCK 300'e göre engellenmiş, karardan 24 saat sonra ilgili içeriğin siteden çıkarılması kaydıyla yasağın kalkacağına dair ek karar çıkmıştır. Bu karardan hemen sonra PKK eylemlerini öven videolar, TMY doğrultusunda yasaklanmış, fakat bu yasak www.youtube.com'un tamamına yönelik olmamış, sadece ilgili videolara erişim yasaklanmıştır.

Bu bağlamda, 5651 Sayılı Kanun, İnternet'i RTÜK yasasına sıkıştırmaktan vazgeçtiği için biçimsel olarak olumlu bir adımdır. Ancak 5651 Sayılı Kanun'un içeriğine ve uygulamalarına baktığımızda, insana "keşke bu farkı anlamasalardı..." dedirtecek durumlar söz konusudur. Bu kanunla beraber erişimi engellenen web sitelerinin sayısı hızla artar.

5651 Sayılı Kanun ile beraber İnternet'e getirilen bazı düzenlemeler aşağıdadır:

- İçerik sağlayıcılar ile yer ve iletişim sağlayıcılar kendilerine ait web sitelerinde adlarını, ikametgâh ve adres bilgilerini sitenin ana sayfasından ulaşılacak şekilde vermekle yükümlüdürler.

- İçerik sağlayıcılar, İnternet ortamında sundukları her türlü içerikten sorumludurlar. Fakat erişim sağlayıcılar için böyle bir sorumluluk söz konusu değildir.

- Erişim sağlayıcılar, sağladıkları hizmetlere ait tüm trafik bilgilerini altı aydan az ve iki yıldan fazla olmamak üzere saklamakla yükümlüdür.

- Toplu kullanım sağlayıcılar (Internet kafeler), hukuka aykırı İnternet içeriğini engellemek amacıyla filtre yazılımı kullanmak zorundadır. Ayrıca toplu kullanım sağlayıcılar, kendi iç IP dağıtım loglarını bir yıl süreyle saklamakla yükümlüdür.

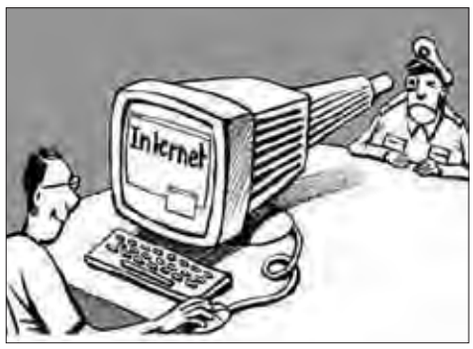
5651 Sayılı Kanun'un çok tartışılan ve erişim engellemeyi düzenleyen 8. maddesi ise aşağıdaki hususları içermektedir. Engelleme gerektiren suçlar şunlardır:

- Çocukların cinsel istismarı
- İntihara yönlendirme
- Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımını kolaylaştırma
- Müstehcenlik
- Fuhuş

- Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama
- Atatürk aleyhine işlenen suçlar
- Bu tür içerik taşıyan web siteleri Türkiye'deyse kapatılabilir ya da engellenebilir, yurt dışında iseler erişim sağlayıcı aracılığıyla filtrelenebilir.
- Erişim engelleme kararı ön soruşturma aşamasında yargıç, kovuşturma aşamasında mahkemeler tarafından verilecektir. Bunun yanında, 8. maddenin 4. fıkrasında olan suçlar (çocukların cinsel istismarı ve müstehcenlik içeren siteler) için, TİB'in re'sen engelleme yetkisi vardır.

8. madde dışında, 5651 Sayılı Kanun'un 9. maddesi de kritiktir. Bu madde ile kişilik haklarının ihlali durumunda izlenecek yol düzenlenmektedir. Bu madde, kişilik haklarının ihlali durumunda, sitenin engellenebileceğine dair bir ifade içermemektedir. "Adnan Hoca"nın birçok siteyi "kişilik haklarının ihlal edildiği" gerekçesiyle engellettiği düşünüldüğünde bu madde olumlu bir adımdır.

5651 Sayılı Kanun genel seçimler öncesi alelacele hazırlanmış ve genel kurul tartışması kanunun okunması dahil 105 dakika sürmüştür. Muhalefet, kanunun "erişimin engellenmesi kararı ve yerine getirilmesi" konusunda hususlar içeren 8. Madde'sine, Türk Ceza Kanunu'nun 302. maddesinde düzenlenen "Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozan" suçların eklenmesini istemiş, ama bu öneri reddedilmiştir. Ayrıca muhalefet 8. maddenin, Anayasa'nın

15 Mayıs 2011 Deklarasyonu

Temel Hak ve Özgürlükler Engellenemez

1) İnternet kullanıcılarının ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkı engellenemez.

Güvenli İnternet Filtreleme Uygulaması Kaldırılmalıdır

2) Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 22.02.2011 gün ve 2011/DK-10/91 sayılı düzenleyici işlemi yasal dayanaktan yoksundur. Yasal dayanağı olmayan işlem BTK'ya yasalarda öngörülmeyen bir yetki vermektedir. Aynı zamanda düzenleyici işlem Anayasa ve Uluslararası Sözleşmelerle korunan temel hak ve özgürlükleri doğrudan kısıtlamaktadır. Uluslararası kuruluşlar tarafından açık ve filtresiz İnternet erişimi temel bir insan hakkı olarak görülmeye başlanırken, filtreli İnternet Türkiye'de "standartlaştırılmaya" çalışılmaktadır. 3) BTK Başkanı'nın standart profilin mevcut profil olduğu, isteyenin filtrelemenin dışında kalabileceğine ilişkin açıklamaları doğru değildir. Hali hazırda standart profil diye bir kavram olmadığı gibi filtreleme de söz konusu değildir. Yeni gelen mekanizma ile filtreleme sistemi dışında kalmak mümkün olmayacaktır. Yetkililer gerçekten samimi iseler filtreleme olmayan bir alternatifi İnternet kullanıcılarına sunmak zorundadırlar. 4) Filtreleme sistemi ile izleme yapılmayacağına dair açıklamalar da güven vermekten uzaktır. Şüphesiz filtreleme sistemi ile her bir kullanıcının tek tek izleneceği iddia edilmemektedir. Ancak herkes filtreleme sistemine tabi olduğunda potansiyel olarak tüm kullanıcıların idarenin uygun gördüğü zamanda izlenmesinin yolu açılmış olacaktır. Devletin insanların evlerini izlemeye hakkı olmadığı gibi İnternetini de izlemeye hakkı olmamalıdır. 5) 22 Ağustos 2011 tarihinde yürürlüğe girecek olan BTK filtreleme uygulaması kullanıcılar tarafından öngörülebilir değildir, keyfidir ve yapısal olarak bir kontrol ve sansür mekanizmasıdır. Filtreleme sistemi çerçevesindeki profillerden hangi sitelere erişim engelleneceği konusundaki kriterler kullanıcılara bildirilmemiştir. Filtreleme listelerinin oluşturulması için tam yetki BTK tarafından yine BTK'ya verilmiştir. Hâlihazırda uygulamada bulunan 5651 sayılı yasanın yol açtığı aşırı engellemenin ötesinde şimdi BTK tamamen keyfi tercihlerle yüz binlerce İnternet sitesini ulaşılamaz hale getirecektir. Hukuka aykırı, ölçüsüz ve keyfi idari işlem demokratik hukuk devletinde kabul edilemez. 6) Türkiye'nin üyesi olmaya çalıştığı Avrupa Birliği, üyesi olduğu Avrupa Konseyi ve AGİT'e üye devletler içinde kullanılması zorunlu benzer bir devlet politikası bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi kamu otoritelerinin genel engelleme ya da filtreleme önlemleriyle, kamu bilgilerine erişimi ve İnternette sı-

174. maddesinde sayılan devrim kanunları ve Cumhuriyet değerlerinin korunması yönünde de genişletilmesini önermiş, fakat bu öneri de reddedilmiştir.

CHP Milletvekili Osman Coşkunoğlu, konuşmasında 8. Madde'nin 4. fıkrasının TİB'e re'sen engelleme yetkisi vermesini eleştirmiştir. Coşkunoğlu'nun endişeleri haklı çıkmıştır. Nitekim Kanun'un yürürlüğe girdiği Kasım 2007'den, Ekim 2008'e kadar 1115 web sitesi kapatılmış ve bu kapatmaların ancak yüzde 23'ü yargı kararıyla olurken, yüzde 77'si TİB'in re'sen kararıyla olmuştur. TİB 1 Ekim 2008'de yaptığı açıklamada engelleme kararlarının yüzde 47'sinin çocukların cinsel istismarı, yüzde 40'nın müstehcenlik, yüzde 7'sinin ise kumar nedeniyle olduğunu belirtmiştir.

5651 Sayılı Kanun, bir sansür yasasıdır ve ifade özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. Bazı çevreler, İnternet'te sansür tartışmasını özellikle "porno özgürlüğüne" çekmek

istemekte ve toplumun çocuklar konusundaki hassasiyetini kullanmaktadır. Nitekim Ulaştırma Bakan Binali Yıldırım da meclisteki konuşmasında, getirilen eleştirilere hükümet adına yanıt verirken, amacın İnternet kullanıcılarını engellemek değil, gençlere ve aile yapısına yönelik oluşabilecek suçu önceden engellemek olduğunu söylemiştir. Bakan, bu yanıtını Anayasa'nın 41. (Ailenin Korunması) ve 58. (Gençliğin Korunması) maddelerine dayandırmıştır.

Kanun, çocukları koruma iddiasına rağmen hukuka aykırı olmayan birçok siteyi müstehcenlik iddiası ile engellemiştir. Dolayısıyla, yetişkinler, çocuklara yönelik olan kısıtlamalar nedeniyle engellenmiştir. Anayasa Mahkemesi eski başkanlarından Yekta Güngör Özden geç-

nır tanımayan diğer iletişimi kesintiye uğratmamaları gerektiğinin altını önemle çizmiştir ve devletin ön denetimine dayalı bu ve benzeri uygulamalar kesinlikle kınanmalıdır ifadelerini kullanmıştır.

7) Daha önce erişim engelleme kararlarında olduğu gibi yetkililer hukuken gerekçelendiremedikleri kararlarını ilgisiz ülke örneklerini kullanarak meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Neden seçildiği anlaşılmayan bu ülke politikalarının aktarımında da kasıtlı saptırmalar yapılmaktadır. Israrla başkalarının hayatlarına müdahale etme isteğinde bulunan idari yetkililerin meşruiyetlerini dünyadaki olumsuz örneklerde araması kabul edilemez.

Çocukların Zararlı İçerikten Korunması İçin Öngörülen Devlet Politikası Yetişkinleri Etkilememelidir

8) Gerek Avrupa Birliği gerekse Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Komisyonu çocuklar gibi zarar görmesi mümkün grupları korumak için yasal önlemler almaktansa öz-denetim yollarına gidilmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda, yine her iki örgüt de çocukların erişimi için uygun olmadığı düşünülen ve hukuka uygun içeriğe yetişkin kullanıcıların ulaşmasını engellemeyecek önlemler alınmasının önemini vurgulamıştır. Bu nedenle, üye ülkeler ev ve okul bilgisayarları ile İnternet kafelerde filtre programlarının kullanılmasını teşvik etmeli ama devlet düzeyinde ülke çapında zorunlu filtreleme girişimlerinden her ihtimalde kaçınmalıdır. Eğer filtre kullanımı aileler tarafından gerekli görülüyorsa, bu kullanım bireyler tarafından kendi kişisel bilgisayarları üzerinde gerçekleştirilmelidir.

Açık, Şeffaf ve Katılımcı Politikalar Geliştirilmelidir

9) TİB'in ısrarlı taleplere rağmen erişime engellenen sitelerle ilgili istatistikleri açıklamaması, idarenin şeffaflıktan uzak ve keyfi tercihleri politikasını belirleme konusunda ana yöntem olarak seçtiğini ortaya koymaktadır. Hükümet, mevcut politikası ve uygulamaları yerine çocukları gerçekten zararlı İnternet içeriğinden korumak için yeni bir politikayı katılımcı bir şekilde geniş kamuoyu desteği (sivil toplum, akademi ve özel sektör) ile geliştirmelidir. Ancak bu yeni yapılanma, çoğunluğun ahlaki değerlerini diğerlerine dayatacağı bir çalışma olmamalıdır. Bu açıdan, BTK Başkanı'nın filtreyi meşrulaştırmak için kullandığı "Anadolu'nun ücra köşelerinden mütedeyyin insanların şikâyetini görmezden gelemeyiz" ifadesi kabul edilemez. İdarenin tüm Türkiye'ye Anadolu'nun muhafazakâr değerlerini dayatma gibi bir görevi ve yetkisi yoktur. İnternet düzenlemesine ilişkin yeni politika, ifade özgürlüğüne ve yetişkinlerin her türlü İnternet içeriğine erişim ve tüketim haklarına saygı temelinde geliştirilmelidir. Bu ilkeleri içeren yeni politika, şeffaf, açık, katılımcı ve çoğulcu bir yöntemle belirlenmeli ve hayata geçirilmelidir.

mişte bu tarz engellemeleri büyüklerin anayasal haklarını engellemek olarak nitelendirmiştir.

TİB ve BTK yetkilileri hangi yayının müstehcen olduğuna "Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatları" doğrultusunda karar verdiklerini söylemişlerdir. Ancak karar vermek ifade edildiği gibi basit değildir. Karaca ve Beyaznar (2010), "İnternette Müstehcenlik: Nerede başlar ve nerede biter?" (10) başlıklı çalışmalarında müstehcen kavramının belirsizliğine dikkat çekmişlerdir. Müstehcenlik, Arapça "hücnet" kelimesinden gelmektedir ve "açık saçık, edepsizce olan, çirkin ve uygunsuz" anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla, müstehcenlik kavramı ahlak ile yakından ilişkilidir. Fakat ahlak için tüm toplumların ya da belirli toplumdaki tüm bireylerin kabul ettiği ortak normlar yoktur. Ahlak, toplumdan topluma, bireyden bireye değişebilmektedir. Örneğin 2008 yılında İran'da iki zeytin ağacı, cinsel ilişki halindeki kadın ve erkek figürlerine benzetildiği için kesilmiştir. Ülkemizde olduğu gibi, sadece kadın çizgileriyle tasarlanmış ve küçük bir göğüs çıkıntısı ile sembolize edilen bir vazo bile müstehcen bulunabilmektedir. (11) 5651 Sayılı Kanun'un, 8. maddesinin 4. fıkrasında geçen müstehcenlik tanımı, Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesine dayanmaktadır. Fakat ilgili maddede müstehcenlik tanımı açık değildir. 226. maddenin tek açık seçik olan müstehcenlik tanımı 4. fıkrasında yer almaktadır:

"Şiddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya

doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır."

Ancak uygulamada müstehcenlik, erotizm ve pornografi kavramları iç içe geçmiştir ve İnternet sansüründe belirli ahlaki normların toplumun geneline dayatılması şeklinde gerçekleşmiştir.

Müstehcenlik belirsiz bir kavramdır ve TİB bu doğrultuda mahkeme kararı olmaksızın çeşitli sitelere erişimi engellemektedir.

Ayrıca, Akdeniz ve Altıparmak'ın (2008) vurguladığı gibi 5651 Sayılı Kanun çerçevesinde, hem TİB hem de mahkemeler tarafından verilen kararlarda çoğu zaman engelleme nedeni bilinmemektedir. Örneğin, www.ateizm.org, www.ateizm1.org, www.yahyaharun.com, 19.org, www.mfipb.com sitelerine erişimin neden yasaklandığı bilinmemektedir.

5651 Sayılı Kanun, İnternet kafelerin de faaliyetleri düzenlemiş ve bu yerlere "konusu suç oluşturan içeriklere erişimi önleyici tedbirleri alma" yükümlülüğü getirmiştir. Bu doğrultuda kullanılabilecek filtre yazılımları TİB web sitesinden (http://www.tib.gov.tr/onayli_filtreleme_yazilimlari.html) yayınlanmıştır. Fakat TİB'in bu filtre yazılımları hakkındaki ölçütleri kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bugüne kadar filtre yazılımlarına takılan siteler geleceğin ipuçlarını vermektedir (12):

- Ten.com.tr: Mayo tanıtım sitesi
- Gazikent.com.tr: Otomobil satış sitesi
- Kelebeknakliyat.com.tr: evden eve taşımacılık sitesi
- Klas.com.tr: Klas FM radyo sitesi
- Gayesokmen.com.tr: Manken ajansı
- Leylainanir.com.tr: Güzellik ürünleri tanıtım sitesi
- Estem.com.tr: Poliklinik sitesi
- Utopiaworld.com.tr: Otel sitesi
- Eforbranda.com.tr: Çadır ve branda ürünleri tanıtım sitesi
- Panama.com.tr: Tekstil sitesi
- Yararmesrubat.com.tr: Meşrubat ve içecek satış sitesi
- urfalilar.org.tr: Şanlı Urfalılar Derneğinin sitesi
- acmd.org.tr: Ankara Çok Sesli Müzik Derneğinin sitesi
- kaosgl.com: Kaos GL Gey Lezbiyen Biseksüel Trans Eşcinsel Haber Portalı
- lambdaistanbul.org: Lambda İstanbul Derneğinin sitesi

Fakat en önemlisi, web sitelerinin engellenmesi yalnızca engellenen sitenin ifade özgürlüğünü engellememekte, halkın bilgiye erişim hakkını da gasp etmektedir. Web, özgür erişim ve paylaşım platformu olmaktan çıkarılmakta, devletin vatandaşa yalnızca "benim gözlerimle görecek, kulaklarımla duyacaksın" dediği bir ortam haline getirilmektedir.

Tüm bu kaygılar yanında, filtre sonrasında, İnternet ile kullanıcı arasına ara bir katman ekleneceğinden İnternet erişim hızında ve per-

formansında düşüşler yaşanacağını da dikkate almak gerekir.

Filtreli İnternet

BTK'nın 22.02.2011 tarihinde aldığı "İnternet'in Güvenli Kullanımı" başlıklı kararıyla Türkiyeli İnternet kullanıcılarını yeni bir dönem beklemektedir. Artık 5651 Sayılı Kanun'a dayanarak web sitelerine erişim engellemek yerine doğrudan erişim sağlayıcılar üzerinden bir sınırlama getirilecektir. Dolayısıyla, "İnternet'in Güvenli Kullanımı", aslında "İnternet'in Sınırlı Kullanımı"dır.

Kararda, tüm İnternet kullanıcılarına BTK tarafından belirlenmiş dört profil sunulmaktadır:

Aile Profili: Kullanıcı, BTK tarafından işletmecilere gönderilen kara listedeki alan adı, IP adresi, port ve web proxy sitelerine erişimini sağlayamayacaktır.

Çocuk Profili: Kullanıcı sadece BTK tarafından işletmecilere gönderilen beyaz listedeki alan adı, IP adresi ve portlara erişim sağlayabilecektir.

Yurtiçi Profili: Kullanıcı sadece yurtiçinde barındırılan ve kara listede yer almayan alan adı, IP adresi ve portlara erişim sağlayabilecektir.

Standart Profil: Kullanıcının erişebileceği internet site ve uygulamalarına ait bir sınırlama olmayacak, mevcut mevzuat kapsamında internete erişebilecektir.

Sansür tartışmaları "Standart Profil" etrafında dönmektedir. BTK, standart profilin mevcut durumun devamı olduğunu söylemektedir. Fakat karar metni çelişiktir. Örneğin, İnternet Arayüzü ile ilgili olan 10. madde akıllarda soru işareti oluşturmaktadır. "Standart Profil" hiçbir profil kapısından geçmeksizin doğrudan İnternet'e bağlantı mıdır? Yoksa "Standart Profil" kullanıcılarının da geçmesi gereken bir kapı var mıdır? Bu durum belirsizdir. Eğer bir kapı söz konusuysa, "Standart Profil" kullanıcılarının da kaydının tutulduğu anlamını taşır.

Bugün 5651 Sayılı Kanun ile engellenmiş birçok siteye DNS değiştirerek ya da farklı yollarla erişmek mümkündür. Standart Profil ile beraber bunun artık mümkün olmayacağına dair kuşkular vardır. BTK, yaptığı açıklamalarda bunu reddetse de kararın 11. maddesi kuşkuları arttırmaktadır:

1) İşletmeciler, filtreleme işlemini etkisiz kılmak için uygulanan filtre aşma yöntemlerinin engellenmesi amacıyla çalışma yapmak ve söz konusu çalışmanın sonuçlarını periyodik olarak kuruma iletmekle yükümlüdürler.

2) Filtre aşma yöntemlerinin engellenmesi için gerek görülmesi halinde kurum tarafından düzenleme yapılabilir.

Buna göre, kendi isteğiyle sınırlı İnternet'i kabul eden birinin bu engeli aşmak için çeşitli yöntemler kullanması abesle iştigal olacağından bu maddenin amacı nedir, hedefi kimdir?

"Standart Profil" dışında bir başka tartışma konusu kara ve beyaz listelerin kimin tarafından, nasıl ve hangi ölçütlere göre hazırlanacağıdır? Ilıcak'a konuşan BTK Başkanı, sorumluluğu erişim sağlayıcılara atmaktadır. Fakat yukarıda tartışılan 5651 Sayılı Kanun'da görüldüğü gibi erişim sağlayıcıların böyle bir sorumluluğu yoktur.

TİB ve BTK ne söylerse söylesin, "ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz". BTK'nın "İnternet'in Güvenli Kullanımı" adlı kararı tüm kuşkulu maddeleriyle beraber ortada durmaktadır. 5651 Sayılı Kanun'un tartışmalı uygulamaları yanında İnternet kafelerde kullanılan filtrelerle engellenen yazılımlara baktığımızda TİB'in yetkisini kötüye kullandığını görürüz, Doç Dr Yaman Akdeniz'in belirttiği gibi:

"Hiçbir suç unsuru içermeyen bu sitelerin filtrelenmesi 5651 Sayılı Kanun ve TİB'in yetkisi dışındadır. Dolayısıyla bu sitelerin filtrelenmesi keyfi bir idari işlem ve sansürdür, başka türlü tanımlanması mümkün olamaz."

Filtrelemeyle beraber, Türkiye "ağların ağından" koparılmakta ve devlet denetiminde sınırlı bir İnternet öngörülmektedir.

Dünyada filtre uygulamaları (13)

İnternet, bazılarının sandığını aksine, kendi halinde varlığını sürdüren, kuralsız, sınırsız bir alan değildir. Geçmişte bir dönem bu şekilde var olmuş olabilir. Fakat günümüzde İnternet uluslararası şirketlerin ve hükümetlerin etkisi altındadır. Bunun yanında, homojen, her yerde aynı olan bir İnternet'ten söz etmek de zordur. Ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılaşan bir İnternet vardır. Her ülkenin İnterneti kendi toplumsal koşulları üzerinden yükselmektedir.

Bunun yanında, her hükümetin İnternet'e bir şekilde müdahale edi-

yor olması, tüm uygulamaların ve yaptırımların aynı olduğu anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla, Ebru Baran'ın *Star* gazetesinde yayınlanan haberi, tüm dünya filtre kullanıyor başlığıyla başlayıp ve ardından Türkiye'nin filtreleme konusunda geç kaldığını belirtirken eksiktir ve yanıltıcıdır. Ayrıca, haberin ilerleyen bölümlerinde Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Yaman Akdeniz'in sözlerine yer verilmektedir. Fakat Akdeniz'in sözleri haberin başlığını ve Türkiye'nin geç kaldığını söyleyen ilk paragrafı geçersiz kılmaktadır:

"Türkiye'de de TTNet tarafından çocukların kullanacağı bilgisayarlar için bu filtreleme sistemi ücretsiz olarak veriliyordu. 5651 sayılı kanunumuz gereğince çocuk pornosu, terör bağlantılı, zararlı müstehcenlik içeren siteler engellenmişti. Bu çerçevede 35 bin site kapatıldı. Bu uygulamaların hiçbirinde bir aykırı durum söz konusu değil. Dünyada da bu şekilde yapılıyor. Ama 22 Ağustos'ta yürürlüğe girecek uygulamada fark, Türkiye'nin bunu tamamen devlet eliyle yapıyor olması ve karar ile beyaz listenin tamamen Bilişim Teknolojileri Kurumu'nun kontrolünde yapılacak olması."

Tüm dünyada, filtre uygulamasının olması, bunun BTK'nın "Güvenli İnternet" kararında olduğu gibi uygulandığı anlamı taşımamaktadır. Üstelik haber daha sonra verdiği ülke örnekleriyle kendini imha etmeye devam etmektedir. Çünkü Türkiye'de uygulanmak istenen filtrenin sadece uygulanma şekli değil, kapsamı da verilen örneklerden çok farklıdır.

Filtreleme sistemleri ile devletler, vatandaşlarının bazı İnternet içeriğine erişimini engellemektedirler. Engellenen içerik, toplumdan toplumda değişmekle beraber devlet yönetimlerin hassas olduğu konular etrafında şekillenmektedir. Devlet tarafından uygulanan filtreleme özellikle dünyanın üç bölgesinde yoğunlaşmaktadır: Doğu Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika. Bunun dışında, ABD'de okullarda ve kütüphanelerde, devlet tarafından zorunlu kılınan filtre sistemleri kullanılmaktadır. Kuzey Avrupa'da çocuk pornografisi içeren siteler engellenmektedir. Almanya ve Fransa ise özellikle Nazileri öven ve Yahudi soykırımını reddeden web siteleri konusunda hassas davranmaktadır.

Devletleri filtrelemeye iten nedenler üç başlık altında ele alınabilir: siyaset, toplumsal normlar ve ulusal güvenlik. Bunun yanında, devletler fikri mülkiyet hakları konusunda düzenleyici adımlar atmalarına rağmen bu amaçla site engellemeye pek rastlanmamaktadır. Baskı rejimlerinin olduğu ülkelerde siyasi konularda sansüre daha yoğun rastlanmaktadır (Bahreyn, Çin, İran, Libya, Etiyopya, Suriye, Tunus, Pakistan, Suudi Arabistan, Tayland, Özbekistan, Vietnam). Ulusal güvenlik gerekçesiyle web sitelerini yasaklayanlar arasında, Güney Kore, Pakistan ve bazı Orta Doğu ülkeleri vardır. Örneğin, Güney Kore, Kuzey Kore yanlısı bazı siteleri engellemiş durumdadır. Toplumsal ve kültürel gerekçelerle yasaklanan siteler ise daha çok pornografik içerik barındıran, kumar oynatan ya da eşcinsellere yönelik olan sitelerdir.

Filtreleme işlemleri, farklı düzeylerde olabilmektedir. Erişim, ülkenin uluslararası çıkış kapısından ya da erişim sağlayıcı üzerinden uygulanmaktadır. Ayrıca filtreleme, alan adı (bu DNS ayarları değiştirerek aşılabiliyor), ip adresi, sitenin içerdiği bir sayfanın bloklanması şeklinde olabilmektedir. En kolay ve kesin çözüm ip adresinin yasaklanmasıdır. Fakat bu durumda, aynı bilgisayar üzerinde ve aynı ip adresine sahip tüm siteler, alan adları farklı olsa da erişilemez hale geldiğinden yasaklama amacından daha fazla zarar verici olmaktadır.

Yukarıda, filtreleme nedenleri üç başlık altında özetlense de, devletler herhangi bir nedenle sınırlı kalmamaktadır. Bize tanıdık gelecektir; Vietnam filtreleme gerekçesi olarak pornografik içeriği öne sürmesine rağmen engellenen sitelerin çok azı bu içerikte sitelerdir. Engelleme gerekçesi çoğu zaman siyasi olmuştur. Suudi Arabistan ve Bahreyn örneklerinde olduğu gibi. Yapılan araştırmalarda, devletlerin otoriter eğilimleri ile siyasi içeriğin yasaklanması arasında bir paralellik olduğu görülmüştür.

Son olarak şunu da eklemek gerekir, Baran'ın haberinde farklı konular birbirine karıştırılmıştır. Çocuk pornografisinin engellenmesi ile çocukların yetişkinler için olan pornografik içeriğe erişimi tamamen farklıdır.

Avrupa Birliği, web sitelerine erişim engelleme politikasını açıkça reddetmiştir. Avrupa Konseyi de erişim engellemeyi desteklememektedir (Akdeniz ve Altıparmak, 2008):

"Erişim engelleme ve filtreleme politikaları Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından yayımlanan bazı bildirge ve tavsiyelerde tartışılmış ve kamu makamlarının huku-

ka aykırı içerikle mücadelede genel engelleme ve filtreleme yöntemlerine başvurmaması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır." (age, s.155)

Bu iki örgütün, çocukların uygunsuz içerikten korunmasına dair yaklaşımı, genel engellemeler değil, öz denetim yönünde olmuştur.

Sonuç

Teknolojinin nötr olduğuna dair yaygın bir inanış vardır. Böyle düşünenlere göre teknoloji ne iyidir ne kötüdür; önemli olan onun hangi amaç için kullanıldığıdır. Bu yaklaşım, çoğu zaman İnternet'e de uygulanmaktadır. Ancak teknoloji sanıldığı gibi nötr değildir, onu tasarlayanların hizmetindedir. İnternet'e yönelik düzenlemeler, başkaları tarafından hazırlanıyor ve kapalı kapılar ardında şeffaf olmayan kararlar veriliyorsa teknolojinin toplum yararına kullanılabileceği bir hayalden öteye gidemez.

Evet, İnternet'in bir düzenlemeye ihtiyacı vardır. Fakat düzenleme sürecinde, bundan doğrudan etkilenenlerin söz hakkının olması gerekir. Uygulamalar, şeffaf ve eleştiriye açık olmalıdır.

Eğer Danıştay'a açılan iptal davası olumsuz sonuçlanırsa 22 Ağustos'tan itibaren filtreli ve sansürü arttırılmış bir internetimiz olacak. Bu nedenle, 15 Mayıs'ta yayınlanan deklarasyonun arkasında durmak ve bu sefer 50 bin değil 100 bin olarak alanlara çıkmak gerekiyor.

KAYNAKLAR

- Y. Akdeniz, K. Altıparmak (2008); İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır - Türkiye'de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, İmaj Yayınevi.
- R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski ve J. Zittrain (2008); Access Denied The Practice and Policy of Global Internet Filtering, The MIT Pres.
- A. Karaca, B. Beyaznar (2010); İnternette Müstehcenlik: Nerede Başlar ve Nerede Biter?, Akademik Bilişim Konferansları.

DİPNOTLAR

1) http://www.btk.gov.tr/Duzenlemeler/Hukuki/kurulkararlari/2011/2011%20DK-10-91sss.pdf, son erişim 18/06/2011

2) http://sabah.com.tr/Yazarlar/ilicak/2011/05/18/kimsenin-internetine-dokunmuyoruz, son erişim 18/06/2011

3) http://www.haber7.com/haber/20110518/10-yasinda-ayet-bilmek-yasak-porno-serbest.php, son erişim 18/06/2011

4) http://habervaktim.com/haber/186026/arac_fotografi_montaj_cikti.html, son erişim 18/06/2011

5) http://www.stargazete.com/guncel/7-buyuk-internet-yalani-haber-352065.htm, son erişim 18/06/2011

6) http://www.stargazete.com/politika/ab-dahil-60-ulkede-filtre-var-haber-352349.htm, son erişim 18/06/2011

7) Bu bölümün hazırlanmasında büyük ölçüde Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak tarafından yazılan "İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır, Türkiye'de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme" adlı kitaptan faydalanılmıştır. Türkiye'de İnternet Sansürü'nün detaylı bir tarihçesi için ilgili kitaba başvurulabilir. Ayrıca bu değerli çalışmayı pdf olarak bilgisayarınıza indirebilirsiniz: http://www.cyber-rights.org/reports/internet_yasak_renkli.pdf

8) http://www.radikal.com.tr/1998/06/02/turkiye/01int.html, son erişim 18/06/2011

9) Ayıkla pirincin taşını, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=221730, son erişim 18/06/2011.

10) İnternette Müstehcenlik: Nerede başlar ve nerede biter?, http://engelliweb.com/docs/internettemustehcenlik.pdf, son erişim 18/06/2011.

11) http://siyaset.milliyet.com.tr/chp-kolu-kirilan-heykeli-meclise-tasidi/siyaset/siyasetdetay/27.05.2011/1395385/default.htm, son erişim 18/06/2011.

12) http://privacy.cyber-rights.org.tr/?p=1464, son erişim 18/06/2011.

13) Bu bölümdeki bilgiler, " Access Denied The Practice and Policy of Global Internet Filtering" adlı kitaptan alınmıştır. Ülkelerin filtre politikaları hakkında ayrıntılı bilgiye bu kitaptan ulaşılabilir. Ayrıca http://opennet.net/research adresinde konu hakkında yapılmış ayrıntılı çalışmalar vardır.

Dilovası'ndaki tehlikeyi ortaya çıkardı, suçlu bulundu

'Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım'

Dilovası'nda ülkenin en büyük kimya sanayi yatırımları sıralanmış. Hiçbir tedbir alınmamış. Bölgede kanser kaynaklı ölüm vakaları Türkiye ve dünya ortalamasının üç katı. Annelerin sütü ve bebeklerin kakalarında zehir saptanmış. Sermaye, kârlılık peşinde. Devlet tedbir almak yerine yeni tesislerin önünü açıyor. Üniversitelerin durumu acı verici. Bütün bunları ortaya çıkararak çözümler öneren onurlu bilim insanının payına da soruşturma düşmüş!

Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu
Söyleşi: Ali Bardakcı

Prof. Dr. Onur Hamzaoğlu, Kocaeli Üniversitesi'nde görevli bir halk sağlığı uzmanı. Dilovası'nda yaptığı araştırmalarda korkunç bir sağlık ve çevre katliamı yaşandığını tespit etti. Elde ettiği veriler doğrultusunda tedbir almak yerine hakkında soruşturma başlatıldı. Konu kamuoyuna yansıdı ve Hamzaoğlu'nu destekleyen etkinlikler düzenlendi. Aynı zamanda dergimizin de yazarı olan Onur Hamzaoğlu ile konuyu bütün boyutlarıyla konuştuk.

Dilovası, sanayinin en yoğun olduğu bölge

Dilovası ile ilgili yapmış olduğunuz çalışmanın içeriğine geçmeden önce, araştırma için neden bu bölgeyi tercih ettiğinizden söz ederek başlayalım isterseniz.

2002 yılında Kocaeli'de sanayinin sağlık için yaratmış olduğu tehlikeyi saptamak adına kuramsal bir çalışma planlamıştık. Kocaeli Sanayi Odası'na konuyla ilgili başvurduk. Kocaeli'deki sanayi yatırımları, bunların hammaddeleri, teknolojileri ve ürünlerini öğrenmekti amacımız. Ancak, sözlü olarak, istediğimiz bilgilerin ticari sır olduğunu, bizimle paylaşamayacaklarını söylediler. Kısa bir süre sonra ise, bizim istediğimiz verilerin önemli bir kısmının Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Müdürlüğü'nün elinde de olmadığını, yine aynı gerekçeyle onlara da verilmediğini öğrendik. Yani bu yalnızca bize karşı yapılmış bir uygulama değildi. Gözlemlerimiz devam etti. Sanayi kaynaklı sorunların görülebilir kılınması adına önemli bir nokta olan Dilovası'nı seçtik. Çünkü hem Türkiye hem dünya için bu kadar endüstriyel yatırımın en azından metrekare itibariyle bir arada olduğu başka bir yer görmek zor. Örneğin, kentin doğusundan başlayarak, ülkenin en büyük lastik yatırımları ve üretimi kapasite itibariyle burada. Türkiye'de hâlâ tek olan tehlikeli atık yakma tesisi yine kentin doğusunda. Burası kimya sanayi yatırımları alanı olarak geçiyor. Aynı şekilde körfezin güneyine inmeden kuzeyden ilerlersek Avrupa'nın ikinci, Balkanlar'ın birinci rafinerisi mevcut. Gübre fabrikası ile Türkiye'nin en büyük kapasiteli çimento fabrikalarından biri var. Dilovası'nda iki tane demir-çelik fabrikası bulunuyor. Türkiye'nin en büyük boya devleri yine Dilovası'nda. Dolayısıyla sanayinin en yoğun olduğu yer Dilovası'ydı.

Dilovası'nda kanser kaynaklı ölümler normalin üç katı

Dilovası'nda yaşanan sağlık ve çevre sorunuyla ilgili olarak dikkatinizi çeken ilk şey neydi?

2004 yılında Halk Sağlığı Anabilim Dalı olarak Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerimizin de katılımıyla bir alan çalışmasına başlamıştık. Kent,

Prof. Dr. Hamzaoğlu, halkı ve doğayı düşünmenin bedelini ödüyor!

Veriler en çok yeni doğan bebeklerin ve çocukların tehlike altında olduğunu gösteriyor.

sanayi ve sağlık başlıklı alan çalışmaları sırasında dönemin Dilovası Belediye Başkanı'yla da tanıştık. Kendisi, yerel yönetimin ne gibi sıkıntılar yaşadığını öğrencilerimizle periyodik olarak paylaşıyordu. Bize, 1995 yılından itibaren belediye tarafından tutulan defin ruhsatlarını verdiler. Bölgede yaşanan sorunu anlamak adına defin kayıtlarını inceledik. Dilovası'nda 100 ölümden 32'sinin kanser nedeniyle gerçekleştiğini saptadık. Bu bilgileri alan çalışmasıyla ve yanılma olasılığı daha düşük bir araştırma tekniği kullanarak ayrıntılandırma ihtiyacı duyduk. Çünkü aynı yıl Türkiye'deki her 100 ölümden 12,9'unun, dünyadaysa 12,5'inin kanser nedeniyle gerçekleştiğini biliyorduk. Arada birkaç kat fark olması, sorunun önemini bize göstermiş oldu.

Ve bu ilk bilgiler ışığında araştırmaya devam ettiniz...

Evet. 2005 yılının Ocak ayında bir çalışma gerçekleştirdik. Çalışma sonucunda 100 ölümden 33,3'ünün kanserden kaynaklandığını gördük. Dilovası'nda 10 yıl ve üzerinde yaşayanların, daha kısa süre yaşayanlara oranla kanserden ölme riskinin 4,4 kat daha fazla olduğunu fark ettik. Bu kişilerin sigara içip içmemesi ya da yaşlı olup olmaması, kanser kaynaklı ölümleri etkilemeyecek kadar geride kalan özelliklerdi. Dilovası'nın kendi koşulları çok daha etkiliydi. Bu çalışmayı ulusal kongremizde sözlü olarak sunduk. Ardından meclis araştırma komisyonunun yaptığı davette tekrarladık. Sorunun sadece bahsi geçen bölgeyle sınırlı olmadığını, o dönem sağlık bakanlığı il sağlık müdürlüğünün verilerine göre Kocaeli'deki her 100 ölümden 19'unun, Gölcük'te 21'inin, Gebze'de 22'sinin, Derince'de 21'inin de yine kanserden ölüm olduğunu, bu nedenle sorunun bütün kentte değerlendirilmesi gerektiğini Meclis Araştırma Komisyonu'nda (MAK) paylaştık.

Anaların sütleri, bebelerin kakaları zehirli!

Meclis Araştırma Komisyonu'nun konuya yaklaşımı nasıl oldu?

Meclis Araştırma Komisyonu da 29 sorun belirledi ve 29 çözüm önerisi getirdi. Bu raporu Kasım 2006'da Meclis'e sundu. Şubat 2007'de konu görüşüldü. Biz de araştırmamızı TÜBİTAK'ın uluslararası indeksteki dergisinde yayınladık. Mart 2007 tarihinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı (KSDB) aracılığıyla Ankara'da bir toplantı gerçekleştirildi. Haziran ayında KSDB, Kocaeli Valiliği ile Kocaeli Üniversitesi'ne birer yazı göndererek ortak araştırma yapmamızı istedi. "Evet, bu veriler doğru ama başka bir şey bulunabilir mi?" sorusundan hareketle öneriyi kabul ettik. Bu yeni çalışma 2000-2007 yılları arasındaki ölümlerin nedenlerini saptamaya yönelikti. Neticede gördük ki, 100 ölümden 30'u kanserden kaynaklanıyordu. Hazırladığımız raporu Ağustos 2008'de KSDB'ye iletik. Biraz önce söz ettiğim MAK'ın raporundaki saptamaların birçoğu önemliydi. Kentte sanayi kapasitesi artışına gidilmemesi, var olan tesislerde teknolojinin yenilenmesi, katı, sıvı ve gaz atıklarla ilgili filtre ve zararsızlandırma sistemlerinin kurulması isteniyordu. Ancak çok da etkili olduğunu söyleyemeyiz.

Ama bir şekilde sesinizi duyurabilmiştiniz öyle değil mi?

Söylediğiniz doğru olmakla beraber, sorunun çözümü için yeterli değildi. Yine 2008'de Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Çocuk Sağlığı Hastalıkları Ana Bilim Dalı ve Tıbbi Genetik Ana Bilim Dalı'ndaki arkadaşlarla bir proje hazırlayıp KÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne sunduk. 2009 Şubat ayında bu proje hem bilimsel hem etik yönüyle desteklenmeye değer görüldü. Araştırma projesine başladık. Sanayinin olmadığı, en temiz yer diye bilinen Kandıra ile sanayinin en yoğun olduğu Dilovası'nı karşılaştırmaya yönelik bir çalışmaydı bu. Bu bölgelerde hava analizleri yapıp, havadaki tozun içindeki ağır metalleri saptamaya ve bölgede yaşayan kadınların gebeliklerini izlemeye, doğum sonrasında ise hem bebeklerin ilk kakalarını hem de annelerin ilk sütünü almaya özen gösterdik. Havadaki ağır metallerin etkisini anlamaya çalışıyorduk. Hava ölçümleri TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü laboratuvarlarında incelendi. Kasım 2009'dan itibaren Dilovası ile Kandıra'da her ay 24 saat boyunca havadan toz örnekleri toplandı. Bu toz örnekleri içindeki ağır metal ölçümleri yapıldı. Bunun dışında, toz topladığımız mekânın 500 metre etrafında yaşayan, sigara içmeyen, herhangi bir hastalığı bulunmayan, 18 yaşından küçük, 35 yaşından büyük olmayan, çalışmamıza gönüllü katılan gebe kadınları izlemeye aldık. Doğumdan sonra hem kendi sütlerinden hem de bebeklerin kakalarından örnekler aldık. TÜBİTAK'ın Bursa'daki laboratuvarında analiz yaptırdık. Bu esnada Kocaeli'de dördüncü demir-çelik fabrikası kurulması konusunda tartışmalar yaşanıyordu. Biz, önlem alınmadığını, bebeklerin kakalarında ve annelerin sütünde ağır metaller bulunduğunu ve çok yaygın olduğunu basın aracı-

Hammaddelerin daha az zararlı olanlarla ikamesi ve teknolojilerin modernize edilmesi gerekir.

lığıyla kamuoyuyla paylaştık. İncelemeye aldığımız gebelerin son doğumlarının Nisan 2011'de olacağını biliyorduk. Araştırmanın en azından biyolojik materyallerle ilgili kısmının, ki bu araştırmanın genetik boyutları da var, Haziran ayında açıklanacağını söylemiştim. Fakat bu iş birden redde dönüştü kamuoyunda. Valilik, bu redde rağmen çevreyle ilgili genelgesini yeniledi.

Çözüm piyasanın "şefkatli kolları"nda değil, kamuculukta

Valilik çevreyle ilgili genelgesini yeniledi dediniz. Bir tür önlem miydi bu?

Kocaeli'de yapılan ihbarlar doğrultusunda yıllar önce toprağa gömülmüş zehirli atıklar çıkarılmaya başlandı. Pek çok fabrika almadığı önlemler nedeniyle cezalandırıldı. Dilovası'nda yaşayan halkla ve temsilcileriyle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (KBB), Kocaeli Valiliği ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ortak toplantılar düzenledi. Ama konunun reddi noktasında yürütülen faaliyet de sürüyordu. Oysa çalışmalarımızın hiçbir aşamasında herhangi bir dönem veya yöneticiyi işaret etmemiştik. Çünkü konu kişisel değil, Türkiye'nin içinde yaşadığı toplumsal yapıdır. 1970'lerden itibaren Kocaeli bölgesi sanayi yapılandırması adı altında ulaşımıyla, altyapısıyla hazırlanmıştır. Kamusal olanaklarla başlanmış, özel sektöre devredilmiştir. Ara mamul üretilmiştir bölgede. Petro-kimya sanayisinin hammaddesini üreten yapılar buradadır. Peki, bu sorunlar niye yaşanıyor? Bir kişi bir fabrikayı kendi mülkü olarak inşa ediyorsa, bunu kârı en yüksek seviyeye çıkarabilmek için yapıyordur. Dolayısıyla maliyeti en aza indirmek isteyecektir. Çevre ve insan sağlığını etkileyen sorunlar yaşanmamasını istiyorsak, kullanılan hammaddeleri değiştirerek daha pahalı hammaddeler kullanmalıyız, teknolojiyi modernize etmeliyiz, katı, sıvı veya gaz emülsiyonları daha zararsız hale getirmeliyiz. Bütün bunlar bir maliyet. Tartışma da buradan zıkmaktadır. Doğa ve insanla barışık bir sanayi yapılanması mümkündür. İnsanlık olarak bunun bilgisine de teknolojisine de sahibiz. Maliyeti göze almak gerekir.

İnsanı, doğayı hiçe sayan bir eğilim ve uygulama söz konusu.

Çevre ve insanların zarar görmemesi adına neler yapılabilir? Örneğin, Dilovası'ndaki sanayinin farklı bölgelere dağıtılması bir çözüm olabilir mi?

Bir kere Kocaeli bölgesi bu gidişatıyla insansız bir bölge olmaya adaydır. Bunun tersi mümkündür. Sorunumuz ve sorumluluğumuz da budur. Bilim insanı olmanın toplumsal sorumluluğu budur. Ne yapılabilir? Birincisi, bu kadar duvar komşusu olan, lastik fabrikası, boya fabrikası, demir-çelik fabrikaları mekânsal olarak seyreltilmek zorunda. İkincisi, hammaddelerin daha az zararlı olanlarla ikamesi ve teknolojilerin modernize edilmesi gerekir. Sonra da atıkların zararsızlandırılması faaliyeti gündeme alınmalıdır. Toplumsal yararlılık üzerinden düşünelim. Neden bir fabrikanın atıkları başka bir fabrikanın hammaddesi olmasın? Bu sistemi organize ederek sanayileşmek mümkün. Böylelikle toplumsal yarar için kolektif bir üretim sağlanmış olur. Bugün yaşadığımız sorunların kaynağında kişi ve kurumların sorumluluğunu yerine getirmemesi yatmaktadır. Kocaeli'deki sanayi insan ve doğaya rağmen gelişmektedir. Çözüm ise piyasanın "şefkatli kolları"nda değil, kamucu bir anlayışta yatmaktadır.

Tedbir almak yerine, yeni tesisler kuruluyor

Sizin de belirttiğiniz gibi bölgede görülen kanser vakalarında bir artış var. Bunun nedeni de buradaki sanayi tesislerinin yoğunluğu ve kural tanımazlığı. Bunlara karşı devlet herhangi bir yaptırım uygulayamaz mı?

Elbette uygulayabilir. Ancak şunu söyleyeyim, organize sanayi bölgeleriyle ilgili bir kanunumuz var. Bu kanuna göre bir yer organize sanayi bölgesi ilan edildikten sonra hangi alanda yatırım ve üretim yapılacaksa altyapısı hazırlanıyor, kamu arazileri girişimcilere satılıyor. İyi bir planlamayla bu bölgeleri seçmek, gerekli altyapılarını yapmak, katı, sıvı ve gaz atıkların zararsızlandırılmasını sağlayacak sistemi kurmak, sonra da buraya yatırım yapacak girişimcilerden bunların maliyetini de alarak güncellemesini yapmak gerekir. Organize sanayi bölgeleri aynı zamanda özerk bölgelerdir. Bölgeyi kamu olarak hazırladıktan sonra arazileri

satmış olduğunuz sermaye sınıfına oranın yönetimini devrediyorsunuz. Bunun da kuralları var. Örneğin, Dilovası 2002'de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından organize sanayi bölgesi ilan edilmiş. Bölgede ülkenin boya devleri, hurda demirden demir-çelik imal eden iki büyük fabrika mevcut. Sanayi bölgesinin tam ortasından Dil Deresi geçiyor. Yine burada sit alanı var. Organize sanayi bölgesi ilan edildiği tarihte iki mahalle vardı. Bu özellikleri taşıyan herhangi bir toprak parçasının yasal olarak organize sanayi bölgesi ilan edilmesi mümkün değil. Bunu yapıyorsanız doğaya ve insana karşı konumdasınız demektir. Hukuksal anlamda sakat bir karardır.

Buna rağmen bölgede yeni işletmeler kuruluyor ama!..

Bugün dördüncü bir demir-çelik fabrikası kurulmak isteniyor. Güney Koreli bir şirketin bunu kuracağını biliyoruz. Bu şirket Hindistan'a yatırım yapmak istemiş, ancak toplumsal muhalefet nedeniyle gerçekleştirememiş. Kendine yer ararken Kocaeli'yi seçmiş. Kentimizden gazetecileri Güney Kore'ye götürüp fabrikalarını gösterdiler. Artık methiyeler diziliyor. Yapılan röportajlarda fabrikanın genel müdürü, "Yıllık kapasitemiz 1 milyon ton olacak. Güney Kore'den buraya paslanmaz çelik gelecek. Burada inceltme yapılarak iç ve dış piyasaya satacağız." diyor. Oysa Çevre Bakanlığı'nın konuyla ilgili mevzuatında 20 bin tonluk kapasitenin üzerindeki soğuk haddelemenin birinci sınıf gayri safi müessese ilan edildiği, dolayısıyla bu tür riskleri taşıdığı yazılıyor. Genel müdürün başka ifadeleri de var. "1 milyon ton kapasiteye çıktığımızda Güney Kore'den ara mamulü buraya taşıyamayız. Dilovası'ndaki fabrikalar gibi demir-çeliği Kocaeli'de üretmeye başlayacağız." diyor. 5-10 yıl içerisinde kentimizde Dilovası kapasitesinde iki fabrikadan da daha büyük kapasitede demir-çelik üretileceğini, ki hurda demirden olacağı ifade ediliyor, göreceğiz maalesef. Oysa bu kent artık doygun. Baca gazı nedir, sıvı atık kapasitesi nedir demenin ötesine geçmek zorundayız. Çünkü, kümülatif bir etki var. Şu aşamada insanı, doğayı hiçe sayan bir eğilim ve uygulama söz konusu. Üniversite hastanemizde hocalarımızla konuşursanız, hava ve çevre kirliliğine bağlı hastalık gruplarıyla, başka yerde çalıştıkları dönemlere göre çok fazla karşılaştıklarını söylerler size.

Üniversite: Kâr getirmeyen bilgi, bilgi değildir!

Sermaye kârlılığını artırmak istiyor. Devlet onun önünü açmaya çalışıyor. Peki, üniversiteler nasıl bakıyor olaya?

Türkiye'deki üniversitelerin iktidarlar tarafından konsolide edildiği sır değil. Bu nedenle üniversitelerin toplumsal sorumluluğundan söz edemiyoruz. Üniversitemizde resmi bir toplantıda da çok net bir şekilde ilan edilmiştir, "katma değeri olmayan bilgi, bilgi değildir" diye. Bu ne demektir? Sorumluluk dediğiniz şey, doğrudan doğruya kârlılık yaratacak alanlar üzerinden bilgi üretmek demektir. Evet, direnen odaklar da yok değil. Bu üniversitede de var. Ama bütünsel anlamda sorun var. Üniversite içinde ayrıca mikro iktidar mücadeleleri var. Toplumsal olanla teması olmayan akademik kadroların yaygın olduğunu görüyoruz. Daha çok kendileriyle ilgilenen, bulundukları ortamlarda var olmanın iktidar mücadelesi olduğuna inanan bir yaklaşım içinde insanlar. Ne zaman öğretim üyelerimiz, bakışlarını ve ufuklarını, toplumsal yaşantıya yöneltir, o zaman mikro iktidar mücadelesi ve yönetimle konsolidasyondan kurtulabilir diye düşünüyorum. Çözüm verili koşulları deşifre etmekten geçiyorsa bilim insanları bundan kaçınmamalıdır.

Bölge halkı yaşadığı tehlikenin farkında mı? Ne kadar bilinçli?

Burası sanayinin varlığı nedeniyle göçmen kenti. Başka yerlerde karnını doyuramayan insanlar bu kente göçmüş durumdalar. Hepimiz öyleyiz. Bununla beraber, özellikle Dilovası'nda yoksulluk had safhada. Gayri safi yurtiçi hâsılaya göre en zengin 3. sırada olmasına rağmen gelir dağılımının en bozuk olduğu yerlerden biri Kocaeli. İnsanlar çaresiz. Bir şeylerin bilincinde olmaları yetmiyor. Karınları aç. Bu anlamda sadece insanların yapacağı bir iş değil. Üniversite kadroları bu işin içinde olacak, kamusal alan bu işin önünü açacak, sorunla ilgilenenleri düşman ilan etmeyecek, aksine çözüm üretmelerini sağlayacak.

Halkın sağlığını ve doğayı düşünürsen, suçlusun!

Araştırmayı yaptınız ve ardından Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve

Hamzaoğlu'na, sağlık, toplumbilim, mühendislik alanlarından, öğrencilerden, işçilerden destek geldi.

Dilovası Belediyesi hakkınızda suç duyurusunda bulundu. Nasıl gelişti olaylar, şu anda durum nedir?

Ocak ayında konu gündeme geldiğinde, daha çalışma bitmemişti ama isteyenlerle verileri paylaştık, üniversitede yaptığımız projenin metnini gönderdik. İnsanlar kolay kolay proje metinlerini paylaşmazlar. Biz açık ve özgüvenli davrandık. Ama bunu suiistimal ettiler. Verileri bizlerle paylaşmıyor noktasına sıkıştırdılar kamuoyundaki tartışmaları. Bu bilinmeli. KBB Başkanı basına yansıyan söylemlerinde benimle ilgili hiç kimseye yakışmadığını düşündüğüm çeşitli sıfatlar kullandı. Kendi partisinin bir eğitim toplantısında gençlere hitaben yaptığı bir konuşmada da aynı tutumu alınca avukatım aracılığıyla Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulundum. Birkaç gün sonra KBB Başkanı ve Dilovası Belediye Başkanı, ceza kanununun 213. maddesine dayanarak, halkı paniğe sevk etmek, korkutmak nedeniyle 2 yıldan 4 yıla kadar hapis cezasıyla yargılanmamı talep eden bir dilekçe sunmuşlar. Sanıyorum kendilerini hakaret nedeniyle savcılığa şikâyet etmemiş olsaydım onlar da dava açmayacaktı. Başvurum sonrasında savcılık gerekli incelemeyi yaptıktan sonra Kocaeli 2. Sulh ve Ceza Mahkemesi'ne dosyayı gönderdi. Dava açılmaya değer bulundu. Davanın ilk oturumu 31 Mayıs'ta yapıldı ve 15 Eylül'de yeniden görülecek. Ayrıca açmış olduğum bir tazminat davası var. Belediye başkanlarının yaptığı şikâyet savcılıkça değerlendirildi. Hazırlanan dosya görev yaptığım üniversiteye gönderildi. Rektörlük dosyayı aldıktan kısa bir süre sonra hakkımda ceza soruşturması açtı. Süreç devam ederken KSDB, YÖK'e bir yazı yolladı. Mealen söylüyorum, çalışmamın kanserle hiç alakası olmamasına rağmen, halkı kanser konusunda yanlış bilgilendirdiğim, korku ve panik yarattığım iddia ediliyor. YÖK de bu yazıyı bizim rektörlüğe gönderiyor. Rektörlük de bu yazıyı gerekçe göstererek, hangi kapsamda suç işlediğimi bile belirtmeden, hakkımda bir disiplin soruşturması daha açtı. Her ikisiyle de ilgili olarak Mayıs ayının ilk haftasında ifade verdim. Ama hâlâ soruşturmayla ilgili elime ulaşan bir bilgi yok. Bekliyoruz.

'Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım'

Soruşturmanın ardından size destek vermek için internette bir imza kampanyası düzenlendi. Çeşitli üniversitelerden akademisyen ve öğrenciler eylem yaptı. Nasıl hissediyorsunuz kendinizi? Bunlar size güç veriyor mu?

Yaptığım işi doğru buluyorum. Çünkü ben halk sağlığı uzmanlığı dışında bir de epidemi yan dalı uzmanıyım. Sağlık alanında bir araştırma nasıl, hangi kural ve etik değerlerle yapılır... Ben aynı zamanda bunların öğreticisiyim. Yaşadığım süreçte kendimle ilgili hiçbir hata tanımlayamadım. O bakımdan rahatım. Aslında meseleyi avukatım dışında kimse bilmiyordu. Fakat hakkımda soruşturma açıldığını duyan arkadaşlarımız, daha önce üniversite soruşturmalarından kıdemli olan arkadaşlarım, kendileri İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'ndeler, sevgili İzge Günal ve Cem Terzi, tecrübelerine dayanarak, bu konuda benim hiç fark edemediğim bir tehlike tanımladılar. Tedirgin oldum. Eğer bu konu ve haklılığın kamuoyunun bilgisinde olmazsa bu iş risklidir dediler. Kendi üniversitemin dışından iki arkadaşım konuya sahip çıktı. Bilim camiası ve Türkiye kamuoyuyla paylaşmanın önemli olduğunu düşündüler sorunu. Sonrasında hiç beklemediğim şekilde bir ilgi yumağı oluştu. Sağlık, toplumbilim, mühendislik alanlarından, toplumun çok farklı kesimlerinden, öğrencilerden, işçilerden destek gördüm. Başlatılan kampanyadaki imza sayısı 11 bini buldu. Bu, mahkeme sürecine kadar yansıdı. Forumlar düzenlendi, insanlar konuştu. Böylelikle sorunun toplumsal olduğu ve toplumsal bir çözüm gerektiği yönünde mesajlar verilmiş oldu. Üzülerek söylüyorum, bu işler kendi üniversitemin dışından desteklerle yürütülüyor. Bir korku ortamı var burada. Örneğin, bu imza kampanyasına katılan arkadaşlarımıza, neden imza attınız diye tehditler savrulduğunu öğreniyorum. Bu kabul edilemeyecek bir aşamadır akademik özgürlük adına.

Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Paylaşmamanın sorumluluğunu taşıyamazdım.

Onur Hamzaoğlu: "Çözüm verili koşulları deşifre etmekten geçiyorsa bilim insanları bundan kaçınmamalıdır."

Dünyaya değişik açılardan bakmak
-Beethoven ve Utrillo örneği-

Her sanatçı ayrı bir açıdır, her sanatçının kendine özgü bir bakış biçimi vardır. Kimi sanatçılar dünyaya dar açılardan bakarlar, kimi sanatçılar da dünyaya olabildiğince geniş açılardan bakarlar. Bunda eğitim koşullarının büyük payı olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Verim açının dar olmasından ya da geniş olmasından çok bakışın keskinliğinden gelir. Dar açılardan bakıp çok iyi görenler az değildir. Geniş açıdan bakmak gerçekliği görebilmek konusunda daha zengin olanaklar sağlar diye düşünebiliriz ve bu düşüncemizin tutarsız bir düşünce olduğunu söylemek de kolay değildir. Bilinç ufku ne kadar geniş olursa görü o ölçüde güçlü olur. Ama en önemlisi bakmayı bilmektir, baktığını iyi görebilmektir.

Afşar Timuçin

Yanlışa düştüğümüz nokta sanatçıyı ayrı bir yere koymaya başladığımız noktadır. Onu olağanüstü bir varlık olarak tanımlayıp çıkma kolaylığını elden bırakamıyoruz: eşsiz yetenek, insanüstü zeka, doğuştan sanatçı… Bazen sanatçı da kendini ayrıcalı görme eğiliminde oluyor. Bu durum özellikle yetersiz sanatçı için belirleyicidir. Gerçek sanatçının kendini ayrıcalı görme eğiliminde olabileceğini düşünemeyiz. Sanatçı benci'dir hatta biraz da sergilemecidir ama kendini olağanüstü bir varlık olarak algılamaz. Ortak dünyamızda aramızdan biridir o. Sanatçı olmanın gerçekçi duyarlılıkları kendini özel biri olarak algılamaya aykırı düşer. İnsan kendini "büyük sanatçı" diye algılamaya başladığı yerde büyü bozulur: o zaman sanatçının yaratıcı duyarlılığı eksilir, algılama güçleri bozulur. Sorun bir alçakgönüllülük sorunu olmanın ötesinde dünyadaki bir kişilik yerini iyi bilme sorunudur. İnsan için tek sarsılmaz gerçek her kişinin bir kişi olduğudur. **Gerçek şairler şaire benzemezler** düşüncesi şakayla söylenmiş değildir. André Gide Dostoyevski'de hiçbir özentili davranış bulunmadığını, onun kurumlu ve çalımlı biri olmadığını söylüyordu. Dünyanın orta noktası olmakla dünyanın herhangi bir parçası olmak arasındaki ince ayrımdır bu. Bu da bir bilinç sorunu ortaya koyar. Bir kişi kendini dünyanın orta noktası görmeye başladığında yetersizliklerine yenilmiş demektir. Özel insan olmak kimseye uymadığı gibi sanatçıya da uymaz.

Yetenek bir çaba ve sabır ürünüdür

İnsanlar genelde sanatla ilgili her sorunu doğuştan yetenek sorununa indirgeme eğilimindedirler. Kolaycılığın bir biçimidir bu da. Varsaydığı doğuştan yeteneklerini çeşitli nedenlerle geliştirme olanağı bulamadığı için üzülen insanlar görürsünüz. Çok zaman bizler sanatın ne olduğunu enine boyuna düşünmediğimiz gibi yeteneğin ne olduğunu da düşünmeyiz. Sanat bir doğuştan yetenek işi olunca esin de bir kayra ürünü olmaz mı? Çokları esinde tanrısallığın gizil etkilerini aramaktan geri durmazlar. Yetenek elbette herkese sunulmuş bir iyilik olmamalıdır, diye düşünürler, buna göre esin de ancak ve ancak yetenekli insana gelecektir. Yani şu karşımızda duran hımbıl adam da isteyeydi iyi bir romancı olabilir miydi? Neden olmasın dedi-

Beethoven'in sanatı iç zenginliği gereği insana geniş açılardan bakmayı bilen bir sanattı.

Beethoven, müziğinde bütün bir insanlığın dileklerini karşılayacak bir güç yaratmaya çalışıyordu.

ğimizde hadi oradan diyeceklerdir. Tanrı'nın sevgili kulu olmaya kadar vardırabiliriz işi. Ama sorunu kökten ele aldığımızda yeteneğin bir çaba ve sabır ürünü, esinin de bilincin kendiliğinden etkinliğinin ve hatta bilinçaltı oluşumlarının sanatçıya bir armağanı olduğunu görürüz. Bilinçaltı karmaşıklardan oluşmuş olan karmakarışık dünyasında canlı olmakla birlikte fosilleşmiş gibi duran ögelerini kendiyle girdiği oyunda bir fikre dönüştürüp o fikri bir duygu-düşünce bütünü olarak bilinç alanına çıkardığı zaman esin gerçekleşmiş olur. Onda öznelliğin alışılmadık renkleri nesnelliğin her türlü gerçekliği karşılayan imgeleriyle bir bütün oluşturur: elde edilen şey yani esin hem çok yenidir hem de sanki tarihöncesinden beri bilinen bir şeydir. Sanatta özgün olma koşulu ilkin esinde gerçekleşir. Esin yaşam ve sanat deneylerinin bir ürünüdür, onda her türlü yaşantının derin izleri vardır.

Sanatta öznel ve nesnelliğin bütünlüğü

Bilincin ve tüm bilinç ürünlerinin temel özelliği nesnelle özneli bir bütünde eritmiş olmaktır. Bazı fikirlerde nesnellik payı öznellik payından çoktur, bazılarında da tam tersi. Fikirler salt nesnellikten ya da salt öznellikten yapılmış değillerdir. Gerçek bilinçsel öge bilinçte bütüne bağlanmış, bütünle bir olmuş ögedir. Bilinçte bütünselliğe kavuşmamış her öge iğretidir, yakında sönüp gidecektir. Bütünün doğal bir ögesi olmak, bütünün içinde bir anlam kazanmak önemlidir, tıpkı bireyin toplum karşısındaki durumu gibi. Bilinçte bütüne kavuşmamış fikir köksüz fikirdir, kabaca alınıp saklanmış ya da ezberlenmiş fikirdir. Eklenti ögelerden, birbirine ulanmış ögelerden fikir olmaz. Gerçek fikir bir katışmaç değil bir bileşimdir. Öznelle nesnelin bütünlüğü estetikte çok daha belirgindir ve çok daha önemlidir. Bu bütünlük öncelikle esini kuran fikirde, yapıta öncü olan fikirde belirgindir. Bilimlerde öznellik payı olabildiğince aza indirgenmiştir. Felsefede de öznellik istenir bir şey değildir: onda öznellik nesnelliğin niteliğini bozar ve öznele yaslanan felsefe felsefeden çok sanat olur. Öznelliğin yeri ya da daha doğrusu öznel ve nesnel birlikteliğinin yeri sanatın alanıdır.

Bu yüzden gerçek sanat ürünlerinde ben ve dünya bütünleşmiştir, dünyadan baktığınız zaman ben, ben'den baktığınız zaman dünya görünür? Ben nesnel dünyanın basit bir parçası mıyım yoksa ondan daha çok bir şey miyim? Dünyayı oluşturan kaba bütünlüklerden biri miyim? Hayır, ben dünyanın sıradan bir parçası değilim: büyükevrende bir küçükevren'im ben. Yapıt nasıl bir küçükevren'se ben de bir küçükevren'im. Ben nasıl **ben olarak** tüm varlığı kendi bilinç koşullarımda açıklayabiliyorsam yapıt da kendi duygu-düşünce bütünlüğü içinde dünyaya açılan bir pencere özelliği gösterir yani kendine göre dünyayı açıklar. İkimiz de büyükevrenin karşısında birer yorumcudan başka bir şey değiliz. Özgünlüğümüz buradan gelir. Yorumlamak kendi gözüyle görmektir. Her yorumcu **kendine göre** yorumcudur. Büyükevreni aşmaya çalışan, zaman zaman onu aştığı duygusunu yaşayan, ona etkin olarak katılıp onu dönüştüren ama önünde sonunda onun zenginliğiyle aşılan birer yorumcuyuz. Dünya ve ben birbirimizi bir diyalektik ilişki içinde sürekli aşarız. Büyükevren bana duyarsız gibi dursa da bilir bensiz olamayacağını, ama ben de büyükevren olmadan bir hiç olacağımı bilirim. Önemli olan büyükevrene katılmaktaki yetkinliğimizdir, büyükevreni açıklama gücümüzdür, onu yorumlama yatkınlığımızdır. Bunun dışında ben kendimi hiçe indirgemiş olurum.

Sanat insanın kendini aldatmasını engeller

Önemli olan bu hiç olma noktasından kaçmaktır, büyükevrene tam anlamında tutkulu bir istemle yönelmektir. Yönelgenlik gerçek insanın başlıca niteliğidir. Sanat bu hiçlikten kaçışın ve bu varlığa yönelişin birinci alanıdır, bize bu kaçışın ve bu yönelişin olanaklarını sunar. Gerçek insanın bütün çabası indirgenmişlik duygusunu aşmaktır. Gündelik bilinçle yetinen edilgin insan büyükevrende kendini aramayan insandır. Mutlak edilgin olma noktasında eşyaya dönüşeceğimizi biliriz. Bu indirgenmişlik duygusunu yapay yollardan da pek güzel aşabiliriz ya da aştığımızı sanırız. İnsan gerektiğinde kendini kandırmakta ustadır. Kendinde üstün güçler sezen insan böylesi bir indirgenmişliğe adaydır: kendini her an yeniden yaratmak yerine kendini üstün yaradılışlı duymanın mutluluğu. İnsanın kısa ve dikensiz yolları izleyerek çabucak düze çıkma tasarıları geliştirmesi ve şeyleşmişlik durumundan kaçtığını sanmasıdır bu. Kendine boş yere inanmakla kendini ve her şeyi durmadan aramak arasındaki

Beethoven, çoklarının sözlerle anlatmakta güçlük çektiği şeyleri müziğiyle pek güzel anlattı.

Utrillo, annesi ressam Suzanne Valadon ile birlikte; küçüklüğünde ve büyüklüğünde.

ayrım insan olmamakla insan olmak arasındaki ayımdır. Sanata yöneldiğimizde yapay dayanakları olmayan uçsuz bucaksız bir alana çıkmış oluruz. Onda her şey kurgusal çerçevede de olsa gerçektir. Sanatta kurgu gerçeklik adına vardır. O yüzden yalancılık şair için bir haktır. Burada insan kendini tanıyarak dünyayı tanımanın ve dünyayı tanıyarak kendini tanımanın son derece güç ama oldukça heyecan verici serüvenini yaşar. Sesi güzel olup şarkı söylemek, batan güne bakıp şiir yazmak, kağıda resim diye bir şeyler çiziktirmek başka şeydir, sanat düzeyinde insanı aramak, bilinmezin peşine düşmek başka şeydir. Sanatın alanına her girişimizde yalansız bir ortama yeniden doğmuş oluruz. Sanat insanın kendini aldatmasına güçlükler çıkarır.

Bu arayışın kurallarını koysak nasıl olur? Bu kurallar var mı ki? Kurallar olabilir de, ama öncelikle koşullar vardır. Bu koşullar sanatçının ve bir tür sanatçı olan sanat izleyicisinin bilinç koşullarında özelleşmiş koşullardır. Her bilinç sanata yatkın kılmamıştır kendini, o yüzden her kişiden sanat karşısında aynı ya da benzer algılamaları beklememiz doğru olmaz. Ne yönde yaşamışsak o yönde düşünürüz, yaşam serüveninde neye eğilimimiz olmuşsa o alanda yeteneklerimizi geliştirmişizdir. Bilincimiz doğumumuzla girdiğimiz dünyada sonsuz deneylerimizin ürünüdür. İnsan kendiliğinden yetenekleri olan değil, zaman içinde yeteneklerini kurup geliştiren bir varlıktır. Yetilerimiz vardır, yetilerimiz önceliklidir, yeteneklerimiz yoktur baştan, daha sonra biz o yetilerimiz temelinde yeteneklerimizi geliştiririz. Sanatsal yaratma da sanatsal algılama da bu koşullar altında oluşur, bilincin koşulları çerçevesinde oluşur. Biz dünyaya değişik açılardan bakarız: insan olmak açı olmaktır. Kimimiz daha geniş açıdan bakarız, kimimiz biraz daha dar açıdan bakarız.

Yazgı diye belirleyebileceğimiz yaşam koşullarımız bakış açılarımızın oluşumunda elbet etkili olmuştur. İnsan belli bir yere doğar yani bir yere bırakılır, o yerin koşullarında kendini kurarken o koşullarla da hesaplaşmaya girer. Yetenekler de bu açılar içinde anlamını bulur ve anlatımını kazanır. Kimi sanatçı bilincini bütün bir insanlığın sorunlarına açar doğrudan doğruya. Kimi sanatçı insanı o kadar geniş çerçeveli düşünmemiş, insana o kadar geniş açıdan bakmamıştır. Bilincimizi hem olanaklarımız çerçevesinde hem de bu olanaklar içinde oluşturduğumuz eğilimlerimiz çerçevesinde etkin kılarız. Uç noktalar bile vardır: bazıları özellikle toplumsallaşma koşullarında insanın sorunlarını ele alır, bazıları toplum diye bir şey yokmuş gibi tek insanın serüvenlerinde takılır kalır. Bunda elbet yaşadığımız yerin ve zamanın da etkisi vardır. Ama her şeyden önce belirleyici olan bizim dünyayla ilgilerimizdir. Bir uçta takılıp kalmak verimsizliği getirir. Önemli olan en geniş çerçevede toplumsal ve en geniş çerçevede özel olabilmektir. Bu arada zamanın getirdiklerini de gözden uzak tutmamalıyız: XVII. yüzyılda "klasik" olmak başka bir şey olmaktan, XVIII. yüzyılda "duygucu" olmak başka bir şey olmaktan daha uygundur. Gene de dünyaya nasıl bakmak gerektiğine karar verecek olan doğrudan doğruya kişinin kendisidir.

Önemli olan bakmayı bilmektir

Her sanatçı ayrı bir açıdır, her sanatçının kendine özgü bir bakış biçimi vardır. Kimi sanatçılar dünyaya dar açılardan bakarlar, kimi sanatçılar da dünyaya olabildiğince geniş açılardan bakarlar. Bunda eğitim koşullarının büyük payı olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Kabaca iki bakış belirleyebiliyoruz demek ki, biri dar bakış biri geniş bakış. Bu arada ne kadar dar ya da ne kadar geniş sorunu her zaman olacaktır. Dar da geniş de mutlak ölçülerde algılanacak şeyler değildir. Bunlardan hangisi iyi ya da hangisi doğru, güzeli gerçekleştirme ediminde bunlardan hangisi daha etkin ya da daha belirleyici gibi soruların bir karşılığı yoktur. Verim açının dar olmasından ya da geniş olmasından çok bakışın keskinliğinden gelir. Dar açılardan bakıp çok iyi görenler az değildir. Geniş açıdan bakmak gerçekliği görebilmek konusunda daha zengin olanaklar sağlar diye düşünebiliriz ve bu düşüncemizin tutarsız bir düşünce olduğunu söylemek de kolay değildir. Bilinç ufku ne kadar geniş olursa görü o ölçüde güçlü olur. Ama en önemlisi bakmayı bilmektir, baktığını iyi görebilmektir. Geniş açılardan bakıp da bulanık görsek daha mı iyi? Dar açılardan bakıp çok açık gören, pırıl pırıl gören sanatçılar vardır. Öncelikle çok az sözcük kullanan şairlerin durumunu düşünelim. Onlar o görünür darlıkları içinde o kadar açık görürler ki gördüklerini, yapıtları karşısında bir an bile keşke daha geniş görselerdi diye bir duyguya düşmeyiz.

Yaşam biçimimiz bakış biçimimizi ele verir. Ancak en başta şu noktada anlaşmamız gerekiyor: önem-

li olan nereden ya da hangi açıdan baktığımız değil baktığımızı iyi görüp görmediğimizdir. Canaletto insansız bir dünyada yaşıyor gibiydi. Onu ilgilendiren öncelikle mimari yapılardır. Resimlerinde küçücük insanlar görürsünüz, yok gibi şeylerdir onlar: cıvıl cıvıl bir insan kalabalığı yoktur ortada, yapıların dekoru gibidir onda insan. İnsanın çokça göründüğü yerde bile yüzler anlamlı değildir: insandan daha başka bir şeyi görmeniz istenmiştir, gözünüz insana değil örneğin bir kilisenin yapı özelliklerine takılır. Bu da elbet insanı görmenin bir başka açısıdır. İnsan hiç yok diyemeyiz: bir kent görünümü olacaksa orada elbet insanlar da olacaktır. Deyim yerindeyse, insana meraklı değildir Canaletto. Bunu bir dar açıdan bakış olarak da nitelendirebiliriz, özel bir bakış biçimi olarak da değerlendirebiliriz. Gözlerini daha dar bir alana dikmek ve oradan bütün insana ulaşmak: kimi sanatçının yapmak istediği budur. Kimi şairlerin sözlüğü dar ama şiirleri güçlü olurken sözlüğü geniş kimi şairlerin şiirleri yetersiz görünebilir gözümüze. Geniş açılar her zaman daha verimlidir diye düşünmek biraz doğru olsa da biraz yanlış olur. Önemli olan her koşulda doğru görebilmektir. Konu ya da sorun çeşitliliği bir sanatçıyı büyük kılmaya yetmez. Büyüklüğün başka koşulları vardır. Ama geniş açılar bizim için doğal olarak dar açılardan daha kapsayıcıdır.

Beethoven: insana geniş açılardan bakan bir sanatçı

Geniş açıdan bakan sanatçıların başında Beethoven vardır desek yanlış bir şey söylemiş olmayız. O Almanya'nın kültür açısından büyük atılımlara girdiği bir dönemde öncelikle kendini bir kültür adamı olarak yetiştirmenin yollarını aramıştı. Hem alman aydınlanmacılarıyla hem de duygucu bir çizgide ürünler veren **Sturm und Drang** akımının öncüleriyle, özellikle de Klopstock, Goethe ve Schiller'le yakınlık kurmuştu. Alman burjuvazisinin devrim düşüncesine en yakın kesimleriyle ilişkideydi. Bu müzik adamı on dokuz yaşında edebiyat okumak üzere üniversiteye yazıldı. Bu bize garip görünebilir. Ne var ki o insanı tanımadan iyi müzik yapmanın olası olmadığını biliyordu. E. Schneider adlı çok ünlü bir edebiyat profesörünün derslerinden yararlanmayı kafasına koymuştu. Alman yazarlarının yapıp ettiklerini merak etmekle sınırlanmıyor, kendisi için Homeros'a, Plutarkhos'a, Shakespeare'e kadar uzanan bir ilgi alanı oluşturuyordu. Bu sıradan bir yönelim değildi. Beethoven hiçbir zaman edebiyatçı olmayı düşünmedi. Kendisinin de belirttiği gibi Goethe'de, Schiller'de ve daha başka edebiyat adamlarında müzik alanındaki esinini güçlendirecek kaynaklar arıyordu. Çünkü o müzik yapmak için müzik yapmayı düşünecek bir besteci değildi, müziğinde bütün bir insanlığın dileklerini karşılayacak bir güç yaratmaya çalışıyordu.

Utrillo'nun gözü özellikle sokaklardadır.

Beethoven şanslı doğmuş sanatçılardandır. Babası sıradan bir müzikçi de olsa müzikçiydi. Beethoven yirmi iki yaşına geldiğinde zamanın en önemli bestecilerinden Haydn'la çalışma olanağı buldu. Ancak Haydn'ın bu genç besteci adayıyla çok düzenli ve verimli çalışmalar yapmadığı bilinir. Bu belki de onun kimselere pek benzemeyen bu genç insanın ne yapmak istediğini tam olarak kestiremiyor olmasındandı. Beethoven Haydn'la yetinmedi, başka müzikçilerle de çalıştı. Albrechtsberger'le beste, Krumpholz'la keman tekniği çalıştı. Salieri'den şan dersleri aldı. Ama kabına sığamayan, hep yenilikler arayan, alışılmış çizgilerin hep dışında gezinen bu genç adam aldığı derslerin basmakalıp dersler olduğunu söylüyor, bu arada Albrechtsberger'i "müzik iskeletleri üreticisi" diye alaya alıyordu. Beethoven seslerle heyecan uyandırmayı amaçlayan bir besteci değildi, başta özgürlük olmak üzere insanın temel sorunlarını seslerle tartışmayı bilen bir sanatçıydı. Müzik bir izlenimler sanatıdır diyenlere inat, o çoklarının sözlerle anlatmakta güçlük çektiği şeyleri müziğiyle pek güzel anlattı. Onun yapıtlarını yorumlayanların ve izleyenlerin bir bölümü onlardaki bildiriyi iyi anlayamamışlarsa bu çok doğaldır. Homeros'ları, Plutarkhos'ları, Goethe'leri, Schiller'leri, Shakespeare'leri olmayanlar bu zengin ve derin dünyaya giremeyebilirler. Onların dünyaya çok geniş bir açıdan bakmaları kolay değildi. Beethoven'in sonatlarını ruha izlenimler veren güzel sesler yığını olarak çalan ve dinleyen insanların çaresizliği bize şunu anlatır: sanat ancak büyük insanlığın en belirleyici sorunlarına yükselebildiği zaman sanattır. Evet, Beethoven'in sanatı iç zenginliği gereği insana geniş açılardan bakmayı bilen bir sanattı.

Maurice Utrillo: dar açıdan bakıp geniş alanları gören ressam

Dar açıdan bakma yatkınlığı fransız ressamı Maurice Utrillo'da kendini gösterir. Dar açıdan bakıp geniş alanları görmek diyebiliriz buna. O Beethoven kadar şanslı değildi, hiç değildi. Dünyanın azını görür gibi yapmak, dünyayı gözlemlemek için küçük bir pencere açmak, ama oradan insanla ilgili ne varsa görmeye

çalışmak. Bu büyük ressam gözlerini dar bir alana diker, oradan **insanı insan kılan** her şeyi görmeye, insanla ilgili anlamlara ulaşmaya çalışır. Onun gözü özellikle sokaklardadır. Sokağı kendi kafasına göre yaşayan ve sokağı gönlüne göre tüketen biri olsaydı onunla hiç ilgilenmezdik. O tam anlamında bir insan araştırmacısıdır: insanı başköşeye oturtmuş olmasa da her tablosunda insan vardır: insanın evleri, insanın sokakları vardır, onlarda insanın duyarlıkları vardır. R. Négri ressamla ilgili olarak yazdığı *Resim: yüce kaçış* başlıklı yazıda bunu ortaya koyar. Yazının altbaşlığı *Dingin bir liriklik, yumuşak ve dokunaklı bir şiir, dünyada yapayalnız bir çocuk bakışı*'dır. Altbaşlık bize ressamla ilgili her şeyi anlatmıyor mu? Evet, bu büyük usta ne portrelerle ne doğa görünümleriyle ne ölüdoğalarla ilgilenir, ama her zaman sokaklarla ve yapılarla ilgilenir, fabrikalarla, kışlalarla, evlerle, katedrallerle ilgilenir. Sıradan bir ressam gibidir ama yalın ve ılımlı duygusallığıyla büyük ustalarda görülen dünya kavrayışına tam anlamında ulaşmıştır. Basitte oyalanıyor dersiniz, yalnız görüneni görüyor dersiniz, yalınkat bir bakışı var dersiniz, bütün bunlar sanki doğrudur, ama o böyle yaparken büyük bir görüye ulaşmış, büyük sanatçı kimliği kazanmıştır.

Onu kendisinden kırk yaş kadar büyük olan ve Gümrükçü Rousseau diye bilinen eğitimsiz sanatçı Henri Rousseau'nun izleyicisi olarak görenler vardır. Maurice Utrillo gerçekten Gümrükçü Rousseau'nun izleyicisi midir? Paris gümrüğünde ikinci sınıf yazman olan Rousseau'nun resimleri başlangıçta alay konusuydu. O bir ressamdı ama bir çocuktu. Çizdiği doğa görünümleri düşsel bir dünyadan sökülüp getirilmiş sıradan şeyler gibiydi. Bazıları da sanki karabasanlardan alınmıştı. Boyadığı insanlar durdukları yerde sanki iğreti duruyorlardı. Örneğin onun yaptığı *Kadın portresi*'ni belki de herkes yapabilirdi. Gene de onun resimlerinde insanı büyüleyen, insanı alıp götüren bir şeyler vardı. Bazı sanatçıların büyüklüğü sıradanlığından gelir, Gümrükçü Rousseau'nun büyüklüğü de sıradanlığındandı elbet. Belki de ona daha iyi bakmak, onda çizgilerin ötesini, önünü ve arkasını görmek gerekiyordu. Biz çok zaman gördüğümüzle yetiniriz, görünenin sınırlarını zorlamayı düşünmeyiz. Bakmak, daha da bakmak, sonra bir daha bakmak gerekir anlamak için. *Madam Bovary*'yi bir okuyuşta tüketemezsiniz.

"Maurice Utrillo bir yalnızdır. O insan olarak ve sanatçı olarak yalnız yaşadı."

Maurice Utrillo bu çocuksu kişinin sanatını izlemiş olabilir miydi? Neden olmasın! Sanatçı pekçok kaynaktan etkilenen kişidir. Hele Maurice Utrillo gibi daha dünyaya gözünü açarken resimle yüzyüze gelmiş biriyse. O ressam Suzanne Valadon'un babası belirsiz oğluydu, gözünü bir ressamlar çevresine açmıştı. Babası belki de Montmartre ortamının ilginç kişiliklerinden Boissy adlı bir bohemdi. Boissy sıradanın altında bir ressamdı. Oğluna bir ad bile bırakmadı ama soyaçekim üzerinden alkolikliği bıraktı. Küçük çocuk anneannesinin koltuğu altında, kapalı ve bunaltıcı bir ortamda büyüdü. Annesinin adına vaftiz edilmiş olan bu çocuk ispanyol ressamı ve eleştirmecisi Miguel Utrillo y Molinas'dan yakınlık gördü ve onun adını aldı. O sıra ana oğulun yaşamına Paul Mousis adlı bir adam girdi, bu adam bir zaman sonra ressam Suzanne Valadon'la evlendi. İyi de oldu, anayı da oğlunu da sefillikten kurtardı. Onları Montmartre'da bir eve taşıdı ve oğlanın eğitimiyle ilgilenmeye başladı. Ne var ki cin gibi zeki Maurice eğitimini sürdüremedi ve bir bankada işe girdi. Bundan sonrası gerçek anlamda düşüştür, babadan kalan alkol tutkunluğunun etkin kılınmasıyla belirgindir. R. Negri, Maurice'in beş yaşından sonra sütün yerine şarabı koymuş olduğunu anlatır. Artık onun için alkol her şey demektir, yaşamın tek anlamı gibidir. Ressam olan annesi belki alkolden vazgeçer diye onu resme yöneltmekle iyi etmiştir: alkol tutkusunun sonu gelmemiştir ama böylece sanat tarihinin en büyük adlarından biri doğmaya başlamıştır.

Utrillo kendi dünyasından insanlığa açılır

Resim yaptığı zamanlar dünyadan iyice kopar, hiçbir şeyi gözü görmez olur. Her zaman yabancı olduğu ve hiçbir zaman alışamayacağı gerçeklikler dünyasından pek güzel kaçmayı başarır böylece. Suzanne Valadon bir zaman sonra Paul Mousis'den ayrılınca parasızlık anayı ve oğulu iyiden iyiye sarsar. İnsanlarla hiçbir bağı olmayan ve serseri yaşamı sürdürmekten başka bir şey beceremeyen bu adam bundan böyle yalnızca içki parası bulmak için resim yapacaktır. Resim yapmak zorundadır, bu bir ölüm kalım sorunudur. Elinden gelen tek şey resim yapmaktır. Bazen bir şişe şaraba bir tablosunu verir. Ne var ki tabloları piyasada yeri ya da karşılığı olan şeyler değildir, ancak elden ona buna pazarlanabilen şeylerdir. "Maurice Utrillo bir yalnızdır. O insan olarak ve sanatçı olarak yalnız yaşadı" diyen R. Négri onun hiçbir zaman kuramları savunmak adına kavgaya giren, dünyaya yeni yorumlar getirmeye kalkan, bildiriler sunmaya çalışan biri olmadığını söyler: "O basitçe kendisidir." Onun renklerle ve biçimlerle ördüğü şiiri, bir çocuğun saf bakışlarını andıran şiiri burada başlar. Kendi dünyasına kapanmıştır, renkleri ve biçimleri kullanarak kendi dünyasından bütün dünyaya ya da insanlığa açılır. Toplumdışı bir

görünümü vardır, toplumdışı da olsa insanlığın içindedir: tartışma denen şeye yabancıdır, kuramsal düzeydeki tüm sorunlardan habersizdir. Bununla birlikte o basbayağı yeni zamanların çocuğudur: XIX. yüzyılın kalıtını edinmiştir. O istemese de zamanın sorunları onun varlığına işler, onun dünyasına izinsiz girer. "Onun doğa karşısındaki tutumu izlenimcilerin gözlemleyici dinginliğini yansıtmaz, işkence gören ve acı çeken bir ruhun boğuntulu arayışını yansıtır, bu ruhun duygusal başıboşluğu Paris banliyösünün yoksul sokaklarında ve sefil semtlerinde kendini gösterir" (R. Négri).

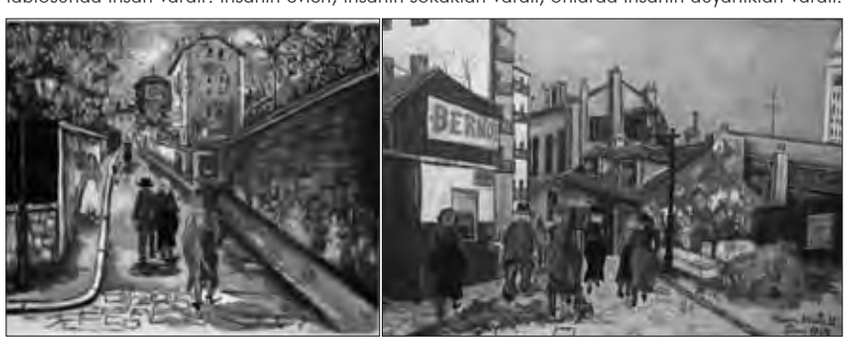
Dünyayla bağının son derece sınırlı olması dünyaya dar açılardan bakması sonucunu getirmiştir. Dünyaya geniş açılardan bakacak gücü yoktu ki. Donanımı sıradanın da altındadır. Maurice Utrillo ufku geniş bir sanatçı değildir. Alkolün iyiden iyiye daralttığı bir açıdan dünyaya bakar ve elbette çok şey görmez ama gene de çok şey görür. Gördüğü hemen hemen yalnızca sokaklardır. Estetik açıdan Maurice Utrillo'da bizi ilgilendiren de budur: dar açılara sığdırdığı o büyük insani zenginliktir. Çizdiği hep kent görünümleridir ancak o görünümlerde bir ya da birkaç bakışla ya da çıplak gözle kolay kolay görülemeyecek bir şeyler görür. Bu bir sokaktır ama onda sizi birdenbire yakalayan ve alıp götüren bir şeyler vardır. Sokağın içine çekilirsiniz. Buna renklerin çağrısı da diyebiliriz, biçimlerin sessizlik içinde oluşturulmuş görkemi de diyebiliriz. Gerçekte daha geniş açıdan bakmak uygun olur. Dünyaya bir Picasso gibi, bir Balzac gibi, bir Baudelaire gibi, bir Beethoven gibi bakmak. Ancak dar açılardan bakıldığında da görülebilecek pekçok güzellik vardır: bunu bize doğrulayanların başında Maurice Utrillo gelir. Önemli olan, daha önce de dediğimiz gibi, dar açılardan bakmak değil baktığını iyi görmektir. Yalnızlık, dünyadan kaçış, kendine kapanma eğilimi zorunlu olarak bizim açılarımızı daraltır. Gerçekte yalnızlık dediğimiz şey çok daha geniş açılardan bakan sanatçıların da sorunuydu. Ama onlar yalnızlığın üstüne çıkabilmişlerdir. Bütün dünyaya açılmayı başardığımız zaman ne kadar yalnız da olsak yalnız değilizdir. Geniş açılar sağlıklı birikimlerin ürünüdür daha çok.

Sanatçı, yalnızlığı zorunlu olarak yaşayacaktır

Yalnızlık sanatçının değişmeyen barınağı, zorunlu korunma noktasıdır, aynı zamanda gözlem kulesidir. Yalnızlık sanatçının kendini sancılar içinde durmadan doğurduğu yerdir. Sanatta her şey bir yalnızlık temelinde anlatımını bulur, bir yalnızlık kaynağından bütün bir dünyaya yayılır: zaman zaman yatağından taşar ve önüne çıkan her gerçekliğe kendi renklerini verir. Dünyayı yorumlamak demek bütün bir gerçekliği özgün bilinç koşullarında öznelliğin çok özel renklerine boyamak demektir. Yalnız kendi gözüyle görebilen doğru görebilir. Bize en doğruyu gösterecek ortak bir göz yoktur. Bu yüzden doğalcılığın verimi her zaman kısır olacaktır. Kendi olmak tüm yaşamda ama en çok da sanatta gereklidir ve belirleyicidir. Genel anlamda insan yalnızlığı yalnızca katlanılası bir şey olarak düşünür, yalnızlığı cennettekilerin bile kolay kolay katlanamayacağı bir sıkıntılı durum diye görür. Oysa sanatçı daha baştan bu konuda belli bir benimseme içine girmiştir. Bir tür katlanmadır belki de bu ya da bir tür çileciliktir. Sanatta kalacaksa insan, yalnızlığı bir zorunluluk olarak yaşayacaktır. Beethoven kibirli biri olmadığını, insanlardan kaçmadığını, ancak birilerine ayıracak vaktinin de olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Bir tür adanmışlıktı bu. Vakti olan Beethoven garip bir Beethoven'dir ama o vakti de olsa yalnız olacaktır ya da kendiyle olacaktır. Sanatçı kadar kendine gereksinimi olan bir başka insan yoktur. Sanatçı yalnızlığı bir zorunluluk olarak görürken onu neredeyse bir arayış yöntemi olarak benimser.

Maurice Utrillo gerçekten ilginç bir örnektir. O dönemde Paris'de kenti çizen başka ressamlar da vardı, herbiri kenti kendine göre çiziyordu. Zaten resmi yapılabilecek olan hep aynı evler aynı sokaklar değil miydi? Ne var ki Utrillo her çizdiğini tutkuyla ya da aşkla çiziyordu. Bu garip adam sanatına bütün varlığını katabilmiş çok az sanatçıdan biridir. O resim yaparken dünya bir bayram yeriydi. Çizerken kolay kolay ulaşılamaz olan bir şeyi, yalnız kendisinin görebildiği bir şeyi bulup çıkarıyor gibiydi. Bir çırpınış gibi algılanabilecek bir kurtuluş denemesiydi belki de bu. Bir yanı dünyaya karşı koymak olan şey bir yanı dünyaya yerleşmek olan şeydi. Onu başkalarından ayıran özelliği buydu: resmi bir iç gereklilik olarak yaşıyordu. Bir evi, bir sokağı, bir köşebaşını çizen her ressam bir "tarz" tutturmuştur. Utrillo'nun "tarz"ı tüm hesapların ve tüm öngörülerin dışında bir gerçekleştirme edimiydi. Resim onun için dünyada olmanın, ona pek de sahip çıkmayan dünyaya sıkı sıkıya tutunmanın, onu ikide bir elinin tersiyle iten yaşama, ona hep kötü davranan yaşama sessiz sessiz sokulmanın tek yoluydu. Bu bir yüzsüzlük değil

Utrillo tam anlamıyla bir insan araştırmacısıdır: insanı başköşeye oturtmuş olmasa da her tablosunda insan vardır: insanın evleri, insanın sokakları vardır, onlarda insanın duyarlıkları vardır.

bir varolma biçimidir. Bu yüzden onun gözünde kaçınılmaz olan tek şeydi resim. Kalanı pek de önemli değildi.

Demek ki dar açılar her zaman verimsiz, evrensele kapalı, insandan kopuk değildir. Açı olmak elbette her zaman önemlidir, ama dar açı ya da geniş açı olmak her zaman kişilerin yaşam koşullarıyla, yaşama verdikleri anlamlarla, yaşamdan neyi bekleyip neyi beklemedikleriyle ilgilidir. Basit bir yapıt bütün bir dünyaya açılma konusunda son derece iyi düşünülmüş dolgun ve çokyönlü bir yapıttan çok daha yakın olabilir bize. Maurice Utrillo'da sokakların arkasındakileri göremedik, evlerin içini de göremedik, insanların yüz çizgilerini de gözlemleyemedik, o el kol sallayışlarda, o bakışlarda, o yüz çizgilerinde beliren anlamı bulamadık. Bununla birlikte onda insanı bulduk. İnsansız sokaklarda insanı nasıl bulduğumuzu anlamak elbette zor olmayacaktır: o sokaklar sokak olmaktan ötede insan elinden çıkmış güzelliklerle bezeliydi ve bu güzellikleri görebilmek için de ressam gözüyle bakabilmek gerekiyordu. Sokağın şiirini yakalamak her sanatçının kolayca gerçekleştirebildiği bir iş olmasa gerek.

Her geçek yapıt bize yeni bir anlam sunar

Evet, bu durum hem bir uyum hem bir aykırılık durumudur. Sanatçı ürktüğü, gizlerine giremediği, yasalarına uyum sağlayamadığı bir dünyada yaşar. Tek yapabileceği şey kendini anlamak adına dünyayı yorumlamaktır. Her şeyi anlamış olanlar hiçbir şey anlamamış olanlardır: onlar sanattan da bir şey anlamazlar. Dünyayı yorumlamadan kendimize dünyada bir yer açamayız. Toplumda eriyip çıkmak her kişinin yapabileceği iş değildir, sanatçı bunu hiç yapamaz. Toplumsallıkta en etkin kişi sanatçıysa toplumda erimeyi bilemediği içindir. Sanat yapmak topluma ve her şeye direnmektir, böylece gerçek toplumsallığı gerçekleştirmektir. Sanatçının kaba anlamda her toplumsallaşma girişimi, ki buna **toplumda erime** girişimi de diyebiliriz, başarısızlıkla son bulacaktır. Toplumsal yaşamın yırtıcısıdır sanatçı. O bu yüzden her zaman bozgundadır, bir türlü alışamadığı bir toplumda sürgündür. Dünya üstüne üstüne gelir onun: o zaman yapılacak tek şey dünyayı kendine göre bir kere daha kurmaktır, ona kendi yasalarını benimsetmektir. Dünyaya bir anlam ya da anlamlar yüklemektir bu. Ortaya konan şey hem dünyanın kendi anlamıdır hem de sanatçının dünyaya verdiği özel anlamdır: ikisi aynı şeydir, bir türlü ayrıştıramadığımız bu iki şey aynı şeydir. Sanatçı dünyayı kendine göre yorumlarken bize de kendimizle ve dünyayla ilgili, dünyayla ilişkilerimizle ilgili bir bilinçlenme olanağı sağlar. Her gerçek sanatçıyla biz dünyanın gizlerine yeniden gireriz: bu biraz da kendi gizlerimizdir. Her gerçek yapıt bize dünyayla ilgili bütünsel bir anlam sunar. Varlığın en doğru ve en geniş biçimde açınlandığı yer sanattır. İster geniş açılardan ister dar açılardan bakarak…

Canlı insan gözündeki çubuk fotoreseptörlerinin ilk defa çekilen tarihi görüntüleri

Bilim insanları, "çubuk" adı verilen küçük ışık algılayıcı reseptör hücrelerini canlı bir gözde açıkça ve direkt olarak ilk defa görüntülediler. Araştırmacılar, yıldız ve galaksilerin uzaklıklarını belirlemede gökbilimcilerin kullandığı teknolojiyle aynı olan uyarlanabilir optikler (Adaptive Optics; AO) kullanarak, gözün hücresel şeklini eşi görülmemiş bir detayla gözlemlediler. Bu yenilik dejeneratif göz kusurlarının teşhisi, erken tanısı ve daha etkili tedavi yöntemleri açısından doktorlara yardımcı olacak.

"Tedavi yöntemleri; sadece gelişmesi bakımından, kurtarmak için çalıştığınız hücrelerin görme yeteneğinin yeniden görme sürecindeki kritik bir adımını temsil eder." diyor New York'ta Rachester Üniversitesi'nde araştırmacı olan Alfredo Dubra ve devam ediyor: "Göz hastalığının erken teşhis edilmesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya gerek bile yoktur."

"Retina hastalığının saptanmasındaki önemli engellerden biri, hasta tarafından algılanana kadar ya da klinik yöntemlerle teşhis edilene kadar önemli hücresel hasarların oluşmuş olmasıdır." diyor Wisconsin Tıp Koleji (MCW) üyesi Joseph Carroll.

Göz kusurlarının araştırılmasında, teşhisinde ve tedavisinde yeni ufuklar açan bu buluş, gelişmiş uyarılabilir bir görüntüleme tasarım sistemi. Dubra ve çalışma arkadaşları cihazın çözünürlüğünü, optik limiti yaklaşık 2 mikron (1 mikron, milimetrenin 1/1.000 ne eşittir) yani insan gözündeki tek bir çubuk reseptörünün çapı olarak ayarlayabildiler.

Çubuk reseptörleri, koni reseptörlerinden sayıca daha fazla bulunur ve ışığa daha duyarlıdırlar. Optik tasarım yöntemi ile bu bilgi Durab'ın ekibi tarafından başarıyla kanıtlandı. Üstelik retinanın merkezindeki (sarı nokta) en küçük koni hücreleri açıkça görüntülendi. "Çubuk hücreleri merkezsel retina bölgesinde daha azdır" bilgisi doğrulandı.

"Bu, gerçekten heyecan verici bir buluş" diyor Indiana Üniversitesi'nde Profesör Steve Burns. "Görüntülenen bitişik çubuk mozaik hücreleri, bize retina üzerinde kör edici hastalıkların yeni bir sınıfının etkisi üzerinde çalışmamıza izin verecek. Müdahale için en uygun göz hastalıklarının birçoğu çubuk hücrelerini etkilediği için, bu hastalıkların tedavisinde en uygun yöntemlerin belirlenmesi için önemli bir araç haline getirilmelidir bu buluş."

Uyarlanabilir optik (AO) yöntemi

Astronomide, uyarlanabilir optik (AO), Dünya atmosferinin bulanık etkisini (yıldız ışığından parıldayan etkiyi kaldırma ve çok keskin ışık noktaları olarak kozmik nesneleri oluşturma gibi) düzeltebilir. AO sistemi ya bir yıldızın yakınındaki "parıltı" şeklinde ya da lazer teleskopları tarafından üst atmosferde üretilen yapay bir "rehber yıldız" şeklinde bir referans noktasına gerek duyuyor. Görüntülenen referans noktası aracılığıyla, AO sistemlerde, atmosferde oluşan tam fakat zıt bozulmalar oluşturmak için deforme ayna kullanılıyor. Sonuç, çözünürlüğü çok daha yüksek, net bir resim.

Tıpkı ışığın atmosferi geçmesi gibi gözün ön kısmından geçen ışık da

Bilim insanları Ay'da, Dünya ile eşdeğer miktarda su bulunduğunu keşfettiler

Brown Üniversitesi bünyesinde bir araştırma ekibi, aya ait erimiş kalıntılarda ilk defa olarak suyun varlığını tespit ettiler. Bu ölçümler, Ay'ın manto tabakasının bazı bölümlerindeki su miktarının Dünya'nın üst mantosunda bulunan su miktarı kadar çok olabileceğini gösteriyor.

Ölçüm yapılan kalıntılar, erimiş kaya kristalleri içindeki küçük küreciklerdir. Bu kristaller patlamalar sırasında oluşan volkanik cam döküntüleri içinde bulunmaktadır. *Science Express*'te yayınlanan yeni bulgular; Ay magmasının içerdiği su miktarının önceki çalışmalarda gösterilenden 100 kat daha fazla olduğunu gösteriyor.

Bu bulgu, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında NASA'nın Apollo görevleri ile Ay'dan getirilen volkanik camlarda, su ve diğer uçucu maddeler üzerine yapılan yıllar süren araştırmaların bir sonucu. *Nature* dergisinde 2008 yılında yayımlanan ve Brown Üniversitesi'nden Profesör Alberto Saal tarafından yönetilen çalışmada, suyun varlığına dair ilk basit kanıtlar sunulmuş ve yapılan modellemelerle patlamadan önce magmada ne kadar su olduğu belirlenmeye çalışılmış.

Prof. Saal; "2008 yılındaki çalışmada Ay'dan gelen magma kalıntılarındaki ilkel su miktarının Dünya'nın üst mantosundan yüzeye çıkmış lavdaki su miktarı ile aynı olabileceğini söylemiştik. Şimdi ise bunun gerçek olduğunu kanıtladık." dedi.

Bu yeni bulguya Brown Üniversitesi lisans öğrencisi olan Thomas Weinreich'dan kritik bir destek geldi. Weinreich, magmadan

Brown Üniversitesi bilimcileri, Ay zemini numunelerinde çok küçük erimiş kalıntılar buldular. Bu kalıntılar Ay'daki su miktarını anlamak için yapılacak ölçümlere yeni bir kapı açtı.

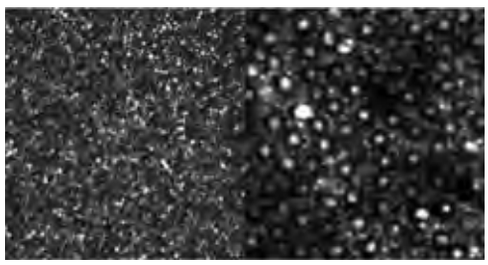

eğri ve bozuk olur. Bu bozukluk insanın görüşü ölçeğinde önemsiz olsa da tıbbi görüntülemenin mikroskobik alanında önemli bir engel teşkil eder.

1997 yılında, Rachester Üniversitesi'nden David Williams, insan gözü içinde çalışabilmesi için uyarlanabilir optik teknolojisini kullanılabileceğini ilk defa kanıtlayan bir gruba öncülük etti. Uyarlanabilir optik oftalmaskobu (göz aynası) olarak adlandırılan bu yöntemde, fundus kamera ile elde edilen görüntünün bulanıklığını düzeltmek için kullanılan bir referans noktası oluşturur. Bugün, fundus kamera uygulanabilir optik görüntüleme lazer oftalmaskobu olarak bilinen görüntüleme için çoğunlukla ikinci bir lazer ile değiştirilir. Retina boyunca hareket ederek ve yol boyunca bozulmaları düzelterek bir CRT monitörünün görüntü işleme yöntemiyle aynı şekilde çizgi-çizgi görüntü ortaya çıkar.

Önceki AO yöntemleri etkin biçimde koni hücrelerini gösterebiliyordu ve yüksek çözünürlüklü retina görüntüleme araştırmasının dayanak noktasıydı; fakat küçük çubuk hücreleri açık ve bitişik gözlemlerde anlaşılmıyordu.

Çubuk reseptörlerinin görüntüsünü açıkça alabilen uyarlanabilir optik aletlerinin tasarımındaki buluş Dubra'ya göre; "utanç verici derecede basit ve iyi bilinen denklemlere ve kavramlara" dayanıyor. Aletin içindeki üç boyutlu yapıda mercek görevi gören küresel aynalar basitçe katlanarak retinanın görüntü kalitesi, bitişik çubuk mozaiklerini yeterince açık bir biçimde çözebilmek için retinanın foveal merkezindeki bütün koni mozaikleri gibi geliştirildi.

Soldaki resimde, retinanın merkezindeki (sarı benekteki) küçük koni reseptörleri gösteriliyor. Sağdaki resimde ise daha eksantrik bir retina yeri (büyük parlak noktalar bulunan, koni reseptörlerinin etrafını siyah halkaların sardığı ve küçük noktalarla çevrelenmiş çubuk reseptörlerinin bulunduğu) gösterilmektedir.

"Mükemmel uyarlanabilir optik kontrol ve görme sistemi hakkında bilgi sahibi olan araştırmacılar, biyomedikal görüntüleme ve görüntü bilimi alanlarında büyük ilerleme kaydetti." diyor Burns.

Doktorlara yeni tedavi yöntemleri

Araştırmacılara göre, bir sonraki adımları, yaygın olarak kullanılabilen bir klinik modem geliştirmek olacak. Benzer bir görev de tanı ve tedavi ile ilgili klinik kararları yönlendirecek sözlü AO görüntü sanatının basitleştirilmesi ve öğretilmesi.

Doktorların 5-10 yıl içinde, yaşayan insan gözünde görünüp ölçülebilir belirli çubuk reseptörlerindeki hassaslık ve açıklığa dikkatlice bakabilecekleri umuluyor. Bu yeni buluş sayesinde daha önce yapılmamış yöntemler mümkün olacak: Özel çubuk reseptörlerindeki bozuklukların fenotipteki yansımasını tam olarak tanımlamak, hastalığın ilk belirtisinde erken tedavi uygulayabilmek ve hatta tek tek hücrelerin belirli bir tedaviye nasıl cevap verdiklerini belirlemek.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/110608123010.htm

Hazırlayan: Sibel Karaman
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

gelen erimiş kalıntıları bularak, ekibin patlama öncesindeki su konsantrasyonunu ölçmesinin ve sonuç olarak da Ay'ın içindeki su miktarının tahmin edilmesinin önünü açtı. Weinreich, Apollo 17 görevi sırasında astronot Harrison Schmitt tarafından keşfedilen yüksek titanyum oranına sahip "turuncu toprak" tanelerinden binlercesini samanlıkta iğne arar gibi tek tek araştırdı. Makalenin ikinci yazarı olan Weinreich "Üzerinde sadece bazı siyah lekelere sahip temiz bir örnek gibi görünüyordu" diyor.

Göktaşları ile karşılaştırıldığında Dünya ve Güneş Sistemi'ndeki diğer iç gezegenler nispeten daha az su ve uçucu madde içerir. Bu değişken maddeler gezegen oluşumu sırasında iç Güneş Sistemi'nde bol miktarda bulunmamaktaydı. Ay üzerinde daha az miktarda bulunan bu uçucu maddelerin de yüksek sıcaklık oluşturan büyük çarpışma sonucu oluştuğu düşünülüyordu. Fakat bu yeni araştırma bu teorinin tekrar ele alınması gerektiğini gösteriyor.

Washington Carnegie Enstitüsü jeokimyacısı ve bu çalışmanın başyazarı olan Erik Hauri; "Gezegen içinin erime noktası, gezegene ait volkanın yeri ve döküntü tarzı gibi tektonik davranışların hesaplanmasında suyun kritik bir rolü vardır. Ay'da ve iç Güneş Sistemi'nde belirlenmiş bu volkanik cam örneklerinden daha önemli örnekler düşünemeyiz." diyor.

Araştırma ekibi su içeriğini NanoSIMS 50L iyon mikroskobu kullanarak ölçtü.

Ekibin bir üyesi olan Case Western Reserve Üniversitesi'nden James Van Orman, "Çoğu volkanik döküntünün tersine, erimiş kalıntılar kristalin içine gömülüdür. Kristal suyun ve diğer uçucuların dışarı çıkmasını engeller. Bu kristaller Ay'ın içindeki su miktarının bilinmesi için açılmış en önemli penceredir." diyor.

Bu çalışma aynı zamanda çeşitli NASA görevleri ile belirlenmiş, Ay'ın kutuplarındaki kraterlerde tespit edilen su-buz kaynağının ortaya çıkarılmasında bir dönüm noktası oldu. Bu buz şimdiye kadar kuyruklu yıldız ve göktaşları etkilerine dayandırılmıştı. Fakat buzun bir kısmının Ay magmasının patlaması ile salınan sudan kaynaklanmış olma olasılığı var.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com /releases/2011/05/110526141400.htm

Hazırlayan: Tuğçe Önür
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Yeni bir genetik teknikle deri hücreleri beyin hücrelerine dönüştürüldü

Bilimde çığır açan yeni bir araştırma, ergin deri hücrelerinin, kök hücre aşamasından geçmeden, direkt olarak beyin hücresi oluşturmak üzere yeniden programlanabileceğini kanıtladı. Tahmin edilemeyecek kadar basit olan teknik, fetal süreçte beyin hücresi oluşumunda aktif olduğu bilinen üç genin, deri hücrelerinde aktive edilmesinden oluşmaktadır. Bu yeni teknik kök hücre araştırmaları sırasında karşılaşılan birçok etik ikilemi ortadan kaldıracaktır.

İsveç'in Lund Üniversitesi'nden bir grup bilim insanı, tarihte ilk kez insan derisinden alınan hücrelerden belirli tipteki sinir hücrelerini üretmeyi başardı. Fibroblast olarak adlandırılan bağ doku hücrelerinin, sinir hücresi oluşturmak üzere tekrar programlanması, hücre transplantasyonunda potansiyel yeni alanlar yaratacak. Bu keşif gösteriyor ki ergin hücrelerin değişim kapasitesi ve fonksiyonel özellikleri hakkındaki görüşler tam temelinden değişime uğruyor. Lund Üniversitesi araştırmacıları, başlangıç noktası olarak kök hücreler yerine ergin hücreleri alarak embriyonik kök hücre çalışmaları üzerindeki etik problemleri de başlarından savmış oluyorlar.

Araştırma grubunun lideri Malin Parmar, fibroblastların yeni talimatları ne kadar iyi algıladığını gördüklerinde çok şaşırdı: "Biz gerçekten bu tekniğin işe yarayacağını düşünmedik, başlangıçta bu sadece ilginç bir deneydi. Sonrasında ise hücrelerin sürpriz bir biçimde talimatlara uyduğunu gözlemledik." *Proceedings of the National Academy of Sciences*'ın son sayısında yayımlanan bu araştırma gösteriyor ki deri hücreleri spesifik sinir hücrelerine dönüştürülebilir.

İki genin daha aktive edildiği ileri deneylerde, araştırmacılar Parkinson hastalığına yakalanan kişilerde ölü durumda olan dopamin beyin hücrelerini ürettiler. Araştırmanın bulguları sinir hücresi üretiminde, transplant olarak hastanın kendi hücrelerinin kullanımına olanak sağlıyor. Bu hücreler pek çok nörodejeneratif hastalıklar için de hastalık modelleri olarak kullanılıyor.

Eski yeniden programlama sistemlerinden farklı olarak, bu sistemde hücreler IPS olarak bilinen pluripotent kök hücrelerine dönüştürülmüyor; yani kök hücre aşamasına gelmeden direkt olarak deri hücrelerinden sinir hücrelerine dönüştürülüyor. Kök hücre aşamasının bu şekilde atlanması da, hücreler transplante edildiğinde oluşabilecek olan tümör riskini büyük olasılıkla ortadan kaldıracak.

Direkt dönüştürme tekniğinin klinik olarak uygulanabilmesinin önünde, bu yeni sinir hücrelerinin nasıl hayatta kalacaklarına ve beyinde nasıl işlev göstereceklerine dair yapılması gereken pek çok deney var. Gelecek için bu araştırmanın sağladığı ise, doktorların hastaların ihtiyacı olan sinir hücrelerini basit birer deri veya saç hücresinden elde edebilecekleri gerçeğidir. Buna ek olarak, hastanın kendi vücudundan alınıp belirli bir şekilde tasarlanan hücrelerin, hastanın bağışıklık sistemi tarafından bir bağışçıdan alınan hücrelerden çok daha iyi bir biçimde kabul edileceği addediliyor.

"Bu uzun bir koşudaki büyük bir fikir. Umarız ki bir hastadan biyopsi yapılarak dopamin hücreleri alınsın ve ardından Parkinson hastalığının tedavisi olarak transplant edilsin." diyor şu an başka tür beyin hücrelerinin oluşumu için yeni teknikler bulma konusunda çalışan Malin Parmar.

Kaynak: ScienceDaily (June 13, 2011)
http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/110609084815.htm

Hazırlayan:
Simin Ecem Yıldız
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Küresel ölçekli denizel yokoluş kapıda

Uluslararası bir panelde bir araya gelen deniz araştırmacıları, Dünya okyanuslarının insanlık tarihinde görülmemiş bir yokoluş tehdidi altında olduğu konusunda uyardı. Okyanus üzerinde stres yaratan faktörlerin toplu etkilerinin değerlendirildiği uluslararası ve disiplinlerarası çalıştayda kirlilik, asitlenme, ısınma, aşırı avlanma ve oksijensizleşme başlıkları incelendi. Yayınlanan raporda şu sonuçlara yer verildi:

- Okyanuslar üzerindeki stres yaratıcı faktörlerin birleşimi Dünya'nın daha önce karşılaştığı büyük tür yokoluşlarıyla ilişkilendirilen koşulları yaratmaktadır.

- Okyanuslardaki bozulma hızı tahmin edilenden çok daha hızlıdır.

- Daha önceden tanımlanmış olumsuz etkilerin bazılarının, tahmin edilen en olumsuz senaryolardan dahi daha kötü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

- Tahmin edilemez değişim hızı nedeniyle yorum yapmak güç olsa da, küresel bir yokoluş tehdidi, mercanlar gibi denizel canlıların yokoluşuyla baş gösterebilir.

Bulguların şok edici olduğunu belirten araştırmacılar, durumun çok ciddi olduğunu ve derhal her seviyede harekete geçilmesi gerektiğine dikkat çekiyorlar. Oxford Üniversitesi'nde toplanan çalıştayda, insan etkisinin olduğu küresel iklim değişikliğine ek olarak, aşırı avlanmanın, çiftliklerden suya verilen besin ve minerallerin gelecekte değil, şimdiden okyanus sağlığında dramatik bir bozulmaya yol açtığı ortaya kondu. Dünya tarihinde bilinen kitlesel yokoluşların hepsine eşlik eden üç ana faktörde artış olduğu belirlendi: hipoksia yani oksijen azlığı, anoksia yani oksijen yokluğu ve okyanuslardaki ısınma ve beraberindeki asitlenme. Bu zarar eğilimi devam ederse, ye-

Hepimiz mutantız!

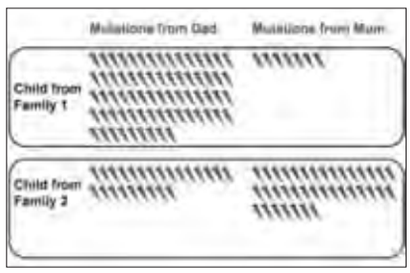
Her birimiz ebeveynlerimizden gelen genomumuzda yaklaşık 60 yeni mutasyon taşırız. Bu çarpıcı rakam ilk kez doğrudan tüm insan genomunda yeni mutasyon ölçümüyle gösterildi.

Projeye başlarken araştırmacılar ilk olarak şu soruyu cevaplamaya çalıştı: bir çocuk kaç tane yeni mutasyona sahip olur ve bu mutasyonların çoğu anne veya babadan mı geliyor? Araştırmacılar doğruca 1000 Genom Projesindeki tüm insan genom dizilimini kullanarak iki ailedeki mutasyonları ölçtüler. Sonuçlar, insan genomunun tüm diğer genomlar gibi mutasyonlarla değiştiğini ortaya çıkardı. Yumurta veya sperm hücrelerinde oluşan mutasyonlar ailelerimizde görülmeyen "yeni" mutasyonlar olacaktır.

DNA'mızdaki çeşitliliğin çoğu ailemizden gelen genlerin yeniden karılmasıyla oluştuğu halde, farklılığımızı oluşturan nihai kaynak yeni mutasyonlardır. Yeni mutasyonlar teknik olarak son derece zor oluşur. Ortalama her yeni nesilde, DNA'nın 100 milyon harfinden sadece 1'inde değişim olur (insan DNA'sı yaklaşık 3 milyar harften-bazdan oluşuyor).

Proje kapsamında Wellcome Trust Sanger Enstitüsü'nde çalışan araştırmacı Dr Matt Hurles, "biz insan genetikçilerinin, cinsiyete veya insan topluluklarına bağlı olarak mutasyon oranlarında farklılık olabileceği yönünde düşüncelerimiz var" diyor ve ekliyor "şu an bazı ailelerde mutasyonların çoğunun anneden, başka ailelerde ise çoğunun babadan kaynaklandığını biliyoruz. Bu durum şaşırtıcı. Çünkü beklenti, spermin yapabildiği gibi (yumurtanın tersine) genomun sayısız kere kopyalanması nedeniyle bütün ailelerde mutasyonların çoğunun babadan geleceği yönündeydi." Projenin diğer ortağı Montreal Üniversitesi'nden Prof. Philip Awadalla ise "bugün yeni gelişen teknolojiler ve analitik algoritmalar sayesinde önceki hipotezlerimizi test edebiliyoruz. Bunlar yeni mutasyonları anlamamıza olanak sağlıyor" diyor.

Bu konuya ilişkin veriler, bir çocuk ve ebeveynleri içeren iki ailenin dikkatli çalışmasından geldi. Projedeki araştırmacılar, ebeveynlerin genomlarında olmayan çocuklardaki mevcut yeni mutasyonları aradılar. Genom dizilimindeki yaklaşık 6000 olası mutasyon yerine baktılar. Mutasyonları ebeveyn üreme hücrelerinde meydana gelenler ve çocuğun yaşamı boyunca meydana gelenler diye ayırdılar. Evrimsel açıdan önemli olan, sperm ve yumurta hücresindeki mutasyon oranlarıdır. Dikkat çekici olan, bir ailede mutasyonların yüzde 92'si, diğer ailede ise sadece yüzde 32'si babadan türemişti. Bu sonuçlar-

da beklenen olmamıştı.

Araştırma ekibi, her vakada tek bir çocuğa baktı. Dolayısıyla, bu çalışma çerçevesinde yeni mutasyonların sayısındaki çeşitliliğin ebeveynlerin mutasyon süreçleri arasındaki farklılıklardan mı, yoksa her bir babanın spermleri ve her bir annenin yumurtaları arasında olan farklılıklardan mı kaynaklandığını söylemek mümkün değil.

Ancak yeni teknolojiler ve algoritmalar, ekibin yeni bilinmeyenleri yanıtlamak için daha fazla aileye bakmasını sağladı. Ve yeni mutasyon oranlarına dair yanıt, ebeveyn yaşlarının ve ebeveynlerin farklı çevresel şartlara maruz kalmasının etkili olduğu yönünde. Önemli noktalardan bir tanesi de bir çocuğa ebeveyninden geçen mutasyon sayısı ebeveynden ebeveyne 10 kata kadar değişim gösteriyor olması.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/110613012758.htm
http://www.1000genomes.org/about

Hazırlayan:
Zelal Özgür Durmuş
Marmara Üniversitesi

ni bir yokoluş olayının kaçınılmaz olduğu sonucuna varan panel çeşitli örnekler sundu:

- CO_2'nin okyanus tarafından emilme miktarı şimdiden, deniz canlı gruplarının yaklaşık yüzde 50'sinin ortadan kaybolmasıyla so-

nuçlanan 55 milyon yıl önceki son kitlesel yokoluş esnasındaki oranı aşmış durumda.

- 1998'de sadece tek bir bölgede gerçekleşen mercan ağarması tüm Dünya'daki tropik mercanların yüzde 16'sının ölümüne neden oldu.

- Aşırı avlanma nedeniyle bazı ticari balık türlerinin stokları yüzde 90'dan fazla azaldı.

- Deterjanlarda kullanılan sentetik koku vericiler ve kimyasallardan oluşan kirleticilerin kutup denizlerinde dahi izine rastlanıyor. Kimyasallar, deniz canlılarının da sindirdiği okyanustaki minik plastik parçaları tarafından emiliyor.

Yayınlanan raporda daha iyi koruma politikalarına ve yönetimsel düzenlemelere dair önerilerine de yer veren uzmanlar, okyanusun ve barındırdığı ekosistemlerin bozulmuş olan sağlığının devam eden bu tehditler altında toparlanmasının mümkün olmadığı görüşünde.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/ 110621101453.htm

Hazırlayan:
İstem Fer
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Uçarken kaydedilen en küçük böcek

Hollanda'nın Wageningen Üniversitesi'nin uçuş sanatçıları yaklaşık 1 mm kanat açıklığına sahip parazit yaban arısını yüksek hızlı kamerayla kayda alabilen ilk kişiler olmayı başardı. Ekip bu küçük böceklerin saniyede 22.000 kare resmini aldı. Bu da bir televizyon ekranının gösterebileceğinden yaklaşık olarak 900 kat daha hızlı. Yani televizyon gösterdiği bir görüntüden diğerine geçene kadar yaban arısı kanatlarını 14 kez çırpmış oluyor.

Bu, yaşarlarsa içlerinden zamanla zararlı tırtıllar gelişecek olan yumurtaları öldürerek ekinleri koruyan biyolojik ekin koruyucularının, yani diğer deyişle parazit yaban arılarının uçuş davranışlarının gözlemlenmesi açısından da bir ilk. Daha önceden de parazit yaban arılarının kelebekler gibi büyük böceklerin üstünde ücretsiz seyahat yaptıkları biliniyordu, ama şimdiye kadar bu yaban arılarının kelebeklere ve onların yumurtalarına kadar uçmayı nasıl başardıklarını görebilen olmamıştı.

Yüksek hızlı videolar parazit yaban arılarının havaya nasıl sıçradıklarını, zarifçe kanat çırptıklarını, sonra nasıl iniş yaptıklarını, bazen de nasıl cesurca kafaları üstüne iniş yaptıklarını gösterdi. Bununla birlikte -yeni görüntüler ortaya çıktıkça- görüldü ki yaban arısı belli bir uzaklığı saniyede 350 kez kanat çırparak uçmayı başarabiliyordu. Bu böcek yaklaşık olarak bir gramın sadece 40.000 de 1'i kadar olsa da aslında bilinen en küçük böcek değil. Tanzanya parazit yaban arısı 0,3 milimetreden daha küçük kanat açıklığıyla bu yaban arısından yaklaşık 3 kat daha küçük. Bu son derece küçük böcek henüz özel olarak çoğaltılamadığından sadece yaban hayatta bulunup filme alınabilir.

Videolar Wageningen Üniversitesi araştırmacıları tarafından Fantom yüksek hızlı kameralar kullanılarak yapıldı. Aynı kamera daha sonra "Flight Artists" projesine başvuran amatör doğa gözlemcilerinin, sanatçıların ve hobi fotoğrafçılarının da ulaşabileceği şekilde yeniden yapılacak. Projenin amacı insanları bu bilimsel araştırmaya kuşlar, yarasalar, böcekler ve hatta tohumların uçuşları vasıtasıyla katmak. Katılımcılar, onları büyüleyecek olan doğadaki uçan canlıların resimlerini çekmek için en yeni yüksek hızlı video tekniklerini kullanacaklar. Çıplak gözle görülemeyecek detayları kaydetmek için çeşitli özel lensler, ışıklar ve arazi imkânları mevcut. Gözle görülememeleri çok küçük olduklarından ya da gözlemleyenler için çok hızlı olmalarından kaynaklanıyor. Henüz sadece 54 katılımcı bu sıra dışı kamerayı kullanabilecek şekilde eğitildi.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/05/110525105832.htm

Çeviren: A.Güven AKÇAY
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Örümcekler sualtında nasıl nefes alırlar?

Su örümcekleri, dalgıç hücrelerini/keselerini havayla doldurmak için su yüzeyine çıkmaları hariç tüm yaşamlarını sualtında geçirirler. Roger Seymour ve Stefan Hetz kabarcıklardaki oksijen seviyesini ölçene kadar henüz kimse örümceklerin sualtında ne kadar uzun süre kalabileceğini bilmiyordu. Dalış hücrelerinin sudaki oksijeni emen solungaç gibi çalıştığını ve örümceklerin sadece günde bir kere hava kaynaklarını yenilemek için yüzeye çıkmaya ihtiyaç duyduklarını buldular.

Bir göletin derinliklerine bakarak, yüzeyin hemen altında dönüp duran ve vızıldayan böcekleri gözlemek zordur. Ancak bu durum bir tür örümcek için ise geçerli değil: dalış hücresi örümceği (su örümceği): *Argyroneta aquatica.*

Adelaide Üniversitesi'nden Roger Seymour bu örümceğin ikonik bir hayvan olduğunu, küçük bir çocukken göletlerle ilgili popüler literatürde bu örümceklerle ilgili şeyler okuduğunu söylüyor. Seymour'a göre her örümcek, bitki örtüsü yüzeyinin altında ipekten bir ağ inşa eder ve onu karnı üzerinde aşağı taşıdığı hava ile doldurur. Bu örümcekler tüm yaşamlarını sualtında geçirirler, yumurtalarını bile dalış hücrelerine koyarlar. Suda yaşayan böceklerin sudaki oksijeni karınları boyunca yayılmış ince hava kabarcıkları yoluyla nasıl ayrıştırdığını keşfetmek için Optode ismindeki oksijen ölçen aygıtı kullanan Seymour, kendi Optode'unu test etmek için diğer küçük kabarcıkları arıyordu.

Seymour'un aklına ünlü su örümceği gelmiş. Almanya'daki Humboldt Üniversitesi'nden Stefan Hetz'e olasılıktan söz edince, Hetz bu fikrin üzerine atlamış. Seymour'u laboratuarına davet etmiş ve iki araştırmacı, dalış hücrelerini nasıl kullandıklarını öğrenmek için bazı eklembacaklıları toplamaya karar vermişler. Araştırmacılar *Journal of Experimental Biology*'de, örümceklerin, dalış hücrelerini, yüzeyin altında gizli kalması için sudaki oksijeni ayrıştıran solungaç gibi kullanabildiklerini keşfettiklerini yazdılar.

600.000 yıllık mamut kemiklerinden çıkarılan proteinler

York ve Manchester Üniversitelerinden araştırmacılar 600.000 yıllık mamut kemiklerinden başarılı bir şekilde protein ayıkladılar ve eski fosillerin tanımlanması için bir yol açtılar.

Biyo-arkeologlar, ultra yüksek çözünürlükte kütle spektrometresi kullanarak, 1990'da Norfolk falezlerinde bulunmuş bozkır mamutu iskeleti olan "Batı Runton Fili"ne ait kollajen dizisini bütüne yakın halde üretmeyi başardılar. Tam iskeletin yüzde 85'lik kısmı -ki bu yüzde bugüne kadar Dünya'da bulunan kendi türünün en eksiksiz örneğidir- Norwich'de Norfolk Müzeler ve Arkeoloji Servisi tarafından korunuyor.

York Üniversitesi Arkeoloji bölümünden biyo-arkeolog Profesör Matthew Collins: "Zaman derinliği kesinlikle dikkat çekiyor. Birkaç yıl öncesine kadar, Batı Runton Fili'ndeki gibi iyi korunmuş olsa bile, bu yaşta bir iskelete ait kollajen bulabileceğimize inanmıyorduk. Proteinin uygun bir yapıda, DNA'ya oranla 10 kat daha uzun süre kalabileceğine inanıyoruz. Normalde DNA Kuzey Avrupa'daki sadece 100.000 yıla kadar giden keşiflerde kullanışlı oluyor. Buradan çıkarılan sonuçlar gösteriyor ki, kollajen sekanslama çok eski soyu tükenmiş canlıları incelemede kullanılabilir. Ayrıca eski bölgeleri incelemede ve kemik kalıntılarını tanımlamada da yarar sağlar." diyor.

Manchester Üniversitesi Yaşam Bilimleri Fakültesi'nden Dr. Mike Buckley da, "Çoğu omurgalı hayvanda yaygın olarak bulunan ve oldukça önemli olan bu protein, uzun süredir kayıp olan genetik bilgiyi edinmek için ideal bir hedeftir." diyor.

Kollajen sekanslama York Üniversitesi'ndeki Kütle Spektrometresinde Mükemmellik Merkezi'nde gerçekleştirildi. Muhtemelen sekanslanan en eski proteinler olan bazı kısa aminoasit zincirleri, tartışmalı olsa da dinozor fosillerinden kaynaklanıyor.

Mamut ve mastodonların sekanslanmasını içeren araştırma, Geochimica et Cosmochimica Acta dergisinde de yayınlanan bir çalışmanın parçasını oluşturdu. Batı Runton Fili, diğer mamutlar, modern filler ve mastodonlar ile karşılaştırıldı. Fosilin yaşına rağmen, elde edilen yeterli peptidler Batı Runton iskeletinin fil ailesinden olduğunu gösteriyordu. Ayrıca fil ve mamut kolajlarını ayırt etmek için uygun sekans varyasyonları vardı.

Norfolk Müzeler ve Arkeoloji Servisi'nde araştırmacı ve yazar Nigel Larkin şunları söylüyor:

"Batı Runton fillerinde olağandışı bir şekilde neredeyse eksiksiz iskelet var. Buzul Çağından önce, bu hayvanlar hayattayken, bugün Afrika'dakinden çok daha büyük benekli sırtlanlar birçok karkası (vücut leşini) temizliyordu ve kemikleri de etlerle birlikte yiyorlardı. Bu nedenle aynı zaman diliminde bulunan birçok fosil tek bir kemik ya da kemik parçacığından oluşuyordu ve bu da onları tanımlamayı zorlaştırıyordu. Kollajen sekanslama, en küçük kemik parçaları tarafından temsil edilmelerine rağmen türleri tanımlamada yardımcı olacaktır. Dolayısıyla bu araştırma yalnızca Norwich'deki Norfolk Müzeler ve Arkeoloji Servisi için değil tüm dünyadaki kemikler, müzelerdeki arkeolojik ve paleontolojik koleksiyonlardaki kemik parçaları ve arkeoloji birimleri için oldukça önemli."

Kaynak:http://www.sciencedaily.com/releases/2011/03/110330101036.htm

Hazırlayan: Büşra Ahata
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Ne yazık ki, dalış hücresi örümcekleri Avrupa'da giderek daha az bulunuyor. Yakalanması zor hayvanları toplama izni alan araştırmacıların sonunda Eider Nehri'nde şansları açılmış. "Benim felsefem bazı ölçümler yapmak ve hayret etmek. Çünkü doğayı gözlemlerseniz, o size hayal edebileceğinizden çok daha fazlasını söyler." diyor Seymour. Laboratuvara döndükten sonra, örümceklerin en zor koşullarda nasıl geçindiğini öğrenmek için sıcak, durgun ve yabani otlarla dolu göletteki koşulların kopyasını üretmişler.

İkili, örümceklerin kendi pırıltılı dalış hücrelerini yapmalarını izledikten sonra, hayvanın nasıl tepki vereceğini görmek için oksijen ölçen Optode'u dikkatlice kabarcığın içine sokmuşlar. Mucizevi bir şekilde, örümcek sakin kalmış, böylece ekip de oksijen seviyesini kaydetmeye devam edebilmiş. "O zaman bana örümceklerin ne kadar oksijen tükettiğini öğrenmek için kabarcığı respirometre olarak kullanabilirmişiz gibi geldi" diyor Seymour.

Öncelikle kabarcıktan ve çevresindeki sudan bir dizi oksijen ölçümleri aldıktan sonra, kabarcığın içine akan oksijen miktarını hesaplamışlar. Daha sonra örümceğin oksijen tüketim hızını hesaplamışlar ve dalış hücresinin durgun sudaki oksijeni sıcak bir günde bile ayrıştırdığını bulmuşlar. Su örümceklerinin metabolizma hızı yavaştı ve avının geçmesini bekleyen diğer örümceklerinkine benziyordu.

Fakat kabarcıktan suya azot yayıldığı için, örümceklerin oksijen gereksinimlerini karşılamasına rağmen, kabarcık durmadan büzülüyordu. Bu durum dalış hücresini yeniden doldurmak için örümceği yüzeye çıkmak zorunda bırakıyordu. Peki, kabarcık, örümceğin hava yüzeyine doğru hareketlenmesi gerekmeden, ne kadar uzun süre dayanabilir? Azotun kabarcık dışına difüzyonunu hesapladıktan sonra Seymour ve Hetz, örümceklerin bir günden daha uzun bir süre harekete geçmediklerini görünce çok şaşırmışlar.

"Eski literatür, örümceklerin gün boyunca 20-40 dakika sıklıkta yüzeye çıkmak zorunda olduklarını öne sürüyordu" diyor Seymour. "Yeni bulgular ışığında şunu söyleyebiliriz: Örümceklerin kabarcıktaki havayı yenilemek için yüzeye gitmek zorunda kalmadan uzun süre hareketsiz kalması onlara avantaj sağlar. Bu durumda sadece kendilerini avcılardan korumakla kalmaz, aynı zamanda yakınlarına gelen potansiyel avı da uyarmamış olurlar." diye ekliyor.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/110609105527.htm

Hazırlayan: Öznur Pehlivan
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Ölümcül bakteriler antibiyotiklere karşı direnç geliştirebilirler

Translational Genomics Araştırma Enstitüsü'nün (TGen) yeni çalışmasına göre, ölümcül bakteriler insana özgü proteinleri taklit ederek antibiyotiklere karşı dirençlerini geliştirebiliyorlar.

Public Library of Science tarafından yayımlanan *PLos ONE* adlı online bir dergide çıkan araştırmaya göre; Moleküler Taklit (Molecular Mimicry) işlemi, birçoğu önceden antibiyotiklerle kolayca tedavi edilebilen bakteriyel patojenlerin son yıllarda tekrardan belirerek son derece bulaşıcı olmasını ve ciddi sağlık tehdidi oluşturmasını açıklamada yardımcı olabilir.

TGen Patojen Genomik Bölümü'nde yardımcı doçent ve bu çalışmanın başyazarı olan Dr. Mia Champion, durumu "Bu mimikri sayesinde bakteri konağın tepkisine maruz kalmıyor, kısacası bağışıklık sistemimizden paçayı kurtarıyor." sözleriyle özetledi.

Araştırmacılar DNA'da depolanan milyarlarca genetik yönergeyi ayrıntılı olarak açıklayan "Genomik Dizileme" yöntemiyle, patojen bakterilerde, normalde birbirine akrabalık derecesi çok uzak olduğu halde, birçok metiltransferaz protein ailesinin çok benzer olduğunu ortaya çıkardılar. İşin şaşırtıcı tarafı ise bu proteinlerin insan, fare ve sıçan gibi konak canlılarda da bulunması.

Genomik karşılaştırmalar birçok bakteri türünün yanı sıra, bitkiler, hayvanlar ve insanlar arasında da yapıldı. Metiltransferaz proteininin bir ortoloğunun (yapısal olarak benzeri) insan DNA'sında da olduğu bulundu. Ortologların genel dizileri çok benzer olmasına rağmen, yapılan çalışma ile farklı organizmalarda, farklı aminoasit varyasyonlarına sahip protein bölgesi tanımlandı.

Dr. Champion bu çalışma hakkındaki fikirlerini şöyle belirtiyor: "Sonuçlar, *Francisella tularensis* proteininin, moleküler mimikri mekanizmasında rol aldığını gösteriyor. Bakteriyel patojenler, enfeksiyon sonrasında 200'den fazla 'efektör proteinleri" adı verilen proteinleri, vücudumuzda bulunan makrofaj hücrelerinin içine yığıyor. Bu proteinler insanlarda bulunan proteinlere fazlasıyla benzediklerinden, bizim proteinlerimizi taklit ederek bağışıklık sistemimizin tepkisini engelliyor ve sonuç olarak da patojenleri korumuş oluyor.

"Bu bulgular sadece *Francisella*'nın virülans gelişiminin iç yüzünü sunmakla kalmıyor, patojen-konak ilişkilerine yol açan moleküler mekanizmalar hakkında daha da kapsamlı ipuçları sunuyor.

"Yeni Nesil GenomeWide veri setleri aracılığıyla patojen ve insan proteinleri arasındaki küçük farklılıkların belirlenmesi moleküler hedefi geliştirilebilir ve böylece yeni ilaç tedavilerinin gelişimi sağlanabilir."

Kaynak : http://www.sciencedaily.com/releases/2011/06/ 110601161127.htm

Hazırlayan:
Nejdet Ayberk Erdoğan
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Vatikan Gözlemevi 2010 Yılı Raporu

Vatikan, bilim ile inancın kesişim noktasını bulmuş!

Vatikan Gözlemevi'nde bir yandan gökbilim araştırmacılarıyla evrene ilişkin araştırmalar sürerken diğer yandan da "Bilim ile inancın uyumlu bir biçimde birlikteliği nasıl gerçekleşir?" sorusuna açıklama getirmeye çalışıyorlarmış. İşte hazırladıkları rapordan birkaç inci: "ET'lerle karşılaştığında din varlığını sürdürebilecek mi?", "İnancın kuantum sıçramaları".

Prof. Dr. E. Rennan Pekünlü

Robert L. Park'ın *Superstition: Belief in the age of science* adlı kitabı Türkçeye *Batıl İnanç - Bilim Çağında İtikat* olarak çevrildi ve İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları arasında yer aldı. Bu kitaptan öğrendiğimize göre, John Templeon Vakfı, "Ruhsal gerçeklikleri araştırma veya keşfetme yönündeki ilerlemeler için Templeton ödülü (Templeton Prize for progress toward research or discoveries about spiritual realities)" veriyor. "Parasal ödül günümüzde 1,5 milyon dolardır. Bu ödül, Nobel Ödülü'nden daha fazla olması için her yıl yeniden ayarlanır". Richard Dawkins'in *Tanrı Yanılsaması* (The God Delusion) adlı kitabında da değindiği gibi, bu ödül, "din hakkında iyi şeyler söyleyen" bilim insanlarına veriliyor. Bu ödül sahiplerinin çoğu fizikçi ve evrenbilimcidir.

Rapordan "inciler":
"ET'lerle karşılaştığında din varlığını sürdürebilecek mi?", "İnancın kuantum sıçramaları"

Bir yandan Calvin geleneğine bağlı Presbyterian Protestan kilisesi diğer yandan Katolik kilisenin Vatikan Gözlemevi bilim ile dinin kesişim noktasını bulma çabalarını sürdürüyor. Bilim ile din geçmişte "kesişmişti"! Ve bu kesişmede dereler gibi kan akmıştı! Bruno, Galileo, Thomas Muenzer, vd. yakından bildiklerimiz. Ayrıntılar için F. Engels'in *Almanya'da Köylü Savaşları* eserine bakınız.

Bilim ve inanç

Vatikan Gözlemevi'nde bir yandan gökbilim araştırmacılarıyla evrene ilişkin araştırmalar sürerken diğer yandan da "Bilim ile inancın uyumlu bir biçimde birlikteliği nasıl gerçekleşir?" sorusuna açıklama getirmeye çalışıyorlarmış. Bu yöndeki çabalar gözlemevi çalışanlarının inanç ile usun birbirini tamamlamasına ilişkin verdikleri derslerde açıkça görülebilirmiş. Vatikan, "Bazı kültürel bağlamlarda din ile bilim sanki birbiriyle savaş durumundaymış gibi gösteriliyor. Ancak biz hem bilim insanı hem de inançlı kişilerin görüşleriyle farklı bir yaklaşım sunabiliriz" saptamasında bulunuyor. Bu açıdan Vatikan Gözlemevi bilim ile dinin kesişme noktasında olduğunu savunuyor.

İngiltere'yi ziyaretinde Papaz Benedict XVI, Katolik okullarda şöyle söylemiş: "İnsanlığın iyi bilim insanlarına gereksinimi var. Ancak, yaşamın dinsel ve ahlaki boyutunu dikkate almazsa bilimsel bakış açısı son derece dar bir bölgeye kısıtlanır; diğer yandan din de, eğer yaşamı anlamamızda bilimin yapmış olduğu katkıyı dikkate almazsa, kendisini dar kalıplara sokar. Gökbilimin insan kültüründeki rolü evrenin en büyük ölçeklerde resmini sergilemektir. Biz bunu gerçekleştirmekten mutluluk duyuyoruz."

Raporun "Bilim, Felsefe ve Teoloji" başlıklı bölümünde şunları okuyoruz:

"Doğa bilimlerini, felsefeyi ve teolojiyi içeren disiplinler arası çalışmalarda Stoeger 'ruh' kavramını zenginleştirme çabasındadır. Çalışması ruha ilişkin geleneksel Aristo/Thomistic yaklaşımıyla sürüyor: ruh, insan bedeninin sanal olmayan gerçel biçimidir. Çalışmanın doğal uzantısı ruhun dinamik dünyayla ilişkisini göstermek, insanın yaratıcı tanrıyla olan ilişkisini göstermek değildir. Ruhun bu ilişkisine en büyük dolaylı destek üç koldan geliyor: a) çağdaş biyolojiden; b) son zamanlarda bi-

linç üzerine yapılan indirgemeci olmayan çalışmalardan ve c) Katolik felsefe ve teolojiye ilişkin çağcıl araştırmalardan. Bu çalışma ruhun kendini nesnel bir biçimde gösterdiğini savunan teolojiyi güçlendirirken, nesnenin düalist yapısını savunan tehlikeli görüşten de uzak tutuyor."

Engizisyon'dan görüntüler.

Vatikan Gözlemevi'nin "Günümüzde Hiç Yoktan Yaradılış" konulu (Creatio ex Nihilo Today) dinler arası araştırma konferansında sunulan bildiriler Ekim 2010 tarihinde *Yaradılış ve Abraham'ın Tanrısı* (Creation and the God of Abraham) başlıklı kitapla yayınlandı (editor David B. Burrell, Carlo Cogliati, Janet M. Soskice ve William R. Stoeger, Cambridge University Press, 2010). Bu konferans 9-15 Temmuz 2006 tarihlerinde Castel Gandolfo'da yapıldı ve tek tanrılı dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinine inanan kişilere ev sahipliği yaptı.

Vatikan Gözlemevi kadrosuna giriş koşulu

Vatikan Gözlemevi kadrosuna katılmadan önce Gabriele Gionti 4 yıl süren teolojik eğitimini Berkeley'deki Santa Clara Üniversitesi Cizvit Teoloji Okulu'nda tamamlamış. Gionti teolojik çalışmalarını, Kutsal Teoloji Lisans Tezini (Sacred Theology Licentiate) savunarak yapmış. Tezin konusu, sicim kuramının savunduğu birden çok evrenin var olma olasılığına ilişkin tartışılan konularmış: *Multievrenlerde Teoloji?* (Theology in a Multiverse?). Bu tartışmalar Antropik İlke'nin canlanmasına ve Akıllı Tasarım'ın tartışılmasına neden olmuş. Bu tartışmanın canlı bir örneği olarak Susskind'in *Kozmik Alan: Sicim Kuramı ve Akıllı Tasarım İllüzyonu* (The Cosmic Landscape: String Theory and the illusion of the Intelligent Design) kitabı gösteriliyor. Bu tartışmalar çağımızdaki yeni ateizmin üzerinde büyük bir etki yapmış.

Eğitim ve halkla ilişkiler

Vatikan bu konuda da başarılı! Vatikan'a eğitim konusunda yardımcı olan Emmanuel M. Carreira İspanya, Ekvador ve Peru'daki üniversitelerde "Bilim ve İnanç" konusunda seminerler vermiş. Ekvador ve Peru'da 6 hafta kalmış ve toplam 60 konuşma yapmış. Vatikan müdür yardımcılarından Guy J. Consolmagno, ABD ve İngiltere'deki okul ve kilise gruplarına astronomi, kilise ve bilim konularında kamuya açık 57 konuşma yapmış. Uluslararası Astronomi Birliği'nin (IAU) Ulusal (İtalya) Komite Başkanı Christopher J. Corbally'nin 10-11 Aralık 2010 tarihlerinde Primland, Meadows of Dan, VA konuşmasının başlığı oldukça ilginç: "ET'lerle karşılaştığında din varlığını sürdürebilecek mi?" (Will Religion Survive An Encounter With Extraterrestrials?). Vatikan Gözlemevi Müdürü Jose G. Funes, Alberta Üniversitesi'nde (Edmonton) "Bilim ve İnanç birbiriyle niçin ilgilenir?" (Why Science and Faith Matter to Each Other?) başlıklı bir konuşma yapmış. Vatikan Gözlemevi bilim felsefecilerinden Alessandro Omizzolo, 2010 yılında birçok kuruluşta evrenin kozmolojik betimlemesiyle evrenin yaradılışına ilişkin *İncil* söylemlerinin ilişkisini anlatmış.

Christopher J. Corbally 3 Eylül 2010 tarihinde ABD Catholic sitesinin konuk blog'unda "İnancın kuantum sıçramaları" (Quantum leaps of faith) başlıklı bir söyleşide bulunmuş! (http://uscatholic.org/blog/2010/09/quantum-leaps-faith). Corbally söze şöyle başlamış:

"Basın yayın organları Stephan Hawking'in yeni kitabından (The Grand Design) oldukça provokatif alıntılar yapıp duruyor. Bu alıntılardan bir tanesi şöyle: 'Çekim denen bir yasa olduğu için evren kendisini hiç yoktan yaratabilir ve yaratacaktır. Kendiliğinden (spontaneous) yaradılış hiçliğin değil belli bir şeyin varlığının, evren niçin var, biz niçin varız'ın nedenidir'

"Ben bir Katolik'im, bu düşünceye şöyle düşünerek tepki gösterebilirim, 'Hawking kim olduğunu sanıyor, Tanrı mı?' Ancak ben aynı zamanda Hawking'in kozmolojisine saygı duyan bir Cizvit (Jesuit) gökbilimciyim. Eğer Hawking 'mekanik bir benzetmeyle' sav ileri sürüyorsa, gerçeği yalnızca fizik ve matematikle yorumluyorsa, o zaman kuantum çekim kuramı da kendiliğinden yaradılışa neden olur ve hiçlik yerine bir şeyin varlığının fiziksel nedeni olur.

"Felsefe, 'böylesi bir nedene gereksinim var mı yoksa çekim yasası 'oluşumu gerçekleştirdiği' için mi olmuştur?' sorusuna yanıt veremez. Bu soruya ancak teoloji yanıt verebilir. Yanıt, sevgisi sonsuz olan bir Yaratıcıyı gündeme getirir ve var olan her şey O'nun varlığına bağlıdır. Bu yanıt inananları, tanrılarının varlığının deneyimini yaşamış olanları zevkten titretir.

"Bu nedenle Hawking'in kitabını okumalıyım, bakalım benzetmeleri karıştırıyor mu, yoksa, provokatif de olsa, esas olarak uzman olduğu fiziğe mi bağlı kalıyor".

Raporun anımsattıkları!

Vatikan Gözlemevi 2010 Yıllık Raporu'nu okurken Denis Diderot'yu anımsadım: "Son imparator son papazın bağırsaklarından yapılan urganla boğulmadıkça insanlık özgürlüğüne kavuşamayacak!"

Sonra Alfred Hitchcock'u anımsadım. Richard Dawkins *Tanrı Yanılsaması* (The God Delusion) kitabında, Hitchcock'un İsviçre'de bir araba

Vatikan kafayı takmış: ET'lerle karşılaştığında din varlığını sürdürebilecek mi?

yolculuğu sırasında dışarıda, bir papazın elini bir çocuğun omuzuna koyup O'nunla konuşurken gördüğünü ve korku filmlerinin uzmanı Hitchcock'un, 'Yaşamımdaki en korkunç sahne' olarak betimlediğini ve arabanın pencere camını açıp 'Kaç çocuk kaç, yaşamını kurtarmak için kaç!' dediğini aktarıyor.

Sonra Prens Kropotkin'in *Karşılıklı Yardımlaşma* (Mutual Aid) yazısını anımsadım:

"İnsanlık tarihi, salınımı yüzyıllar süren sarkacı andırır. Uzun bir uyku döneminin ardından uyanma çağı başlar. Düşünce kendisini, dikkatli bir biçimde zincirlere vurmuş olan yöneticilerden, düzenin avukatlarından ve din adamlarından kurtarır.

"Düşünce, kendisine vurulan zincirleri parçalar. Kendisine öğretilmiş olan her şeyi ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirmeye başlar ve ortasında bir ot gibi yetiştiği dinsel, politik, yasal ve sosyal önyargıların kofluğunu açığa çıkarır. Yeni çıkış yolları aramaya başlar, yeni bulgularıyla bilgilerimizi zenginleştirir, yeni bilimsel alanlar üretir.

"Ancak düşüncenin kökleşmiş düşmanları -hükümet, yasa koyucu ve din adamları- kısa bir süre sonra yenilginin üstesinden gelip başlarını yine yeniden kaldırmaya başlar. Dağılmış olan güçlerini yavaş yavaş toparlarlar ve inançlarını, yasal kurallarını yeni koşullara ve gereksinimlere uygun olarak yeniden düzenlerler. Sonra, düşüncenin ve kişilerin köleliği olan yatkınlığından -ki bu yatkınlığı kendileri çok iyi bir biçimde ekerler- toplumun anlık örgütsüzlüğünden, bazı bireylerin tembelliğinden, diğerlerinin aç gözlülüğünden yararlanarak, sürüngenler gibi yavaş yavaş görevlerinin başına dönerler ve ilk olarak eğitim aracıyla çocukları esir alırlar.

"Çocuk zayıf bir ruh halindedir. Onu korkuyla sindirmek kolaydır. Onlar da bunu yapar. Çocuğu önce zayıflatırlar sonra ona cehennem işkencelerinden söz ederler. Çocuğun usunda, lanetlenmiş olan kişilerin ıstırabı ve tanrının intikamı gibi düşünceleri uyandırırlar. Hemen ardından devrimin korkunç yanlarına, bazı devrimcilerin aşırı uygulamalarına değinerek çocuğu 'düzenin bir dostu' yaparlar. Din adamları çocuğun yasa düşüncesine alışmasını sağlarlar, 'ilahi yasa' denen şeye uymasını isterler ve bu ilahi yasa gevezeliğiyle çocuğun sivil yasalara uyması sağlanır.

"Ve çok iyi bildiğimiz bu boyun eğme alışkanlığından yararlanarak bir sonraki neslin aşılanan bu dinsel sapıncı sürdürmesini sağlarlar. Bu dinsel sapınç hem köleleştirici hem de otoriterdir, çünkü otoriteyle kölelik kol kola gider."

Engels'in *Almanya'daki Köylü Savaşları* eseri geldi takıldı usuma:

Alfred Hitchcock bir araba yolculuğu sırasında, bir papazı elini bir çocuğun omuzuna koyup konuşurken görür, bunu "yaşamımdaki en korkunç sahne" olarak betimler ve arabanın camını açıp "kaç çocuk kaç, yaşamını kurtarmak için kaç!" der.

"Açıktır ki, bu koşullar altında feodalizme karşı yöneltilen tüm saldırılar, önce kiliseye yöneltilmiş oluyordu; tüm devrimci, sosyal ve politik doktrinler teolojik açıdan kâfirlik oluyordu. Var olan sosyal koşullara saldırabilmek için önce, toplumun tepesinde tıpkı azizlerin tepesindeki hale gibi duran kutsal hale (aureole) sökülüp alınmalıydı."

Kutsal hale? Nedir? Nasıl sökülür? Yine Engels'ten dinleyelim:

"Eylemlerinin ilk aşamasında Luther'in güçlü köylü yapısı, kendisini fırtınalı bir biçimde gösterdi. 'Eğer (Roma kilisesinin din adamlarının) saldırgan delilikleri sürecekse, bana öyle geliyor ki buna karşı yapılabilecek en iyi şey krallar ve prenslerin güç kullanması, kendilerini silahlandırması ve tüm dünyayı zehirleyen bu şeytanlara karşı saldırıya geçmeleri ve bu oyuna, lafla değil silahla bir son vermeleridir. Eğer hırsızlar kılıçla, katiller iple ve kâfirler ateşle cezalandırılıyorsa, biz de niçin elimizde silahla bu cehennemin öğretmenlerini, papaları, kardinalleri, başpiskoposları ve Roma Sodom'unun (kulampara - ERP) tüm tayfalarını ele geçirmiyoruz? Niçin ellerimizi bunların kanıyla yıkamıyoruz?'"

Sonra Bertrand Russell'ın *Niçin Hıristiyan değilim?* (Why I am not a Christian?) makalesindeki saptamaları anımsadım:

"Her şeyin temelinde korku yatar - bilinmeyenden korku, yenilgiden korku, ölümden korku. Korku zulmün atasıdır, bu nedenle zulüm ve dinin kol kola gidişine şaşmamalıyız… Tanrı kavramı eski Ortadoğu zorbalığından türetilmiştir. Özgür bir insan için değersiz bir kavramdır."

Son olarak da, Karl Marx'ın "Din insanlığın afyonudur" saptaması çınladı kulaklarımda!

"Bilim kuşku duyma kültürüdür" (R. Feynmann). Dinde ise kutsal kitaplarda yazılana kuşku duyamazsınız; ilahiyat doktorlarının yazdığı reçetedeki hapları olduğu gibi yutmak zorundasınız, çiğnemeye kalkarsanız acı gelebilir!

Özlem Özdemir ozlemozdemir@bilimvegelecek.com.tr

"Yakın plan" Yeni Türkiye Sineması

Zahit Atam
Söyleşi: Nalân Mahsereci

Sinema tarihçisi ve eleştirmeni Zahit Atam'ın, Yeni Türkiye sinemasını, sosyoekonomik, sosyokültürel, siyasal, psikanalitik ve estetik olarak analiz ettiği kapsamlı çalışması, *Yakın Plan Yeni Türkiye Sineması* kısa bir süre önce yayımlandı. Zahit Atam, yaklaşık 800 sayfalık bu kapsamlı çalışması ve bundan sonraki projeleriyle yeni sinemanın "yeni eleştirisine" giden yolu döşemeyi hedefliyor. Kitabın doyurucu içeriği hakkında bilgiyi söyleşide bulacaksınız. Burada kısaca, kitabın "ezber bozan" anlatım özelliklerinden söz etmek isterim. Yazar, ele aldığı ister bir yönetmen, ister bir film, ya da Türkiye ve hatta dünya olsun, konuyla ilgili zihninden geçen irili ufaklı tüm düşünceleri, imgeleri, kısaca tüm çağrışım bağlamını metne dahil etmiş. Herhangi bir arkadaşının filme dair bir yorumunu, yönetmenle bir vakit yaptığı sohbetten kalan izleri, kişisel bir deneyimini, analizleriyle iç içe geçirerek anlatıyor yazar. Bu anlamda metin, yazarın analizlerine, hangi zihinsel süreçlerden, hangi verilerin değerlendirmesinden geçerek ulaştığının bilgisini de içeriyor. Yaratıcı okumalara kapı açan, zihni kışkırtan bol malzemesi var kitabın. Örneğin, Kieslowski'nin bir metnini, kendi ele aldığı duruma uyarlayarak yeniden yazıyor yazar. Ya da kendi özyaşamöyküsünü, bir uzun şiirle anlatmayı yeğliyor. Zeki Demirkubuz ve Nuri Bilge Ceylan'ı, sanatlarını belirleyen psikolojik güdüler, film yapma yöntemleri, yönelimleri, sanatçı olarak sahip oldukları donatılar vs. açıdan kıyaslıyor, örneğin. Kitap, içeriğini de besleyen bu zengin anlatım özellikleriyle, sinemayla yakından olduğu kadar uzaktan da ilgilenen, okumayı, düşünmeyi, yorumlamayı seven okura, soluklu ve keyifli bir düşünsel yolculuk vaat ediyor.

"Yeni sinema"nın nesi yeni?

Öncelikle "yeni sinema", ülkemiz sinema tarihinin hangi dönemini işaret eden bir tanım? "Yeni" sıfatı, dil bağlamında ele aldığımızda, eskiden kopuş olmakla birlikte, bağrında eskinin kalıntılarını taşıyor olmaya, bir sürekliliğe de vurgu yapıyor. Yeni sinemanın tanımını kısaca verebilir misiniz?

Yeni Sinema ülkemizin en büyük iktisadi krizlerinden birinde doğmuştur: 5 Nisan 1994'deki krizi hatırlayanlar, doların 24 saat içinde 15 binden 50 bin liraya kadar çıktığını da hatırlarlar. Kitapta da anlattığım gibi, kriz sırasında dolarla borçlanarak *C Blok* filmini yapan Zeki Demirkubuz, filmi bitirdikten sonra Taksim Gezi Parkı'nda oturmuş düşünmektedir. O sıralarda Taksim'e büyük bir reklam panosu asılmıştı ve sürekli yenilenerek döviz fiyatlarını altyazıyla veriyordu. Zeki'nin anlattığına göre, bir sigara yakıp bitirmeden borcu artıyordu. Aynı şekilde 1994'te ilk uzun metrajlı kurmaca filmini çeken Yeşim Ustaoğlu'na, filmini sesli çektiği için Yeşilçam'da "kafayı yemiş kız" diyorlardı. Bunlar Yeni Sinemanın doğum anları. Peki, Yeni Sinemayı yeni yapan nedir? Bunun yanıtı çok uzun, kitap içinde yaklaşık 30 sayfada bu yeninin izine düşülerek kavramsal, estetik, siyasal, sosyolojik olarak çözümlenmeye çalışılıyor. En kısa haliyle Yeşilçam'ın ontolojik ve epistemolojik söyleminin seyirci nezdinde tümden itibar kaybettiği sırada, sinemanın tamamen yeni bir dille konuşması ve seyirciyle tümden farklı bir düzlemde ilişki kurması olarak nitelenebilir.

Yeni sinemanın muhalifliği

Yeni Sinema, doğduğu koşullar itibarıyla, 80 sonrasının depolitizasyonundan ne oranda etkilendi? Bu sinemanın iktidara karşı ciddi bir muhalefet içerdiği, böyle bir potansiyel taşıdığı söylenebilir mi?

Yeni Sinema büyük oranda Türkiye'de yaşanan depolitizasyon ve apolitikleşmede kendi köklerini bulmuştur, çünkü toplumun bizzat kendisi toplumsal ideallerden o kadar uzaklaşmıştı ki, bunun sonucunda insanların ilgi alanlarından, kişiler arasındaki en küçük ilişkilere kadar Amerika'ya özgü ahlaksız bir pragmatizm ve avantacılık/bir koyup üç alma düşüncesi, en genel anlamda gençlerin hedefi ve özlemi haline geliyordu. Bu anlamda hayatın içinde ahlaki bütün önermeler boşlukta sallanıyordu, toplum bir bütün olarak tepeden tırnağa ahlaki bir yozlaşma içindeydi; bundan ilk kaybeden kardeşlik/fraternite oldu. 12 Eylül ülkemizde bir yandan fiziksel tahribat yaratmış, öte yandan ise ahlaki/politik düzlemde tam bir travmaya dönüşmüştür. Dönemin en önemli karakteristiği çiftdinlilik ve riyayla belirlenmesidir. Çiftdinlilik dediğimiz şey en yalın haliyle, bir insanın nasıl bir Türkiye sorusuna verdiği yanıtla belirlendi. İnsanlar aynı anda 1. İstediğim Türkiye'nin bu olmadığı kesin, 2. Benim istediğim Türkiye'nin gerçekleşmeyeceği ise daha kesin, diyorlardı. Bunun sonucunda istemedikleri ve onaylamadıkları bir hayatın içinde, kendilerine önerilen rollere göre hareket ediyorlardı. İnsanlarımız, hiçbir şeye inanmayan ve her şeyi satmaya hazır ilişkilerin içinde birbirlerine satarak ve taciz ederek, tam bir kakofoni içinde hayatı yıpratarak uzlaşmayı ve kendi kimliklerini yok etmeyi seçtiler; başka çaresi yok diye de yaptıklarını meşrulaştırıyorlardı. Yeni sinema bu anlamda bu sürecin yitik insan öykülerini anlatır, ama ciddi bir muhalif kimliği yoktur. Buradaki paradoks şudur, sinemanın ciddi olarak muhalif olabilmesi için ciddi bir toplumsal muhalefetin olması gerekir, onun yerine sinema ken-

Yakın Plan Yeni Türkiye Sineması, Zahit Atam, Cadde Yayınları, Mayıs 2011, 778 s.

dini ikame edemez. Bu nedenle sinema aslında iktidar ve onun erk alanının dışında toplumsal yıkım alanında gezinerek yeni bir mücadele alanı tarif etti ve doğrudan muhalefetten uzak durdu; bu ara bölgeyi daha güvenli buldu.

Dört kurucu yönetmen: Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Derviş Zaim, Yeşim Ustaoğlu

Kitabın adı ve kapağıyla yüz yüze gelen her kişinin aklına aynı soru gelecektir sanırım: Yeni Türkiye Sineması denilince ele alınan neden yalnızca bu dört yönetmen? Özellikle son yıllarda sinema üreten yeni yeni pek çok insan olduğu düşünülürse?

Ben Yeni Sinemanın üretim tarzını, estetik olarak dilini, toplumbilimsel olarak toplum tasavvurlarını kuran, yolu açan yönetmenleri inceledim; diğerleri bu yol üzerinde değişiklikler yaptılar, ama bu yol büyük oranda 94-99 arasında inşa edilmiş halini korudu. Ele aldığım yönetmenler yalnızca "kurucu yönetmenlerdir", yeni sinemanın bütünü değil, kuruluş ve yerleşme dönemlerinin analiziyle yetinmez kitap, yeni sinemayı genel olarak yalnızca Türkiye değil, ama genel bir dünya tahlilinin içine yerleştirir. Ama yalnızca kurucuların filmlerinin estetik/politik/toplumbilimsel ve elbette psikanalitik söylemlerini inceler. Yeni sinemanın diğer önemli filmleri ve yönetmenlerinin kariyerleri ikinci bir ciltte inceleyeceğim. Ama tekrar etmekte yarar var, kitabın genel planda Türkiye'de siyasal iktidarın tanımlanması ve siyasal iktisadının genel karakteristikleri ile ülkemiz ve dünyadaki gelişmelerin içine yerleştirilmesi gibi diğer sinema kitaplarında hiç olmayan bir derinlikte bağlamı vardır; yani genel anlamda sinemanın ekonomipolitiği formüle edilerek, bu gidişat içinde yeni sinemanın özgül bağlamı teorikleştirilmeye de çalışılmıştır.

Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Yeşim Ustaoğlu ve Derviş Zaim sinemasını teker cümleyle tanımlayın desek, ne söylersiniz?..

Bu sorunun en kısa yanıtı aslında her birinin sorunsalını ifade etmek olacak sanıyorum. Nuri Bilge Ceylan, genel karakteristik özellikleriyle Doğulu bir toplumu (Türkiye) Batının eleştirel gerçekçilik geleneğinin estetik biçimiyle anlatır. Aynı zamanda Türkiye belirli bir modernizasyon ve Batılılaşma sürecinden geçtiği için büyük oranda Doğu/Batı tartışmalarının içinde yer alır; yani modernizasyon ve Batılılaşma Nuri Bilge filmlerinin en geniş anlamda bağlamını oluşturur. Estetik olarak seyirci filmlerde büyük oranda karakterlere dokunamaz denli kendini uzak hisseder, ama aynı oranda anlatılan karakterlerin ve sembollerin kendi tarihinde o kadar canlı olduğunu da görür.

Zeki Demirkubuz, 1980 travmasının doğrudan anlatıcısıdır, bu travma Türkiye'de büyük oranda bir çiftdinli alan yaratmış, ahlaki olarak toplumu riyakârlıkla şekillendirmiştir, bu anlamda Zeki dünya görüşü olarak pesimisttir ve itiraf alanına seyirciyi çeker, filmleri buram buram doğululuk ve tutku içerir. Karakterlerin itinayla kendileriyle çelişmeleri esastır.

Derviş Zaim iki darbe görmüştür, biri 10 yaşındayken Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesidir, ikincisi ise 18 yaşındayken eğitim amaçlı geldiği Türkiye'deki 12 Eylül askeri darbesidir. Bu nedenle Derviş'in problematiği özgürlük/statüko/iktidara karşı bir hareket alanı arayışı arasında gezinir. Bu anlamda Derviş, belirli açılardan kültürlerarasılık ve metinlerarasılık alanlarında gezinerek, belirli bir ironiyi her zaman içererek ve iktidarın ayak oyunlarının toplumdaki insanlara yansımalarını sorgulayarak belirlenmiştir. Aynı zamanda filmleri sanat tarihindeki pek çok akıma göndermelerde bulunur. Ülkemizde ne yazık ki bunlar sadece geleneksel Türk sanatları başlığında dile getirilir, oysa Derviş'in filmleri Batılı ve Doğulu birçok sanata ve biçimsel aranışlara göndermeleri içerir. Bu kutsal metinlerin hikâyeleri de olabilir, Batılı sanat formları da, geleneksel sanatlar da.

Yeşim Ustaoğlu 78 kuşağından gelir, aslında dört yönetmenin dördü de bu kuşağın üyesidir. Ama Ustaoğlu'nun özelliği, 78 kuşağının ideallerini, siyasal görüşlerini, dünya görüşünü ve belirli açılardan bir insan olarak varoluş alanlarını, yani toplumsal gerçeklikle kişinin kendini tanımladığı alanda kuşağının ideallerini, elbette bir gelişim ve değişim geçirdikten sonra, günümüzün sosyal gerçekliği ile ilişkilendirerek anlatmasıdır. Bu anlamda siyasal göndermelerin en diri, muhalif kimliğin en canlı ve net olduğu filmlerdir; günümüz toplumunun bireylerinin nasıl bir bütün olarak yıkıntılarla, iletişimsizlikle ve boşlukta gezinerek yaşadığı güçlü bir biçimde açığa çıkartılır. Zeki'nin filmlerinde ikiyüzlülük ve pesimistlik genel insan karakterleri olarak dışavurulurken,Yeşim'in filmlerinde bunlar tarihselleştirilir, siyasi iktidarın insanlara bıraktığı yaşam alanı olarak formüle edilir, bu sınırlara karşı direniş ve mücadele kişilerin gerçek kimlikleriyle buluşma çabasının parçası olarak resmedilir.

> *"Yeni sinema iktidar ve onun erk alanının dışında 12 Eylül'ün yol açtığı toplumsal yıkım alanlarında gezinerek yeni bir mücadele alanı tarif etti ve doğrudan muhalefetten uzak durdu; bu ara bölgeyi daha güvenli buldu."*

Psikanaliz Türkiye'yi anlamak için doğru anahtar mıdır?

Yeni Türkiye Sinemasının ortaya çıktığı koşulları, dünya konjonktürünü de kapsayacak şekilde, Türkiye için siyasi, sosyoekonomik, sosyokültürel açıdan tahlil ediyorsunuz. Bu tahliller sırasında yer yer psikanalitik yorumlarınız da giriyor devreye. Sadece yönetmenleri ve sorunsallarını değil, toplumu tahlil ederken de kullanıyorsunuz psikanalizi. Sizce psikanaliz toplumu anlamada doğru bir anahtar mıdır?

Psikanaliz meselesinin tarihi ülkemizde gerçekten ilginçtir. 1980 öncesinde ülkemizde psikiyatriste gitmek bir tür lanetli bir şeydi; toplumdan yalıtılma nedeniydi, genel olarak delilik kategorisiyle ilişkilendirilirdi. Freud yalnızca tıp fakültelerinde değinilerek geçilen bir isimdi. 1980 sonrasında ilk önce Freud'un kitapları çevrildi, daha sonra ise, burası olgusal olarak bir gerçektir, toplumda psikiyatri meşrulaştı; psikiyatriste gitmek bir eğilim haline geldi, sorunlarıyla baş edemeyen insanların

sayısında bir patlama yaşandı, geçmişte "ahlaksız bir yıkıcı olarak görülen Freud" psikodinamik psikiyatri içinde güçlendi, güçlü bir eğilim haline geldi. Aynı zamanda dünya genelinde sanat eserlerinin yorumlanmasında da psikanalizin ne kadar güçlü bir yorum alanı olduğu ülkemizde ilk kez kabul edildi, meşrulaştı.

Bunun yanı sıra, psikanaliz bilimi toplumbilimler içinde de yaygınlaştı, aynı meşrulaşma sürecinden geçti. Bir başka önemli sorun daha ortaya çıktı; psikiyatrinin uygulama alanlarının genişlemesine karşılık gelmeyen bir biçimde, psikanalitik kavramları çok ucuz olarak kullanan ve sanat eserleri ve toplumsal kavramları ucuzlatan bir eğilim de öne çıktı. Şunu söylemek istiyorum, özellikle sanat eleştirisi alanında, psikanalizin temel eserleri okunmadan, bir tür el kitaplarından öğrenilmiş ucuz kavramlarla hem eserleri hem de toplumları değerlendiren yaklaşım, insanların büyük oranda bunlara karşı tepkili olmasını sağladı, gerçekten de ucuz etin yahnisi iyi olmaz.

Ama eğer psikanaliz derinlemesine öğrenilir ve sağlıklı bir uygulaması yapılırsa, durum değişir, yani lafını bilerek konuşmak her zaman esastır. Örneğin Nuri Bilge Ceylan, sanatla kurduğu ilişki anlamında, nevrotik karakteri için sinemanın ne kadar iyi geldiğini açıkça söyler. Aynı şekilde Yeşim Ustaoğlu Türkiye'nin 1980 darbesiyle tepkisel ve ergen bir toplum olarak şekillendiğini söyler. Bu açıdan şunu net olarak söylemek gerekir, her birisi psikanalitik yaklaşımın kavramları olan nevrotik karakter ve sanatın nevroza terapötik etkisi olması ile Türkiye'de toplumun gerçekliği kavrayışında ve ona karşı gösterdiği tavırda ergen tavra sahip olmasını, kuramsal ve toplumsal olarak inceleyince neler görmekteyiz: Yanıt çok basit genel toplumsal eğilimler. Örneğin gerçekliği inandığı ve yaşanılası bir düzene dönüştürme gücü, 12 Eylül ile aldığı ağır siyasi baskı nedeniyle elinden alınmış toplumun bu travmanın etkisiyle nevrotik karakterli olması son derece normaldir. Aynı şekilde, tarihle ve toplumsal ideallerle derinlemesine bir ilişki kuramayan bir toplumun, iktidarın ayak oyunlarıyla yapbozla oluşturulmuş tepki alanında, tavırlarını sürekli şiddeti ve tepkiselliği anıştıracak bir şekilde, üstelik süreç içinde olgunlaşmaya adım atmadan ve kendi tekzibini siyasal tavırlarında içerecek şekilde dışavurması normal değil midir? Aynı şekilde, 12 Eylül öncesinde insanlar hayata 10'lu yaşlarda atılırken, siyasal kimlikler bu yaşlarda netleşmeye başlarken, darbeden sonra hayata atılma, elinden bir iş gelme yaşının 25'i hatta 30'u bulmasına, insanların üniversiteyi bitirdikten sonra bile ne yapacağını bilmeden çeşitli işlere bulaşmasına, hatta hayata adım atmayı geciktirmek için itinayla yükseklisans yapmak için çabalamasına ne demeliyiz? Toplumumuzda meclisteki tartışmasından, berberindeki memleket meselelerini değerlendirmesine, seçim kampanyalarından, üniversite kantinlerinde yapılan siyasal değerlendirmelere kadar, bilip bilmeden konuşmak esastır, ergenlikte asılı kalmıştır, tepkiseldir ve değerlendirmeleri şiddetle doludur. İktisadi hayatta lotaryacılık, siyasal ideallerde güçlü komutan ve şef ihtiyacı belirgindir. Bu açıdan ergen toplum değerlendirmesini, en yoğun siyasal filmleri yapan yönetmeninin söylemesi ilginç değil mi?

Zahit Atam, bu ve bundan sonraki çalışmalarıyla, "yeni sinemanın" "yeni eleştirisinin" zeminini inşa etmeyi hedefliyor.

Şunu söylemek istiyorum, ben gerek Türkiye'nin siyasal iktisadi değerlendirmelerinde, gerekse sanatçılarımızın ürettikleri filmlerdeki karakterlerin ve filmlerindeki estetik/yaratıcılık/toplumsal ilişkiler tasavvurlarını ele alırken psikanalitik kavramlar kullandım, bir yandan sosyolojik diğer yandan ise psikanalitik değerlendirmeleri iç içe kullandım.

Ama gerçek şudur ki ilk önce bu alanın kurucu metinlerini okudum, ikinci olarak, psikiyatrist olduktan sonra okuma yazmayı bırakmamış ve entelektüel açlığı hayat boyu devam edecek insanlara üç ayrı oturumda yaptığım çözümlemeleri sundum ve eleştirilerini aldım. Dahası yazdığım metinleri okudular, tartışmalar yaptık, önerilerini sundular. Bu anlamda lafımı bilerek kullandım, yani yahnide ucuz et kullanmadım. Psikanaliz ve toplumbilim açısından bakıldığında, örneğin 12 Eylül nasıl nitelenebilir? Gerçek şudur ki 1978 kuşağı kendisinden önceki hiçbir kuşakta görülmeyecek denli aşırı politikleşti ve iktidarı istedi, kendisi de toplum adına konuştu. Bu anlamda 1978-80 arasında bir tür babanın yani devletin ortadan çekildiği ve 12 Eylül darbesiyle bu kez baba olarak değil de şef olarak geri döndüğü, aşırı katı kurallar koyup, kendi yasalarını bizzat kendi elleriyle çiğnediği, şiddeti topluma bizzat kendi kurumsal kimliğiyle dayattığı süreç, aslında iktidar çekişmesine girer. Yani aslında devletin şefin etrafında toplanması ve iktidarı isteyen milletin ise kastre edilmesi, bunu yapmak içinde toplumun ideallerini yani Cumhuriyetin kimliğini, toplumumuzun gidişatını, yani geminin dümenini kırması olgusuyla karşılaşıyoruz. Bu anlamda toplum ne

yaparsa yapsın, önce şefe biat etmeli, ardından ise şefin icazeti ile bir şeyler yapmaya çalışmalıdır. Gerek Evren şahsında, günümüzde ise Tayyip Erdoğan şahsında, yeni bir şef yaratma, yeni bir ulu Hakan söylemi, otoriter, hesap vermez, vurduğu yerden ses getirir yaklaşımı, hatta toplumun azar işitmekten hastalıklı bir şekilde haz alması durumu, özgürlük ve onun taleplerinin ise toplum için yıkıcılık olarak değerlendirmesi ile karşılanması… Böylesine hastalıklı bir toplum için psikanalizin yaklaşımları çok doğurgan olmaz mıydı? Ya da Yeni Sinemanın filmlerinde çok sık olarak benliğin çözülmesinin konu olmasının nedenleri, insanlara kendini gerçekleştirme alanı sunulmamasından dolayı, gerçeklikle çatışmasından kaynaklanmaz mıydı? *Üç Maymun* adı, aslında bir toplumun gerçeklikle barışık olmamasından dolayı sinik bir tavra sürüklenmesi olarak okunamaz mıydı?

"Yeni eleştirinin altyapısını oluşturacak projelerim var"

Bundan sonraki çalışmalarınıza bakarsak, yolda neler var? Bilim ve Gelecek Kitaplığı'nın 50 Soruda dizisi için de bir kitap hazırlıyorsunuz: 50 Filmde Türkiye Sinema Tarihi. Bu kitabın kapsamından da söz eder misiniz?

İlk önce bir Yılmaz Güney kitabı yazmak öncelikli hedefim durumunda. Yıllardır üzerinde çalıştığım ve kafa yorduğum bir şey, artık zamanı geldi. Ondan sonra da ikili bir seçenek var karşımda, Türkiye sinema tarihini ve Türkiye sinemasının ekonomi politiğini yazmak. Bunların hepsi için önceden yapılmış çalışmalarım ve yazılmış metinlerim var, insan hangisine nasıl yöneleceğini tam bilinçle seçmiyor, seçimler belli ölçülerde içsel nedenlerle oluyor. 50 Filmde Türkiye Sinema Tarihi, her dönemin en karakteristik filmlerini ele alarak, dönemsel ve sinemasal analizlerle bir yandan Türkiye'nin tarihine tanıklık etmeyi, öte yandan ise sinemaya ilişkin genel anlamda yetkin bir genel çerçeve kurmayı amaçladığım bir eser. Bunların bir bölümünü zaten yazdım, şimdi o filmleri toplamak için birkaç görüşme yapmam ve metinleri toplamam, analizi bütünleştirmem gerekiyor.

Şunu söylemek istiyorum, Türkiye'de akademinin çalışmaları genel planda metodik değil, yani birbirini bütünlemiyor, bunun anlamı da şu, sinemada nasıl akımlar var ise, akademik sinema çalışmalarında da yazarlar birbirlerinden eserlerinden etkilenerek üretimlerini belli bir ortak kanala akıtacak bir akım oluşturmalı, ama yapamıyorlar. Bunun en önemli nedeni sinemamızın bir ortak aklının olmamasıdır. Eğer yeni bir eleştiriden söz ediyorsak, burada üç şeyi birleştirmemiz gerekir, metinlerin birbirlerinden haberdar olması ve yazanların her birinin belirli bir fikirle birlikte cisimleşmeleri, ikinci olarak ise metinlerin genel olarak yoğunlaştığı alan ile sinemanın daha genel sorunları ve Türkiye tarihini ilişkilendirmesi, son olarak eleştirinin asıl olarak bir disiplin haline gelmesi ve böylelikle bir dünya görüşünden, belirli bir estetik akımdan, belirli bir toplum ve tarih görüşünden beslenmesi, eserlerin bilimsel olarak adlandırılabilmeleri. Bir anlamda benim yazmayı düşündüğüm eserler bu üç görev için zemini inşa etmeye yönelik.

Agora Kitaplığı'ndan

SİYASET >

OBAMA VE İMPARATORLUK
Fidel Castro
Türkçesi: Osman Akınhay

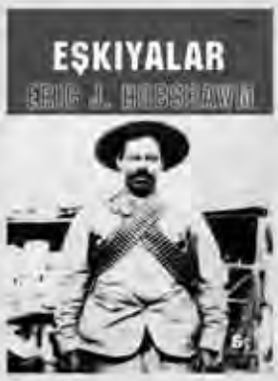
Soğuk Savaş'ın başrol Küba Devrim'inin önderlerinden Fidel Castro, bu kitapta Obama'nın seçim sürecine ve yönetimdeki ilk yılına önemli bir bakış atıyor. Sağlık sorunları sebebiyle günlük hayattan 2006 yılından bu yana uzak kalan Küba lideri, kendine özgü ve açık sözlü üslûbuyla dünyada gerçekleşen olaylara düzenli olarak yayınlanan düşüncelerinde değiniyor...

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR >

EŞKIYALAR
Eric J. Hobsbawm
Türkçesi: Osman Akınhay

"Sosyal eşkıyaların ufku -köylülerinki gibi- dar ve sınırlı kaldığından, tarihe yaptıkları müdahalelerin sonuçları da doğallıkla kendi bekledikleri sonuçlar olmayabilir. Ancak bu, eşkıyalığın tarihsel bir güç olarak önemini anlatmaz. Hem her halükarda, dünyanın büyük toplumsal devrimlerini gerçekleştirenlerin kaç tanesi, kalkıştıkları şeyin fiili sonuçlarını öngörebilmiştir ki?"

ROMAN >

YALAN-ROMAN
Emile Ajar
Türkçesi: Nese Hakman

"Kendimden kaçmak için her yolu denedim. Hatta Svahili dilini öğrenmeye bile kalktım; benden fersahlarca uzak olsa gerekti. Çalıştım, çok uğraştım; ama boşuna. Svahili dilinde bile kendimi anlıyordum, aidiyet yakamı bırakmıyordu. Bu arada beni anlamayacak ve benim de anlamayacağım birini aramaya devam ediyorum..."

ÇİZGİ-ROMAN >

HÜRREM SULTAN
Catherine Clément
Türkçesi: İsmail Yerguz

Türkiye'de bir televizyon dizisiyle gündeme gelen ve daha en başından sansüre uğrayan bir aşk üçgeninin değişik hikâyesi: Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan ve Pargalı İbrahim Paşa. Tutkulu aşkın, ihtirasların ve iktidar kavgasının çalkantılarında; beş yüzyıl öncenin gerçeklerini dahi içine sindiremeyen bir ülkenin resmi tarihinin uzağında...

KİTAPÇI RAFI

1 Asal Sayı Bir Kareköke Dedi Ki

Marcus Du Sautoy, Çev. Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011, 208 s.

İngiltere'nin önde gelen matematikçilerinden Marcus du Sautoy'un eğlenceli bir dille yazdığı bu kitap, matematiğin gündelik hayatımızda -biz hiç farkında olmadan- nasıl da büyük bir yer kapladığını, hayatımızı, hatta kaderimizi yönlendirdiğini çarpıcı, şaşırtıcı örneklerle gösteriyor. Herkesin ilgisini çekecek oyunlarla, bulmacalarla zenginleştirilen beş bölümlük kitabın sürprizi, her bölümün sonunda şimdiye kadar hiç kimsenin çözemediği bir bulmacanın verilmesi. Amerikalı işadamı Landon Clay, bu matematik bulmacalarından her birinin çözümü için bir milyon dolar ödül veriyor.

Bu bulmacalardan birini çözmek sizi matematik alanında ünlendirmekle kalmayacak aynı zamanda muazzam bir servetin de sahibi yapacak. Bu bulmacalardan birini bir Rus matematikçi çözmeyi başardı. Peki, para ödülünü alabildi mi? Yanıtı kitapta!

Evren Kullanma Kılavuzu

-Kara Deliklerin, Zaman Paradokslarının ve Kuantum Belirsizliğinin Tehlikelerini Atlatmanın Yolları-, Dave Goldberg, Jeff Blomquist, Çev. Cemal Yardımcı, Metis Yay., Haziran 2011, 307 s.

Işık hızıyla hareket ederken aynaya baksam ne görürüm? Sadece bakarak gerçekliği değiştirebilir miyim? Uzay Yolu'ndaki gibi bir ışınlama makinesi yapabilir miyim? Büyük Hadron Çarpıştırıcısı dünyayı neden yok etmedi? Evren

genişliyorsa neyin içinde genişliyor? Bir kara deliğe düşsem ne olur? Kitap bu vb. soruları cevaplamanın yanı sıra, fizikteki en önemli meseleleri anlaşılır ve esprili bir dilde ele alıyor. Görelilik kuramı, kuantum mekaniği, olasılık ve rasgelelik, parçacıkların standart modeli, uzayın ve zamanın doğası, evrenin yapısı ve evrimi-tüm bunlar karikatürler ve dipnotlar eşliğinde kitapta anlatılıyor.

Bedeni, Toplumu, Kâinati Yazmak

-İslam, Cinsiyet ve Kültür Üzerine-, Irvin Cemil Schick, Çev. Pelin Tünaydın, İletişim Yayınları, 2011, 392 s.

Irvin Cemil Schick'in makalelerinin

derlendiği bu kitapta, pek çok bileşene sahip kültür "alaşımı"nın birkaç boyutu işleniyor. Schick'in makalelerinde, Türkiye kültürünün özellikle İslam dininden ve kültüründen miras aldığı bazı öğeler, örneğin yazının merkezi önemi, kılık kıyafeti belirleyen kurallar, harem kurumunun anlamı, cinselliğin edebi dışavurumları farklı açılardan inceleniyor. Michel Foucault, Edward Said, Raymond Williams gibi düşünürlerin izlerini taşıyan incelemelerde kültüre bir temsiller sistemi olarak yaklaşılıyor; toplumsal gerçeklik, belirli siyasi konumlara sahip "yazar"ların sürekli ürettiği ve yeniden-ürettiği bir metin olarak ele alınıyor.

Ücretli Emek ve Sermaye

-Derinleşen Küresel Kriz ve Türkiye'ye Yansımaları-, Bağımsız Sosyal Bilimciler, Yordam Kitap, Mayıs 2011, 135 s.

Bağımsız Sosyal Bilimciler'in bu kolektif ürünü, 2000'li yıllardaki son ekonomik bunalıma gidiş sürecinde ve bunalım yıllarında "Türkiye'de emeğin durumu"na odaklanmaktadır. Ekonomik ve siyasal olgular, bu durum değerlendirmesinin arka planında yer almıştır. On bölümden kurulu olan inceleme, 2000'li yılların "büyük durgunluk"unun karakteristik çizgilerini, "istihdam ya-

16. Yüzyıl Osmanlı Astronomu Takiyüddin'in Gözlem Araçları

Astronom Takiyüddin er-Râsıd (1526-1585) modern astronominin kurucuları olan Tycho Brahe (1546-1601) ve Galileo Galilei (1564-1642) gibi bilimsel gözlem, deney ve araştırma yöntemlerini birlikte kullandı. Özellikle gözlemlerinde sonuçları etkileyecek, fiziksel, biyolojik, matematiksel ve gözlem araçlarının mükemmeliyeti gibi bütün şartları göz önünde bulundurdu. Bu yaklaşımıyla Osmanlı bilim dünyasında doruk noktasını teşkil etti. Ayrıca çağdaşı Avrupalı astronomlara kıyasla bazı konularda günümüz değerlerine en yakın gözlem sonuçlarına ulaştı. Takiyüddin, Osmanlı padişahı III. Murad tarafından kurulan ve 1579'da tamamlanan İstanbul Rasathanesi'nde dokuz farklı gözlem aracı kullandı. Bunlardan ahşap duvar kadranı, ekinoksları belirlemede kullanılan "Zatu'-evtar", saati 60 dakikaya, dakikaları 60 saniyeye ve saniyeleri beşer saliseye ayırdığı mekanik astronomi saatini geliştirdi ya da icat etti. Bunlar,

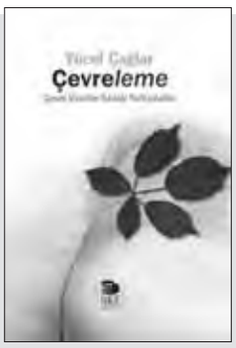

Takiyüddin'in Gözlem Araçları (Alat-ı Rasadiyye li Zic-i Şehinşahiyye); Atilla Bir, M. Şinasi Acar, Mustafa Kaçar, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 172 s.

Avrupa'da Tycho Brahe'nin gözlemlerinde kullanmış olduğu araçlarla hemen hemen aynı özelliklere sahip, ancak büyüklük ve hassaslık bakımından daha üstündü. Kendisini, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve İslam dünyasındaki en hassas gökyüzü tablolarını hazırlama hedefine ulaştıran İstanbul Rasathanesi'nde kullandığı gelişmiş gözlem araçlarını ve gözlem sonuçlarını ünlü eseri *Alat-ı Rasadiyye li Zic-i Şehinşahiyye*'de (Saltanat yıldız çizelgelerinin hazırlanmasında kullanılan gözlem araçları) anlattı. *Takiyüddin'in Gözlem Araçları* adlı bu eserle, Takiyüddin'in *Alat-ı Rasadiyye li Zic-i Şehinşahiyye*'de anlattığı gözlem araçlarının teknik yorumu, eserin çeviri yazısı ve farklı nüshalarının tıpkı basımları bir arada okuyucuya sunuluyor. Türkiye'de ilk kez uygulanan bu yöntem ile eser, okuyucunun ve konunun uzmanlarının aynı ölçüde yararlanmasını sağlayacaktır.

ratmayan büyüme" ile güvencesiz/enformal/kayıtdışı çalışma konusunu, bunalım yıllarında Türkiye'de verimlilik ve bölüşüm ilişkilerini, Türkiye'de çalışma hayatını düzenleyen mevzuat, çalışanların sendikal hakları ve sendikalaşma düzeyine ilişkin gözlem ve değerlendirmeleri, TEKEL işçilerinin 2009-10 direnişi ve bunun öncüllerini, 2000'li yılların giderek tarımda küçük üreticiliğin tasfiyesine ve tarım emekçilerinin yoksullaşmasına varacağı anlaşılan siyasal ve kurumsal düzenlemeleri, 2000'li yıllarda uygulanmasına geçilen Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın eleştirel bir değerlendirmesini, 2009-11 Türkiyesindeki makroekonomik gelişmeler, ödemeler dengesi ve kamu maliyesini, 2008-9'daki hasıla ve istihdam kayıplarının büyüklüğü ile 2010 "toparlanma"sının kırılganlığı ve sürdürülemezliğini içeriyor.

Yücel Çağlar'ın kaleminden
Yeşilleme'den sonra *Çevreleme*

Çevreleme, Yücel Çağlar, İmge Kitabevi, 2011, 508 s.

"Çevre sorunu" sayılan oluşumlar yalnızca teknik ve teknolojik sorunlar mıdır? "Çevre sorunu" sayılan oluşumlar yalnızca kişilerin, kuruluşların, hükümetlerin sorumsuzluklarından, bilgisizlik ve bilinçsizliklerinden mi kaynaklanıyor? "Çevre sorunu" sayılan oluşumların gündeme gelmesinden "herkes" aynı düzeyde mi sorumludur? "Çevre sorunu" sayılan oluşumların önlenmesine "herkes" aynı düzeyde mi katkıda bulunmalıdır? "Çevre" yalnızca gönüllü kişi ve kuruluşların, meslek örgütlerinin özverili çabalarıyla korunabilir mi? Siyasal partiler, sendikalar, üretici kooperatif ve birlikleri "çevre sorunu" sayılan oluşumların önlenmesi ve çözümlenmesini gerektiğince dert ediniyor mu? "Çevrenin" gerektiğince korunabilmesi için bu türden birçok sorunun yanıtlanması, temelde de tüm yaşama alanlarının bu yanıtlara göre düzenlenmesi gerekiyor. Peki ama bu gereği kimler nasıl yerine getirecek; yine yalnızca "çevreciler" mi? "Hayır!" diyor Yücel Çağlar. *Çevreleme*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan *Anadolu Yeşillemesi* adlı kitabını yayımladığımız, değerli "ormancı" Yücel Çağlar'ın yukarıdaki itirazının gerekçesi olabilecek değini ve tartışmalarından oluşan bir seçki.

"Çin ve Marksizm" bağlamlı üç yeni kitap

Dünya Solu ve Çin'in Konumu

-Küreselleşme Sürecinde Kapitalizm ve Sosyalizm-; Pu Guoliang, Xiong Guangqing, Çev. Deniz Kızılçeç, Pınar Uygun, Kalkedon Yayınları, 2011, 296 s.

Bu kitap, kıtasal Çin'de üretilip Türkçe yayımlanan bir akademik-düşün eseri olarak bir ilktir. Eser, Çin'in saygın üniversitelerinden Renmin Üniversitesi, Dünya Sosyalizmi Araştırmaları Enstitüsü ve Uluslararası Araştırmalar Okulu öğretim görevlileri olan Pu Guoliang ve Xiong Guangqing'ın araştırma ürünleri olarak üniversite yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Kitapta, kapitalizmin eleştirisinin bilimi olan Marksizm'e derin bir bağlılık ve günümüz Çin'inde oldukça etkili olan yenilikçi yaklaşım dikkat çekiyor. Yazarlar, Marx'ın diyalektik yöntemiyle, sermayenin daha 19. yüzyılda başlayan küreselleşme sürecinin, kapitalist ekonominin iç çelişmeleri sonucu aşılarak -çok aktörlü ve çok özneli- farklı ve yeni bir küreselleşme sürecini ortaya çıkarmasını tartışıyorlar. Dünyanın Marksist ve sosyalist akımlarının bugünkü somut durumuna ilişkin zengin veriler sunarken, aynı zamanda Çin'de kapitalizme ve küreselleşmeye karşı bugünkü yaklaşımın, 1956-1978 tarihleri arasındaki oluşum süreci hakkında kapsamlı bilgiler sunuyorlar.

Marksist Pratik Materyalizm

- Post-Öznelci Felsefenin Ufku -; Wang Nanshi, Xie Yongkang, Çev. Cem Kızılçeç, Deniz Zarakolu, Kalkedon Yayınları, 2011, 394 s.

Son 30 yıl boyunca Çin'de Marksist felsefe üzerine yapılan çalışmaların vardığı önemli sonuçları aktaran bu eser, Türkçe'de yayımlanan Çin'deki Marksist felsefe çalışmaları konu edinen ilk akademik eserdir. Kitaptaki Marksist felsefe yorumu, bugünkü Çin'de en etkili olan yorumlardan bir tanesidir. Kitap aynı zamanda Heidegger, Wittengstein, Gadamer, Habermas ve Hanna Arendt, Lyotard'ın felsefelerini ve diğer çağdaş felsefi teorileri de irdeliyor. Eser, Marksist felsefenin çağdaş ve devrimci anlamını, karşı karşıya kaldığı dramatik sorunları ve bugüne kadar üzerinde ciddi sorunlar yaşanan kavramlar üzerinde yeniden düşünmek isteyen okurlar için, zengin bir kaynak işlevi görecektir.

Mao'nun İdeolojisi

-Mao ve Düşünceleri Üzerine Batılı ve Çinli Düşünürlerin Araştırmaları 1940-2007; Yang Fengcheng, Çev. Deniz Kızılçeç, Mesut Akın, Kalkedon Yayınları, 2011, 432 s.

Kitap Kıta Çin'in önde gelen politik tarihçilerinden, Mao Zedung ve Çin Komünist Partisi tarihi üzerine araştırma sürdüren Yang Fengcheng'in uzun yıllara dayalı çabalarının ürünüdür. Yang Fengcheng, Pekin Renmin Üniversitesi Marksizm Araştırmaları Bölümü'nde öğretim görevlisidir. Yang, Çin'de ve tüm dünyada 1940'lardan bu yana Mao'nun politik ideolojisi üzerine yapılan araştırmaları ve tartışmaları sistematik bir biçimde inceleyerek dalında ilk olan bir eseri ortaya çıkarmış bulunuyor. Türkiye'deki okuyucu bu eserde çok sayıda belge ve veri yardımıyla Mao'nun eserlerini ve felsefesini, onun mimarı olduğu Çin Devrimi'ne ve sosyalist inşa çabalarına ilişkin tüm düşüncelerini, Çin'deki Marksizm ve sosyalizme ilişkin kavramları; Çin toplumunda Mao'nun bıraktığı derin izleri ve ÇKP'nin dün ve bugün oynadığı rolü izlemek ve değerlendirmek olanağı bulabilecek, Batının ünlü araştırmacılarının düşünceleri ile karşılaştırmalar yapabilecek, öte yandan bu ülkenin 21. yüzyıldaki geleceğine ilişkin önemli ipuçları elde edebilecektir.

Bir kara delik ile söyleşi

Ben de hayatıma Güneş'inizin kütlesinin üç katından daha büyük olan çok mutlu, parlak bir yıldız olarak başladım. Daha büyük bir yıldız olarak daha hızlı yandım; hidrojenden helyuma, helyumdan karbona... Füzyon durdukça ben de soğumaya başladım, ama yörüngelerimiz bizi çok yakın hale getirdi ve ben de eşim yıldızdan pireleri çeken bir köpek gibi madde çekmeye başladım. Şişmanladıkça daha çok çekmeye başladım ve sonunda...

Richard T. Hammond
Çeviri: S. Cansu Özkan

Mesafemi korumaya çalışacağım kusuruma bakmayın lütfen.

Rica ederim anlıyorum sizi. Aslında ben de sizi olay ufkuma girmeye kalksaydınız kurtulamayacağınıza dair uyaracaktım.

Belki bu olay ufkundan bize biraz söz etmek istersiniz.

Peki, o zaman Einstein'ın genel görelilik kuramının alan denklemlerinden başlayalım.

Pardon. Rica etsem bu konuyu daha az teknik bir şekilde anlatabilir misiniz?

Tabi. Hayal gücünüz nasıldır?

İyidir diye tahmin ediyorum.

Güzel. Gözünüzde büyük siyah bir balon canlandırın. Şimdi balonun iki ucu arasında bir metre olsun ve şimdi iki metre olarak düşünün ki yarıçapı bir metre olsun. Şimdi de bu balonun 10 metre, sonra 100 metre, sonra da birkaç kilometrelik bir yarıçapa ulaşana kadar şiştiğini düşünün. Takip edebiliyor musunuz?

Şimdiye kadar evet.

Güzel. Şimdi de Güneş'in bütün kütlesinin bu balonun merkezinde bir noktaya sıkışmış olduğunu düşünün. Hala gözünüzde canlandırabiliyor musunuz?

Evet, uğraşıyorum.

Şimdi bu siyah balonun yüzeyinin dışarıdaki her şeyin içeri girmesine izin verdiğini, ama içerideki hiçbir şeyi tekrar dışarı bırakmadığını düşünün. Parçacıklar, ışık, hiçbir şey.

Tek yönlü bir zar gibi mi?

Evet. Şimdi beni anlıyorsunuz işte. Biz balonun bu hayali yüzeyine olay ufku diyoruz. Başka bir görüşe göre de, bu bir geri dönüşü olmayan nokta.

Peki diyelim benim çok güçlü roket motorlarım var, yine de kurtulamaz mıydım?

Üzgünüm, ama hayır. Bir kere olay ufkunun içine girdikten sonra, artık kaderin mühürlenir. Ne yaparsan yap, yolun sonunda kendini yine balonun merkezinde bulursun. Biz buna tekillik diyoruz; burası hakikaten fena bir yer, elbette siz de burada hayatta kalamazsınız.

Madem hiçbir şey sizden kurtulamıyor, nasıl keşfedildiniz peki?

Her daim kapımı çalan ziyaretçilerim oluyor elbet. Hatta o kadar çoklar ki, iş çıkış saatindeki köprü trafiğinden beter bir trafik oluşuyor dışarıda. Yakanın altında çok fazla sıcak hale geliyorlar. Hatta, etraftaki madde o kadar çok ısınıyor ki özel bir tür X-ışını radyasyonu yayıyor. İşte sizin gördüğünüz ve ölçtüğünüz şey bu.

Bu yüzden biz aslında sizi değil, olay ufkunuzun dışındaki gazı görüyor ve yalnızca bu şekilde sizin var olduğunuzu biliyoruz, öyle mi?

Hem evet, hem hayır. Bir çift yıldız sisteminin parçası olduğum ortaya çıktı.

Birbirinin yörüngesinde dönen iki yıldızdan, veya bir yıldız ve kendinizden mi söz ediyorsunuz?

Evet, olay ufkumdan geçen maddelerin çoğu da bu yıldızdan geliyor. Sizin ilk fark ettiğiniz şey, olmayan bir şeyin yörüngesinde dönen yıldız eşimdi. Tabii ki ben de oradaydım, ama ilk bakışta beni görmediniz. Bu harekete neden olması gereken büyük bir nesne hesaplayarak X ışınları aramaya başladınız, gözlem yaptınız, gerisi de tarih işte neyse.

Ama bir yıldızda sizin alabileceğiniz fazlaca şey var. Çift sistemin biri yıldızken diğeri nasıl kara delik olur?

Uzun hikaye.

Şahsen benim dünyadakinin tamamı kadar zamanım var.

Ben de bunu söyleyebilirdim, ama açıklamamda tüm bu zamanı kullanmamayı deneyeceğim.

Teşekkürler, ben biraz abarttım sanırım.

Evet biraz, fakat ben abartmıyordum. Bizler, Jüpiter'in de açıkladığı gibi sizin güneş sisteminizin doğumuna benzer bir şekilde, ama daha büyük ölçekli devasa bir hidrojen bulutundan meydana geldik. Bu ara-

da, Jüpiter'i bu kadar hayal kırıklığına uğratan ne? Zavallı çocuk.

Bilmiyorum, onun bu kederli hali şaşırttı beni. Neyse diyordunuz ki..

Ah evet, pardon. Hidrojen bulutu çöktüğü için biz de ortak kütle merkezimizin etrafında dönen iki yıldız haline geldik. Eşim olan yıldız sizin Güneş'inizin kütlesinin yaklaşık olarak iki katı büyüklüğünde, ben de hayatıma Güneş'inizin kütlesinin üç katından daha büyük olan çok mutlu, parlak bir yıldız olarak başladım. Daha büyük bir yıldız olarak daha hızlı yandım; hidrojenden helyuma, helyumdan karbona… Füzyon durdukça ben de soğumaya başladım, ama yörüngelerimiz bizi çok yakın hale getirdi ve ben de eşim yıldızdan pireleri çeken bir köpek gibi madde çekmeye başladım. Şişmanladıkça daha çok çekmeye başladım ve sonunda karbon atomları bu muazzam yer çekimi basıncına dayanamaz hale geldi. Çatır çutur sert nötronlara ayrılarak bir balon gibi patladık. Bir an için nötron dejenerasyonu tarafından desteklenen bir nötron yıldızı haline geliriz diye düşündüm, ama...

Lütfen, biraz daha az teknik konuşalım...

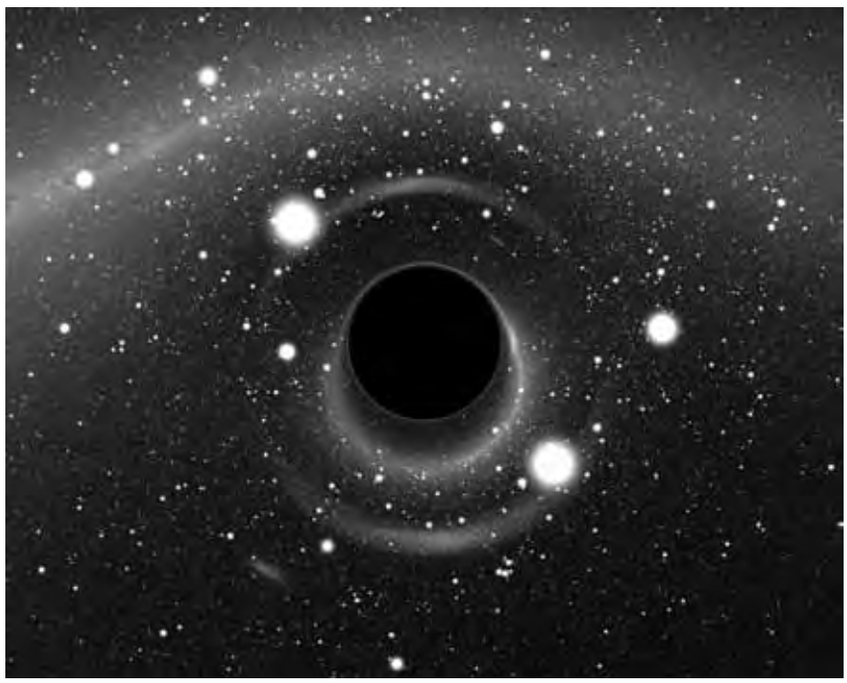
Kusuruma bakmayın, bu konuda daha fazla bilgi için bir nötron yıldızı ile görüşmelisiniz aslında, ama yer çekimsel alan sert nötronlar için bile aşırı kuvvetliydi. Bu yüzden çok büyük bir patlama oldu. Maddenin çoğu doğal yoğunluğunun ötesinde sıkışmıştı ve genişlediğinde Big Bang'den bu yana en büyük patlamayı meydana getirdi. Sadece patlamakla kalmadı, aynı zamanda bu muazzam enerji Dünya'da bulduğunuz tüm ağır elementleri de oluşturdu.

Bir dakika, yani demir, uranyum, altın, kurşun, hepsinin bu patlamadan geldiğini mi söylüyorsunuz?

Evet, veya onun gibi başka bir patlamadan. Aslında şu sizin karbon atomu bunu açıklamıştı, ama bana biraz fazla şairane geldi.

Peki ya patlamadan sonra?

Patlamadan sonra, kütlenin yarısından biraz daha azı geride kaldı ve

çökmeye devam etti. Sonra, bir tuzak yüzey oluştu...

Tuzak yüzey mi?

Ah, özür dilerim yine teknik oldu. Yani basitçe söylersek, sonrasında tek bildiğim, bir olay ufkumun olduğuydu. Ne olup bittiğini anlamam biraz uzun sürdü. Ben dışarıyı görebiliyordum, ama hiçbir şey içeriyi göremiyordu. Her neyse, madde bir tekilliğe çöktü, böylece ben meydana geldim.

Ne doğum ama! Peki hiçbir şey bu çöküş sürecini durduramaz mı?

Hayır, yer çekimi diğer tüm kuvvetlerden daha güçlüdür.

Anlıyorum. Peki çoğu kara delik sizin boyutunuzda mı?

Benim gibi olan çok kara delik var, ama siz büyük olanları bulmak konusunda daha şanslısınız tabi.

Ne kadar büyük?

Ben yaklaşık bir güneş büyüklüğündeyim, ama mesela siz son zamanlarda 10 milyon, 100 milyon güneş büyüklüğünde kara delikler gözlemliyorsunuz. Onlar çok daha güvenli.

Daha güvenli mi?

Evet. Olay ufkunun çok yakına gelip yine de çok güvende olabilirsiniz. Ama mesela benim olay ufkumun yakınına gelseydiniz, daha tam yaklaşmadan gelgit kuvveti çoktan sizi parçalara ayırırdı.

Gelgit kuvveti mi?

Büzülmüş Riemann tensörü...

Yine tekniğe giriyoruz galiba. Bu söz ettiğiniz Jüpiter'in lo üzerinde uyguladığı kuvvet mi?

Evet, aynen öyle. Benim çekim alanım zavallı yaşlı Jüpiter'inkinden daha büyük olduğu için ben çok daha fazla zarar verebiliyorum. Bakın şimdi size göstereceğim... Hayır hayır, geri kaçmayın, kara tahtanızı kullanabilir miyim?

Üzgünüm, ama gerçekten tüm bu denklemleri iyice anlamıyorum.

Tamam, şöyle anlatayım, eğer olay ufkuma düşseydiniz, gelgit kuvveti yaklaşık iki trilyon ton olacaktı, bu da sizi ayırmaya çalışacak yaklaşık iki trilyon tonluk bir kuvvet demek oluyor.

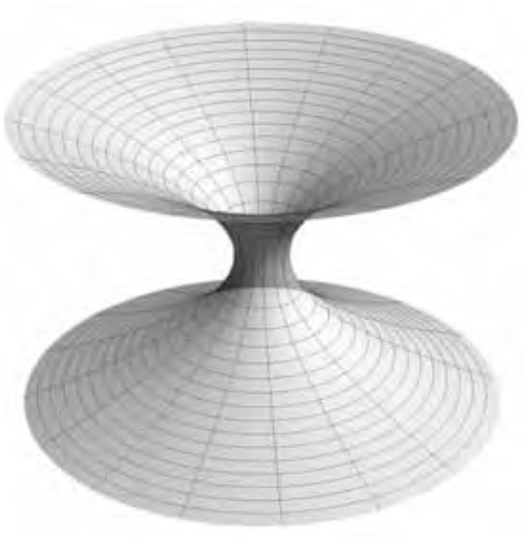
Olur iş değil, fakat bu büyük bir kara delik için o kadar da kötü değil öyle değil mi?

Hayır, burnunuz bile kanamazdı, hatta içerideki gezintinin keyfini sürecek çokça vaktiniz bile olurdu.

Aklımda kalsın. Bu arada, ben bir de çıplak tekillik diye bir ifade duydum. Bunun hakkında bir şey biliyor musunuz?

Söylediğim gibi, merkezimde bir tekilliğe sahibim.

Belki bir kere daha hatırlatabilirsiniz, tekillik derken neyi kastediyorsunuz?

Peki, buraya tahtaya bakın, yarıçap sıfıra doğru inerken neler oluyor görün.

Anlıyorum, ama düz bir deyişle nasıl açıklarsınız bunu?

Bakın, çok miktarda maddeye sahip olduğunuzda, mesela bende sizin Güneş'inizin kütlesi kadar, yani tek bir noktada toplanmış 2 x 10^{30} kilogram, işte tekillik bu. Fakat, olay ufkum onu gizlediği için siz bu tekilliği göremezsiniz. Eğer olay ufkum olmasaydı, tekilliğim dış dünyaya görünür olurdu, bu da tekilliğin çıplak olması işte.

Yani çıplak tekillik olay ufku olmayan bir tekillik öyle mi?

Evet.

Peki bu mümkün mü?

Einstein'ın genel görelilik kuramına göre değil. Bir tekillik oluştuğunda mutlaka bir olay ufkunun da olması gerektiği kanıtlandı.

O zaman çıplak tekillikle ilgili bütün bu spekülasyonlar niye?

Kanıt Einstein'ın denklemlerine ve maddenin enerji ve basıncına dair belli varsayımlara dayanıyor. Eğer bu varsayımlar yanlışsa, kanıt da geçerli olmayacaktır. Biliyorsunuz, bu konularda aklı açık tutmak gerek.

İnsanlar bunlara inanıyor mu inanmıyor mu?

Çoğunlukla inanmıyorlar. Roger Penrose bunların kaçınılmaz olduklarını düşünüyor, bunun için de varlıklarına olanak vermeyen bir söz uydurmuş; kozmik sansür.

Ben başka bir şeyi merak ediyorum. İki kara delik çarpıştığında ne olur?

Daha büyük bir kara delik olur.

Aa, e peki daha fazla madde içinize düştükçe ne oluyor?

Daha büyük oluyorum. Olay ufkumun yarıçapı kütle ile doğru orantılı, burada tahtada göstereyim size...

Hayır teşekkür ederim, anlıyorum. Yani öyle büyümeye devam ediyorsunuz, sonra koca bir galaksiyi yutuyorsunuz, ve sonra...

Hayır, bir kere olay ufkumdan uzaklaştığınızda diğer başka cisimlerin olduğu gibi benim çekim alanım da zayıflar. Ancak, galaksilerin merkezlerine yakın olan bazı kara delikler diğer yıldızları ve kara delikleri yutar.

Yani, bir kara delikten ölçebileceğimiz tek şey çekim alanı mı?

Hayır. Açısal momentimi ve yükümü de ölçebilirsiniz.

Açısal momentinizi nasıl ölçebiliriz?

Kabul ediyorum zor, ama biz döndükçe, yalnızca çevredeki içeri düşen parçacıkları sürüklemekle kalmıyoruz, bir de biraz uzay sürüklüyoruz.

Uzay mı sürüklüyorsunuz?

Evet, siz buna eylemsizlik çerçevelerinin sürüklenmesi diyorsunuz, saçma bir isim işte. Ama bu gözlemlenebilir kimi etkilere yol açıyor.

Peki ya yük?

Evet, çoğumuz oldukça nötr haldeyiz, ama net pozitif veya negatif yüke de sahip olabiliyoruz. Elektromanyetik alanlarımızı ölçebilirsiniz.

Kafam karıştı. Hiçbir şey kara delikten kurtulamıyorsa, elektrik alanı nasıl dışarı çıkıyor?

Biz çöktüğümüzde elektrik alan zaten mevcuttu. Bu arada, ben çevremdeki alana hiç etki edemeyeceğimi iddia etmedim. Bir elektrik alanı ve çekim alanım, olay ufkum olmadan önce de vardı. Olay ufkunun oluşmuş olması beni tamamen Evren'in geri kalanından kopardığı anlamına gelmiyor. Yükümün hiçbiri kaçamaz, içimdeki maddelerin hiçbiri kaçamaz, ama alanlarım tıpkı olay ufkum oluşmadan önce olduğu gibi tüm uzayda var olmaya devam eder.

Anlıyorum. Açmak istediğim bir konu daha var.

Buyrun açın.

"Kara deliklerle bağlantılı solucan deliği" ve bir de "bükülmüş uzay" diye bir ifade duydum. Bana bunlar hakkında bir şeyler söyleyebilir misiniz?

Elbette, çok basit. Yalnızca Kruskal koordinatlarını kullanarak maksimum genişlemiş Kerr geometrisini düşünün...

Tekrar özür dilerim, ama sizi takip etmekte biraz sorun yaşıyorum.

Öyle mi? Kusuruma bakmayın. Peki, o zaman hayal gücümüzü kullanmaya dönelim. Var mısınız?

Tabii ki…

Tamam, şimdi yatay bir davul derisi hayal edin ve bu deriyi çokça genişletelim. Şimdi de bu davul derisinin gerçekten çok ince olduğunu düşünün, ya da hiç kalınlığının olmadığını düşünün ki düz, iki boyutlu bir yüzeyimiz olsun.

Yatay derken yere paralel mi demek istediniz?

Evet, peki bu yüzeyin üzerinde bir misket yuvarlanırsa ne olur?

Düz bir çizgi boyunca yuvarlanacaktır?

Kesinlikle. Şimdi, biraz daha ilerleyelim, bu davul derisinin elastik olduğunu düşünün, böylece mesela onun üzerinde bir yerde durduğunuzda, durduğunuz yer aşağı doğru genişleyecektir ve etrafınız bükülürken uzağınızdaki yerler düz olacaktır.

Takip ediyorum sizi.

İşte madde uzayı böyle büküyor. Bükülmüş iki boyutlu uzayı kolayca gözünüzde canlandırabilirsiniz, çünkü onu üç boyutlu bir uzayın içine oturtabilme gibi bir lüksünüz var. Madde üç boyutlu uzayı da büker, ama siz dört boyutlu uzayı gözünüzde canlandıramadığınız için onu göremezsiniz. Bu nedenle yazı tahtasını kullanmak istedim.

Ben de yaptığınız kıyaslamayla devam edeyim. Ne kadar ağırsam, zarı o kadar bükebilirim; yani ne kadar çok kütle varsa, uzay o kadar çok bükülür. Doğru mu?

Evet tam da bu, eğer devasa bir kütleniz varsa bu zar üzerinde çok derin ve dar bir tüp oluşturursunuz ve böyleyken çok yakınınıza bir misket yuvarladığımı hayal edin, tüpün içine düşecek ve bir daha asla oradan çıkamayacaktır. İşte dönüşü olmayan bu nokta da...

Olay ufku! Tüm bunları açıkladığınız için teşekkür ederim, peki bu solucan deliği nedir?

Korkarım bu gerçekten matematiksel bir keşif ve anladığım kadarıyla siz pek matematik görmeyi tercih etmiyorsunuz?

Evet mümkünse.

O zaman sadece şunu söyleyeyim, uzay koordinatlar kullanılarak tarif edilir, çok farklı koordinat sistemlerini kullanmakta da özgürsünüzdür. Uzayın tamamı, benzer bir koordinat sistemi içinde keşfedildi. Gerçekten, bir kara delik dışında tüm uzayın sadece yarısını gözünde canlandır. Diğer yarısını göremezsin.

Evet sanırım görmüyorum.

Grafik kağıdı gibi bir parça kağıt düşünün, bu kağıdın tümünü koordinatlarla, yatay ve dikey çizgilerle kaplayın. Şimdi bunu ikiye katlanmış olarak keşfettiğinizi ve geride koca bir boş taraf kaldığını varsayalım. Başka bir deyişle, orijinal koordinatlarınız oldukça kötü seçildi, onlar uzayın sadece yarısını kapladılar. Bir kara deliğin dışındaki uzayı gözünüzde canlandırdığınızda, izin verilen uzayın yalnızca yarısını görürsünüz. Şimdi de tıpkı az önce anlattığınız gibi başka bir davul derisi düşünün, sadece çok uzakta olsun. O da merkezinde çok büyük kütleli bir cisme sahip, bu yüzden tüp de çok dar ve olay ufku da oluşmuş tabi. Şimdi bu iki çok ince tüpün birbirine bağlı olduğunu düşünün! İşte bu bağın adı da Einstein-Rosen köprüsü veya boğaz veya solucan deliği. Diğer kara delik söz ettiğimiz sayfanın öbür yarısı gibidir.

O zaman her bir tane kara delik gördüğümüzde aslında iki tane mi görmemiz gerekir?

Hayır, birbirlerine yakın olmayabilirler. Diğer kara delik herhangi bir yerde olabilir, farklı bir galaksi de de olabilir.

Ama nerede olursa olsun başka bir kara deliğe bağlı olmanız gerekir.

Öyleydi, ama artık değil. Bu solucan deliği dinamik bir yapıdır.

Peki, benim için çok aydınlatıcı bir söyleşi oldu. Söz ettiğiniz ziyaretçilerin bazılarını görmeye başlıyorum, içeri giriyorlar ama geri çıkamıyorlar.

Evet, korkarım öyle.

Ve sürekli büyüyorsunuz?

Korkarım öyle.

Vay canına, zamana bakın. Benim bir sonraki söyleşi için yola çıkmam gerekiyor. Söyleşi için çok teşekkür ederim.

Aslı Kayabal aslikayabal@hotmail.com

Plinio'nun son yolculuğu

Pompei şehri MS 79 Ağustos'unda Vezüv yanardağının püskürttüğü lavların altında kaldı. Yüzlerce Pompeili'nin yaşamını yitirdiği bu doğal felaketin kurbanları arasında yazar ve bilim insanı II. Gaio Plinio da (Yaşlı Plinio) vardı. *Naturalis Historia*'nın yazarı binlerce başka Pompeili gibi Vezüv'ün lavları altında boğularak yaşamını yitirdi.

Plinio'nun bedeni iki bin yıl boyunca gömülü kaldı. 1900'de antik kentte Sarno nehrinin kollarında mühendis Gennaro Matrone'nın yönetiminde yapılan kazıda bir erkeğe ait kafatası bulundu. Günümüzde Roma'daki Museo Storico Nazionale dell'Arte Sanitaria'da sergilenen kafatasının II. Plino'ya ait olabileceği öne sürülüyor.

Vezüv'ün lavlarından kaçmak amacıyla çok sayıda Pompeili eski liman bölgesine doğru kaçmıştı. 1900'lerin başında Matrone'nin yönettiği kazılarda günışığına çıkarılan 70'i aşan iskeletin varlığı da bu çaresiz kaçışı kanıtlıyor. 20 Eylül 1900 yılında yapılan kazıda arkeologlar Sarno'ya yönelen çaresiz Pompeililerin son umut yolculuklarında mücevherlerini de yanlarında götürdüklerini kanıtlıyor. Bazı iskeletlerin yanında ise içi para dolu küçük çantaların bulunduğu anlatılıyor.

16 Kasım 1901 tarihli *Corriere di Napoli* gazetesi, Vezüv'ün lavlarına gömülen Castellammare di Stabia'da Fransa'nın konsolos yardımcısı Eduard Jammy'nin kaleme aldığı bir yazı yayımlıyor. Jammy, bu yazısında bilim insanı yaşlı Plinio'ya ait olabileceği öne sürülen kafatasından söz ediyor. 1903-1905 yılları arasında bölgedeki kazılara başkanlık eden mühendis Mariano Canninzaro ise Londra'da "Plino'nun Kafatası. Sarno'nun Yatağında Yapılan Yeni Kazıların Işığında Kısa Bir Not" başlıklı bir makale yayımlıyor.

O dönemde mühendis Canninzaro'nun izlediği yönteme ve yorumlarına karşı çıkanlar da var. 1902'de Arkeolog Giuseppe Cosenza "Naturalist Plinio'nun Sözde Kafatası" başlıklı bir başka makale yazıyor. Cosenza bulunan kafatasının Plinio'ya ait olabileceği konusunda şüpheleri olduğuna dikkat çekiyor.

Son yıllarda yapılan yeni arkeolojik araştırmalar ve volkan analizleri MS 79'da Pompei'yi örten Vezüv yanardağının hiç beklenmedik bir şekilde lav püskürttüğü gerçeğini yansıtıyor. Arkeologlar aynı zamanda amiral olan Yaşlı Plinio'nun o ağustos sabahı da öteki günler gibi erken kalktığını, biraz güneşlendikten sonra banyo yaptığını, ardından da kahvaltı ettiğini aktarıyor. Saat yedide natüralist Plinio'nun işinin başına geçtiği, Pompei'yi birkaç gündür etkileyen yer sarsıntılarının farkında olduğu, kız kardeşinin Pompei üzerinde odaklanan kara bir bulut gördüğü konusunda ağabeyi Plino'yu uyardığı anlatılıyor. Elbette bilim insanı Plinio'nun yaşamının son dakikalarını yaşadığından habersiz olduğu düşünülüyor.

Natüralist Yaşlı Plinio kimdi?

Gaio Plinio II. MS 23 ya da 24'de Como'da dünyaya geldi. Roma'da askeri eğitim aldı. İmparator Claudio'nun döneminde Almanya'daki atlı birliğin başına geçti. 79'da Miseno'da askeri birliğe kumanda etti. Pompei'de Vezüv'ün kızgın lavları altında noktalanan yaşamı ve trajik ölümü yeğeni genç Plinio tarafından Tacito'ya yazılan bir mektupta anlatıldı. Genç Plinio'nun yaşlı Plinio'nun biyografisi konusunda aktardığı bazı ayrıntılardan Yaşlı Plinio'nun iki önemli tarih kitabı yazdığı biliniyor. Bu kitaplardan biri Romalıların Almanya'da yürüttüğü savaşları konu alırken, 31 kitaptan meydana gelen ikinci çalışma Roma İmparatorluğu üzerine bir araştırma.

Ünlü *Naturalis Historiae*'nin de yazarı olan Yaşlı Plinio, 37 kitaptan oluşan *Naturalis Historiae*'de kozmoloji, astronomi, coğrafya, etnografi, antropoloji, zooloji, botanik, farmakoloji, tıp, mineroloji ve figüratif sanatlar gibi farklı konulara değindi. Dante ve Petrarca'nın hayranlıkla okuduğu Plinio'nun birçok yapıtı ortaçağda okullarda ders kitabı olarak okutuldu.

Vezüv'deki volkanik patlamalar

MS 62-63 yıllarında bölgede meydana gelen şiddetli yer sarsıntılarının ardından Pompei 79'da Ercolano ve Stabia şehirlerini de tarih sahnesinden silen korkunç bir doğa felaketine tanıklık etti. Vezüv, 202 ve 472 yıllarında da lav ve kül püskürttü. Sonraki yıllarda 993, 1036, 1139'da da Vezüv'ün lav püskürttüğü biliniyor. 1631'e kadar yanardağ sessiz kaldı. Ancak 16 Aralık 1631'de yeniden faaliyete geçen yanardağın volkanın eteklerinde kurulu birçok yerleşim bölgesini lavlarıyla örttüğü biliniyor. 17, 18 ve 19. yüzyıllarda da dönem dönem aktif hale geçen Vezüv, yakın dönemde 1906, 1929 ve 1944 yıllarında lav püskürttü.

İyi ki doğdun Otzi!..

Alp dağlarındaki bir buz kütlesinin altında 19 Eylül 2001'de bir grup dağcı tarafından keşfedilen Buz Adam Otzi, ikinci yaşamında 20. yaşına bastı. Alplerde Otztai adıyla anılan bölgede, soğuğun etkisiyle korunagelen bir durumda ortaya çıkarılan Otzi 5300 yıl önce dünyaya veda etmişti. Otzi'nin ölümünden sonraki yeni yaşamında kutlanan 20. yaş günü nedeniyle Bolzano'daki Alto Adige Arkeoloji Müzesi Otzi anısına bir sergi düzenledi. Bilim, sanat, enformasyon ve merak duygusunun harmanlandığı "Otzi 20" başlıklı sergi buz adamın hem geçmişine hem de geleceğine ışık tutuyor.

Buz adam Otzi'nin kafatası bilgisayar ortamında canlandırıldı.

Otzi sergisindeki en önemli yenilik, modern teknolojilerin yardımıyla buz adamın üç boyutlu hazırlanan kafatası rekonstrüksiyonu. Otzi'nin anatomik özellikleri temel alınarak hazırlanan rekonstrüksiyonun mimarları ise daha önce aynı teknik yöntemle *Neandertal* adamın yüzünü canlandıran Alfons ve Adrie Kennis kardeşler. Kennislerin kafatası modelinde buz adamın orta boylu, zayıf, sakallı ve güneşten ötürü yanık tenli olduğu sanılıyor.

İnteraktif nitelikli Otzi sergisinde Buz Adam'ı konu alan belgeseller, konunun uzmanlarıyla yapılan söyleşiler de yer alıyor. Bolzano Çağdaş Sanat Müzesi adına çalışan Alman sanatçı Hans Winkler ise Otzi sergisi çerçevesinde açtığı ve Otzi'den esinlendiği "Otzi'nin Kaçışı" başlıklı işinde buz adamın ayak izlerini müze binasının yakın çevresinde asfalt üzerine taşıdı. Winkler'in "arkeolojik bir polisiye"ye gönderme yapan işi kendisini konuk eden müzeden kaçmayı deneyen bir Otzi'yle baş başa bırakıyor meraklılarını.

"Otzi 20" sergisi Ocak 2012'ye kadar ziyarete açık.

Alto Adige Arkeoloji Müzesi / www.oetzi20.it, www.iceman.it

Kaynak: *Civiltà*, Mayıs 2011

Herzog'un kamerasından tarihöncesi sanat

Ünlü Alman sinema yönetmeni Werner Herzog, prehistorik sanatın başyapıtlarını içeren Güneydoğu Fransa'daki Chauvet mağarasındaki kaya sanatı üzerine bir film çekiyor.

Alman sinemacı Werner Herzog

Amerikan ArkeolojiEnstitüsü'nün yayın organı olan *Archaeology* dergisinin Herzog'la yaptığı söyleşide Alman yönetmen dedesinin arkeolog olduğunu anımsatarak bu heyecan verici projeye giriştiğini anlatıyor.

Herzog'un "Cave of Forgotten Dreams / Unutulan Düşler Mağarası" adını verdiği film paleolitik dönemin antik sanatçılarının maddesel ve ruhani dünyasını, mağara içinde üç boyutlu teknikle çekilen görüntülerle anlatmayı amaçlıyor.

Kaynak: *Archeology*, Mayıs 2011

Terör saldırısı sonucu 11 Eylül 2001'de yıkılan İkiz Kulelerin yer aldığı bölge arkeolojik saha oldu.

İkiz Kulelerin tabanında arkeolojik kazı

11 Eylül 2001'de New York'taki İkiz Kuleleri yerle bir eden terör saldırısının ardından dev gökdelenlerin yıkıldığı alan, şimdi arkeolojik saha olarak dikkat çekiyor. Güney kulesinin bulunduğu bölgede arkeologlar 17. yüzyılın sonuna tarihlenen bir gemiye ait kalıntıları günışığına çıkardı. İngiliz *Current World Archaeology* dergisinde çıkan haberde kalıntıları bulunan geminin ticari yük taşıdığı belirtildi. Manhattan'daki kazılara başkanlık eden Michael Pappalardo, geminin Manhattan'daki ilk kolonileşme dönemine ait olabileceğini söyledi. İkiz Kuleler'in yıkılmasına tanık eden bu bölgedeki arkeolojik kazının New York'un tarihi kökeni konusunda yeni bir pencere açabileceği vurgulandı.

Kaynak: *World Archaeology* / Mayıs 2011

Neolitik çağın gökdeleni, Jerico kulesi

Mezopotamya'da 11 bin yıllık yerleşim alanı olan Jerico'da 8 metre yüksekliğindeki "Jerico Kulesi"nin gökdelenlerin ata babası olabileceği öne sürüldü. İnsanoğlunun henüz avcı-toplayıcı düzende yaşadığı ve tarıma geçmediği neolitik dönemde Jerico'da inşa edilen ve arkeologların 50 yıl önce keşfettiği kulenin olası işlevleri konusunda farklı yorumlar geliştirildi.

Bir grup arkeolog Jerico kulesinin savunma amaçlı yapıldığını savunurken, bir başka grup arkeolog kulenin tarihöncesi çağa ait bir anıt olduğunu öne sürdü. Tel Aviv Üniversitesi'nde görevli araştırmacılar Ran Barkai ve Roy Liran, Jerico kulesine yönelik getirdikleri yeni yorumda kulenin bir dizi ışık ve gölge oyunları hesaplanarak inşa edildiğini iddia etti.

Her iki araştırmacı *Antiquity* dergisinde yayımlanan makalelerinde bilgisayar ortamında 110 yüzyıl önceki Jerico'yu yeniden inşa ettiklerini, simülasyon ve çeşitli hesapların kulenin özellikle yaz mevsiminde gölge ve ışık oyunları gözetilerek inşa edilmiş olabileceğini; kulede keşfettikleri gölge ve ışık oyununun o dönemde Jerico halkını karanlıktan korumak için kullanılmış olabileceğini öne sürdü.

Jerico kulesi

Her iki araştırmacının yorumuna göre, Mısır piramitleri ve ziguratların inşasından yüzyıllar önce oldukça karmaşık teknikler ve büyük bir işgücü gözetilerek inşa edilen bu kulenin o çağda yaşayan ve karanlıktan ürken insanlar için doğal bir gücü simgelediği belirtildi.

Kaynak: *Tutto Scienze/La Stampa* bilim eki / 4 Mayıs 2011

ANTROPOLOJİ

İtalyan ve İsveçli antropologların iddiası "Bu DNA Tutankamon'a ait değil"

Bir grup İtalyan ve İsveçli antropolog, Alman araştırmacılar tarafından Firavun Tutankamon'a uygulanan DNA testinin gerçekleri yansıtmadığını, Tutankamon'a ait olduğu öne sürülen mumyadan alınan DNA örnekleri analizinin tekrarlanması gerektiğini söyledi. Araştırmaya konu olan mumyanın çok zarar gördüğüne dikkat çeken İtalyan ve İsveçli antropologlar, yeni bir testin kaçınılmaz olduğunu savundular.

Henüz 19 yaşında iken öldüğü bilinen Tutankamon'un mezarı 1922 yılında keşfedildi. Camerino Üniversitesi'nde görevli antropoloji profesörü ve moleküler biyoloji uzmanı genetikçi Franco Mollo DNA örneklerinin uzun yıllar 1991'de İtalya-Avusturya sınırında 5 bin yıllık bir buz kütlesinin altında tesadüfen keşfedilen Buz Adam Otzi örneğinde olduğu gibi sıfırın altındaki sıcaklıklarda korunabileceğini öne sürüyor. Mollo, antik donemde Mısır'da kullanılan papirüslerin daha geç dönem papirüsleri ile karşılaştırıldığı zaman DNA örneklerinin 600 yıldan daha fazla süre yaşamadığını kanıtladığını anımsatıyor.

Mumyaları inceleyen Eurac Enstitüsü'nde görevli Alman antropolog ve paleopatolog Albert Zink ise Mollo'nun dikkat çektiği papirüslerden alınan malzemenin bitkisel kökenli bir biyolojik malzeme olduğuna vurgu yaparak İtalyan antropologa karşı çıkıyor. Mumyaların farklı bir ölçekte değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen Zink, antik Mısır'da mumyalama işlemi sırasında kullanılan natron isimli maddenin suyu emerek dokuların hızla kurumasına etki yaptığını hatırlatıyor. Bu ayrıntının önemine dikkat çeken Zink, bu nedenle DNA örneklerinin uzun yıllar zarar görmeden korunabildiğini savunuyor. Alman bilim insanlarının Tutankamon'a ait olduğu belirtilen mumyanın kemiklerinden örnek aldıklarını, bu seçimin bir risk faktörü taşıyabileceğine vurgu yapıyor.

Tubingen Üniversitesi'nden Cars-ten Push'un katılımı ve *Discovery Channel*'in finansal desteği ile çocuk Firavun olarak anılan

ARKEO MUTFAK

Sicilya'nın renkli Arap-Kuzey mutfağı

Sicilya 12. yüzyılda Normanlar tarafından işgal edildi. Tarihi geçmişi boyunca adalı yerel kültürlerin yanı sıra Arap kültürünün izlerinin yansıdığı mutfak kültürü, kuzeyli kavimlerin Sicilya'yı işgal etmesine karşın, köklü bir değişime uğramadı. Kuzeyliler Arapları adanın yönetiminden uzaklaştırsalar da Sicilya'da Arap halkından miras kalan yemek kültürüne sahip çıktı.

Vikinglerin ataları olan bu kavimler, Arapların ilk kez 10. yüzyılda Sicilyalılara tanıttığı şeker kamışı, pirinç, narenciye ve doğuya özgü tarçın, kimyon vs baharatın tat kattığı gastronomik mirasın yaşamasına önem verdi.

Sicilya'nın kuzey ucundaki Milazzo'da adalıların "arancini" diye adlandırdığı, iç ezmesi pirinç ya da etle hazırlanan doğu kökenli bu yiyeceği, kuzeyliler galeta ununa bulayarak kızartarak yeni bir lezzet kattılar.

Sicilya mutfağında yemeklerin tadı kadar rengine de önem veriliyordu. Adaya yolu düşenleriniz kesinlikle tatmıştır. Sicilyalıların "cannoli" diye andığı içi fıstık ezmesi ile doldurulan tatlılar ile adaya özgü "cassate"ye (bir tür dondurma) bütünüyle doğal içerikli bir boya ile renk ve tat katıldığını okudum, Sicilya'ya gelen kuzeyli kavimler de bu tatlı geleneğini sürdürdü.

Güney İtalya'da Puglia bölgesini 1155 yılında ziyaret eden İngiliz tarihçi Giovanni di Salisbury, *Yakındoğu'daki Arap Ülkeleri ve Afrika'nın Lezzetleri* adlı kitabında Güney Akdeniz'deki soyluların mutfaklarında tat ve renk bileşiminin zenginliği karşısında şaşkına döndüğünü not düşmüştü.

Bu kuzeyli kavimler Sicilya'nın karakteristik tatlı kültürünün mirasçısı oldular. Adada "Martorana" adı ile tanınan renkli meyveler bol miktarda şeker ve doğal boya katılarak Normanlar tarafından da sahiplenildi. Gerçekte iç bayıltıcı düzeyde tatlı o-

Tutankamon'un mumyalanan bedenini incelediklerini anlatan Zink, araştırmanın Kahire Müzesi'nde bir biyoloji laboratuarında kısıtlı bir zaman dilimi içinde yapıldığını doğruluyor.

İtalyan antropolog Franco Rollo ABD'de yayımlanan bir bilim dergisinde Tutankamon'a yönelik araştırmanın ilk sonuçlarından tatmin olmadığını aktarıyor. Rollo, "Bu ilk rapor, yüzeysel bir araştırma yapıldığına işaret ediyor. Ayrıca bu analizin donanımlı olmayan bir laboratuarda gerçekleştirildiği de göz ardı edilmemeli" diyor. Rollo'nun bu karşı çıkışına Lips'de Max Planck Evrimsel Antropoloji Enstitüsü'nün yöneticisi Svante Paabo da destek veriyor. Paabo, "Mumyadan alınan çok küçük çaptaki ve zarar görmüş durumdaki DNA örnekleri bilimsel açıdan büyük bir aldatmaca ile karşı karşıya olduğumuzu yansıtıyor" diye konuşuyor. 1925 yılında Tutankamon'un mezarını ilk kez keşfeden ve açan İngiliz arkeolog Howard Carter, o dönemde yaptığı açıklamada mumyanın çok zarar gördüğünü aktarmıştı.

(**Kaynak**: Corriere Della Sera Bilim/Teknoloji/ 24 Mayıs 2011)

lan Martorana, ilk kez 1143 yılında inşa edilen Santa Maria dell'Ammiraglio Kilisesi'nin rahibeleri tarafından hazırlanmıştı.

Manastır mutfağından Martorana
Malzeme
1 kg badem unu
750 gr toz seker
1 su bardağı su
Acı badem ve vanilya esansı
Meyve formunda kalıplar
Doğal gıda boyaları

Hazırlanışı
1) Su ve şeker bir tencerede bir miktar kaynatılır. (Karışımın çok yoğun olmaması gerekli)
2) Kısık ateşte badem unu ile birlikte vanilya ve badem esansı katılır.
3) Karışım homojen bir görünüm kazandığı an ateş söndürülür ve soğumaya bırakılır.
4) Karışımın üzerine su serpilir ve pizza hamuru açar gibi elle yoğrulur.
5) Meyve şeklindeki kalıpların dibi unlanarak karışım dökülür.
6) Bir gün dinlenmeye bırakılır. Meyveler doğal gıda boyaları ile renklendirilir.

matematik sohbetleri

Yanlışımı bul!

Bir şarkı sözüdür: "Ben nerde yanlış yaptım?" Hayatın içinde kendimizi sorgularken sorduğumuz bu soruyu, matematikte problem çözerken, teorem kanıtlarken sık sık sorarız. Daha doğrusu sormak zorunda kalırız; çünkü ister ilkokul düzeyinde ister akademik düzeyde matematikle uğraşan hemen herkes farklı nedenlerle hata yapar. Bu hataların önemli bir bölümü, adına "işlem hatası" dediğimiz dört işlemle ilgilidir. Bazı hatalarsa matematiksel bilgi eksikliğine bağlı yanılmalardan kaynaklanır.

Bu yazıda matematiğin ihlali sonucu ortaya çıkan bazı yanlışlardan örnekler vereceğiz. Ne de olsa hata yapmak öğrenmenin parçasıdır. Aşağıdaki eşitliklerde hangi satırda yanlış yapıldığını bulabilir misiniz? Matematiğin değişik konularına ait bu basit hataları görebilmek için ortaöğretim düzeyinde matematik bilgisi gerekiyor. Yanıtları önümüzdeki sayıda vereceğiz.

1) $\dfrac{x+2}{m+n+2}=\dfrac{x-2}{m+n-2}$

$\dfrac{x+2}{m+n+2}-1=\dfrac{x-2}{m+n-2}-1$

$\dfrac{x+2-m-n-2}{m+n+2}=\dfrac{x-2-m-n+2}{m+n-2}$

$\dfrac{x-(m+n)}{m+n+2}=\dfrac{x-(m+n)}{m+n-2}$

$\dfrac{1}{m+n+2}=\dfrac{1}{m+n-2}$

$m+n+2=m+n-2$

$2=-2$ Yanlışımı bul!

2) $2x^2-1=0$

$10x^2=5$

$4x^2+4=9-6x^2$

$x^4+4x^2+4=x^4-6x^2+9$

$(x^2+2)^2=(x^2-3)^2$

$x^2+2=x^2-3$

$2=-3$ Yanlışımı bul!

3) $Cos^2x=1-Sin^2x$

$Cos^6x=1-3Sin^2x+3Sin^4x-Sin^6x$

$Cos^3x=\sqrt{1-3Sin^2x+3Sin^4x-Sin^6x}$

$x=\pi$ *için* $-1=1$ Yanlışımı bul!

4) $\log\dfrac{1}{2}=\log\dfrac{1}{2}$

$3\log\dfrac{1}{2}>2\log\dfrac{1}{2}$

$\log\left(\dfrac{1}{2}\right)^3>\log\left(\dfrac{1}{2}\right)^2$

$\left(\dfrac{1}{2}\right)^3>\left(\dfrac{1}{2}\right)^2\Rightarrow\dfrac{1}{8}>\dfrac{1}{2}$ Yanlışımı bul!

5) $\dfrac{1}{\log_6(x+3)}-\dfrac{\log_2(4-x)}{\log_2(3+x)}=1$

denkleminin çözüm kümesini aşağıdaki gibi bulalım.

$\dfrac{\log_2 6-\log_2(4-x)}{\log_2(3+x)}=1$

$\log_2 6-\log_2(4-x)=\log_2(3+x)$

$\dfrac{6}{4-x}=x+3$ denkleminden $x=3$ *ve* $x=-2$ bulunur. Oysa $x=-2$ başlangıçtaki denklemin kökü değildir. Yanlışımı bul!

6) $x^{\log_{\sqrt{x}}2x}=4$ denkleminin çözüm kümesini aşağıdaki gibi bulalım.

$x^{\log_{\sqrt{x}}2x}=4$

$x^{\log_x(2x)^2}=4$

$(2x)^2=4\Rightarrow x=1$ ve $x=-1$ bulunur.

Oysa ne 1 ne de -1 başlangıçtaki denklemin kökü değildir. Yanlışımı bul!

7) $Sinx+Cosx=1$ denkleminin $[0, 2\pi]$ aralığındaki özel çözüm kümesini aşağıdaki gibi bulalım.

$Sinx+Cosx=1$

$Sin^2x+2SinxCosx+Cos^2x=1$

$Sin2x=0$

$Ç=\left\{0,\dfrac{\pi}{2},\pi,\dfrac{3\pi}{2},2\pi\right\}$!

Oysa $x=\pi, x=\dfrac{3\pi}{2}$ başlangıçtaki denklemin kökleri değildir. Yanlışımı bul!

8) $tan5x=tan7x$ denkleminin $[0, 2\pi]$ aralığındaki özel çözüm kümesini aşağıdaki gibi bulalım.

$\dfrac{Sin5x}{Cos5x}=\dfrac{Sin7x}{Cos7x}$

$\dfrac{Sin5x\cdot Cos7x-Cos5x\cdot Sin7x}{Cos5x\cdot Cos7x}=0$

$Sin2x=0$

$Ç=\left\{0,\dfrac{\pi}{2},\pi,\dfrac{3\pi}{2},2\pi\right\}$!

Ali Törün

a_torun60@hotmail.com

Oysa $x=\frac{\pi}{2}$ ve $x=\frac{3\pi}{2}$ başlangıçtaki denklemin kökleri değildir. Yanlışımı bul!

9) $Cos180 + iSin180 = -1$

$[Cos60 + iSin60]^3 = (-1)^3$

$\frac{1}{2}+\frac{\sqrt{3}}{2}i=-1$

$\sqrt{3}\,i=-3$

$i=-\sqrt{3}$

Yanlışımı bul!

10) $x=1+\frac{1}{3}+\frac{1}{5}+\cdots\cdots$

$y=\frac{1}{2}+\frac{1}{4}+\frac{1}{6}+\cdots\cdots$ olsun.

$2y=1+\frac{1}{2}+\frac{1}{3}+\frac{1}{4}\cdots\cdots$

$x+y=1+\frac{1}{2}+\frac{1}{3}+\frac{1}{4}\cdots\cdots$

$2y=x+y\Rightarrow x-y=0$

Başlangıçtaki ifadeleri taraf tarafa çıkaralım.

$x-y=1-\frac{1}{2}+\frac{1}{3}-\frac{1}{4}+\frac{1}{5}-\frac{1}{6}+\cdots\cdots$

$0=\frac{1}{2}+\frac{1}{12}+\frac{1}{30}+\cdots\cdots>0$

$0>0$ Yanlışımı bul!

11) $\underbrace{x+x+x+\ldots\ldots\ldots\ldots+x}_{x\ tane}=x^2$

Eşitlikte her iki yanın türevini alalım.

$\underbrace{1+1+1+\ldots\ldots\ldots\ldots+1}_{x\ tane}=2x$

$x=2x$

$1=2$ Yanlışımı bul!

12) $\int Sinx.Cosx.dx=\int Cosx.Sinx.dx$

Bu integrali iki farklı şekilde yazalım.

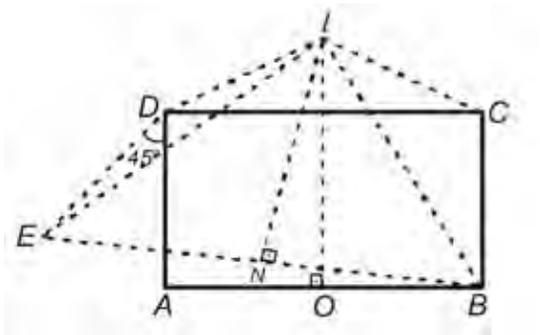
$\frac{Sin^2x}{2}=-\frac{Cos^2x}{2}$

$tan^2x=-1$

$tan\,x=\mp\,i$

Yanlışımı bul!

13) Bir dik açının ölçüsü bir geniş açının ölçüsüne eşittir ve 2 = 3 tür!

ABCD dikdörtgeninde $m(E\hat{D}A)$= 45° ve |DE|=|DA| olacak şekilde DE doğru parçasını çizelim. AB ve EB doğru parçalarının orta dikmeklerinin kesim noktası I olsun. Bu noktayı E, B, C, D noktalarıyla birleştirelim. $OI\perp AB\Leftrightarrow OI\perp DC$ ve OI doğrusu, AB'nin orta dikmesi olduğundan DC'nin de orta dikmesidir. O halde |*IC*| = |*ID*|, |*IB*| = |*IE*|, |*BC*| = |*DE*| eşitlikleri yazılabilir.

Buradan $I\hat{B}C\cong I\hat{E}D$ (K.K.K)

Bu üçgenlerde;

$|IB|=|IE|\Leftrightarrow m(B\hat{C}I)=m(E\hat{D}I)$ bulunur.

$m(B\hat{C}I)=90^\circ+m(D\hat{C}I)$

$m(E\hat{D}I)=90^\circ+45^\circ+m(C\hat{D}I)$

$90^\circ+m(D\hat{C}I)=135^\circ+m(C\hat{D}I)$

IDC ikizkenar üçgen olduğundan $m(D\hat{C}I)=m(C\hat{D}I)$ dir.

O halde 90° = 135° ⇒ 2 ≡ 3 Yanlışımı bul!

Matematik Dünyası 86. Sayı çıktı!

Her doğal sayı dört tam karenin toplamı olarak yazılabilir. Mesela $2011 = 35^2 + 19^2 + 16^2 + 13^2$. Bu sayımızda bu teoremi kanıtlıyoruz.

Ardından hangi doğal sayıların iki karenin toplamı olarak yazıldığını buluyoruz.

Her doğal sayının 19 tane dördüncü kuvvetin toplamı olarak yazılabileceği sanılıyor ama bu sonucu bugüne kadar kanıtlayan çıkmadı. Biz, her doğal sayının 53 tane dördüncü kuvvetin toplamı olduğunu kanıtlıyoruz. Bu konuda rekor 37'dir.

Sayılardan polinomlara ve halkalara geçiyoruz. Çok daha soyut bir düzlemde karelerin toplamıyla ilgili birbirinden ilginç sonuçlar kanıtlıyoruz.

Her sayımızda olduğu gibi bu sayımızda da liselilere yönelik Türkiye'de ve dünyada yapılan matematik yarışmalarının soruları, yanıtları ve hazırlık çalışmaları yer alıyor. Özellikle eşitsizliklere yönelik çok güzel bir yazımız var.

Matematik tarihine uzunca bir yer ayırdık bu sayıda. Rum asıllı Fenerli matematikçi Caratheodory (Karatodori) ve modern kümeler kuramının yaratıcısı Cantor'un hayat hikâyeleri bir macera romanı tadında.

Matematikle dolu 112 sayfa. Fiyatı 6 TL.
www.matematikdunyasi.org

Bahar Kürekli baharkurekli@hotmail.com

Satranç makinesi Capablanca

Satranç efsanesi denilince akla birçok isim gelir; kimi konumsal satranç okulunun kurucusu Wilhelm Steinitz'den söz eder, kimi matematik tutkunu Emanuel Lasker'den. Kimi ise en yüksek kuvvet derecesine sahip Garry Kasparov'un ismini söyler… Daha sayılacak onca isim olmasına rağmen hiçbiri onun kadar tartışılmamıştır: **Jose Raul Capablanca**; satranç makinesi, satrancın dahi çocuğu, doğal satranç ustası, satrancın Mozart'ı…

Satrancın ilk "harika çocuklarından" olan Capablanca 19 Kasım 1988'de Havana'da doğar. 4 yaşında babası onu satrançla tanıştırır ve aynı yıl oğluna mağlup olur. Bu galibiyetten sonra oynadığı maçlarda sadece 35 mağlubiyet (302 galibiyet ve 246 beraberlik) alır efsanevi oyuncu. 1914-1927 tarihleri arasında yalnızca 5 mağlubiyetle kırılması güç bir rekor kırar ve ismi yenilmezlikle anılmaya başlar.

Hızla gelişen genç dahi, 12 yaşında Küba şampiyonu Juan Corzo'yu, 21 yaşında ABD şampiyonu Marshall'ı yenerek adını tüm dünyaya duyurmayı başarır. 1911 yılında San Sebastian uluslararası satranç turnuvasına katılır ve pek çok satranç yıldızını geride bırakarak turnuvayı kazanır. Bu zaferin arkasından 1914 yılında Petersburg uluslararası satranç turnuvasında şampiyon Lasker ile ilk kez karşılaşır ve yarım puan farkla (Emanuel Lasker'in ardından) ikinci olur. Bu turnuvadaki ikinciliği ile birlikte dünya turnuvasında oynama hakkı kazanır ve 1921 yılına gelindiğinde Lasker'le yapılan unvan karşılaşmasında 4 galibiyet ve 10 beraberlikle unvanı hiç yenilmeden alır, 3. Dünya Şampiyonu olur. Maç 24 oyun üzerine anlaşılmış olsa da 27 yıllık şampiyon Lasker 14. oyunda çekilir ve büyük bir şaşkınlık yaratır.

Havana 1921 11. oyun.
Beyaz Capablanca Siyah Lasker
1.d4 d5 2.Af3 e6 3.c4 Af6 4.Fg5 Nbd7 5.e3 Be7 6.Ac3 O-O 7.Kc1 Ke8 8.Vc2 c6 9.Fd3 dxc4 10.Fxc4 Ad5 11.Fxe7 Kxe7 12.O-O Af8 13.Kfd1 Fd7 14.e4 Ab6 15.Ff1 Kc8 16.b4 Fe8 17.Vb3 Kec7 18.a4 Ag6 19.a5 Ad7 20.e5 b6 21.Ae4 Kb8 22.Vc3 Af4 23.Ad6 Ad5 24.Va3 f6 25.Axe8 Vxe8 26.exf6 gxf6 27.b5 Kbc8 28.bxc6 Kxc6 29.Kxc6 Kxc6 30.axb6 axb6 31.Ke1 Vc8 32.Ad2 Af8 33.Ae4 Vd8 34.h4 Kc7 35.Vb3 Kg7 36.g3 Ka7 37.Fc4 Ka5 38.Ac3 Axc3 39.Vxc3 Şf7 40.Şe3 Vd6 41.Ve4 Ka4 42.Vb7+ Şg6 43.Vc8 Vb4 44.Kc1 Ve7 45.Fd3+ Şh6 46.Kc7 Ka1+ 47.Şg2 Vd6 48.Vxf8+ 1-0

Capablanca için satranç hiç de karmaşık bir oyun değildir. Okumak ya da konuşmak insan için ne kadar refleks olmuşsa satranç da onun için öyledir. Basit oyun tarzı dahice bir derinlik barındırır, ilk bakışta anlaşılamayan bütünsel olarak kavranılabilen bir stili vardır. Doğal bir yeteneğe sahip olan Cabaplanca'ya göre ne açılış ne de strateji önemlidir bu oyunda… Klasikleşmiş bir oyun tarzı yoktur, daha çok sezgisel oynar. Satranç oyuncularına sorulan klasikleşmiş "kaç hamle sonrasını görebiliyorsunuz?" sorusu kendisine yöneltildiğinde "Ben yalnızca 1 hamle ilerisini görüyorum, ama her zaman doğru hamle o" cevabını verir.

1925 yılında 3. olduğu Moskova turnuvasının ardından kendini geliştirmediği ve doğal yeteneğinin yetmediği yönündeki eleştirilere karşı 1927 New York turnuvasını bütün maçları kazanarak alır. 2,5 puan farkla ikinci olan Alexander Alekhine, Capablanca ile şampiyonluk unvan maçı oynamaya hak kazanır. Yenilmezliğin rehavetine kapılan Capablanca unvan maçı ile pek ilgilenmez ve satranç dünyasını şaşkınlığa uğratarak 1927 yılın-

Ayın 'söz'ü

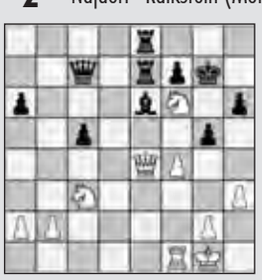
"Satranç Capablanca'nın ana diliydi..."
Reti

Soru 1 **İki hamlede mat, beyaz kazanır**
Berger - Froelich (Graz, 1922)

Af6+ gxf6 2.Fxf7+

Soru 2 **İki hamlede mat, beyaz kazanır**
Najdorf - Kalkstein (Montevideo,1954)

1.Vh7+ Şxf6 2.Ae4+

Soru 3 **İki hamlede mat, beyaz kazanır**
Thanh Trang - Calota (Duisburg, 1992)

1.Kxf5+ gxf5 2.Vg8+

da Alexander Alekhine karşısında unvan maçını 6 mağlubiyet ve 3 galibiyet ile kaybeder. Capablanca daha sonra Alexander Alekhine ile rövanş maçı oynamak ister fakat Alekhine bunu kabul etmeyerek eleştirilere maruz kalır (O yıllarda satranç federasyonu bulunmadığından şampiyonun kiminle maç yapacağının kararı şampiyonun tercihine bağlıydı).

"En başarılı satranç ustası kim?" sorusu tartışmalı bir sorudur, fakat en yetenekli usta sıralamasında karşımıza çıkan ilk isim Capablanca'dır. Satranç tahtasının karşısına müsabakalar dışında geçtiği pek görülmez, satranç turnuvalarına hazırlandığı nadiren görülür, balo, dans ve arkadaş davetleri gibi sosyal aktivitelerden kalan zamanlar dışındaki vaktini, rakipleri oyun stratejileri üzerine çalışırken yan masada briç oynayarak geçirir. Birçoklarına göre satranç onun ana dilidir ve o en küçük avantajları bile kazanca çevirmeyi bilir. 12 yaşındayken Küba şampiyonu Juan Corzo'yu yendiği karşılaşma hakkında şunu anlatır: "Karşımda bütün açılışlara karşı verilebilecek bütün hamleleri ezbere bilen bir rakip vardı ve ben hiçbir açılış bilmiyordum. İlk maçlarda beni yendikten sonra kafasını karıştırmak için açılışta daha önce tercih edilmeyen hamleler yaptım ve o maçı kazandıktan sonra kendime güvenim geldi ve kalan maçların hepsini kazandım."

Capablanca sadece satranç oyuncusu değildir; yazdığı makale ve kitaplarla satrancın gelişimine büyük katkılarda bulunur. 1920'de 35 oyununu analiz ettiği ilk kitabı *Satranç Kariyerim*'i yayınlar, daha sonra *Yeni Başlayanların El Kitabı* ve satranç oyuncularının başucu eseri haline gelen *Satrancın Esasları* adlı kitapları yayınlanır. Kitaplar basit anlatımları ve mantıksal yapıları itibariyle günümüze kadar birçok satranççının rehberi olur. Tüm bunların yanı sıra oynadığı simültane maçlarla satrancın popülarite kazanmasına katkıda bulunur.

Satranç makinesi, 1942 yılında Manhattan Satranç Kulübü'nde bir oyunu izlediği sırada geçirdiği kalp krizi sonrasında hayatını kaybeder. Ölümünün ardından kendisinden övgü ve hayranlıkla söz edilir. Aleksandroviç *Alekhine'in sözleri de bunu destekler niteliktedir:* "Onun ölümüyle bir daha eşini göremeyeceğimiz bir satranç dahisini kaybetmiş bulunuyoruz."

Ölümünün ardından otopside beyni incelemeye alınır, olması gerekenden daha büyük, kıvrımlarının normal düzeyden daha fazla ve daha kalın olduğu rapor edilir. Bir daha böyle bir yetenek gelir mi bilinmez; ama Capablanca satranç olduğu sürece her zaman bahsi geçecek birkaç büyük ustadan biridir.

KAYNAKLAR

1) http://www.tsf.org.tr/federasyon/tarihce
2) http://www.satrancokulu.com/satranc-sampiyonlari/270-capablanca.html
3) http://www.chess-poster.com/great_players/capablanca.htm
4) en.wikipedia.org/wiki/José_Raúl_Capablanca
5) tr.wikipedia.org/wiki/José_Raúl_Capablanca
6) http://www.chesscorner.com/worldchamps/capablanca/capablanca.htm

FIDE Başkanı Kamboçya ve Vietnam'da

19 Haziran 2011 tarihinde FIDE'nin sitesinde yayınlan habere göre; FIDE Başkanı Kirsan Ilyumzhinov, Kamboçya ve Vietnam'a aynı gün içerisinde resmi ziyaretlerde bulunarak bu ülkelerde satrancın kalkınması üzerinde durdu. Kamboçya'da okullarda uygulanan FIDE destekli satranç derslerinin devam etmesi gerektiği ortak görüş oldu ve yeni projeler için adımlar atıldı. Aynı gün Vietnam'a geçen Ilyumzhinov, devlet başkanıyla görüşmelerde bulundu. Satranç üzerine seminere katılan Ilyumzhinov, görüşmeler sonunda Vietnam Devlet Başkanı ile satranç oynadı.

Yaz kampı

Her yaz gelenekselleşen Bosna Hersek Kulen-Vakuf'ta gerçekleşen yaz kampı 24-30 Temmuz 2011 tarihleri arasında yapılacak. Satranç ve diğer sporları kapsayan yaz kampı herkese açık olup; kampta GM Milan Vukic, GM Ivan Sokolov, GM Ibro Saric, IM Kemal Osmanovic ve IM Zlatan Tajic tarafından satranç dersleri verilecek.

İletişim ve bilgi için: http://www.tsf.org.tr/component/content/article/48-guencel-haberler-2/4669-bosnada-yaz-kampi

Asya-Afrika Yazışmalı Satranç Kıta Şampiyonu Atilla Gürmen

Ülkemizin özel konumu itibariyle satranç oyuncularımız, hem Avrupa hem de Asya-Afrika Yazışmalı Satranç Kıta Şampiyonasına katılabilmektedir.

Yazışmalı satranç günümüzde posta, e-mail veya WEBSERVER üzerinden oynanabilmekte ve katılım için ücret talep edilmemektedir. 2007'den bu yana düzenlenen Asya-Afrika Yazışmalı Satranç Kıta Şampiyonası'nı bu sene 13/18 ile oyuncumuz Atilla Gürmen kazandı. Bu başarı ile Gürmen ilk IM normunu elde ederek Dünya Şampiyonası yarı finallerine yükseldi. Bu önemli turnuvayı daha önce de 3 oyuncumuz kazanmıştı.

Osmanlı devleti ne zaman kuruldu?

Yatağanoğlu Alimcan'ın "Forum" köşesinde yayınlanan "Hakiki 700. yıl" başlıklı yazısı üzerine.

Yazar, haklı olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşu için önerilen tarihleri eleştiriyor. Gerçekten Osmanlı Devleti şu tarihte kuruldu diye kesin bir tarih verilemez. Ancak bir süreçten söz edilebilir.

Anadolu Selçuklu Devleti 1243 Kösedağ Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kaybetmiş ve İlhanlılara vasal olmuştu. İlhanlılar ise Kubilay Han'a vasallık ilişkisiyle bağlıydılar. (Saltanatı 1260-1294) Büyük Moğol Han'ına vasallık ilişkisiyle bağlanan devletin hükümdarına "İlhan" adı verilirdi.

1308'de Sultan Mesut'un ölümüyle Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldı ve beylikler doğrudan İlhanlılara bağlandılar. Son İlhanlı Ebu Gazi Bagatur Han'ın ölümüyle İlhanlı Devleti de tarihe karıştı ve Anadolu beylikleri bağımsızlıklarına kavuştular.

Yukarıda özetlediğim konjonktürle bağlantılı olarak Osmanlıların yükseliş nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Bizans sınırında bulunan beylik burada Moğol baskısından uzak kalmış ve yıpranmamıştı.

2) Bizans; Tekfur adı verilen derebeyleri üzerindeki hakimiyeti kaybetmiş ve bu tekfurlar başına buyruk hareket eder hale gelmişlerdi. İmparator ordu toplayamıyordu. Osman Gazi bu sayede, bu beylikleri birer birer ele geçirdi.

3) Osman Bey'in fetihlerde gösterdiği başarı Anadolu aşiretlerinin kendisine yönelmesine yol açtı. Gaziler, gaza ve ganimet için akın akın bölgeye gelerek Osman Bey'in ordusuna katıldılar.

4) Osman Gazi'nin kayınbabası Şeyh Edibali'nin Ahi olması Ahi'lerin de Osman Bey'i desteklemelerini sağladı.

Osman Gazi 1326'da öldüğünde hemen hemen bütün Marmara Bölgesi'ni topraklarına katmıştı.

Aşiretten devlete geçiş Orhan Gazi (1326-1362) dönemindedir. Divan'ın, yaya ve müsellem teşkilatının kuruluşu ve devlet protokolünün oluşması bu dönemdedir. Orhan Gazi ilk defa kendi adına sikke bastırmıştır. Sikke bastırmak bağımsızlığın ve hükümranlığın ilanı anlamına gelir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu için mutlaka bir tarih vermek gerekirse sikkenin bastırıldığı tarih olabilir.

I. Murad (Hüdavendigâr):

Farsça olan Hüdavendigâr kelimesi Allah'ın sıfatlarından biri olmakla birlikte, insanlar için kullanıldığında; efendi, hâkim, yetkisini kendi varlığından alan kişi anlamına gelir. Bu unvan: I. Murat'a, bağımsız bir devlette tahta çıkmış ilk Osmanlı olduğu için verilmiş olmalıdır.

Metin Arıner

Veba

Yapıtlarında genellikle yaşamın anlamını sorgulayan ünlü filozof ve yazar Albert Camus *La Petse (Veba)* adlı romanında Cezayir'in Oran kentinde baş gösteren veba olayını konu edinir. Salgının ilerlemiş aşamasında, çok sıkı düzeyde karantinaya alınmış olan kentin en sorumlusundan en sıradan insanına değin herkes, içinden çıkılmaz bir çöküntüye uğramıştır. Kimi ayrıcalar (istisnalar) dışında hiç kimsenin eylem gücü ve istenci kalmamıştır. Zorunlu savaşım verenler de otomatikleşmiştir.

Hayvanlaşma

Bir de veba fırsatçıları vardır. "Küçük rantiye" Cottard bunlardan birisidir. Veba etkisini gösterdikçe, o "büyür". Kendisi de bu yıkımdan kurtulamayacağını bilir, ama ne gam! Görevlilerden birisi (Tarrou) onun için şöyle der: "Elbette ki o da herkes gibi tehdit altında, ama elle gelen düğün bayram". Tüm yaşam gereçlerinin karneye bağlanması, onun gibilere çok verimli bir karaborsacılık ve kaçakçılık olanağı sağlamıştır. Ayakta kalabilen bütün bir kent halkı onların müşterisidir artık. Kovuşturma, yasaklama, yaptırım gibi bir tehlike de kalmamıştır. Bir gün veba mikroplarının kendi bedenlerini de saracağını ve sevinçle avuçlarını ovarak izledikleri ölümün er geç kendilerini de silip süpüreceğini bile bile, yaşamlarının en mutlu dönemlerinin tadını çıkarmaktadırlar. Kısacası bu fırsatçılar vebayı çok sevmişlerdir.

Kent yöneticileri ve sağlık görevlileri gibi, onlar da otomatikleşmiştir. Artık salgının ne öncesini ne de sonrasını düşünebilen kalmıştır; nedenlerini de sonuçlarını da düşünemez olmuştur herkes. Bütün yapabildikleri şey, içinde bulundukları anın koşulları içinde debelenmektir.

Bunaltıcı ağustos sıcağında çevrelerini saran alabildiğine kirlenmiş nesneler, cesetler ve çırpınan canlılar arasındaki ayrım bile anlamını yitirmiştir. Giderek ağırlaşan kokular arasında ölüm ve dirim birbirine karışmıştır. Özlemler, pişmanlıklar, umutlar, umutsuzluklar, kısaca her türlü duygu kuruyup gitmiş, kurtuluş beklentisi yok olmuştur.

Anlatıcı, dibe vurmuş bu insan zayıflığına, birbirinden ilginç örnekler verir. O sayfalardan bir bölümünü türkçeleştirerek aktarıyorum:

(Romanın başkişisi Dr.) "Rieux yorgunluğunu işte bu tür zayıflıklarla açıklayabiliyordu. Duyarlığını koruyamıyordu artık. Denetleyemediği heyecanlar karşısında düğümlenen, katılaşan ve kuruyan bu duyarlılık şurasından burasından parçalanıp kendisini terk ediyordu çoğu zaman. Tek savuncası bu katılığa sığınmak ve doğru yolunun bu olduğundan kuşkusu yoktu. Bunun dışında, fazla düşler kurmuyordu. İçine düştüğü zayıflık, kurmuş olduğu düşleri de yok ediyordu. Çünkü sonunun nereye varacağını kestiremediği böyle bir dönemde üstüne düşen görevin, iyileştirme olmadığını biliyordu. Onun görevi tanı koymaktı yalnızca. Ortaya çıkarmak, görmek, tanımlamak, kaydetmek, sonra ölüme yargılamak, bütün çabası buydu. Kimi bayanlar Rieux'yü bileğinden yakalıyor ve kocaları için "Yaşam verin ona Doktor!" diye haykırıyordu. Ama onun işi yaşam vermek değildi; vebalılar için yapabildiği tek şey, bir yerlere kapatıp soyutlama reçetesi yazmaktı. Yüzlerden okuduğu kinin ne anlamı vardı ki artık? Bir gün ona "Sizde yürek yok" demişti birisi. Ne demek yok? Bir yüreği vardı onun. O yürek, günde yirmi saat, yaşamak için doğmuş nice insanın öldüğünü görmeye katlanmasını, her gün aynı şeyleri

Avrupa'nın en iyi mühendisleri İTÜ'de yarışacak

İstanbul, Türkiye - EBEC (Avrupa BEST Mühendislik Yarışması, .ing European BEST Engineering Competition) Finali'nin ev sahipliğini bu sene **1-11 Ağustos** tarihleri arasında **İstanbul Teknik Üniversitesi** yapacak. 11 gün boyunca Avrupa'nın en iyi mühendislik öğrencileri yeteneklerini ve becerilerini İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yarıştıracak. Geçtiğimiz sene Romanya'nın Cluj-Napoca kentinde gerçekleşen yarışmanın üçüncüsü, bu sene İTÜ'de BEST Istanbul (Avrupa Teknoloji Öğrencileri Birliği, ing. Board of European Students of Technology) tarafından, uluslararası bir takım ile koordineli çalışarak düzenlenmektedir.

EBEC, 79 üniversitede gerçekleşen yerel yarışmaları 13 ulusal ve bölgesel yarışmanın izlediği BEST mühendislik yarışmaları zincirinin finalidir. 5000 katılımcı kendi üniversitelerindeki yarışmalara katılmakta, bu yarışmaların birincileriyse ulusal ya da bölgesel yarışmalarda yarışmaya hak kazanmaktadır. Bu yarışmalar, Avrupa finaline gidecek en iyi mühendislik öğrencilerini belirlemekte ve 104 finalist EBEC'te yer alarak Avrupa'nın en iyi mühendisi olmak için "Vaka Analizi" ve "Takım Tasarımı" olmak üzere 2 alanda yarışmaktadır.

Yarışmayı; **TÜBİTAK** desteklemektedir. Ayrıca yarışma; Rus yazılım şirketi **Kaspersky** tarafından "Vaka Analizi" kategorisinde desteklenecek olup yarışmacılardan, verilen senaryolara çözümler üretmeleri beklenecektir.

BEST (Avrupa Teknoloji Öğrencileri Birliği, ing.Board of European Students of Technology) 1989 yılından beri, **mühendislik ve teknoloji öğrencilerini bir araya getiren, apolitik ve kâr amacı gütmeyen bir öğrenci birliğidir. BEST Istanbul**, İTÜ bünyesinde yer alan ve 2003 yılından bu yana aktif olarak faaliyet gösteren bir BEST yerel grubudur. Bugüne kadar hayata geçirdiği organizasyonlar arasında, sekiz uluslararası teknoloji kursu ve iki yerel mühendislik yarışması da bulunan BEST Istanbul, Türkiye'yi ve İTÜ'yü uluslararası alanda başarıyla temsil etmektedir. BEST Istanbul sayesinde yüzlerce İTÜ'lü öğrenci BEST kurslarına katılmış, sadece yol masraflarını karşılayarak Avrupa'da eğitim imkanı kazanmışlardır.

EBEC ve BEST hakkında daha fazla bilgi edinmek için: www.ebec.BEST.eu.org, www.BEST.eu.org, www.bestistanbul.org

Hanze Özhisar / EBEC 2011 Yerel Medya Sorumlusu
ozhisarhanze@gmail.com

yapmasını sağlıyordu. Bundan sonra ancak buna yetecek bir yüreği vardı. Böyle bir yürek nasıl yaşam verebilirdi ki?" (ss. 152-153).

Rieux bilinç ile içgüdünün kesiştiği bıçak sırtındadır artık. Buna benzer örneklerle Camus'nun sorguladığı şey, ölüm ile kalım arasında yaşama tutunan ya da daha doğrusu yaşamda kalabilen insanın gerçekliğidir. Bu süreç anlık denecek ölçüde kısa bile olsa... Örneğin aynı yazarın *L'Etranger* (Yabancı) adlı romanının başkişisi Meursault da, çarptırıldığı giyotin cezasıyla başının kesilerek son nefesini vereceği "bitiş"i beklerken, kaygılandığı şey ölüm değildir, o ana değin yaşamak zorunda olduğu sürecin hangi duyum ve deneyimlerle doldurulacağıdır. Son bir *kaçış* yolunun bulunup bulunamayacağını sorar kendi kendine; ama ölümden değil, deneyimini hiç yaşamadığı giyotin düzeneğinden... Çünkü bu aygıttan geçme süreci de katlanmak zorunda olduğu bir yaşam gerçekliğidir onun için.

***

Veba gibi faşizm de insanı edilgenleştiriyor; umudunu ve istencini yok ediyor, duyarsızlaştırıyor, otomatikleştiriyor. Korku, korku olmaktan çıkıp sıradan bir duyguya dönüşüyor. Toplum, birbirinden kopuk bireylere dağılıyor ve sürüleşiyor, kişilik anlamını yitiriyor. Herhangi bir değişiklik girişimi, insanları sımsıkı sarmalayan sanal kalıplara çarpıyor. Daha sonra bu tür girişimlere de gerek kalmıyor. Giderek insan, artık işe yaramayan bilincinden ve istencinden koparak, içgüdüsel bir yaşama sığınıyor, hayvanlaşıyor.

İnsanlığa dönüş

Bir toplumun üstüne karabasan gibi çöken, onun kurucu öğelerini ve dokularını giderek artan bir ivmeyle etkisizleştiren faşizm salgını da veba gibi önlenemeyecek bir felaket midir? Hayır, çünkü bu ne doğadan, ne de tanrılardan gelen bir yıkımdır. İnsanın insana yaptığı bir kötülüktür. Kendi gerçekliğimize dönersek, bu soruya yanıt vermeyi sağlayacak *açık seçik* bir durum çözümlemesi yapılabilmiş değildir. Edilginlikten kurtulamamış insanların tek sığınağı ya alınyazısı ya da "Tarih Baba" olmuştur. Biraz daha bilinçlice görünen ikincilerin açıklaması şöyle: Geçmişte kurulmuş hiçbir faşizm uzun ömürlü olmamıştır. Bu, Ortaçağın *skolastik* anlayışından başka bir şey değildir. Çünkü her yerde faşizm, ondan daha güçlü eylemlerle yıkılmıştır. Vebanın son aşamasında olduğu gibi, her şeyin kendi akışına bırakılması durumunda, acaba şeriat salgınının yıkıcı gücü ile Cumhuriyet'in birikim gücü arasındaki çatışma hangisinin yengisiyle sonuçlanacaktır? Yoksa Cumhuriyeti büsbütün yıkacaklarından korktuğumuz iç ve dış düşman imgeleri mi yaratıyoruz? Ya da düşündüğümüz denli zalim olmayabilirler mi? Kısacası biz "Atatürkçü yurtseverler" birer "paranoyak" mıyız? Veba salgınına uğramış birer "kurban" mıyız? *Açık seçik* bir durum çözümlemesinin yapılamadığı bulanık ortamlarda anlamsız bir umuda ya da anlamsız bir umutsuzluğa kapılmak aynı kapıya çıkar: **Hayvanlaşmak.**

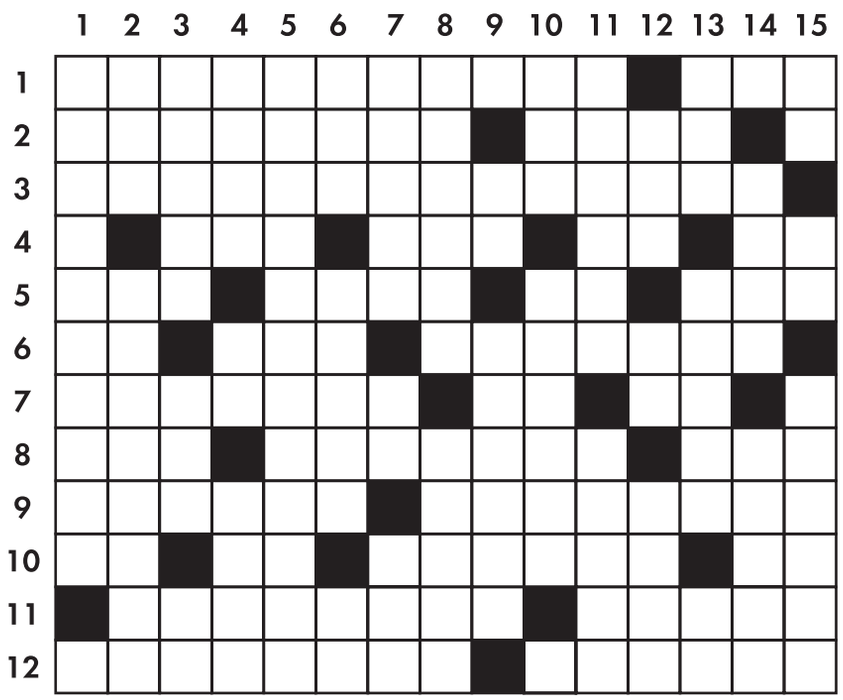
Albert Camus'nün, yaşamsal varlığın umarsızlıkları karşısında önerdiği tek bir şey vardır: **Başkaldırmak.** Alışılmış bütün açmazlar gibi, önlenemeyen ölüm gerçekliği karşısında bile başkaldırmak ve varoluşumuzu *açık seçik* bir mantığa dayandırmak; kendi kendimize: Korkumuza, istençsizliğimize, tutukluğumuza başkaldırmak...

Sonuç olarak, faşizme geçit vermemek için, **insanlaşmak gerek.**

Mehmet Yalçın

Bulmaca

Hikmet Uğurlu

Soldan sağa

1) *Demokrasi Masalı*, *İdam Gecesi Anıları*, *Barış Savaşçıları* gibi yapıtları da üretmiş, gerçek bir hukuk adamı niteliğiyle insan haklarını savunmuş, demokrasi ve özgürlükler uğruna savaşımlar vermiş, 1922 Hatay doğumlu, yakınlarda yitirdiğimiz ünlü hukukçu ve yazarımız. - İnci Aral'ın bir romanı.
2) Eskiden, özellikle sülüs yazı için kullanılan, bir tür perdahlı kağıt. - Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş bir terör örgütü.
3) Bir Fransız bulvar komedisinden Refik Kordağ ile Muammer Karaca tarafından uyarlanan, en uzun süre afişte kalan, filme de alınan oyun.
4) Bir durumdan başka bir duruma geçme. - "... Şehrin Hikayesi" (Charles Dickens'ın bir yapıtı). - Makedonya'nın plaka imi. - Şaşma belirten ünlem.
5) "Nazlı ... kölen olayım / Kabul eyle kul yerine." (Karacaoğlan). - Otlak. – Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası. – "... arabası" (argoda "bön, aptal, avanak").
6) Gözde oyuncu. – Eski dilde "bulut". - Dinin devlete, devletin dine karışmama ilkesi.
7) Bir şeye çok alışmış olan. – Kırgızistan'ın plaka imi. – Bağışlama.
8) Madencilikle ilgili kurumumuz. – Afrika'da bir ülke. – Giysi kırışıklıklarını düzeltmek için kullanılan araç.
9) Kaide. – Hıristiyanlaşma.
10) Arap abecesinde bir harf. - Hile, oyun. – Afyon yöresinde "palto". – Madagaskar'ın plaka imi.
11) Kayıklarda kimi zaman çapa yerine kullanılan, sağlam bir ipe bağlı büyükçe taş. – "Yatık ..." (Ömer Kavur'un bir filmi).
12) Kars ve çevresinde oynanan halay türü bir halk oyunu. – Adana yöresinde "sözünde durmamak".

Yukarıdan aşağıya

1) Güç durumlarda, çıkarları uğruna kişiliğinden özveride bulunarak kendini çabucak toparlamayı beceren kimse.
2) Dört halifeden biri. – Petrol kuyularında üretimi artırmak için uygulanan sistem.
3) Bankaların, eurodövizleri Londra'da kendi aralarında değiştirirken uyguladıkları faiz oranına verilen ad. – Argoda "oyunbozan". – Güzel, sanat.
4) Eski dilde "ayak bağı, köstek". – Bir seslenme sözü. – "... Müldür" (*Uzak Fırtına, Kuzey Defterleri, Buhurumeryem* adlı şiir betiklerini de üretmiş, 1956 Aydın doğumlu şairimiz).
5) Külhanbeylik.
6) Hint mitolojisinde güzellik ve mutluluk tanrıçası. – "... Ali" (Atıf Yılmaz'ın bir filmi). – Bir cetvel.
7) "Oradaki, yakındaki" anlamında yerel bir sözcük. – "... ve Rüya" (Mahmut Temizyürek'in bir yapıtı). – Dilek, murat, zevk.
8) En azından, daha aşağı olmaz. – Elçilik uzmanı.
9) Endonezya'nın plaka imi. – Sakarya'nın bir ilçesi.
10) Rumcada "yeni" anlamına gelen söz. – Olta tipi.
11) Bir şeyin belirtileri, ortaya çıkmak. – Teniste kullanılan araç.
12) Kaliteli bir kömür cinsi. – Bir nota. – Mevlevi ayini.
13) "Büyük ..." (Kemal Tahir'in bir romanı). – Bit aracılığıyla bulaşan, ateşli ve tehlikeli bir hastalık. – Belirti.
14) Kafiye. – "...m gelir kona kalka / Kanadında gümüş halka / Yarim gelir bu yaz hafta." (Eskişehir türküsü).
15) Renyum'um simgesi. – Muharrem ayında pişirilen aşure. – Bir malı, bir ürünü piyasaya çıkarmak.

GEÇEN SAYININ YANITI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	K	E	M	A	L	K	U	R	D	A	Ş	■	T	Ö	R
2	A	V	A	T	A	R	A	■	A	T	■	D	U	R	U
3	R	E	■	İ	T	A	■	İ	K	İ	L	İ	■	E	Ş
4	A	L	S	■	İ	L	İ	K	■	L	A	M	O	N	E
5	M	E	T	A	N	■	S	A	K	A	R	İ	N	■	N
6	A	K	A	Y	■	N	A	■	L	Ö	K	■	S	İ	H
7	N	■	R	A	T	E	■	T	E	Z	A	T	■	T	A
8	L	E	T	R	A	S	E	T	■	E	D	İ	K	■	K
9	İ	R	■	L	İ	E	D	■	A	R	A	■	A	E	K
10	L	A	T	A	■	P	A	R	S	■	K	A	T	K	İ
11	A	T	A	M	A	■	N	A	A	T	■	İ	R	A	■
12	R	O	M	A	N	T	İ	K	■	B	A	T	E	R	İ

Haziran sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Ahmet Erdem Koru (Ankara), İbrahim Temur (Bursa)** ve **M. Zeki Terzioğlu (İstanbul)** Deniz Şahin'in Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *50 Soruda Yaşamın Tarihi* adlı kitabını kazandı. Temmuz bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasından belirleyeceğimiz 3 kişi, Mehmet Özdoğan'ın Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *50 Soruda arkeoloji* adlı kitabını kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Temmuz tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin…

